

T.C

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI

**ZEKÂT MUHASEBESİ AÇISINDAN FİNANSAL
TABLOLARDAN ŞİRKETLERDE ZEKÂT
MATRAHININ BELİRLENMESİ: BİR LİMİTED
ŞİRKET ÖRNEĞİ**

Mehmet Ali DURMUŞ

DOKTORA TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Yunus CERAN

Konya

2021

Kısaltmalar

AAOIFI: İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Organizasyonu

FFMS: Faizsiz Finans Muhasebe Standartları

DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı

KGK: Kamu Gözetim Kurumu

TMS: Türkiye Muhasebe Standartları

TFRS: Türkiye Finansal Raporlama Standartları

GVK: Gelir Vergisi Kanunu

KVK: Kurumlar Vergisi Kanunu

SYDF: Sosyal Yardım ve Dayanışma Fonu

GİB: Gelir İdaresi Başkanlığı

VUK: Vergi Usul Kanunu

THP: Tekdüzen Hesap Planı

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar	iii
İçindekiler.....	i
Tablolar Listesi.....	vi
Şekiller Listesi.....	viii
Özet	ix
Abstarct	x
Giriş.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM ZEKÂT İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	4
1.1. Zekât Kavramı.....	4
1.2. Zekâtın Farz Oluşu.....	7
1.3. Zekâtın Şartları.....	8
1.3.1. Mükellef ile İlgili Olan Şartlar	9
1.3.1.1. Müslüman Olmak	10
1.3.1.2. Akıllı ve Ergin (Yetişkin) Olmak	10
1.3.1.3. Hür (Özgür) Olmak.....	11
1.3.2. Mal ile İlgili Şartlar	12
1.3.2.1. Tam Mülkiyet	14
1.3.2.2. Nemalanma/ Artıcı Nitelikte olma.....	16
1.3.2.3. İhtiyaç Fazlası Olmak	16
1.3.2.4. Havalânu'1-Havl/Yıllanma	18
1.3.2.5. Nisap Miktarına Ulaşmak	19
1.3.3. Zekâtın Geçerlilik Şartları	22
1.3.3.1. Niyet	22
1.3.3.2. Temlik.....	23
1.4. Zekât Nisabına Dair Farklı Yaklaşım ve Görüşler.....	24
1.4.1. Muhafazakâr (Gelenekçi) Yaklaşım.....	25
1.4.2. Tedrici Yaklaşım	26
1.4.2.1. Koyun veya Devenin Nisap Olarak Alınması Görüşü.....	27
1.4.2.2. Nisap Mallarının Ortalamasının Alınması Görüşü.....	27
1.4.2.3. Fitrenin Esas Alınmasına Dair Görüş.....	27
1.4.3. Gayeci/Tarihselci Yaklaşım.....	28

1.4.3.1.	Asgari Ücreti Esas Alan Görüş.....	28
1.4.3.2.	Gelir Dağılımını Esas Alan Görüş.....	29
1.4.3.3.	Günümüz Hayat Standartlarını Esas Alan Görüş	30
1.4.3.4.	Nisap Şartı Aramayan Görüş	31
1.5.	Zekâtın Verileceği Sınıflar	31
1.5.1.	Fakirler.....	33
1.5.2.	Miskinler.....	34
1.5.3.	Zekât Memurları	35
1.5.4.	Kalpleri İslam'a Isındırılmak İstenenler.....	36
1.5.5.	Köleler	37
1.5.6.	Borçlular	38
1.5.7.	Allah Yolunda Olanlar.....	39
1.5.8.	Yolcular/Yolda Kalmışlar.....	40
1.6.	Zekât Verilmesi Caiz Olmayan Kimseler	41
1.7.	Zekâtın Boyutları	42
1.7.1.	Zekâtın Dini Boyutu	43
1.7.2.	Zekâtın Psiko-Sosyal Boyutu	44
1.7.3.	Zekâtın İktisadi Boyutu	46
1.7.3.1.	Zekât Vergi İlişkisi ve Karşılaştırması	47
İKİNCİ BÖLÜM ZEKÂT MUHASEBE İLİŞKİSİ		50
2.1.	İslâmi Muhasebe	50
2.2.	Muhasebenin Temel Kavramları ve Zekât İlişkisi	52
2.2.1.	Sosyal Sorumluluk Kavramı.....	54
2.2.2.	Kişilik Kavramı	55
2.2.3.	Süreklilik Kavramı.....	59
2.2.4.	Parayla Ölçülme Kavramı.....	61
2.2.5.	Dönemsellik Kavramı.....	62
2.2.6.	Tarafsızlık ve Belgelendirme Kavramı.....	63
2.2.7.	Maliyet Esası Kavramı	64
2.2.8.	İhtiyatlılık (Tutuculuk) Kavramı	65
2.2.9.	Tutarlılık Kavramı	66
2.2.10.	Tam Açıklama Kavramı	66
2.2.11.	Önemlilik Kavramı	67

2.2.12. Özün Önceliği Kavramı	67
2.3. İslami Muhasebe Şirket (Ortaklık) İlişkisi	68
2.3.1. Zekât Muhasebesi	70
2.4. AAOIFI 'ye göre Zekât Hesaplamada Uygulanan Yöntemler	71
2.4.1. Net Varlıklar Yöntemi	72
2.4.2. Net Öz Kaynak Yaklaşımı Yöntemi	73
2.5. Zekât Hesabında Eklenecek ve Muaf Olacak Kalemler	75
2.6. Zekâtın Hesaplanmasında Esas Alınan Varlıklar	75
2.6.1. Hayvanların Zekâtı	75
2.6.2. Develerin Zekâtı	76
2.6.3. Sığırların ve Mandaların Zekâtı	77
2.6.4. Koyun ve Keçilerin Zekâtı	78
2.6.4.1. Atlar ve Bineklerin Zekâtı	79
2.6.5. Altın, Gümüş ve Paranın Zekâtı	80
2.6.6. Toprak Mahsullerinin Zekâtı	82
2.6.7. Finansal Ürünlerin Zekâtı	84
2.6.7.1. Banka Hesapları ve Faiz Getirilerinin Zekâtı	84
2.6.7.2. Faizli Krediler ve Ticari Borçlar	88
2.6.7.3. Leasing İşlemlerinin Zekâtı	89
2.6.7.4. Hisse Senetleri	91
2.6.8. Ticaret Mallarının Zekâtı	94
2.6.9. Yatırım Malı-Ticaret Malı Ayrımı	97
2.6.10. Alacakların Zekâtı	99
2.6.11. Varlıkların Zekâtı	101
2.7. Zekât Matrahından İndirilecek Kalemler	102
2.7.1. Demirbaş, Araç, Bina ve Teçhizatlar	103
2.7.2. Borçlar (borç senetleri, verilen çekler,)	103
2.8. TMS ye Göre Finansal Bilginin Taşınması Gereken Özellikler	107
2.8.1. Temel Niteliksel Özellikler	108
2.8.1.1. Gerçeğe Uygunluk	108
2.8.1.2. İhtiyaca Uygunluk	109
2.8.2. Destekleyici Niteliksel Özellikler	110
2.8.2.1. Anlaşılabilirlik	110

2.8.2.2. Doğrulanabilirlik.....	110
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ZEKÂT MATRAHININ HESAPLANMASI.....	112
3.1. Zekât Matrahına Eklenecek Varlıklar/Hesaplar.....	112
3.2. Zekâttan Muaf Olan Hesaplar ve Varlıklar.....	113
3.3. Zekât Hesabında Özellik Arz Eden Hesap ve Durumlar	114
3.4. Zekât Matrahından İndirilecek Hesaplar.....	114
3.5. Hesapların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi	115
3.6. Bilanço Hesap Gruplarının Zekât Açısından İncelenmesi	116
3.6.1. Dönen Varlıklar	119
3.6.1.1. Hazır Değerler	119
3.6.1.2. Menkul Kıymetler.....	121
3.6.1.3. Ticari Alacaklar	124
3.6.1.4. Diğer Alacaklar.....	127
3.6.1.5. Stoklar.....	130
3.6.1.6. Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri	132
3.6.1.7. Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları.....	133
3.6.1.8. Diğer Dönen Varlıklar	135
3.6.2. Duran Varlıklar.....	138
3.6.2.1. Ticari Alacaklar	138
3.6.2.2. Diğer Alacaklar.....	138
3.6.2.3. Mali Duran Varlıklar	139
3.6.2.4. Maddi Duran Varlıklar	141
3.6.2.5. Maddi Olmayan Duran Varlıklar.....	145
3.6.2.6. Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar	148
3.6.2.7. Gelecek Yıllar Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları.....	148
3.6.2.8. Diğer Duran Varlıklar.....	148
3.6.3. Kısa ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar.....	150
3.6.3.1. Mali Borçlar(Kısa Vadeli).....	152
3.6.3.2. Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	154
3.6.3.3. Mali Borçlar (Uzun Vadeli).....	154
3.6.3.4. Ticari Borçlar (Kısa Vadeli).....	155
3.6.3.5. Ticari Borçlar (Uzun Vadeli).....	157
3.6.3.6. Diğer Borçlar (Kısa ve Uzun Vadeli).....	157

3.6.3.7. Alınan Avanslar	159
3.6.3.8. Borç ve Gider Karşılıklar (Kısa ve Uzun Vadeli)	160
3.6.3.9. Diğer Hesapların Durumu.....	161
3.7. Literatür Taraması	164
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ZEKÂT MUHASEBESİ AÇISINDAN ŞİRKETLERDE FİNANSAL TABLOLARDAN ZEKÂT MATRAHININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ÖRNEK UYGULAMA	167
4.1. Araştırmanın Problemi	167
4.2. Araştırmanın Amacı	167
4.3. Araştırmanın Yöntemi.....	168
4.4. Araştırmanın Kısıtları.....	168
4.5. Araştırmanın Varsayımları.....	169
4.6. Örnek Uygulama	169
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	194
KAYNAKÇA	199

Tablolar Listesi

Tablo 1. Zekât ve Verginin Karşılaştırılması	48
Tablo 2. Develerin Zekât Nisabı ve Özellikleri	77
Tablo 3. Sığırların Zekât Nisabı ve Özellikleri	78
Tablo 4. Koyun ve Keçilerin Zekât Nisabı ve Özellikleri.....	79
Tablo 5. Katılım Fonu ve Mevduat Karşılaştırması	85
Tablo 6. Özel Cari Hesap ve Vadesiz Mevduat Karşılaştırması	86
Tablo 7. Katılma Hesabı ve Vadeli Mevduat Ortak/Farklı Yönler	87
Tablo 8. Alacakların Değerlemesi.....	101
Tablo 9. Varlıklarda Değerleme	102
Tablo 10. Borçların Değerleme tablosu	106
Tablo 11. Bilanço	117
Tablo 12. Hesap Grupları	118
Tablo 13. Hazır Değerlerin VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi.....	120
Tablo 14. Menkul Kıymetlerin VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi.....	122
Tablo 15. Ticari Alacakların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi	125
Tablo 16. Diğer Alacakların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi.....	128
Tablo 17. Stokların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi.....	131
Tablo 18. Yaygın İnşaat Hesapları VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi..	133

Tablo 19. Gelecek Aylara Ait Gider ve Gelir Tahakkukları VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi	134
Tablo 20. Diğer Dönen Varlıkların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi .	136
Tablo 21. Mali Duran Varlıkların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi....	140
Tablo 22. Maddi Duran Varlıkların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi.	142
Tablo 23. Maddi Olmayan Duran Varlıkların VUK ve Zekât Değerlemesi ..	146
Tablo 24. Diğer Duran Varlıkların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi ..	150
Tablo 25. Mali Borçların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi	153
Tablo 26. Ticari Borçların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi	156
Tablo 27. Ticari Borçların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi	158
Tablo 28. Alınan Avansların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi	159
Tablo 29. Ticari Borçların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi	161
Tablo 30. Zekât Matrahı Açısından Hesapların Yer Aldığı Gruplar.....	162
Tablo 31. Arten Temizlik Limited Şirketinin 31.12.2020 Genel Geçici Mizanı	172
Tablo 32. Arten Temizlik Bilançosu	179
Tablo 33. Arten Temizlik Zekât Matrahına Eklenecek Hesap ve Tutarları (Mevcut+Alacak Varlıklar).....	192
Tablo 34. Arten Temizlik Zekât Matrahından İndirilecek Hesap ve Tutarları (Borç).....	193

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Zekâtın Verilebileceği Yerler.....	32
Şekil 2. Net Varlıklar Yöntemi.....	73
Şekil 3. Net Özkaynak Yöntemi.....	74
Şekil 4. Finansal Bilgilerin Niteliksel Özellikler	107

ÖZET

Dünyada ve Türkiye’de mensupları açısından büyük dinlerden bir tanesi İslam dinidir. İslam dininin beş temel esasından kabul edilen şartlardan bir tanesi de zekât ibadetidir. Zekât, mali ibadetler sınıfında yer alması itibarı ile kendi içinde farklı ve sektörel bazda özel durumlar barındırır. İnsanların yaşam dönemleri içinde tarım ve basit ticaret boyutundan üretim, sanayi ve tüzel kişilikleri bulunan şirketler, oransal anlamdaki önemlerini korumakta/arttırmaktadırlar. Şirketlerin varlıkları / kaynakları ile gelir / giderlerinin belirlenmesinde finansal tablolardan yararlanır. Bu çalışmanın amacı şirketlerin finansal tablolarından yararlanılarak zekâta tabi, zekât matrahından indirilecek, zekât açısından özellikli ve zekâttan muaf olan hesap kalemlerinin belirlenmesi, hesaplanması ve muhasebeleştirilme sürecini incelemektir. Çalışma, şirketlerin sahiplerinin müslüman olmaları veya müslüman kimselerin ağırlıkta olması halinde zekât ödemesinin nasıl yapılacağı sorusunu gündeme alır. Bu noktada kendini zekât ibadeti ile sorumlu hissedenlerin İslam hukukçularının görüşleri bağlamında finansal tabloların zekât açısından nasıl yorumlanabileceği noktasında bir fikir oluşturmaya fayda sağlanması amaçlanmıştır.

Çalışmanın en önemli çıktısı, şirketlerin sahip olduğu varlıkları elde ettiği kaynaklar ile gelir-giderlerin zekât muhasebesi açısından tek düzen hesap planında yer aldığı şekli ile Vergi Usul Kanunu ile karşılaştırmalı olarak değerlemektir. Zekâta tabi/tabii olmayan, zekât matrahından indirilecek hesaplar ve özellik arz eden finansal kalemler tespit edilmekte ve değerlendirme farkları ile ortaya koyulmaktadır. Bu teorik çalışma, örnek uygulama yardımı ile zekât matrahının belirlenmesiyle somut duruma getirilmektedir.

Çalışmada aynı zamanda uluslararası Şer-i Muhasebe Standartları olan AAOIFI’ye göre de hesap yapılmakta ve önerilen hesaplarla karşılaştırılmakta ve yorumlanmaktadır. Sonuç olarak ise AAOIFI’ye göre yapılan hesaplamalar ile kıyaslandığında farklı bir tutar ortaya çıkmaktadır. Oluşan bu farkın sebepleri hesap bazında incelendiğinde ise duran varlıklarda olan, bir yıldan uzun sürede nakde çevrilmesi planlanan, arazi ve arsalar, taşınlar, borç ve alacak kalemlerinin dâhil edilme durumundan kaynaklandığı gözlemlenmektedir.

ABSTARCT

One of the major religions in the world and in Turkey in terms of its members is Islam. One of five basic principles of the religion of Islam is the worship of zakat. As zakat is included in the financial worship category, It contains different and sectorally specific conditions within itself. Companies that have production, industry and legal entities from agriculture and simple commerce dimensions in people's life periods maintain/increase their importance in a proportional sense. Financial statements are used to determine the assets/resources and income/expenses of companies. The aim of this study is to examine the process of determining, calculating and accounting for the account items that are subject to zakat, to be deducted from the zakat base, special in terms of zakat and exempt from zakat, by using the financial statements of the companies. The study raises the question of how to pay zakat if the owners of the companies are Muslims or if Muslim people predominate. At this point, it is aimed to help those who feel responsible for zakat worship to form an idea about how financial statements can be interpreted in terms of zakat in the context of the views of Islamic jurists.

The most important output of the study is evaluated comparatively with the Tax Procedure Law, as the assets owned by the companies, the resources they obtain, and the income-expenses are included in the uniform chart of accounts in terms of zakat accounting. Accounts subject to/not subject to zakat, which will be deducted from the zakat base, and financial items with special features are determined and presented with valuation differences. This theoretical study is made concrete by determining the zakat base with the help of a sample application.

In the study, calculations are also made according to the international Shariah Accounting Standards, AAOIFI, and compared and interpreted with the proposed account. As a result, a different amount emerges when compared to the calculations made according to the AAOIFI. When the reasons for this difference are analyzed on an account basis, it is observed that it arises from the inclusion of land and plots, vehicles, debt and receivable items, which are in fixed assets, which are planned to be converted into cash in more than one year..

GİRİŞ

Günümüz siyasi ve ekonomik sistemler mülkiyet esasına göre sınıflandırılmaktadır. Örneğin mülkiyetin tamamının devlete ait olduğu “komünist”, özel mülkiyetin tam hâkim olduğu “kapitalizm” ve bu ikisinin karması olan “sosyalizm” vb. sistemler sayılabilir. Bütün bu sistemlerin temel amacı insanların yaşama haklarını güvence altına almak, huzur, güven ve birlikte yaşama kültürü oluşturarak nesilleri geleceğe başarılı bir şekilde taşımak ve bu durumu sürdürülebilir kılmaktır. Bu sistemler insanlar tarafından inşa edilmiştir.

İlahi kaynaktan beslendiğine inanılan ve vahye dayanan sistemler/yaşam biçimleri de bulunmaktadır. Bu sistemlerin insanların hem dünya hem de ahirette huzurlu olmaları için yol gösterici durumda olduğu, kendisine bağlı olan kişiler tarafından kabul edilmektedir. Diğer taraftan vahye dayanmayıp dini ritüellere göre inşa edilmiş Budizm, Hinduizm vb. inanç sistemleri de bulunmaktadır. İslamiyet ise Peygamber aracılığı ile vahye dayanan bir inanç sistemi olarak kabul edilmektedir.

Bütün siyasi, ekonomik sistemler ile inanç sistemlerinin nihai amacı bakımından ortak özelliği; insanların, insan haysiyet ve şerefine yakışır bir şekilde yaşamasını sağlayacak hayat standardını adalet ve eşitlik bağlamında inşa etmektir.

İslam dininde gelir adaletsizliğini gidermeye yönelik olarak düşünülen, dini bir emir ve mali bir ibadet, başka bir yönü ile sosyal yapı olarak düşünülen zekâtın birey ve toplumun refah seviyeleri üzerinde etkileri bulunmaktadır. Bu noktada zekât ibadetinin İslam dininin indirildiği dönemden itibaren birey ağırlıklı olması sonucunda yapılan incelemeler ve verilen fetvalar da bu yönde olmuştur. Araştırmada benimsenen şirketlerde zekât muhasebesi konusunun amacı, konu itibarı ile uzmanlık gerektiren muhasebe bilgi sisteminde oluşturulan bilgilerin İslam Hukukçuları tarafından verilen fetvalar ile yorumlanarak zekâta tabi varlıklar, zekât matrahından indirilecek varlıklar, zekâttan muaf kalemlerin belirlenmesi/hesaplanması ve zekât açısından özellik arz

eden durumların teorik olarak incelenmesi, hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi süreçlerini ortaya koymaktır.

Dünya tarihi ile birlikte toplumun yaşam ve gelir kaynakları tarım toplumu ile başlamış, hayvancılık, basit ticaret, sanayi, üretim, bilgi ile devam etmektedir. Bu bağlamda, ülkelerde bulunan ekonomik değerlerin büyüklükleri bireylerden, tüzel kişiliğe sahip olan sermaye şirketlerine doğru kaymaktadır. Klasik bağlamda birey ağırlıklı fetvaların ağırlık kazandığı zekât konusunda değişen ekonomik sistem ile birlikte farklı sorular gündeme gelmiş ve bu konuda İslam hukukçuları tarafından çalışmalar yapılmaktadır (Manav ve Haçkalı, 2020, s. 264). Ekonomik anlamında bireylerden hacim olarak daha büyük olan şirketlerin zekât konusunda mal varlıklarıyla ne oranda zekât sorumlusu olacakları veya hangi yatırımları ile zekâttan muaf olacakları sorusu gündeme gelmektedir. Bu konuda ekonomik ve hukuki olarak ülkemizden farklı olan ülkelerde sistemsal yapılar veya akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda, uygulama ve çalışmaların ağırlıklı olduğu Malezya, Suudi Arabistan gibi ülkelere farklı sistem ve uygulama bulunduran Türkiye’de bu konuda nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair fikir oluşturması amacıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Ülkelerin kendi içlerinde uyguladıkları farklı ekonomi modelleri ve kendi içlerinde yaşayan insanların bağlı oldukları farklı dinler bulunmaktadır. Toplum tarafından benimsenen dinlerin, doğrudan veya dolaylı olarak ekonomiye ve sosyal yaşama etkileri bulunmaktadır (Karahöyük, 2013, s. 193-217). Güncel ekonomik sistemde de para ve vergi politikası ve sosyal politikalar nedeni ile sosyal adaletin sağlanması noktasında önemli kabul edilen sistemlerden biri de zekât müessesesidir. Bu müessesenin uygulamada nasıl bir sistem olması gerektiği konusunun, fetva ve uygulama açısından yetkili merciler tarafından ortaya koyulması durumunda toplumsal refah, gelir adaleti gibi konularda da yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Zekâtın hesaplanmasında İslami literatürde en önemli kavram “mal” olarak kavramsallaşmıştır. Günümüzde uygulanan muhasebe sisteminde ise mal olarak tanımlanan kavram İslami literatür ile farklı anlamlar içermektedir. Muhasebe sisteminde bu kavram varlık olarak kavramsallaşmıştır. Araştırmanın İslami literatür

olmayan bölümlerinde ise varlık olarak ifade edilmektedir. Çalışmanın bölümlerinde ayetlerin kurum olan DİB denetimindeki olarak heyet tarafından hazırlanmış olan ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan Kuran' Kerim mealinden yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı olarak varlıkların gün geçtikçe bireylerden şirketlere geçtiği verilerini de dikkate alarak şirketlerin varlıklarının yer aldığı finansal tablolardan zekât matrahlarının hesaplanmasıdır. Hesapların yapılabilmesi için İslam hukuku kaynaklarında verilen ve kabul gören hükümler ile finansal tablolarda bulunan hesapların zekât açısından hangi sınıfta yer alacağı incelenmektedir.

Çalışmanın amacını gerçekleştirebilmek için nitel yöntem benimsenerek döküman inceleme deseni ile sistematik yorumlamalar yapılmakta ve bu yorumlar ile bir model ortaya konmaktadır. Bu yöntem literatürde farklı şekillerde de yer almaktadır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM ZEKÂT İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. Zekât Kavramı

İslam dininin beş temel esasından biri de mali nitelikli olarak yapılan zekât ibadetidir (Gözübenli, 2007, s. 310). Zekât sözlükte: bereket, artma, temizlenme, ıslah etme, düzgün ve verimli olma gibi anlamlar taşımaktadır (Dalgın, 2004, s. 43; Ş. Demir, 2007, s. 13). Bu tanımın yapılmasında en önemli etken zekât kavramının kökü olan ‘zekâ’ kelimesinin temel anlamda, artma ve çoğalma anlamına gelmesidir. Malın nemalanma özelliği ile büyüme veya değerinin artması da bu tanımı desteklemektedir (Ş. Demir, 2007, s. 14).

Dini bir kavram olarak zekât: Belirli nitelik ve nicelikte mal varlığına sahip olan ve belirli özellikleri taşıyan müslümanların mallarının belirlenen şartları taşıyan bir kısmını (Karaman vd., 2006, s. 711), yılda bir defa belirli kişilere zekât niyeti ile verilmesidir (Gözübenli, 2007, s. 310; Sargın, 2014, s. 155-156).

Zekâtın farz olması için gereken şartlardan mükellef olma durumu ile ilgili şartlar:

Müslüman olmak, akıllı ve yetişkin olmak ve özgür olmaktır.

Mal ile ilgili olarak şartlar ise;

Tam mülkiyet, nemâ/artıcı nitelikte olmak, nisap miktarına ulaşmış olmak, ihtiyaç fazlası olmak ve üzerinden bir yıl geçmiş olmaktır.

Zekâtın verilebileceği kişiler açısından, bahsedilen sekiz sınıf bulunmaktadır. Bu sekiz sınıfa kamu harcamalarını ilave eden bazı çalışmalar da bulunmaktadır (Dumlu, 2011, s. 220-235).

Zekât Kuran’ı Kerimde mekki surelerde 13 defa ve medeni surelerde 19 defa olmak üzere 32 ayette geçmektedir. Ayrıca mekki surelerde haber bildirme biçiminde kullanılırken, medeni surelerde özellikle emir anlamı taşımaktadır (Gözübenli, 2007, s. 312). Bu 32 ayetin ikisinde arınma ve temizlenme anlamlarında kullanılmışken, kalan 30 ayette ise sosyal yardım anlamlarını içermektedir (Ş. Demir, 2007, s. 13-14).

Zekâtın emir şeklinde geçtiği ayetler ise kısaca “Yaşadığım müddetçe namaz kılmamı, zekât vermemi ve anneme iyi davranmamı emretti.” (Meryem, 19/31), “Çevresinde bulunanlara namaz kılmalarını, zekât vermelerini emrederdi. Rabbinin katında hoşnutluğa ermişti.” (Meryem, 19/55) ayetleridir.

Mekki surelerde haber bildirmenin; o günkü toplumun yaşama alışkanlıklarından ve kültüründen ayrı bir sistem olarak getirilen zekâtın insanlar tarafından öğrenilmesi ve iç dünyasında kabullenmesi için bir tebliğ metodu olduğu anlaşılmaktadır. Medeni surelerde emir anlamı ise; İslam devletinin kurulması ile toplumda yer alan zengin-fakir bağlamında ortaya çıkan gelir adaletsizliğinin asgariye indirilmesi için hukuk kuralı olarak emredici hükümler şeklinde müslümanlara açıklanmış ve uygulanmıştır.

İslam literatüründe dinin direği olarak tanımlanan namaz ile birlikte ifade edilmesi, zekâtın önemine ayrıca vurgu yapmaktadır. Bu ibadet ile birlikte insanların materyalist ve bireyselleşme ile yalnızlaşma değil sahip olunan zenginliğin paylaşılmasıyla toplumdaki refah seviyesini artırma ve dayanışmanın yükselmesi amaçlanmaktadır (Boz, 2015, s. 366). Bu noktada insani yaşam için gerekli olan ve eksikliği halinde yaşam kalitesini ciddi anlamda azaltan gelir/mal eksikliği bulunan insanların yaşamlarını, adeta bir negatif vergi hüviyetiyle, insani şartlara yaklaştırma yönü de bulunmaktadır (Temür, 2017, s. 1-3). Ayrıca toplumlarda yer alan gelir adaletsizliğinin önüne geçilmektedir. Böylece fakir bireyler bugün, yarın ve gelecekte zekât sistemi ile hiçbir zaman “muhtaç” konumunda düşmeyecektir. Bu sayede fakir zenginin mal varlığının düşmanı konumunda da olmayacaktır. Bu durum zekâtın verildiği toplumlarda ‘kardeşlik’ hukukunun gelişmesine toplumun geleceğe sürdürülebilir bir ekonomik sistem inşa etmesini sağlayacaktır. Çünkü zengin zekât vererek mükellefiyetini yerine getirmekte başka bir ifade ile mali borcunu ödemekte iken fakir ise hakkını alacağı yükümlülükler yerine getirildiği ve hakları sahiplerine verildiği için ‘mesuliyet’ söz konusu olmayacaktır.

Zekât; bireysel ve toplumsal, iktisadî, politik ve ahlâkî yönleri de bulunan, çok fonksiyonu olan bir ibadettir. Gelir düzeyi yüksek ve düşük gruplar arasındaki uçurumun azalması ve birbirlerine bakış açılarını daha olumlu duruma getirme gibi

işlevler de görmektedir (Dalgın, 2004, s. 44). Zekâtın mali bir ibadet olması ile zekât sorumlusu olacak kadar mali güce sahip olan müslümanın kendisinin çabasına ek olarak ona bu malı nasip eden Allah'a bir şükür olarak vermesi gerekli olarak görülmektedir (Özek, 2003, s. 3).

Toplumlarda ihtiyacı olan yetim, öksüz ve ihtiyaç sahipleri için birey ve toplumların maddi ve manevi olarak bazı sorumlulukları bulunmaktadır (Ağırman, 2007, s. 12-13). İslam yaşam ve hukuk sisteminde sosyal güvenlik bağlamı olarak da nitelendirilebilen, ihtiyacı olan kişilere yardımlar iki şekilde yapılmaktadır. Birinci grup zengin olduğu ve belirli şartları taşıyan müslümanlar için farz olan zekât ve ikinci grup ise gönüllülük esasına dayalı olan yardımlardır (Armağan, 2009, s. 68-69).

Zekâtın İslamiyet'ten önceki ümmetlere de olduğu gibi İslam dininde de farz olduğu örneğin *"İsrailoğullarından, "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anne babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere iyilik edin, insanlarla güzel güzel konuşun, namazı kılın, zekâtı verin" diye söz almıştık. Sonra siz pek azınız müstesna, döndünüz; hala da yüz çevirip duruyorsunuz."* (Bakara,2/83).

"And olsun ki, Allah, İsrailoğullarından söz almıştı. Onlardan on iki reis seçtik. Allah: "Ben şüphesiz sizinleyim, namaz kılarsanız, zekât verirsiniz, peygamberlerime inanır ve onlara yardım ederseniz, Allah uğrunda güzel bir takdimde bulunursanız, and olsun ki kötülüklerinizi örterim. And olsun ki, sizi içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyarım. Bundan sonra sizden kim inkâr ederse şüphesiz doğru yoldan sapmış olur" (Maide,5/12) denilmektedir.

"Kitap'ta İsmail'e dair anlattıklarımızı da an. Çünkü o sözünde doğru bir kimse idi, tarafımızdan gönderilmiş bir peygamberdi. Çevresinde bulunanlara namaz kılmalarını, zekât vermelerini emrederdi. Rabbinin katında hoşnutluğa ermişti." (Meryem,19/54-55) .

Yukarıdaki ayetlerde olduğu gibi konu ile ilgili bazı ayetlerde açık şekilde zekât (Balta, 2015, s. 114), olarak belirtilmekte iken bazı ayetlerde dolaylı olarak zekât konusuna işaret edilmektedir. Bunun yanı sıra zekât ödenmemesi noktasında uhrevi ve dünyevi olarak, cezai yaptırımını da olan hukuki bir kuraldır (Hamidullah, 2007, s. 123).

Zekât ödemeyenlere dünyevi olarak yapılan cezalar İslam hukuku ile yönetilen ülkelerde bulunmaktadır. Uhrevi yaptırımlar ise iki kısım olarak ele alınmaktadır. Bunlardan birinci durumda çeşitli ayet ve hadislerde ahirette uğrayacakları cezalar anlatılmaktadır. İkinci durum olarak ise cezadan kurtulanlar arasında zekâtı ödeyenler tasnif edilmekte ve dolaylı olarak zekât vermeyenlerin ahirette azaptan kurtulamayacağı belirtilmektedir (Dalgın, 2004, s. 45). Diğer bir ceza yöntemi olarak da zekâtı vermeyenlerin, zekât verenlerin cennette alacağı mükâfatlardan mahrum olmaları durumudur. Bu da ayet ve hadislerde zekât verenlerin ödülleri çeşitli şekillerde anlatılmaktadır.

Zekâtın verilmemesi durumunda zengin ile fakirler arasında kardeşliğin kurulması noktasında problemler olabilecektir. Fakirlerin zenginlerin varlıklarını kıskanmaları ve dolayısıyla haset durumu ile toplum huzuru açısından da olası problemler zekât verilmesi ile asgari düzeye inebilecektir.

1.2. Zekâtın Farz Oluşu

Zekâtın farz oluşu Kitap (Kuran'ı Kerim), Sünnet ve İcma ile sabittir. Zekât Mekke'nin ilk dönemlerinde doğrudan farz kılınmamış, fakir ve yoksullara yardımın teşvikini ifade eder şekilde ayetlerde yer almıştır (Dinçer, 2019, s. 185). Sonraki aşamada ise hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır (Erkal, 2006, s. 422) (Yılmaz ve Sırım, 2017, s. 79). Bu süreç ise hicri dördüncü yıla kadar yani başka bir ifade ile Nadiroğulları'nın Medine'den sürülmesine kadar olan süreç olarak da tanımlanmaktadır (Maçın, 2014, s. 27). Bu bağlamda ilgili ayetlerde özellikle sosyal yardım anlamı taşır ve sosyal adaletin oluşması gibi bir anlam kazanmaktadır ve bu ayetlerde de geçmektedir (Yazgan, 1987, s. 62). Bu ayetler:

“Ancak şunlar öyle değildir: Namaz kılanlar ki, onlar namazlarında devamlıdırlar (ihmal göstermezler). Mallarında, belli bir hak vardır, Sâile ve mahruma (vermek için).” (Mearic, 70/23-25).

“Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve müminler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler, namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve ahiret

gününe inananlar var ya; işte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz.” (Nisa 4/162).

“Namazı kılın, zekâtı verin. Önceden kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah, yapmakta olduklarınızı noksansız görür.” (Bakara 2/110).

“İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler.” (Bakara 2/277).

“Bize, bu dünyada da iyilik yaz ahirette de. Şüphesiz biz sana döndük. Allah buyurdu ki: Kimi dilersem onu azabıma uğrattırım; rahmetim ise her şeyi kuşatır. Onu, sakınanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım.” (A'raf, 7/156).

“O kimseler, namazı kılarlar, zekâtı verirler; onlar ahirete de kesin olarak iman ederler.” (Lokman 31/4).

Kurani Kerimde 32 ayet zekât ile doğrudan ilgili olup, bazı örnekler verilmiştir. Bunun dışında konu ile doğrudan ilgili olmayan ama yardımlaşma anlamı ile ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Örneğin,

“Ki onlar mallarından muhtaçları yararlandırmazlar; onlar âhireti de inkâr ederler”(Fussilet 41/7).

“İşte o, yetimi itip kakan, yoksula yedirmeyi özendirmeyen kimsedir” (Maun 107/1).

1.3. Zekâtın Şartları

Zekâtın şartları noktasında üç bölüm ve bu şartların da kendi içinde ayrıntıları bulunmaktadır. Bunlar mükellef yani zekâtı vermek ile sorumlu kişi açısından olan şartlar, mal ile ilgili yani zekâtın farz olduğu maddi karşılığı olan ürünler ve zekâtın kabul edilmesi için gerekli olan şartları bulunmaktadır. Ürünlerin kendi içinde taşınması gereken nicelik ve nitelik yönünden olan şartlar ile zekâtın verilebileceği kişi ve yerler olarak taşınması gereken vasıflar bulunmaktadır.

1.3.1. Mükellef ile İlgili Olan Şartlar

Mükellef kavramı, bir kimsenin dini anlamda muhatap olmayı ifade eden kavramdır (Bardakoğlu, 2004, s. 157). Dini olarak sorumlu olan mükellef olma ile kişiler söz ve davranışlarının yanında dini, dünyevi ve uhrevi açıdan sonuçları anlayabilecek durumda olma, akıllı ve ergenlik çağına girme ifade edilmektedir. Bir kişinin mükellef olarak nitelendirilebilmesi için kendisine anlatılanları anlayabilecek ve yapması gerekenler ile kaçınması gerekenleri yapabilecek fiziki ve ruhsal güçte olması gerekmektedir (Kacı, 2013, s. 14-15).

Dini olarak sorumlu kabul edilmeyen kişilerde ise bazı durumlarda vasinin sorumluluğu olduğu gibi bazı durumlarda da sorumluluk söz konusu olmayabilir. Vasinin sorumlu olarak bahsedildiği ilk durum, kişinin ergenlik çağına girmemiş olmasıdır. Bu noktada, eğer ergenlik çağına ulaşmamış kimselerin zekât vermek için nisaba ulaşmış olan mal varlığına sahip ise, o dönem içinde malların korumasını sağlayan, akraba veya vasi zekâtın ödenmesi ile yükümlü kabul edilmektedir. Aynı durumun akli olarak sıhhatli olmayan kimseler için de geçerli olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir.

Mükellef ile ilgili şartlar, yani bireyin zekât ile mükellef olarak nitelendirilebilmesi için taşınması gereken şartları tanımlanmaktadır. Bunlar; müslüman olmak, akıllı ve yetişkin olmak ve hür (özgür) olmak gibi şartlardır. Çalışmanın temel konusu ve önemi burada ortaya çıkmaktadır. İslami literatürde zekât müessesesinin, birey üzerinden inşa edildiği ve şartların konulduğu görülmektedir.

Bu durum dönemin ekonomik hayatında servetin bireyler üzerinde birikmesi ve şirketlerin (tüzel kişiliğe sahip) olmayışı şeklinde ifade edilebilir. Fakat günümüzde ticari faaliyetlerin bireysel işletmelerin yanında bireylerden farklı olarak tüzel kişiliğe sahip şirketler üzerinden servet dağılımı gerçekleşmektedir. Günümüzde toplumda bireyler kadar şirketlerinde zekât verme durumu ortaya çıkmaktadır.

- Müslüman Olmak
- Akıllı ve Ergin (Yetişkin) Olmak

- Hür (Özgür) Olmak

1.3.1.1. Müslüman Olmak

İnsanların zekât ile sorumlu (mükellef) olmaları için müslüman olmaları gerektiği Kuranı Kerim ve hadisler ışığında fıkıhçıların ittifak ettiği konulardan biri olmaktadır. Bu bağlamda yine çeşitli ayetlerde Müslümanların zekâtı vermelerinden dolayı ödüllendirileceği, verilmemesi durumunda da azap görecekleri bildirilmektedir (Paçacı, 2015, s. 38). Sonradan müslüman olmuş kişiler açısından müslüman olmadığı dönemler için ödenmesi gerekmemektedir. Müslüman olduğu halde dinden çıkanların da müslüman olmadığı dönemler için zekât ödemesine gerek bulunmamaktadır (Cezîrî, 2005, s. 126-132).

Müslüman olduğu halde dinden çıkan ve sonra tekrar müslüman olanların durumunda ise müslüman olmadıkları süre ile ilgili olarak dört hak mezhep olarak nitelenen mezheplere göre farklı hükümler bulunmaktadır. Bu süre için Hanefi ve Hanbeli mezheplerine göre zekâtı vermeleri vacip değilken, Malikiler ve Şafiilere göre vûcub ve sıhhat şartı anlayışından dolayı sıhhat şartı olarak nitelemesinden dolayı zekâtı vermesi gerekmektedir. Maliki ve Şafiiler hüküm olarak ise müslüman olunmayan sürede verilen zekâtın geçerliliği ile ilgili olarak farklı görüş taşımaktadırlar. Şafiilere göre Müslüman olmadığı dönem için kişi zekât vermişse (arınma niyeti ile) sahihtir (Cezîrî, 2005, s. 156). Bu ayrımın verilmesinin sebebi ise şirketlerin tüzel kişiliklerinin olması ve dolayısıyla birden fazla ve farklı dinlere sahip ortak/ortaklarının olabilme ihtimalidir.

Bu bağlamda müslüman şirket ortağı; ortaklığa konu varlıklarından dolayı nisap miktarını aşan kısmı zekâta tabi iken Müslüman olmayan şirket ortağı ise zekâta tabi değil yürürlükteki vergi sistemine tabi olacaktır.

1.3.1.2. Akıllı ve Ergin (Yetişkin) Olmak

Akli yeterliliğe sahip olmayan kişiler ve ergenlik yaşına erişmemiş olan çocukların zekâtla sorumlu olmaları noktasında kendilerinin bir sorumluluğu olmadığı noktasında görüş birliği olmasına karşın, velilerinden dolayı mallardan zekât verilmesi

noktasında çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Çalışmanın konusu fikhî çözümlene olmadığından ayrıntıya girilmemektedir.

Hanefi mezhebinde toprak kaynaklı ürünler ve öşür haricinde olan mallar ile ilgili olarak ergenlik yaşına gelmemiş çocuklar ve akli yeterliliğe sahip olmayanlar zekât ile sorumlu olarak nitelendirilmemiştir (Maçın, 2014, s. 56).

İslam hukukçularının çoğunluğu ise zekâtın vekâlet ile yerine getirilebilen bir ibadet olması, kamu düzenini ilgilendirmesi, malın işlevlerinin devam ettirilmesi noktasında sorumlu akıllı ve ergin bir kişinin bu işleri yürütmesi ile velisi olan kişinin dolayısıyla zekâttan muaf tutulamayacağını ileri sürmüştür (Dumlu, 2008, s. 23-24). Bunun nedenlerinden birisi de, Peygamberimizin(s.a.v) hadislerde velisi bulunan kişilerin varlıklarını, veli olan kişiler tarafından ticaret veya üretim ile ekonomiye kazandırılarak arttırılması tavsiye etmesidir.

Araştırmayı ilgilendiren noktanın tüzel kişiliğe sahip olan şirketlerin bir/birden fazla ve çeşitli nicelik/ niteliğe sahip, ergenlik yaşına erişmemiş çocuk veya akli yeterliliğe sahip olmayan ortağının bulunma ihtimali ile ağırlıklı görüş tercih edilerek, yönetimin bu sorumluluğu göz ardı etmemesinin daha doğru olacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda akli yeterliliğe sahip olmayan ve ergenliğe ulaşmamış kişilere günümüz hukuk sisteminde vasi tayin edilmekte ve üzerine isabet eden haklar ve yükümlülükler yönetilmekte ve yerine getirilmektedir. Dolayısıyla vasi tayin edilmiş ve onun tarafından yönetilen zekâta tabi varlıklar nisap miktarına ulaştığı takdirde İslam dininin gereği mali yükümlülüklerin yerine getirilmesinin, bu yükümlülüklerin ihmal edilmesinden daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

1.3.1.3. Hür (Özgür) Olmak

Hür olma şartı öncelikle köleliğin sosyal bir durum olduğu dönemlerde konulmuş olan bir şarttır (Dumlu, 2008, s. 23). Bu kölelik durumunda olup nisap miktarı mala sahip olanların durumu literatürde tartışılmıştır (Maçın, 2014, s. 57). Az oranda olsa da hapse giren kişilerin özgürlükten mahrum olarak değerlendirilmesi ve dolayısıyla zekât vermek ile sorumlu olmaması şeklinde öneriler de bulunmaktadır (Mannan, 1973, s. 397).

Çeşitli ilmihal ve fıkıh kitaplarında farklı olarak nitelemeler olsa da yaygın görüş bu şart ile ilgili olarak köleliğin kastedildiği, İslamiyet'in ilk yıllarında coğrafya ve tarih itibarı ile ilgili olduğu, günümüzde kölelik müessesesinin olmadığı dolayısıyla bugün için böyle bir şartın bulunmadığına ilişkin görüşler ağırlıktadır (Paçacı, 2015, s. 46).

Günümüzde siyasal, ekonomik bakımdan ya da seyahat etme anlamında bağımsız olmayanların durumu ise ayrı bir tartışma konusu olarak nitelenmektedir. Hatta çeşitli kaynaklarda günümüzde bazı ekonomik şartlara sahip olanların durumunu geçmişte kölelerin sahip oldukları haklardan bile yoksun olarak niteleyenler bulunduğu gibi, bu kişilerin fakir sınıfında olduğu dolayısıyla, bu tartışmaların sadece akademik zeminde kalacağı fikri de bulunmaktadır.

Hür olma meselesi akli yeterlilik konusu ile benzerlik göstermektedir. Çünkü hür olmayan bir kişi akli yeterliliğe sahip olmayan kişi gibi zekâta tabi varlıklarını yönetemeyeceği istediği gibi harcama ve tasarrufta bulunamayacağı için zekâta tabi olup olmama durumu söz konusudur. Bu durumda hür olmayan birinin zekâta tabi varlıkları söz konusu ise ve nisap miktarına ulaşmış ise hür olmadığı dönemde zekâtını verememiş ise, özgürlüğüne ve mali gücüne kavuştuğu takdirde geçmiş dönemin mali yükümlülüklerini yerine getirmesi daha uygun görülmektedir. Hür olmayan birisinin zekâta tabi varlıklarını vekâleten yöneten vekili söz konusu ise zekât miktarını hesaplayarak ilgili hak sahiplerine vermesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Zekât aynı zamanda “zaman”a dayalı bir ibadet olduğu için hak sahiplerine zamanında verilmeyen mali haklar hak sahiplerine karşı borçluluk ve onların daha fazla mağdur olmalarına sebebiyet verebilecektir.

1.3.2. Mal ile İlgili Şartlar

Mal kavramı literatürde insanların yöneldikleri, kendisine sahip olabilmek için emek harcadıkları, biriktirmek ve fayda sağlamak istedikleri ekonomik değerleri ifade etmektedir (Karaman vd., 2006, s. 405). İslam dininde mal kavramının tanımlanmasında ise İslam hukukçuları ihtilafa düşmüş ve farklı şekillerde tanımlamalarda bulunmuştur. Hanefi mezhebi elde bulunan ve yarar sağlanan olarak

tanımlarken diğerk mezhepler daha çok faydalanılan, yarar sağlanan olarak tanımlamıştır (Kardavî, 1984, s. 133).

Zekât ibadeti, mali ibadet yani kişinin malı ile yaptığı ibadetler sınıfında sayıldığından bu bağlamda zekâtın tabi olduğu mal cinsinden ödenebileceği gibi bu malın karşılığı olan para vb. cinsten de ödenebilmektedir. Bu konuda mezheplerin görüşleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye’de yaygın olan Hanefî mezhebi bu noktada zekâta tabi olan malın parasal olarak verilmesini uygun bulurken, Şafîî, Hanbelî ve Maliki mezhepleri bunu istisnai durumlar dışında caiz görmemiştir (Erturhan, 2006, s. 16-18). Burada önemli olan noktalardan birisi de kıymet veya değer olarak tanımladığımız kavram sadece parasal karşılığı ifade etmemektedir. O malın parasal veya parasal karşılığı olan başka bir mal ile verilmesini ifade etmektedir (Erturhan, 2006, s. 29). Bu konu zekâtın verilebileceği yerler ve verilmesi bahsinde daha ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

İslam Hukukçuları gerek konu ile ilgili Kuran’ı Kerim’deki ayetler, gerek Peygamberimiz (s.a.v.)’in uygulamaları ve hadislerini yorumlayarak zekâta konu olan/olacak malların bazı niteliklere sahip olması gerektiğini göz önüne alarak bu şartları belirlemiştir (Gözübenli, 2007, s. 314).

Kişinin sahip olduğu malın zekâta tabi ve sorumlu olması için o malın taşınması gereken bazı şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar, nicelik, nitelik ve sahibinin genel durumuyla ilgili olarak açıklanmaktadır. Ayrıca çoğu çalışmada ayrı şart olarak konulmasa da bazı çalışmalarda genel şartlar arasında geçen şart olarak borç karşılığı olmama şartı da aranmaktadır. Yalnız çoğunluk ile bu şart tam mülkiyet şartının içinde değerlendirilmiştir. Mal ile ilgili şartlar şunlardır.

- Tam Mülkiyet
- Nemalanma/Artıcı Nitelikte Olma
- İhtiyaç Fazlası Olma
- Havalânül-Havl/Yıllanma

- Nisap Miktarına Ulaşmak

1.3.2.1. Tam Mülkiyet

Öncelikle bu şart ile ilgili olarak dinin ilk kaynakları olan Kur'an ı Kerim ve Peygamberimizin (s.a.v.) hadisleri ve sünnetinde doğrudan bir bilgi bulunmamaktadır (Dumlu, 2008, s. 29). Ancak konu ile ilgili olan bazı ayetlerde *"Mallarının bir kısmını, kendilerini temizleyip arıtacak sadaka olarak al, onlara dua et; senin duan onlar için bir güvendir. Allah işitir ve bilir."* (Tevbe, 9/103) ve yine konuyla ilişkilendirilen bazı Hadis-i şeriflerde *"İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): Peygamber (s.a.v.) Muâz ibn Cebel'i Yemen'e gönderirken, ona: "Yemenlileri (evvelâ) Allah'tan başka ibâdete lâyıf bir tanrı olmadığına ve benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet etmeye davet et. Eğer bu iki şehâdeti kabul ederlerse, bu defa Allah'ın her gece ve gündüzde üzerlerine beş vakit namaz farz kıldığını onlara bildir. Eğer onlar bu namazı farzına itaat ederlerse, bu defa onlara mallarında Allah'ın zekâtı farz kıldığını bildir. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir"* buyurdu. (Buhârî, 1992, s. Zekat 1).

Ayet ve hadiste geçen mal kavramının sahiplerinin iradesinde olmasının kastedilmesinden dolayı tam mülkiyetin bir kavram olarak sayıldığı düşünülmektedir (Kardavî, 1984, s. 1-139). Bunun nedeni ise literatürde mükellef olarak tanımlanan sorumlu kişinin bu maldan zekât verebilmesi için doğal olarak o mal üzerinde tam tasarruf yetkisine sahip olmasının gerektiğidir (Karaman vd., 2006, s. 633).

İslam literatüründe tam mülkiyet diye kullanılan kavram, o malın hem kendisinin hem faydasının (Erkal, 2004, s. 68) hem de tasarruf yetkisi bakımından aynı kişiye ait olma durumu olarak tanımlanmaktadır (Kardavî, 1984, s. 138-139). Zekâta tabi olan malın ya fiilen sorumlu sayılacak kişinin elinde olması veya tüm tasarruf yetkisinin olması, başka herhangi bir kişinin o mal ile ilgili bir tasarruf yetkisinin bulunmama durumudur. Bu bağlamda o maldan meydana gelecek fayda ve zarar tamamen o kişiye ait olacaktır (Erkal, 1998, s. 49).

Uluslararası ve Türkiye Muhasebe Standartlarında da ekonomik değer olarak kabul edilen varlık için geçmiş ekonomik olaylar neticesinde elde etme, işletmenin/bireyin kontrolünde olan ve gelecekte gelir (fayda) sağlama olasılığı

şeklinde tanımlanmaktadır ki bu durum İslam hukukun mal için yaptığı tanıma uymaktadır.

Çeşitli kaynaklarda bu şartla ilgili olarak farklı noktalar ve hukuki sorunlar farklı boyutları ile tartışılmıştır. Özellikle eksik mülkiyet kavramı ele alınmış ve bu durum mükellef ile ilgili olan şartlar içinde de ele alınan yetimler ve vakıfların güdümünde olan varlıklar tartışılmıştır (Dumlu, 2008, s. 29).

Bu noktada alacakların zekâtı da tam mülkiyet kavramı ile birlikte ele alınmış ve hangi şartlarda zekâta tabi olup olmama durumları tartışılmıştır (Erkal, 2006, s. 429). Bu konu ilerdeki bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecektir. Ele alınan konulardan biri de borca karşılık olarak rehin bırakılan malların durumudur. Kişinin borç karşılığı rehin/teminat olarak verdiği veya aldığı mal üzerinde tam tasarruf yetkisi olmadığı için tam mülkiyet kavramını karşılayamadığı dolayısıyla zekâta tabi olmadığı belirtilmiştir (Karagöz vd., 2013, s. 133). Yine belirli bir sahibi olmayan toplumun ortak malı olarak nitelenen mallar aynı kapsamda değerlendirilerek vakıf vb. mallar da aynı kapsamda bir veya daha fazla kişinin tam tasarruf yetkisi bulunmadığından zekâttan muaf tutulmuştur (Akyüz, 2006, s. 191).

Günümüzde ipotek olarak verilen malların durumu, teminat olarak verilen varlıklar açısından tam mülkiyet şartını sağlamasına engel bir durum olarak nitelendirilerek zekât matrahından düşülmesi gerekmektedir. Bu konunun incelenmesi ve ayrıntılı olarak fıkıhçılar tarafından açıklama yapılmasının daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bankadan kullanılan kredilere karşılık teminat olarak verilen çeklerle ilgili iki durum söz konusu olmaktadır;

- Birinci durum banka çeklerin vadesi (çekte vade yoktur) kredinin taksitlerinden sonra ise banka krediyi tahsil ettikten sonra çekleri müşterisine iade eder.
- İkinci durum ise banka kullandığı kredilere teminat olarak aldığı çekleri tahsil ettikten sonra vadesi geldiğinde de kredi taksitlerini buradan tahsil eder.

1.3.2.2. Nema/ Artıcı Nitelikte olma

Nema kelime olarak artma, çoğalma, gelişme gibi anlamlara gelmektedir (Karaman vd., 2006, s. 525; Ö. Yılmaz, 2016, s. 89). İslami literatürde de nema yani artıcı olma özelliğine veya artma potansiyeline sahip olması, zekâta tabi olmak için gerekli şartlardan biri olarak ifade edilmektedir (Erkal, 2012, s. 427). Bu artış hakiki olabileceği gibi takdiri de olarak ikiye ayrılmaktadır (Karaman vd., 2006, s. 526).

- Hakiki artış/nema: Bu kavram, malın gerçek anlamda, fiili olarak miktar veya değer açısından, artışını ifade etmektedir (Erkal, 2012, s. 430). Buna en güzel örnek olarak toprak ürünleri, hayvanların doğum yaparak çoğalması veya ticaret ürünlerinin karlı satışları ile mal miktarının bizatihi miktarının veya değerinin artışı kastedilmektedir (Ö. Yılmaz, 2016, s. 89; Erkal, 2012, s. 431).

- Takdiri artış/nema: Bu kavram artma olanağının potansiyel olarak bulunma durumu olmaktadır (Erkal, 2012, s. 430). Bu bağlamda artış olayı fiili olarak oluşmasa da artma potansiyelinin var olması demektir. Altın, gümüş ve para gibi harcanmaya müsait olan varlıklar bu kapsamda değerlendirilmektedir (Kardavî, 1984, s. 159; Ö. Yılmaz, 2016, s. 89; Erkal, 2014, s. 24).

1.3.2.3. İhtiyaç Fazlası Olmak

İhtiyaç kelimesi sözlükte havc kelimesinden türemiş, muhtaç olmak, meyletmek ihtiyaç duyulan gibi anlamlar taşımaktadır (Balta, 2015, s. 104). Kişilerin zekâta tabi olmaları için ihtiyaçlarından daha fazla mala sahip olmaları gerekir. Fakat ihtiyaç kavramının sübjektif bir kavram olarak algıya açık olması, diğergamlık, fedakârlık gibi bakış açılarının farklı olabilmesi gibi nedenlerle İslam Hukukçuları tarafından bazı kriterler ile zaruri ihtiyaçlar olarak sınırlandırılmıştır.

İhtiyaç fazlası olma noktasında en ayrıntılı görüş ve kavramların ayrıntılı açıklamaları Hanefi mezhebine aittir. Bu noktada ülkemizde de en yaygın olan Hanefi mezhebinin esas alınması faydalı olabilir. Hanefilere göre ihtiyaç fazlası, kişilerin kendisi ve ailesi için bir yıllık gıda, giyim ve binek araç, kullanılmakta olan ev eşyası ve mesleklerini yapabilmeleri için gerekli alet ve malzemelerdir (Erturhan, 2006, s. 432). Literatürde farklı ilmihal kitaplarında mutabık yorumlardan birisi de insanın

hayatını ikame etme ve onuruna yakışır şekilde sürdürmek için gereksinim duyduğu mal ve değerlerdir (Erkal, 2006, s. 432). İhtiyaçlar bu anlamda kendi içinde asli (zaruri) ve tabii ihtiyaçlar olarak ikiye ayrılmaktadır.

Temel (Zorunlu) İhtiyaçlar (Havaic-i Asliyye), insanların hayatlarını devam ettirmeleri için gereksinim duyduğu şeyler olarak tanımlanmaktadır (Akyüz, 2006, s. 215). Terim anlamı temel ihtiyaçlar anlamında zekât ile sorumlu olunmayan ve ihtiyaç duyulan temel malları ifade etmektedir (Çeker, s. 505-506). Kişilerin kendi ve bakmakla yükümlü olduğun kişilerin ihtiyaçları da bu kavram içinde anılmış, zekât vermekten muaf tutulmuştur (Kardavî, 1984, s. 160).

Kuran'ı Kerimde doğrudan ihtiyaç fazlası mallar hakkında bilgi verilmemekle birlikte (Maçın, 2014, s. 13) bazı ayetlerde ipuçları bulunmaktadır.

Örneğin, “*Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar; ‘ihtiyaç fazlasını’ (afv) de*” meâlindeki âyet (Bakara 2/219), buna dolaylı olarak havâic-i asliyye diye anılan kavrama işaret olarak değerlendirilebilir. Kur'an'ı Kerimde geçen bu ifadenin başka bir meali ise “*İhtiyaçlarınızdan fazla olup verdiğiniz takdirde kendinize eziyet etmiş ve bu yüzden fakir düşmüş olmayacağınız malı infak edin*” anlamı taşımaktadır (Çeker, s. 505).

Bu ayete ek olarak, “*Zekât ancak zenginlikten dolayıdır*” (Buhari, “Zekât”, 18.; Müsned, II, 230, 394, 501); “*Müslümana atından ve kölesinden dolayı zekât yoktur*” (Buhârî, Zekât, 45, 46; Müslim, Zekât, 8) anlamındaki hadisler ve Hz. Peygamber'in uygulama ile bizzat gösterdiği şekilde zekât nisabını ve hangi mallardan ve hangi sınırın üzerinde olan kısım için zekât gerektiğini ifade etmesi, zekâta tâbi olacak ve hangi nitelik ve nicelikteki malların zekâta tabi olmayacağı fikrini oluşturmaktadır.

Temel (Zorunlu) ihtiyaçlar gıda giyecek ve barınma da dâhil olarak sayılmakta geri kalan ihtiyaçlar ise tabii yani zorunlu olmayan ihtiyaçlar sınıfında yer almaktadır. Asli ihtiyaçlar zaman ve yaşanan bölgelere göre değişiklik gösterebilmekle birlikte, lüks ve saygınlık amacıyla yapılan keyfi harcamaların bu boyutlarda değerlendirilmemesi için konu ile ilgili uzmanların bu kavramı sınırlandırmaları

(Kardavî, 1984, s. 160; G. Terzi, 2019, s. 11) daha objektif bir durum alabilmektedir. Temel ihtiyaçları hakiki ve takdiri ihtiyaçlar olarak ikiye ayıran kaynaklar da bulunmaktadır (Akyüz, 2006, s. 218).

İhtiyaç fazlası maldan zekâtın alınması ile ilgili olarak çeşitli hadislerde geçen ifadelerden ortak kanaat olarak kişinin kendisi ve ailesinin nafakası için ayırması gerektiğini ve mal ayrıldıktan sonra olan fazlalık kısmının nisap miktarına ulaşması ile meydana gelen miktarın ihtiyaç fazlası olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada İslam Hukuku kaynakları ve İslam'ın ilk döneminde Peygamberimiz (s.a.v.)'in de uygulamaları bunu ifade etmektedir. Buna rağmen Hanefi fıkıhçılar dışında kalan bazı İslam hukukçuları bunu şart olarak koymamıştır (Paçacı, 2015, s. 69-70).

Zekât matrahı hesaplamasında istisnai durumlar, borçlar ve alacakların zekâtı ve bunların asli ihtiyaç kavramı ile birlikte tekrar ele alınacaktır.

1.3.2.4. Havalânu'l-Havl/Yıllanma

Yıllanma kavram olarak zekât konusu olan malın sahipliğinin üzerinden bir yıl geçmesi demektir. Bu noktada Peygamberimizden rivayet edilen bir hadiste şöyle buyrulmaktadır; “*Üzerinden bir yıl (kameri yıl) geçmedikçe, malda zekât olmaz.*” (İbnMâce, Zekât, 5). Burada yıl olarak kastedilenin kameri yıl olduğu ise genel kabul görmüş bir durumdur. Peygamberimiz (s.a.v.) ve hulefa-ı raşidin dönemi olarak adlandırılan dört halife döneminde de zekâtın alınmasında bu şart uygulanmıştır (Kardavî, 1984, s. 182). Kameri yıl için % 2,5 olarak hesaplanan zekât oranı, Faizsiz Finans Muhasebe Standartları (F.F.M.S.) ile günümüzde ticari malların şirket ve bireyler için miladi yıl yani güneş yılı kullanılmasından dolayı yıllar arasında olan yaklaşık 10 günlük fark, hesap edilmiş ve fark ile birlikte eşlenerek oran 2,5775 olarak belirlenmiştir (FFMS, Md 9, s,1).

İslam hukukçuları yıllanma şartı ile ilgili olarak malları genel bir görüşle ikiye ayırmaktadır: Bunlar ticari mal sınıfı ve toprak ürünleridir. Ticari mallar için bu şart serh düşülürken, toprak ürünleri için bu şart aranmamaktadır. Define ve madenlerle ilgili ise mezhepler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Farklı görüşün sebebine

temel oluşturan konu ise maden ve definelerin toprak ürünü kategorisinde mi ticari mal kategorisinde mi değerlendirileceği noktası olmaktadır (Maçin, 2014, s. 62-63).

Hanefilere göre zekâtın farz olması için kişinin yılın iki ucu diye tarif edilen yıl başlangıç ve bitiminde muhafaza edilmesi yani tasarrufunda bulunması gerekmektedir. Yıl içindeki bazı dönemlerde nisap miktarının altına düşmesinin bir önemi yoktur. Toprak ürünlerinde bu şart aranmamaktadır (Zuhayli, 1985, s. 259). Malikiler de Hanefi mezhebi gibi ticari mallarda olan yıl içindeki değişimleri dikkate almaksızın kameri yılın başlangıcı ve sonunu dikkate alırken, Şafii mezhebi ise çok farklı bir yaklaşımda bulunmuş ve yılın herhangi bir bölümünde nisap miktarının altına inmesi durumunda, zekâtın farz olmadığı görüşünü benimsemiştir (Cezîrî, 2005, s. 250).

Müstefad mal olarak anılan, maaş, ikramiye, kira gelirleri ve temettü (kâr) payları gibi bir seferde değil de sürekli olan gelirlerin yıllanma şartına dâhil olup olmadığı ise tartışmalı bir konudur (Dumlu, 2008, s. 34). Şirketlerde mal varlıkları arasında yer alan olan ticari mal sınıfı için yıllanma şartı aranmadığından ve zekâta tabi olduğundan, bu konu hakkında ayrıntı verilmeyecektir. Dönem sonunda yıl şartı aranmaksızın zekâta tabi nisaba ulaşması durumunda zekât matrahının hesaplanması genel kabul görmektedir.

1.3.2.5. Nisap Miktarına Ulaşmak

Nisap sözlükte her şeyin aslı, kökü, güneşin battığı yer, sınır ve olması gereken azami miktar/adet (Karaman vd., 2006, s. 528) gibi anlamlara gelmektedir. İslami literatürde ise zekâtın terim anlamında da ilk şartı olarak ortaya çıkan belirli miktarda (Gözübenli, 2007, s. 310) ihtiyaç fazlası mal varlığına sahip olmaktır.

İslam'da zekât ibadeti için şart olan nisap ile ilgili olarak Kuran'ı Kerim de doğrudan bir bilgi yokken (Balta, 2015, s. 135), dolaylı olarak bir anlatım bulunmaktadır. Bu da "...*Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar; de ki "afv"ı (infak edin)...*"(Bakara, 2/219) ayette geçen, afv kelimesi ile kastedilen kavramın ihtiyaç fazlası olması, dolayısıyla da zekât vermek için bir sınır olduğu şeklinde çeşitli tefsirlerde yorumlanmaktadır. Peygamberimizin(s.a.v) hadisi şeriflerinde ve uygulamalarda bizzat görülmektedir. Bu uygulamada önemli sayılabilecek iki hadiste,

“Zekât ancak zenginlikten dolaydır.” (Buhari, Zekât 18). Yemen’e vali olarak gönderilen Muaz b. Cebel’e *“...onlara zenginlerden alınıp fakirlere verilecek olan zekâtın da farz kılındığını bildir...”* (Buhari, 1992, Zekât, 41) buyrulmaktadır. Bu hadislerde açıkça zekât için bir zenginlik sınırı olduğu görülmektedir.

Mekke döneminde Peygamberimiz(s.a.v) diyet, mehir ve zekât gibi mali yükümlülükleri dirhem ve dinar ile belirlemiş ve Medine döneminde de muhtelif para birimleri ve farklı ağırlıklarda gümüşler bulunmasına rağmen Mekke’deki ölçünün devam etmesini istemiştir (Erkal, 1985, s. 82-83). Mekke’nin o dönem ticaret merkezi konumunda olduğu düşünülürse para birimi bakımından daha geçerli olduğu söylenebilir.

Zekâtla ilgili olarak, Peygamberimizin (s.a.v) Mekke döneminde kullanılan para birimleri olan, dirhem ve dinar gibi birimlere sayılarak değil tartılarak değer biçilirken, Medine’de bu para birimlerinin sayılarak ölçüt oluşturduğu belirtilmektedir (Erkal, 1985, s. 84). Peygamberimiz (s.a.v) de bu ölçütlere göre asgari zenginlikler açısından farklı birimler üzerinden matrahlar belirlemiştir. Bu ölçütler; 40 koyun, 5 deve, para birimi olarak 561.2 gr gümüş ve en bilinen cinsi olan altın olarak 80.18 gr olarak belirlenmiş bu miktarların altında kalan miktarlar için nisap oluşmadığı ifade edilmiştir (Paçacı, 2015, s. 57). Bu genel kabul gören nisapların dışında 20 miskal olan altını, 1 miskal 4.25 gr olarak hesaplayarak, 85 gr olduğunu kabul eden bazı kaynaklar ve fıkıhçılar da bulunmaktadır (Erkal, 1985, s. 100). Bu gramlar arasında olan farklılığın çeşitli sebepleri olsa da başlıca olanı altında bulunan ayar meselesidir. Bu konu altının nisabı ile ilgili bölümde açıklanmaktadır.

Kuran’ı Kerim’de zekât nisabı olmaması, nisabın Peygamberimiz (s.a.v) tarafından belirlenmesiyle o günün şartlarında ve o bölgede parasal veya mal zenginliği olarak nitelenen mallardan nisap oluşturulmuştur. Bunlar deve, koyun ve dirhem hesap cinsinden olup İslam’ın yayılmasıyla farklı bölgelerde yetişme imkânı olan ve servet olarak nitelenen, at, sığır vb. Cinsler içinde Hz. Peygamberin bu nisabı belirlediğine dair rivayetler bulunsa da atanan valilere gönderilen mektuplarda bulunmaması ve nisbi değer üzerinden hesaplandığı rivayetleri bulunmaktadır (Güman, 2018, s. 63).

Zekât bir yönüyle de yaşanılan dönemdeki sosyal koşullar altında vergi benzeri bir yaklaşımla devlet tarafından toplanılan ve zenginlerin fakir olan kişilere destek olma biçimi olmaktadır (Maçın, 2014, s. 18). Zekâtı bu yönüyle servet üzerinden alınan bir vergi olarak tanımlayan ve zengin ile fakir arasında bir gönül köprüsü oluşturan sosyal faaliyet olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır (Badem, 2017, s. 80).

Zekât nisabı iki anlamda önemli olmaktadır. Bunun nedeni ise İslam hukukçularının zenginlikle ilgili olarak iki ayrı durumu dikkate almasıdır. Birinci durum nisap miktarı mala sahip olarak, zekât verme yükümlüsü olma durumu iken, ikinci durum ise zekât alma açısından önemli olan yoksulluk ve ihtiyaç sahipliği ölçüsü olmaktadır. Bu bağlamda hukukçular iki durumun ayrı ayrı değerlendirilmesi noktasında ittifak etmiştir (Maçın, 2014, s. 21).

Nisapla ilgili olarak değinilmesi gereken bir başka husus ortaklıklarla ilgili olarak nisabın belirlenme şeklidir. Şafî mezhebi bu konuda en ayrıntılı hüküm sunan mezheptir. Şafî mezhebinin hükmüne göre birden fazla kişiye ait olan bir mal, ticarethane veya üretim tesisi için bireylerin ortaklık ile bireysel hisseleri değil ortaklıkta bulunan adeta günümüzde tüzel kişilik olan işletmenin zekât açısından toplamda nisap miktarına ulaşma durumuna bakılarak karar verilmektedir (Nevevi, 2011, s. 432-450; Dumlu, 2008, s. 153). Hanefi mezhebi bu konuda tamamen farklı bir bakış açısına sahiptir. Konuyla ilgili değerlendirmede, ortaklığın nisap açısından hayvansal servet dışında kalan ortaklıklar için, bir farklılık arz etmeyeceği ve bireylerin ortaklık olarak hisselerinin nisap miktarına ulaşma durumuna bakılmasının gerekliliği görüşü belirtilmektedir (Kâsâni, 2003, s. 433-435). Bu konu daha ayrıntılı olarak muhasebenin temel kavramları-zekât ilişkisi bölümünde kişilik kavramı başlığı altında incelenecektir. Bunun nedeni ortaklıkların sahiplerden bağımsız bir kişilik oluşturma durumuna uygunluğu açısından incelenme ve açıklama gerektirmesidir.

Ayrıca zekât nisabının belirlenmesinde farklı yaklaşım ve görüşler bulunmaktadır. Bu nedenle ayrıntılı başlıklar ve bölümler altında açıklanmaktadır.

1.3.3. Zekâtın Geçerlilik Şartları

Zekât kavramı ibadet olarak ifade edildiğinde, şartlarından birinin de müslüman olmak olduğu düşünüldüğünde geçerli olabilmesi ve ahirette mükafat yani ödül beklenmesi için bazı şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlar temlik ve niyettir.

1.3.3.1. Niyet

Niyet sözlük anlamı ile karar vermek, kalbin yönelmesi veya kalbin tercihi gibi anlamlar taşımaktadır. Bu sebeple niyet öz olarak nitelenebilir ki, bu ibadet açısından bir ruhtur (Karaman vd., 2006, s. 530). Amellerin geçerli olabilmesinin ilk şartı Allah'ın rızası ve istediği şekilde yerine getirilmesidir.

Peygamberimiz(s.a.v), “Ameller niyetlere göredir. Her kişi için niyet ettiğinin karşılığı vardır. Kimin hicreti Allah ve Rasûlü için ise o gerçek anlamda hicret etmiştir. Kim de, dünyalık elde etmek veya bir kadınla nikâhlanmak niyetiyle hicret etmişse, hicreti bunlardır.” buyurmuştur (Buhari, İman, 41; Müslim, İmâre, 155). Bu hadisten de anlaşılacağı gibi kişinin ibadet ve iyilik maksadı ile yaptığı ibadetler anlam ve sevap kazandırır.

İslam fıkıhçıları zekâtın bir ibadet olduğu ve bu sorumlulukların ibadet bilinci ile yapılmasının zekâtın Allah (cc) tarafından kabul edilmesi için, bir geçerlilik şartı olduğunu öne sürmektedirler (Dumlu, 2001, s. 10).

İslam'da hukuk/fıkıh muamelat ve ibadet olarak ikiye ayrılır. Bu bağlamda fıkıhçıların bir kısmı zekâtın ibadet yönünün ağırlıklı olduğu görüşünde olsalar da Kardavi (1984, s. 43) gibi bazı alimler ise muamelat kısmının yani kamu hukuku yönünün daha ağırlıkta olduğu görüşündedir.

Devlet tarafından toplanan zekât hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu bağlamda Şafii ve Hanbeli mezhebine göre devlet tarafından alınan zekât ile ilgili olarak zekât niyeti olmasa da bunun geçerli olacağını belirtmişlerdir (Maçın, 2014, s. 65). Genel olarak değerlendirildiğinde birey açısından hem mali hem de ibadet olarak

kabul edilmektedir. Birey ister kendi eliyle isterse devlet eliyle zekâtını vermesi bu durumu değiştirmez.

1.3.3.2. Temlik

Sözlükte bir mal ve benzerinin başka bir kişiye mülk olarak verilmesi, birinin kral yapılması gibi anlamlara gelmektedir. Fıkhî bir terim olarak ise bir malın başka bir kişinin mülkiyetine geçmesi için verilmesi olarak ifade edilir ve zekâtın şartı olarak nitelenir (Karaman vd., 2006, s. 650). Bu anlamı açıklamak gerekirse, zekât olarak bir başkasına verilen mal, tamamen o kişinin tasarruf yetkisine verilmesi ve geri isteme veya hak iddia etmeme gibi bir anlam taşır.

Temlik kavramı tam olarak malın başka bir kişinin yani zekâtı alması uygun olan kişinin mülkiyetine geçmesi ile olur. Şartın yerine tam olarak gelmesini sağlamayan kanal açmak, kervansaray (misafırhane) inşa etmek, hayır için çeşme veya cami yaptırmak/tamir ettirmek zekât olarak nitelenmez (Serahsi, 2001, s. 202). Benzer bir şekilde yine, bu şartı taşımayacak şekilde zekât niyeti ile fakir bir kişiyi evinde barındırsa ve temel ihtiyaçlarını karşılaya bile zekât olarak tanımlanmamaktadır (Dumlu, 2001, s. 12). Yani zekât için olan bu şart para veya varlığın bizzat kişinin kontrolüne verilmesidir.

Kuran'ı Kerim'de zekât verilecek sınıfları zikretmekte iken açık şekilde temlik kavramına değinilmez. Bu bağlamda farklı tefsirlerde farklı görüşler bulunmaktadır. Zemahşerî (2016) "Keşşaf" isimli, yazmış olduğu tefsirde bu hususa biraz daha farklı bir yorum getirerek, zekâtı alması caiz olan sınıflar içinde belirtilen son dört sınıfın tanımlanmasında "lam" harfinden "fi" harfine geçilmiş ve daha sürekliliği olduğunu belirtildiğini ve zekâtı alma noktasında öncelikli veya daha layık olarak işaret edildiğini tanımlamıştır.

İslam devletinin kuruluşu ile zekâtın toplanması ve dağıtılması noktasında bizzat Hz. Peygamber tarafından devlet bu ibadete dâhil olmuştur. Devlet eliyle toplanan zekâtların ehil olan kişilere temlik edilmesi veya edilmemesi noktasında mükellef olan kişilerin sorumluluğunun olup olmadığı ile ilgili de ayrıntılı çalışmalar bulunmaktadır. Zekâtın toplanmasında günümüz devletlerin dâhil olup olmama noktasında farklı

görüşler bulunmaktadır. Bunun nedeni meşru bir halife kendisi veya yetkilendirdiği kişiler aracılığı ile yapılıp yapılmadığı noktasıdır (Kavak, 2017, s. 65-66).

Günümüz sosyal ve ekonomik koşullar dikkate alındığında zekâta tabi kişi ve kurumların zekât matrahlarının doğru bir şekilde hesaplanması, zamanında ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması; Zekâta tabi olanlar açısından zor bir durumu ifade edebilir. Bu bağlamda devlet aracılığı ile zekât müessesinin kurulması ve işletilmesi toplumsal adalet ve eşitliğin inşa edilmesinde büyük faydalar sağlayabilir. Örneğin bu müessese ile insanların devlete olan aidiyet ile güvenin artmasına vesile olabilir.

1.4. Zekât Nisabına Dair Farklı Yaklaşım ve Görüşler

Zekât nisabına dair İslamın geldiği süreçten itibaren çeşitli görüşler bulunmaktadır. Örneğin Osmanlı döneminde Abdurrahim Efendi'nin verdiği bir fetvada askerler 150 koyun'a ulaşmadıkça nisaba ulaşmış sayılmamaktadır. ibadet/yükümlülüğü açısından üç önemli kavram vardır. Bunlardan birincisi bireyi zekât ile sorumlu duruma getiren nisap, ikincisi verilecek malların cinsi ve oranı ve üçüncü olarak da kimlere verileceği durumudur (S.Kaya , 2017, s. 234).

Nisabın belirlenmesi ilk adımdır. Bunun nedeni kişinin zekât mükellefi olması için dinen zengin kabul edilmesidir. Kişinin dinen zengin kabul edilmesinde nisaba yönelik yaklaşımlar ve bu yaklaşımların kendi içinde barındırdıkları farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlar;

- Muhafazakâr (gelenekçi) yaklaşım,
- Tedrici yaklaşım ve gayeci (tarihselci) yaklaşımdır.

Bu yaklaşımların kendi içlerinde de farklı görüşler barındırmaktadır. Bunlar;

- Koyun veya deve nisabının esas alan görüş,
- Nisap mallarının ortalamasını esas alan görüş,
- Fitreyi esas alan görüş,
- Asgari ücreti esas alan görüş,

- Gelir dağılımını esas alan görüş,
- Günümüz hayat standartlarını esas alan görüş,
- Nisap şartı aramayan görüş gibi çeşitli görüşlerdir (Güman, 2018, s. 62-73).

Bu yaklaşımlar ve kendi içindeki görüşler aşağıdaki bölümde açıklanmaktadır.

1.4.1. Muhafazakâr (Gelenekçi) Yaklaşım

Zekât nisabına dair, taabbüdi (kesin) olarak yaklaşımda bulunmakta ve güncel ekonomik gelişme/değişimler dikkate alınmaktadır. İlk olarak belirlenen nisap miktarları geçerli olmaktadır. Bu yaklaşımın içinde üç farklı görüş bulunmaktadır. Birinci görüş olarak dirhem ve Peygamberimizin (s.a.v) koyduğu tüm nisapların geçerli olma durumudur ki bu görüşe göre 200 dirhem yaklaşık olarak (595gr gümüş) veya dengi parasal kıymete sahip olanın zekât verme sınırı olan nisaba ulaştığı görüşüdür. Günümüz parasal değeri olarak ons fiyatı ve dolar fiyatlarında olan değişimler sebebi ile değişkenlik göstermekle birlikte çalışmanın yapıldığı tarih itibarı ile bu değer 4.200,00 TL'dir ve genel görüşü yansıtmamaktadır. Fıkıhçıların çoğu 4.200,00 TL para/mala sahip olan kişinin zengin olarak nitelenmesinin isabetli olmadığı görüşünde olsa da bir kısım fıkıhçı bu görüşünü sürdürmektedir.

Bu yaklaşım da kendi içinde üç görüş barındırmakta bunları kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür.

İlk görüş pek de kabul görmeyen bir görüş olarak, Hz. Peygamberin belirlediği ilk nisap geçerli olduğu görüşüdür. Yani o dönemin parası olarak kullanılan dirhem hesabı ile 200 dirhem yani 595 gr gümüşe karşılık gelmektedir. Bu da alıntı yapılan çalışmanın yazıldığı dönem hesabı ile yaklaşık olarak 2.400,00 TL'dir (Güman, 2018, s. 65). Hz. Peygamber döneminde bu 200 dirhem yani 595 gr gümüşün satın alma gücü ile yeniden değerlendirilerek bu günkü reel değerine ulaşılabildiği takdirde zekâta tabi nisap miktarı daha doğru bir biçimde belirlenebilir. Bu durum günümüzde enflasyonun yüksek olduğu ekonomilerde uygulanan ve muhasebe açısından önemli bir kavram olan "Enflasyon Muhasebesi" uygulaması ile gerçekleştirilebilir.

İkinci görüş, ticaret malları, para vb. ürünler için altının esas alınması gerektiğini belirten görüştür. Bu görüş ağırlıklı olarak kabul edilmekle birlikte 20 dinar yani bazı görüşe göre 85 gr altın, Diyanet İşleri Başkanlığı ve genel kabul gören görüş olarak ise 80,18 gr altındır. Bu görüş kendi içinde ise gümüş' ün değer olarak değil ağırlık olarak (595 gr) gümüşe sahip olan kimseleri de zengin olarak kabul ederek zekâta tabi olduğunu savunmaktadır (Uzunpostalcı, 2007, s. 114).

Üçüncü görüş ise sadece altın değerinin nisap olarak algılanması ile ticari varlık ve parasal değer olarak alınmaktadır. Bunun nedeni gümüşün Hz. Peygamber döneminde altın karşısında yaklaşık olarak 1/10 oranını bugün itibarı ile 99 kata yükselerek, değerini kaybetmesi, dolayısıyla da bu değere sahip olan kimsenin zengin olarak değerlendirilmesinde makul olarak kabul edilmemesidir (Döndüren, 2007, s. 36). Bu görüş bugün çoğunlukla kabul edilen (Paçacı, 2015, s. 114; Kardavi, 2004, s. 153) ve bizim uygulamamızda da esas alınacak olan görüştür. Hz. Peygamber döneminde gümüşün altın karşısında ki 1/10 değerine göre; gümüşü altının güncel değerine aynı oranda getirildiği takdirde gümüşün nisap miktarı da güncel olarak hesaplanabilecek ve gümüş sahipleri de kolaylıkla zekâta tabi nisap matrahlarını belirleyebilecektir. Bu durum, altın değerini esas alan nisap miktarını da desteklemektedir.

1.4.2. Tedrici Yaklaşım

Tedrici yaklaşım olarak adlandırılan bu yaklaşım Hz. Peygamberin koyduğu nisap ölçütlerinin bireysel olarak taabbüdi yani kesin olmadığı yaklaşımdır. Bu yaklaşım koyulmuş olan ölçütleri muallel yani eksik olarak nitelemekte ve bu ölçütlerin değer olarak birbirlerine olan denklik durumunu belirlenmektedir. Örneğin 81 gr altın ile 40 koyun değil 20 civarı koyun alınabilmekte bu da günümüz ölçütlerinin değiştiğinin başka bir göstergesi olmaktadır. Bu yaklaşımın da kendi içinde üç görüşe sahip olduğu belirtilebilir. Bunlar;

- Koyun ve Devenin Nisap Olarak Alınmasına Dair Görüş
- Nisap Mallarının Ortalamasının Alınmasına Dair Görüş

- Fitrenin Esas Alınmasına Dair Görüş

Bu görüşe göre zekâta tabi nisap miktarının hesaplanmasında günümüz hayat standartlarının ve ekonomik koşullarının göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmek gerekmektedir.

1.4.2.1. Koyun veya Devenin Nisap Olarak Alınması Görüşü

Bu görüşlerin ilki koyun veya devenin değer olarak esas alınması gerektiği görüşünü savunur. Değer olarak 5 deve veya 40 koyunun yaşanılan dönem için piyasada olan parasal değerinin nisap olarak belirlenme durumudur. Burada ayrıca bir parantez açılması gereken konu da Peygamberimizin(s.a.v) bu nisabı koyduğu dönemde yine 40 koyun'un piyasa değerinin yaklaşık olarak 400 dirheme tekabül ettiği. Yani parasal nisabın da 200 dirhem olduğu göz önünde bulunduğu zaman, günümüzde en çok kabul edilen alimlerinden Yusuf el-Kardavi (1973, s. 263-269) de koyun veya devenin piyasa değerinin yarısı parasal nisap olarak alınabilir demiştir.

1.4.2.2. Nisap Mallarının Ortalamasının Alınması Görüşü

Bu görüşü kısaca kağıt para, altın, gümüş veya madeni paraların ağırlıklarına göre değil piyasadaki satın alma değerlerine göre belirlenmesine dayanan görüştür. Buna göre Peygamberimizin(s.a.v) nisap ölçütü olarak ortaya koyduğu nisap mallarının parasal değerlerinin belirlenerek ortalaması alınarak yeni bir nisap ortaya konulması daha isabetli olabileceği önerilmektedir (Yavuz, 2007, s. 84).

Bir başka görüşe göre ise para ve ticaret mallarındaki nisabın hesaplanmasında normal ekonomik koşullarda altının esas alınması gerektiği belirtilirken, şartlara göre 3-4 kişiden oluşan bir ailenin asgari geçim miktarının da koşullara göre nisap olarak alınabileceği görüşü öne sürülmektedir(H. Karaman, 2020).

1.4.2.3. Fitrenin Esas Alınmasına Dair Görüş

Bu görüşte genel olarak mali ibadet olan zekât ve fitrenin aynı tür ibadet olduğu düşünülürken bunların içinde olan nisap miktarı, kesin bir hükme sahip değildir. Bu noktada nisapların yeniden düzenleneceği fikri oluşmaktadır (Beşer, 2007, s. 50). Bu noktada ihtiyaç kavramı ve ihtiyaç fazlasını, yani fitre miktarının bir yıllık olandan fazlası olarak nitelenmektedir.

Bu yaklaşımların ortak noktası farklı bakış açıları da olsa altın ve gümüşün piyasa değerleri bakımından bir zenginlik ölçüsü olarak nitelenmesinin yanlış olduğudur. Klasik yaklaşım ile yaklaşanların ise nisapları değiştirme eğilimi olarak nitelenmiştir (Kacı, 2015, s. 60).

1.4.3. Gayeci/Tarihselci Yaklaşım

Bu yaklaşımın temelinde Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından belirlenen nisap miktarları, o günün şartlarında geçimini tarım ağırlıklı olarak temin eden toplum için özellik ifade etmekle birlikte endüstriyel devrim ve sanayileşmiş üretim toplumu ile birlikte değişikliklere uğramıştır. Bu değişimin neticesi olarak zenginlik ölçüsü olarak kabul edilen nisap miktarlarının, tarım toplumundaki gibi koyun, deve veya zirai ürün miktarı ile belirlenmesinin hatalara neden olabileceği fikrini savunanlar da bulunmaktadır.

Özellikle zekâtındaki amacın zenginlerden alınması olduğundan zekât konulu bilimsel sempozyum, kongre ve ilmi müzakerelerde, nisap miktarlarının düzenlenmesine dair konu ile ilgili eser ve çalışmaları bulunan, Paçacı (2003), Erdoğan (2007), Yıldırım(2007) vb. isimler hayvanlarda olan ölçüler yerine günümüz ekonomik koşullarını daha dikkate alan yaklaşımın geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir (Güman, 2018, s. 67). Bu yaklaşım da kendi içinde 4 farklı görüş barındırmaktadır. Bu görüşler;

- Asgari Ücreti Esas Alan Görüş
- Gelir Dağılımını Esas Alan Görüş
- Günümüz Hayat Standartlarını Esas Alan Görüş
- Nisap Şartı Aramayan Görüşür.

1.4.3.1. Asgari Ücreti Esas Alan Görüş

Bu görüşü savunanlar temel olarak zekât için zenginlik ölçüsü olan nisap miktarının belirlenmesinde asgari ücretin bir yıllık ihtiyaçları karşılaması olarak nitelenmektedir. Özellikle Paçacı (2003) tarafından savunulan bu görüşü altın, gümüş

ve koyun gibi nisap mallarının ortalamasının alınmasıyla Hz. Peygamberin oluşturduğu nisabın denk olmadığını ve bu dengenin zaman ile farklılaştığını ileri sürmektedir.

Klasik İslam Hukuku kaynaklarında ilk dönemde yapılmış olan uygulamalarda da görülebileceği gibi Hz. Peygamberin belirlediği nisap miktarları, bireyin ve bakmak ile yükümlü olduğu (birlikte yaşadığı) ailesinin, bir yıllık geçimi için gerekli olan değeri ifade etmektedir (Dihlevi, 2018, s. 110). Bu değer, günümüz şartlarında kişinin ailesi ile birlikte diğer insanlara muhtaç olmadan yaşayabileceği parasal değer olmaktadır. Bu durumda, günümüz dünyasında asgari ücret olarak belirlenen ücrete tekabül etmektedir ve bundan fazla mal veya parasal değere sahip olan kişi zekât nisabına ulaşmış olmaktadır ve dolayısıyla da mükellef zekât ile sorumlu olacaktır (Paçacı, 2015, s. 65-71).

Türkiye örneği üzerinden incelendiğinde asgari ücret yaklaşımının zekâta tabi nisap miktarının belirlenmesinde fakirlik ölçüğü olarak kabul edilip edilmeyeceği noktasında İslam Hukukçuları yeni fetvalar verebilecekleri beklenmektedir.

1.4.3.2. Gelir Dağılımını Esas Alan Görüş

İslam'ın temelde insan onuruna yakışır şekilde insanların yaşaması amacıyla servet ve buna bağlı olarak gelir dağılımının adil olması ve paylaşılmasını hedeflediği düşünülmektedir. Buna sadece zekât değil miras hukukunda da geniş olarak akrabaların yararlanmasındaki hikmetlerden birinin de bu görüş olduğu belirtilmektedir (Tabakoğlu, 2010, s. 28).

Peygamberimiz (s.a.v) tarafından belirlenen nisap miktarı o günlerde yaşam standartları göz önüne alınarak hesaplanmışken günümüzde altın, gümüş oranları ve gelir dağılımı ciddi anlamda değişiklik göstermektedir. İnsan ihtiyaçlarında ve yaşam tarzı ile birlikte ihtiyaç ve tüketim kültürü de değişikliğe uğramıştır. Bu noktada harcama kalemlerinde artışlar ve farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda nisap miktarının belirlenmesinde gelir dağılımının incelenerek zenginlik ölçütü olarak yeniden tespitinin yapılabileceğine dair çeşitli araştırmacılar ve fıkıhçıların görüşleri bulunmaktadır (Orman, 2007, s. 29).

Çeşitli araştırmacılar zekât nisabı ile ilgili olarak tarımla geçimini sağlayan bir toplumdan, üretim toplumu olarak da nitelenen sanayi toplumuna ve sonraki aşamada bilgi çağına geçiş olduğunu belirtmektedir. Bu noktada nisap olarak belirlenen miktarların günümüz yaşam şartlarında sembolik kaldığını ve özellikle tarım ürünlerinin yıllık olması ile şart olarak sunulan havelan-ı havl kavramının da güncelliğini kaybettiği, varlık kavramını farklı bir bakış açısı ile değerlendirmek ve zenginlik ölçütü olarak kabul etme noktasında eksiklikler bulunma olasılıkları olduğu belirtilmektedir (Aktan, 2007, s. 51-52).

1.4.3.3. Günümüz Hayat Standartlarını Esas Alan Görüş

Günümüz fıkıhçılarından Erdoğan (2007), ve Sargın (2014) gibi bazı akademisyenler, Hz. Peygamber nisap belirleme noktasında nisapların sınırından ziyade o gün mal ve sosyal zenginlik açısından refah seviyesi açısından bir ölçü koyduğu fikrini öne sürmektedir. Bu fikir asgari geçimin sağlanacağı şartlar altında gelir ve sosyal dağılım konularında uzman kurum ve kuruluşların araştırmalarından yararlanılabileceğini ortaya çıkarmış bulunmaktadı (Sargın, 2014, s. 164).

Günümüz ekonomisinde gelirin sosyal dağılımı Peygamberimiz (s.a.v) döneminde kullanılan ve hayatta kalabilmek için gerekli olan buğday, arpa gibi yiyecekler yoluyla değildir. Güncel para sisteminde hayatın idame ettirilmesine dayanak olarak kabul edilen iki endeks bulunmaktadır. Birinci açlık endeksi ve ikincisi ise yoksulluk endeksidir. Bireyin insani ihtiyaçlarını karşılayabileceği açlık endeksi, fizyolojik ihtiyaç olarak belirtilen ve besin ihtiyacının karşılanabileceği en alt sınırdır. Bu ihtiyacı karşılayamayanlar fakir kabul edilerek, zekât, fitre ve kurban yardımları alabilirler. Bu açlık sınırının üstünde olup yoksulluk sınırının altında olanlar ise kendisi ve ailesini geçindirebilen bir sosyal gelir durumunda kabul edilirken zekât ile mükellef olmayarak, fitre/kurban ile sorumlu olur ve orta tabaka olarak kabul edilmektedir. Yoksulluk sınırının üzerinde gelire sahip olanlar ise zekât, fitre ve kurban ile sorumlu olup yardım almaları istisnai durumlar dışında uygun olarak görülmemektedir (Erdoğan, 2007, s. 153).

1.4.3.4. Nisap Şartı Aramayan Görüş

Zekâtın iki yönü bulunmaktadır, Bunlardan birincisi Hanefî fikhının da ağırlıklı olarak benimsediği ibadet yönü ve daha çok Şafi mezhebinin gördüğü şekil olan mali yönüdür. Bazı araştırmacılar ibadet yönünün ağırlıklı olduğu fikriyle herkes tarafından bu ibadetin yapılmasını ve fitre benzeri bir yaklaşımla gelir-servet ve ihtiyaç durumunun dikkate alınmaksızın her müslümanın zekât yükümlüsü olduğunu savunmaktadır. Bu görüş aynı zamanda yıllanma şartını da aramaksızın, gelirden de alt limite bakılmaksızın hatta zekâtı alan kişilerin bile zekât yükümlüsü olduğunu belirtmektedir (H. Yıldırım, 2007, s. 159).

Çoğunluk âlimlerin katılmadığı bu görüş günümüzde zekât kurumunun olmaması dolayısıyla, Mekke dönemine benzer bir dönemin yaşandığı ve bu boyutu ile her müslümanın elindekini paylaşması olarak temellendirmeye çalışmaktadır. Bu görüş Diyanet İşleri Başkanlığı ve ekseri ulema tarafından genel kabul görmemekte sadece literatürde bu tür görüşlerin olduğuna dair bilgi olarak bahsedilmektedir.

1.5. Zekâtın Verileceği Sınıflar

Zekât kişisel, vakıf/dernek veya devlet tarafından sarf edilebileceği yerler öncelikle Kuran'ı Kerimde şu şekilde belirtilmektedir;

“Zekâtlar; Allah'tan bir farz olarak yoksullara, düşkünlere, onu toplayan memurlara, kalpleri Müslümanlığa ısındırılacaklara verilir; kölelerin, borçluların, Allah yolunda olanların ve yolda kalanların uğrunda sarf edilir. Allah bilendir, hâkimdir.” (Tevbe, 9/60).

Şekil 1. Zekâtın Verilebileceği Yerler

Ayette zekâtın kimlere verilebileceği açıkça belirtilmesine karşın sınıfların yorumlanmasında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Zekâtın verilebileceği yerler açısından bugün kölelik müessesesinin olmaması itibarı ile kapsam dışı tutulması ile sekiz yer/sınıf bulunmakta ve bunların yüzde 25'ini yoksul ve fakirler oluşturmaktadır. Kalan yerler açısından sadece zekât memurlarının şahıs olması sebebi ile bu kısımların da zekât toplayan ve dağıtan kurumlara verilebileceği görüşleri bulunmaktadır. Kişilerin zekâtının %25'ini fakir ve yoksullara verdikten sonra kalan %75'lik oranda olan kısmının bu kurumlara vermesinin daha doğru olacağına ilişkin görüşler de bulunmaktadır (Özek, 2003, s. 4-5).

Zekâtın alınmasında ise nisab-ı istiğna kavramının da açıklanmasında fayda olabilir. Kısaca bu kavramı oluşturan ölçü, bir kimsenin sadaka, yardım almasını haram kılacak olan sınırdır (Vural, 2006, s. 10). Bu noktada fıkıhçıların açıklaması olarak, çalışarak geçimini sağlayabilecek kişinin dilenmesinin haram olduğudur.

Günümüzde çalışacak durumda olan fakat iş bulamayan kişiler geçici olarak ihtiyacı nispetinde zekât alabilir. Fakat bu durum iş bulduğu takdirde ihtiyaç sahibi olmadığı için zekât alması haramdır.

Farklı bir durum olarak ise, bu kişilerin ihtiyacı olma noktasında, dilenme olmaksızın kendisine verilen zekâtı alma noktasında ise fıkıhçılar farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bunun ölçütü olarak ise zekât almanın haram olduğu nisap oranı, olarak 50 dirhem denilmiş, bu da yaklaşık olarak zekât oranının 1/4'ü olarak tanımlanmıştır. Yani daha açık olarak söylemek gerekirse zekât nisabının yaklaşık olarak 20gr altın veya bunun parasal olarak karşılığı olan para veya bu değerde ihtiyaç fazlası olan, mala sahip olan kişinin zekât almasının helal olarak nitelenmez (Paçacı, 2015, s. 117).

1.5.1. Fakirler

Fakir kelimesi sözlük anlamı ile “kırmak, delmek, kazmak” gibi anlamlara gelmekte iken kavramsal olarak bireyin zorunlu ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz kalma durumudur (Karaman vd., 2006, s. 170-171). Bu kavram manevi fakirlik anlamında da kullanılmakta iken konumuz ile ilgili olan bölümü maddi fakirlik olduğu için bu noktaya değinilmeyecektir.

Hız. Ömer'den gelen iki rivayette ise fakirleri, müslümanların içinde olan ihtiyaç sahipleri olarak tanımlamakta iken, mesâkin kavramı olarak geçen miskinleri gayrimüslimlerin fakirleri olarak tanımladığı (Dumlu, 2017, s. 771), görülmektedir. Hanefi fıkıhçılar bu iki kavram arasındaki farklılıkları açıklarken fakirleri, ev ve eşyaları bulunduğu halde gelirlerinin gündelik ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz olan kimseler olarak tanımlamaktadır. Miskinleri ise; hem geliri hem de mal veya eşyası bulunmayan olarak yorumlamışlardır. Maliki mezhebi de bu noktada Hanefi mezhebine yakın düşüncede iken, diğer mezheplerden bazıları ve Hanefi âlimlerden Ebu Yusuf ve İmam Muhammed de bu iki sınıfın aynı kimseler olduğunu belirtmişlerdir (Karaman vd., 2006, s. 448).

Zekâtı alacak kişilerden bahsederken önemli olan konulardan birisi de yoksulluk/fakirlik sınırındır. Bu noktada insanların hayatlarını idame ettirebilmek için

olan fizyolojik ihtiyaç diye tanımlanan yemek, içmek, ısınma ve devamında olan ihtiyaçlar için olan, giyinmek, barınma ve neslini devam ettirebilmek için gereklilikleri karşılayamayanlar yoksul olarak nitelendirilir. Bu ihtiyaçları belirli oranda karşılayabilenlere fakir olarak da tanımlayanlar bulunmaktadır (Bozan, 2017, s. 390).

Yoksulluk/fakirlik ölçütü olarak ise nisap bölümünde kısaca bahsedildiği gibi zenginlik ölçütü olan nisaptan farklı bir nisabı kabul eden görüşler bulunmaktadır. Bu kimseler temel ihtiyaçlarını karşılayamamalarından dolayı yoksul kabul edilmiştir. Bu nisap tekrar hatırlamak gerekirse 50 dirhem yani zenginlik sınırı olan 200 dirhemnin ¼'üne tekabül etmektedir. Günümüz değeri olarak 20 gr altın ve buna eşdeğer, para veya mala sahip olan yoksulluk sınırının dışında kalmış ve zekât almaları uygun görülmemiştir (Dinçer, 2019, s. 189).

Günümüzde zekâtın kanuni bir zorunluluk değil gönüllülük esasına dayanan bir ibadet boyutu ile değerlendirilmesi sosyal adalet ve dayanışma vesilesi olarak bir değer olarak kabul edilebilir (Dinçer, 2019, s. 186). Bu da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan veya karşılama noktasında, zorluk yaşayan sosyal sınıf açısından oldukça önemli bir değer niteliği taşır.

1.5.2. Miskinler

Bu kavram dini literatürde kavramsal olarak mesakin diye adlandırılmakta iken Türkçe olarak miskinler olarak isimlendirilmektedir. İslam hukukçuları tarafından farklı biçimlerde anlamlandırılmış ve yorumlanmış olan bu kavram sözlükte; fakir ve düşkün olan kimseler olarak tanımlanmakta ve yardıma ihtiyacı olan anlamlarında da bulunmaktadır. Bu kavramı mal ve gelir bakımından yetersiz olarak tanımlayan mezhep ve fakihlerde bulunmaktadır (Karaman vd., 2006, s. 447).

Fakir ve miskinlerin tanımları ile ilgili olarak çeşitli tartışmalar bulunmasına karşın ortak fikir olarak birleşilen nokta ise, Kuran'ı Kerim'de zikredilmesi hasebiyle her iki sınıfın da zekât alma noktasında bir sakınca olmadığıdır. Bu sınıflar arasında, hangi sınıfın zekât alma noktasında öncelikli olduğu ise farklı bir tartışma konusudur (Dumlu, 2017, s. 770-773).

Bu kavram bazı kaynaklarda Türkçede düşkünler diye de nitelenen güçsüz, çaresiz gibi de düşünülebilir. İslam tarihinde ise bazı kaynaklara göre Hz. Ömer'in hilafet döneminde olan tanımlaması ile gayrimüslimlerin fakirlerinin miskinler olarak tanımlanması gerektiğine dair ifadeler de bulunmaktadır.

1.5.3. Zekât Memurları

Ayette zekât alabilecek sınıflardan biri de Amiller yani zekât kurumunda memur olarak faal olan çalışanlardır. Kavramsal olarak tam tanımlanmamış olmasına karşın işaret ile bu kavram zekât işinde çalışanlar yani zekâtın hesaplama, toplama ve dağıtım işi ile görevli olan memurları işaret eder. Bu kavramdan anlaşılabilen bir diğer konu ise zekâtın kurumsallaşmasının önemi olarak değerlendirilmesinin daha uygun olacağı da düşünülebilir (Yavuz, 2008, s. 307).

Zekât memurları sınıfının tanımlanmasında ise sadece zekâtı toplayan ve dağıtan kişiler değildir. Halka zekât ile ilgili bilgilendirmeyi sağlayan, zekât mallarının lojistik, depolanması ve muhafazası ile ilgili olarak görevlendirilen kişilerin de bu sınıfa dâhil olması noktasında farklı görüşler bulunmasına karşın, bu sınıfların dâhil olmaması gerektiğine dair bazı fakihlerin de görüşleri bulunmaktadır (Karadağı, 2017, s. 1031).

Zekât memurlarının aldıkları ücretin sebebi, yapmış oldukları işin veya görevin karşılığı olan bedeldir. Bu sebep ile zekât memurlarının yaptıkları işin karşılığı olan ücreti almaları noktasında maddi durum olarak zengin veya fakir olmalarına bakılmaz. Bunun delili olarak ise Hz. Peygamber (s.a.v.) zekât memuru olarak görevlendirdiği kişilerden olan Hz. Ömer'in bu ücreti ihtiyacı olmamasından dolayı almak istemeyerek fakirlere verilmesini teklif etmesine karşın, Hz. Peygamber'in kendisine, bu ücreti aldıktan sonra ihtiyaç duymuyor ise kendisinin fakirlere vermesini söylemesidir (Dumlu, 2017, s. 773-774).

Zekâtın mali bir ibadet olması ve yapılan işin önemi dolayısıyla, bu işi yapan zekât memurlarının taşıması gereken bazı nicelik ve nitelikler bulunmaktadır. Bu özellikler geçmişin şartlarında tanımlanmış olsa da bilgi, beceri ve karakter özelliği taşıdığı için günümüzde de geçerli olduğu düşünülebilir (Çuçak, 2019, s. 316). Bunlar

kısaca, öncelikle müslüman olmalı, zekât fihkî konusunda bilgili olup güvenilir ve akıl-baliğ olmalı, bu görevi yapabilecek olgunlukta olması gerektiğine dair görüşler bulunmaktadır. Bu niteliklere ek olarak erkek olması gerektiğini söyleyenler ve Peygamber soyundan olmaması gerektiğini söyleyenler de bulunmaktadır (Zutiç, 2015, s. 93).

1.5.4. Kalpleri İslam'a İsındırılmak İstenenler

Bu kavram İslami literatürde Müellefe-i Kulûb diye geçerken Türkçe olarak anlamı ise kalpleri İslam'a ısındırılmak istenenler olarak tanımlanır. Müellefe-i Kulûb kavram olarak İslam dinine kalplerinin ısındırılması amaçlananlar, müslümanlara zarar vermelerinin önlenmesi istenenler veya herhangi bir şekilde İslam'a veya müslümanlara fayda verme ihtimali olan gayrimüslimler diye tabir edilir. Bu kavram ile zekâtın sosyal yönünün yanında siyasal bir yönünün olduğu da düşünülebilir (Dumlu, 2017, s. 777).

Bu grup kendi içinde 3'e ayrılmaktadır. Bunların birinci bölümü azılı kafirlerdir ki müslümanlara eziyet etmelerinin önlenmesi ve ilk dönemlerde siyasal olarak zayıf olan İslam'a daha az zarar vermeleri amacıyla. İkinci grup ise kanaat önderi/kabile reisi tarzı insanlardır ki buldukları yerde/kabilelerinde müslüman olanlara zarar vermemeleri amacıyla olan bir gruptur. Üçüncü grup ise yeni müslüman olmuş ve dine bağlılıkları tam anlamıyla sağlanmamış kişilerden oluşmaktadır (Yazır, 2020, s. IV-369).

Bazı fıkıhçılar bu kavramı müslümanlara yardım ihtimali bulunanlar, kötülük yapma ihtimalinin engellenmesi istenenler ve İslam'ı hem kendisi hem de kabilesi/ailesinin kabul etmesi muhtemel olanların da bu fondan yararlanabileceği görüşündedir (Hamidullah, 2016, s. 217).

Bu kavramın sadece müslümanları kapsadığını söyleyenler bulunmasına karşın, Peygamberimizin(s.a.v) yaşadığı dönemde yüz civarı Müslüman olmayan kişinin bu gruba dâhil edilerek kendileri bu fondan yararlandırılan gayrimüslimlerin olduğunu belirten fıkıhçılar da bulunmaktadır (Yavuz, 2008, s. 308).

Hz. Peygamber döneminden Hz. Ömer(r.a.) dönemine kadar olan süreçte zekât fonundan bu kimselere ödemeler devam etmiştir. Yalnız Hz. Ömer bu uygulamanın amacının İslam'ın ilk dönemlerinde müslümanların zayıf olması ve insanların sempatisinin kazanılmasının istenmesinden dolayı bu sınıfa zekâttan ödeme yapıldığını, kendi halifeliği döneminde artık, İslam'ın siyasal olarak güçlendiği ve bu sempatiye ihtiyaç kalmadığı gerekçesi ile bu sınıfa zekât verilmesini bıraktırmıştır. Bu uygulamaya sahabeden kimselerin de itiraz etmemeleri dolayısıyla icma yani ortak içtihat olarak kabul edilmiştir (İ. Yılmaz, 2018, s. 233; Zehra, 1978, s. 96).

Hz. Peygamber ve sonraki dönemde yapılan uygulamalar ve kalpleri İslam'a ısınması için zekât verilen gruplar dikkate alındığında bu kişilerin fakir yada miskin olma kriterinin esnetildiği hatta bazı durumlarda bu şartların aranmadığı görülmektedir.

1.5.5. Köleler

Türkçe olarak köle diye isimlendirilen bu kavram Arapça'da ve bazı dini literatürde Er-Rikâb olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda köle kelimesi sözlükte; tarihte yaşayan maddi ve sosyal bakımdan hür olmayan, başka bir insanın canlı eşyası gibi bir sınıf olarak tanımlanmaktadır. Köle kavramı daha çok erkekler için kullanılıp, kadın köleler için özel bir kavram olarak cariye denilmiştir (Karaman vd., 2006, s. 383).

İslam'ın geldiği yıllar ve bölgede sosyal bir sınıf olan kölelik, İslam'ın yönlendirmesi, eğitmesi ve azad için teşviki ile (Karaman vd., 2006, s. 383-384) günümüzde kalmamış ve kaldırılmıştır. Doğrudan köle sınıfının yani özgürlüğü elinde olmayan kimseler kalmamasına karşın sistemsel olarak köleliğin devam ettiğini savunanlar da bulunmaktadır. Bunun nedeni gelir sınıfı açısından siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan özgürlüğü kısmi veya tamamen olmayanlar, mülteci veya hapis hayatı sürenlerin de esir olarak bu kavram içinde değerlendirmeler de bulunur (Dumlu, 2017, s. 781).

Günümüzde kölelik sınıfının müslüman toplumlarda doğrudan olmamasından dolayı, mülteciler ve savaş esirlerinin bu kapsamda değerlendirilmesi noktasında farklı

görüşler bulunsa da Hanbeli ve Maliki mezheplerinde bunun İslami açıdan uygun olduğu görüşleri bulunmaktadır (Erkal, 2008, s. 210).

Bütün bu açıklamalar kapsamında günümüzde bulunan savaş esiri ve mültecilerin, siyasal, sosyal, ekonomik ve seyahat açısından özgür olmamalarından dolayı bu sosyal sınıfta bulunan müslüman olan ve müslüman olmayan, zekât kurumu bulunan ülkelerde, zekât fonundan yararlandırılması veya kişilerin zekât vermesinde sakınca bulunmamaktadır (Dumlu, 2017, s. 782).

1.5.6. Borçlular

Bu kavram İslam fıkıh literatüründe Arapça olarak, El-Ğarimin diye geçmekte olan bu kavram, Kuran'ı Kerim'de zekât alabilecek sınıflar arasında anılmaktadır. Türkçe anlamı ile ve Zekât alacak bir sınıf olarak ise borçlular diye adlandırılmaktadır. Borç; bireyler arasında birbirlerine karşı bir sorumluluk olarak yapmakla sorumlu oldukları veya taahhüt edilenleri vermelerini gerektiren hukuki bir anlaşma/yükümlülüktür (Karaman vd., 2006, s. 73).

İslam hukukçuları tarafından borçlanma ilişkisinin iki yol ile gerçekleşebileceği belirtilmiştir. Bu borçlanma ilişkisinin ilki kişinin kendisi veya ailesinin geçimini karşılamak amacıyla gerçekleşen borçlanmadır. Burada geçim diye söylediğimiz kavramın içine sağlık, barınma ve eğitim gibi faaliyetleri içine almaktadır. Borçlanma ilişkisinin oluşması için ikinci yol ise kişinin kendisi veya ailesi için değil toplumun faydası için olan borçlanmadır. İki grup arasında olan çözümsüzlüğün çözülmesi amacıyla kişinin borçlanma durumudur ki, bu şekilde borçlanmış olan kişilere de bireyler zekâtını verebilir veya toplanan zekât fonundan ödeme yapılabilir (Dalgin, 2004, s. 65).

Borçlu olan kişinin zekât alması için önemli bir şart da borcunu karşılayabilecek miktarda varlığa sahip olma ve olmama durumudur. Kişinin borcu olmasına karşın, bu borcu ödeyebilecek miktarda varlığa sahip ise zekât alması caiz olmaz. Bir diğer değişken ise borçlu olan kişinin mal varlığı, borcunu karşıladıktan sonra kalan bölümü, nisap miktarına ulaşıyor ise, zekât almak uygun olmadığı gibi zekât yükümlüsü haline de gelir (Keskin vd., 2013, s. 182).

Borçluların zekât alması ile ilgili olarak diğerk bir husus ise, ölen ve mal varlığı borcunun kapatılmasına yetmeyen borçlu olan insanların, borçlarının zekât fonu veya bireylerin zekâtı ile ödenip ödenemeyeceğı konusudur. Bu noktada mezheplerin fikhi olarak, farklı görüşleri bulunmaktadır. Hanefi ve Hanbeli mezhebi fıkıhçıların görüşleri bu ödemenin İslam hukukuna göre uygun olmadığıdır. Şafi mezhebinde ise şafii alimler arasında, kendi içinde görüş farklılıkları bulunurken, bir görüşe göre ödeme yapılabileceğı, diğerk bir görüşte ise yapılamayacağı belirtilmiştir (Erkal, 2008, s. 213).

1.5.7. Allah Yolunda Olanlar

Kuran'ı Kerimde zekâtın verilebileceğı sınıflardan biri olan ve İslam literatüründe, Arapça kavram olarak, Fi-Sebilillah diye adlandırılan bu sınıf, Türkçe karşılığı veya tanımlanması olarak, Allah yolunda olanlar diye çevrilmiştir. Çeviri olarak bir ismi olsa da bu kavramın tam olarak kimi kast ettiği ile ilgili olarak çeşitli yorumlar bulunmaktadır.

Hız. Peygamberin (s.a.v.) yaşadığı dönemdeki uygulamalar açısından ise imkânı bulunanlar, savaş için gerekli teçhizat ve yiyecek içecek vb. malzemeleri kendileri getirirken, imkanı bulunmayanlar için masraflar zekât gelirlerinden karşılanmıştır (Yeniçeri, 2007, s. 392).

Allah (c.c.) yolunda olanlar kavramı iki şekilde anlaşılmıştır, bunlardan birincisi dar bir kavram olarak, Allah yolunda cihat edenlerdir. Geniş anlamda değerlendirilirken ise Allah rızasını kazanmak için çeşitli hayır işleri ile uğraşanlar anlaşılabilirliği belirtilmiştir (Erkal, 2008, s. 213). İmam-ı Yusuf ise bu konuya farklı bir şekilde geniş olan anlamı daha da genişleterek, müslümanların faydalanabileceğı yol, kervansaray, medrese vb. yapıların bile bu kapsama girebileceğı şeklinde yorumlamıştır (Yusuf, 2019, s. 139).

Günümüz ve ülkemizde fetva verme noktasında yetkili kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı(D.İ.B) ve fetva ile ilgili kurulu olan Din İşleri Yüksek Kuruludur. Bu kurum konuyu değerlendirerek yaptığı açıklama olarak ise cami, okul, yol ve köprüler

için zekât fonundan mal ve paraların kullanılması noktasında ise dinen uygun olmadığı görüşü belirtilmiştir (D.İ.B., 2020).

Allah yolunda olanlar kavramı doğrudan cihat edenler yani, askeri personel, savaş ve savunma sektöründe doğrudan veya dolaylı olarak kullanılacak teçhizatı da kapsar. Dolaylı olarak ise müslümanların yararına olabilecek her türlü yapı vb. kapsar (Hamidullah, 2016, s. 357). Bu kavramın geniş anlamda yorumlayanlar ilim tahsilinde bulunan kimselerin de bu kapsam içinde değerlendirilebileceği fikrini belirtmişlerdir (Dumlu, 2017, s. 793).

1.5.8. Yolcular/Yolda Kalmışlar

İslam literatüründe Arapça bir kavram olarak İbnu's Sebil olarak anılan bu kavramın Türkçe çevirisi yolun oğlu olmasına karşın, yolcular diye çevrilmiştir. Bu kavram tam olarak yolun oğlu diye çevrilmesine karşın, kimi kast ettiği noktasında ise, yolda kalmış veya yol sürecinde olanları anlattığı düşünülmektedir. Yolcular ya da yolda kalmışlar diye tabir edilen bu kavram, bir yer veya bölgeden başka bir yere veya bölgeye giden kimse olarak tabir edilebilir. Kuran'ı Kerim'de bu kavram Mekke dönemi ve Medine döneminde inen sûrelerde bahsedilmiş olup, zekât ve beytü'l maldan pay alma hakları olduğu belirtilmiştir (Kardavî, 1984, s. II-157).

Yolcular veya yolda kalmışlar kavramı fıkıhçılar tarafından incelenerek, zekâttan pay almaları noktasında hangi şartları taşımaları gerektiğine ilişkin bazı kriterler belirlenmiştir. Bunlar;

- İslam'ın yasak kıldığı bir amaç ile yolda olmaması,
- Kendisine bulunduğu bölgede ihtiyacı olan para/malı borç olarak verecek kimsenin olmaması
- Yaşadığı yere gidebilecek kadar mal veya paranın yanında bulunmaması veya erişememesidir.

Bu şartları taşıyan kimselere bireyler veya zekât fonundan kişinin ihtiyacı kadar olan para verilebilecekken, ikinci bir seçenek olarak ise kişinin yaşadığı yerde maddi

durumunun elverişli olması halinde, sadece yaşadığı yere ulaşmasını sağlayacak kadar miktar da verilebilir. Bunun nedeni zekât parasının israf edilmemesidir (Kardavî, 1984, s. II-168).

Yolcular veya yolda kalmışlara yardımcı olunurken, misafirperverlik ile yetinilmemeli, sağlık ve yolculuğunun güvende olmasına da dikkat ederek gerekli tedbirler alınmalıdır (Hamidullah, 2016, s. 126).

Bu kavram kapsamına giren kimselerin hangi amaçla yolcu olduğu noktasına bakılması gerektiğini söyleyen İslam hukukçuları bulunmaktadır. Bu oran ekseriyeti oluşturmamakta ve genel kanaat olarak, kim ve hangi amaç ile yola çıktığına bakılmaksızın, ister turist, mülteci veya ticaret için yola çıkmış olabilir (Hamidullah, 2016, s. 219). Tek istisnai durum İslam'a ve müslümanlara zarar verme veya yasaklanmış olmama durumudur.

Yaşadığımız dönem itibarıyla ulaşım imkânları ve teknolojinin gelişmesi ile yolculukların daha az meşakkatli olması ve mal/paraya ulaşma noktasında olan imkânlarının banka benzeri kurumlar ile çok daha ulaşılabilir halde olması ile bu vasfın ortadan kalktığını belirten fıkıhçılar da bulunmaktadır.

Kardâvi ise bu konuda sadece bu kimselerin değil ülkelerinden göçe zorlanmış, mal varlığına tedbir konulmuş vb. kimseler olabileceğinden kapsam dışı kalmasının uygun olmayacağını belirtmektedir. Yaşadığı bölgedeki malına erişim imkânı bulunmayan kimselerin her dönem olabileceği noktasında, bu insanlara hem fakirlikleri hem de yolcu olmalarından dolayı zekâtın verilebileceği görüşünü ileri sürmüş (Kardavî, 1984, s. II-171) ve dini kurumlar da bu görüşe katılmış olup fıkıhçılar tarafından da geniş anlamda kabul görmüştür.

1.6. Zekât Verilmesi Caiz Olmayan Kimseler

Zekâtın verilmesi caiz olmayan gruplar aslen, zekât alabilecek sınıfların dışında kalanların tamamıdır. Zengin olanlar bu sınıfların başında gelmektedir. Zaten bu ilk şart olan, fakirlik ve ihtiyaç sahipliği şartını da taşımamaktadır. Diğer bir konu olarak bu başlıkta incelenecek olan asıl konu ise bu sınıfların içinde zikredilmesine karşın, zekât verilemeyecek kimselerdir.

Zekât öncelikle kişinin bakmakla yükümlü olduğu diye tabir edilen, anne, baba, çocuklarına ve eşine verilmez. Benzer şekilde kendi soyundan olan, dede, babaanne, anneanne ve torunlarına da zekât veremez. Bunun nedeni İslam hukukuna göre bu kişilere bireyin bakmakla yükümlü olmasıdır. Bu kimselerin dışında kalan, kardeş, teyze, hala, dayı ve amcalara ise zekât verilebilir (Erkal, 2006, s. 2253).

Zekât'ın verilmesi veya başka bir ifade ile almalarının haram olduğu kişiler olarak Kuran'ı Kerimde doğrudan bir beyan olmamasına karşın, ek olan bir sınıfta Peygamberimizin ailesi ve devamı olan Ehl-i Beyt'tir. Ehl-i Beyt'in zekât ve sadaka almasının haramlığı noktasında sosyal ve psikolojik farklı boyutlar da bulunmaktadır (Macit, 2004, s. 377). Ayrıca zekâtın Hz. Peygamberin soyundan olanlara verilmemesi noktasında 3 farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden kısaca bahsetmek gerekirse, ilk olarak zekât olarak verilen malın "kir" olarak ifade ve tanımlanması, ikinci olarak ise humus yani ganimetten pay almaları, üçüncü ve son olarak ise, Peygamberimizin(s.a.v) yakınları için menfaat sağladığı görüşünün olabilme ihtimali olarak tanımlanır (Arangül, 2019, s. 593).

Kadının nafakasının karşılanması noktasında yine İslam hukukçuları arasında görüşler belirtilmiştir. Bu noktada ekseri çoğunluk olarak kadının, müslüman olma veya olmama durumu, zengin olma veya olmama durumları göz ardı edilmek üzere nafakasını karşılamasının, kocasının görevi olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada fıkıhçılar arasında zekât verilip verilmeyeceği ile ilgili mezheplerin farklı görüşleri bulunmaktadır (Çuçak, 2019, s. 321-323). Bu bağlamda kişinin bakmakla yükümlü olduğu grupta yer alan eş için zekât verilmemesi daha uygun olduğu düşünülebilir.

Akraba olması veya olmaması durumuna bakılmaksızın zengin olanların da zekât almaları İslami olarak yasaktır. Bunun nedeni ise peygamberin tarafından bizzat uygulama ve tavsiyeleridir. Bu kimselerin dışında olarak bir de peygamberin kendisi zekât almadığı gibi kendi soyundan olanların da zekât almasını yasaklamıştır.

1.7. Zekâtın Boyutları

Zekât başlangıç noktası olarak dini bir müessese olmasına karşın, her ibadette olduğu gibi kendi için de farklı hikmetler barındırır. Bunlar kısaca; sosyal hayatın

düzenlemesi, sosyolojik veya psikolojik boyutlar ile doğrudan veya dolaylı faydalar sağlar. İslam dininin emrettiği bütün ibadetler için olduğu gibi sadece dünyevi bir düzenleyici bir ibadet veya sadece ahiret mutluluğu amacı ile yerine getirilen bir ibadet olarak sınıflandırılması, bu ibadetin anlamlandırmasında eksik noktalar barındırabilir (Certel, 1997, s. 348).

İslam hukuku finansal sistem olarak boyutları da kendi içinde barındırır. Günümüz ekonomik sisteminde de olduğu gibi finansal sistemin iki temeli bulunur. Bunlar para politikası ve sermaye politikasıdır. Zekât mali bir ibadet olması ile birlikte vergi benzeri bir yapı ile İslami finans açısından malın asıl sahibi olarak Allah'ı(c.c) tanıyan Müslümanlar açısından kendi tasarrufunda olan malda fakirlerin hakkı olduğu inanç sistemi ile kendi içinde farklı bir sistem oluşturur.

Farklı boyutları olmasına karşın kısaca özetlemek gerekirse bunlar; Dini boyut, Sosyal boyut ve İktisadi boyutlardır.

1.7.1. Zekâtın Dini Boyutu

Zekât öncelikle Peygamberimizin İslam'ın beş esasından olarak saydığı önemli ibadetlerdendir. Bu durum şu hadis ile belirtilmiştir: *“İslam beş şey üzerine bina edilmiştir. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed (s.a.v.)'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve oruç tutmaktır.”* (Buhari, İman, 1). Hadisten de anlaşılacağı gibi müslümanlar zekât ibadetini gerçekleştirirken Allah'ın emrini yerine getirmek amacını taşırlar. Kuran'ı Kerim'de zekât vermemek ise müşrik yani müslüman olmayanların bir vasfı olarak anlatılmış ve ayette *“yazıklar olsun o müşriklere ki onlara zekât vermezler ve ahireti de inkâr edenlere”* (Fussilet, 41/7) şeklinde tanımlanmıştır. Bu ayet, zekâta imanı ahirete iman ile birlikte anarak dini olarak önemi vurgularken, ahirete inanan insanların zekât ibadetini ihmal etmeyeceği vurgusu da yapılmıştır. Çeşitli ayet ve hadislerden anlaşılacağı üzere zekât ibadeti dini olarak önemli sorumluluklardan biridir.

Zekâtın dini olarak önemli bir boyutu da dini olarak anlam kazanması bir başka deyişle mükafatının/sevabının olması için şartlardan biri de olan niyet boyutudur.

Zekât ibadetinin dini olarak anlam kazanması ve kişinin uhrevi sorumluluk ve cezadan kurtulması için bütün ibadetlerde olduğu gibi en önemli boyutu ibadetin yerine getirilmesinde zorunluluk boyutunun yanı sıra, Allah'ın(c.c) rızasını kazanmanın asıl amaç olmasıdır.

Bir başka husus olarak ise zekâtı inkâr edenlerin İslam hukukunca cezalandırılacağıdır. Özellik ifade eden başka bir durum ise kişinin zekâtı inkâr etmesinin dini hüküm olarak mürtet yani dinden çıkma hususu arz etmesidir (Havva, 1991, s. I-151). Bu noktada çalışmanın başında da değinilmiş olduğu gibi, zekât dinin beş temel esasını teşkil eden konular arasında zikredilmiştir.

1.7.2. Zekâtın Psiko-Sosyal Boyutu

İslam dininde olan ibadetlerin, dinin tanımında da geçtiği gibi insanların bireysel ve toplumsal olduğu gibi, dünyevi ve uhrevi huzurlarını da amaç edinilmiştir. Toplumun bireylerden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda bireylerin psikolojik ve davranışsal olarak, güzel ahlak kazanması hem kendisinin hem de toplumun huzurunun sağlanmasında önemli bir durumdur. Bu noktada bireylerin yardım etme ve alma ile birlikte psikolojik olarak sadece kendilerini değil toplumun diğer bireylerini düşünmeleri oldukça büyük önem arz etmektedir.

Zekât ibadeti İslam öncesinde inmiş olan diğer semavi dinlerde de olmasına karşın İslâm dini ile farklı bir şekle bürünmüş ve kesin olarak emredilerek nisabı ve verilmesi gereken oran ve sınıfları ile sistemsel bir hal almıştır. Aynı zamanda kişinin sahip olduğu mal varlığını sosyal olarak alt tabaka ile de paylaşması ile Allah(c.c) ile mümin arasında bir bağ kurmak ile sınırlanmayarak, sosyal sınıflar arasında bağları sağlamlaştırarak bir ümmet bilinci inşa etme amacı güttüğü de söylenebilir (Certel, 1997, s. 346-347). Bu noktada sadece zekât ibadetinin değil diğer ibadetlerin de ki bunlardan bazıları tek başına yapılma ihtimali çok azdır, toplumda olan çeşitli gruplar arasında dayanışma yapılması gerekliliği ile, bütünlüğün sağlanmasında önemli katkılar sunmaktadır (Yılmaz ve Sırım, 2017, s. 77).

Peygamberimize(s.a.v) peygamberlik gelmeden önce ve geldiği dönemlerde de toplumda sosyal olarak farklılıklar olmakla birlikte, maddi imkana sahip olan insanlar

bulunmakta ve bu insanlar arasında sosyal olarak etrafında olan maddi sıkıntı içerisinde olanlara yardımda bulunan ve bulunmayan kimseler bulunmaktaydı. Bu insanlar arasında etrafında olan ihtiyaç sahiplerine destekte bulunan ve yardım edenler övülür itibar kazanırdı. Nitekim Peygamberimize peygamberliğin verilmesi ile birlikte eşgüdümlü olarak, Mekki sureler diye anılan Mekke döneminde inen ayetlerde, yardım ve sıkıntı içinde olanlara ikram etmek tavsiyeleri de sıklıkla bulunmaktadır (S. Duman, 2018, s. 57). Bunun tersi olan durumlara da yerilmektedir. Hatta bazı noktalarda, yoksulun doyurulmasını tavsiye etmemek veya yoksullara yardımın engellenmesi Maun sûresinde olduğu gibi kötü bir nitelik olarak belirtilmiştir.

Bir milletin oluştuğu bireylerin birbirlerine bağlı olmaları çeşitli maddi ve manevi yükümlülükler de barındırabilir (Özdemir, 2013, s. 2). Günümüz ve geçmişte dünyanın çeşitli toplumlarında ekonomik ve sosyal açıdan çeşitli sınıflar bulunmaktadır. Bu tabakalar arasında olan farklar ve tabakalar çoğu insan tarafından farkında olarak/olmadan keskinleşmekte ve toplum işçi-patron vb. şekillerde kutuplaştırmaktadır. İslam'ın bu toplumsal uzlaşsı ve tabakaların arasında olan keskinliğin azaltılması için hem de insanlar arasında olan sevgi ve saygının artması ile ümmet bilincinin oluşması için, zenginler-ihtiyaç sahipleri arasında adeta bir köprü vazifesi ile zekât kardeşliği tahsis edebilme noktasında önemli bir potansiyele sahiptir (Aydın, 2019, s. 369-370).

İslamiyet âlemde yaşamakta olan canlıların sosyal olarak bir birliktelik amacıyla bazı maddi ibadetleri şart koşmuş ve bu yol ile sistematik bir fonksiyon hedef niteliği de taşıyan zekât ibadetini farz kılmıştır (Boz, 2015, s. 357). Zekât ibadetinin psikolojik olarak da veren açısından, sahip olduğu maddi imkânlarla ulaşmasını sağlayan Allah'a(c.c) şükür eda edebilmenin rahatlığını da yaşamaları açısından bir önem arz etmektedir. Zekât alanların psikolojik yönü ile ilgili olarak ise, toplumlarda var olan özellikle maddi açıdan sıkıntı yaşayan bireylerin, maddi zenginlik içinde olan insanlara iç dünyalarında besleyebilecekleri haset duygusunun etkisi ile oluşabilecek olan mutsuzlukların ve bu kişilere olabilecek ön yargıların kırılmasında önemli bir rol oynaması muhtemeldir (Certel, 1997, s. 352-355).

Zekât müslüman ülkelerde dinin yaşam tarzı veya adeta bir kültür halini alması ve yaşam düzenine etkisi ile birlikte, tarih ve kültürle de çeşitli katkıları bulunmaktadır. Buna bir örnek olarak da Türk edebiyatı içinde önemli yer edinmiş olan Ahmedî divanında da zekât ile ilgili çeşitli şekillerde yer aldığı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde incelenmiştir (Durgut ve Ortaq, 2019).

Zekâtın sosyal kavramı olarak da devletlerin içinde bulunan yoksul kimselerin açlık ve gelir dağılımındaki farklılıkları göz önüne alındığında yoksulluk ile mücadele noktasında önemli bir delil olarak da düşünülebilir (Gündoğdu, 2019, s. 49).

1.7.3. Zekâtın İktisadi Boyutu

Geçmişten günümüze insanlar iktisadi varlıklar bakımından ve eğitim gibi kişisel olanaklardan eşit şekilde faydalanma imkânlarına sahip değillerdir. Genel verilere de bakıldığında nüfusun az bir bölümü iktisadi olarak nüfusun daha büyük olan kısmından çok daha fazla bölüme sahiptir. Bu da gelir adaleti sağlanması noktasında bazı problemler olduğunun açık bir ifadesi olarak yorumlanabilir (Kalaycıoğlu vd., 2010, s. 184).

Toplumda gelir adaletsizliğinin yaşanması ve bu sorunun çözümü ile ilgili İslam dininin zekât farz olmadan önce tavsiyeler olmasına karşın zekâtın farz olması ile birlikte farklı bir hüviyet kazanmıştır. Modern dünyada da bu sorunların çözümü amacıyla arayışlar çeşitli dönemlerde olmasına karşın özellikle 18. yy.'dan itibaren yoğunluk kazanmıştır (Yılmaz ve Sırım, 2017, s. 76). Bu durum sadece bireylerin ekonomik durumları ile ilgili olarak sınırlı kalmayıp devletin askeri yönde güçlü olması ve bunun sağlanması amacıyla zekât gelirlerinin kullanılması noktasında da gerek farklı mezheplerde gerekse de bazı mezheplerin kendi içlerinde farklı görüşler bulunmaktadır (Çilingir, 2019, s. 72).

İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmek için, barınma, gıda ve fizyolojik ihtiyaçlarını giderebilmesi gereklidir. Bu ihtiyaçları karşılamak için paraya ve para kazanmak için de çalışması ve kazanması hem içgüdüsel hem de ekonomik olarak zorunlu bir durumdur (Certel, 1997, s. 351). İslam dini sosyal ve iktisadi olarak adil bir dağılım amaçlar (Dhar, 2013, s. 7) ve bu dağılımın adil bir şekilde olabilmesi için

önemli kriterlerden biri de devlet veya inanış biçiminin bu iktisadi sisteme müdâhil olması ile bazı şartlar ve sistemler inşa eder. Müslüman ülkelerde ekonominin kalkınmasına etki etmek için zekât finansal bir tohum olarak niteleyen çalışmalar da bulunmaktadır (Abdelbaki, 2013, s. 134; Ibrahim, vd., 2013, s. 247-250). Bu inşa edilen sistem ile de zengin ve fakirler arasında olan iktisadi farklılıkları azaltmayı, eğer bu azalma mümkün olmasa da alt düzey gelir grubundaki insanların insani ihtiyaçları karşılamalarını daha kolay duruma getirmesini amaçlar (Aydın, 2019, s. 369).

Bilinen tarihin ilk dönemlerinden itibaren insanlar arasında iktisadi olarak farklı imkanlara sahip olanlar olagelmıştır. Bu itibar ile dinler tarihinde olduğu kadar eski bir ibadet ve yardımlaşma şekli olarak bilinen zekât ibadeti, ibadet boyutunun yanında iktisadi bir düzenleme hüviyetine de sahiptir (Kurtubî, 1964, s. XI,103-104).

Ülkelerin ekonomik kalkınmaları ve yoksul insanlara istihdam sağlamak açısından düşünüldüğünde para politikaları ve maliye politikaları açısından da uygun bir zemine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu noktada İslam dininde maliye politikasının içinde yer alan zekât da kendi içinde farklı bir düzenleme barındırır. Bu bağlamda, ticari mallar, yatırım malları, ortaklıkların durumlarında kendi içinde farklı hükümler bu düzenleme açısından yorumlar olarak nitelenebilir. Vergi düzenlemeleri ile devletler zorunlu mallar, yoksullar ve zenginlerden farklı oranlarda vergi almak amacıyla Özel Tüketim Vergisi, Lüks Tüketim Vergisi, Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi ve benzeri şekillerde düzenlemeler yapar. Zekâtın bu şekilde bir yönü olma durumunun var olma/olmaması ile ilgili olarak da çalışmalar yapılması, fıkıhçılar ve uygulama yapanlar açısından bir bakış açısı kazandırma bakımından faydalı olabilir.

1.7.3.1. Zekât Vergi İlişkisi ve Karşılaştırması

Zekât aslı belirli olmak üzere dört büyük mezheplerde kendi içinde farklı tanımlamalar barındırmakla; belirli mallardan belirlenen oranlarda tanımlanan kişilere Allah rızası niyeti ile verilmesidir (Zuhayli, 1994, s. 247). Tanımda da belirtildiği gibi zekâta en önemli hususlardan biri Allah rızası amacı ile Müslüman kişiler tarafından verilmesi durumudur.

Vergi devletler tarafından toplumun ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bireylerden cebri olarak çeşitli yollarda aldığı nakdi değerlerdir (Sağlam, 2013, s. 317). Verginin tanımı da dikkate alındığı zaman zorunlu olarak alınması ve inanç/niyet şartlarını barındırmaması önemli faktörler olarak nitelenebilir. Uygulamaya bakıldığında ise zekâtı zorunlu olarak vergi olarak toplayan Pakistan gibi ülkeler de bulunmaktadır (Khan, 2003, s. 29).

Zekât konusu itibarı ile vergi ile benzerlikler/farklılıklar barındıran, kendi içinde sektörel ve varlık yapılarına göre özerklikler barındıran mali bir ibadettir. Zekât ile verginin ilişkisinin çıkış noktası, İslam hukuku esas alınarak yönetilen ülkelerde vergilerin zekât şeklinde olma durumudur. Bu durum ise ülkemizde olduğu gibi farklı hukuk sistemleri kullanılan ülkelerde söz konusu değildir. Zekât ve vergi ile ilgili olarak amaç, kapsam gibi noktalarda olan farklılıklar bir tablo yardımıyla kısaca açıklamak faydalı olabilir.

Tablo 1. Zekât ve Verginin Karşılaştırılması

	ZEKÂT	VERGİ
Amaçlar	Zengin müslümanlardan belirlenen sekiz sınıfta yer alan insanlara aktarım	Bütün ekonomik oluşumlardan hükümetlerin belirleyeceği oluşumlara aktarım
Düzenleme kaynağı	Kur'an, Sünnet ve Fıkıh	Hükümetler/Yönetimler
Mükellefiyet	Müslümanlar	Tüm ekonomik birimler
Oranlar	Belirli ve sabit	Maliye Politikasına göre değişir
Dağıtım	Belirli sekiz yer	Maliye Politikasına göre değişir
Zamanaşımı	Yok	Var
Sorumluluk	Zorunlu mali ibadet şekli	Yasal mali zorunluluk
Terk etme	Terk edilemez	Terk edilebilir
Muafiyet veya istisna	Yok	Var
Ödeme zamanı	Yılda bir kez veya hasat zamanı	Çok çeşitli
Yaptırım	Maddi ve manevi	Maddi
Dayanak varlık	Üretken mal varlığı ve nakit	Tüketim de dâhil birçok ekonomik faaliyet ve malvarlığı
Toplama şekli	Doğrudan	Doğrudan ve dolaylı

Kaynak: Yatbaz, 2015, s. 117.

Karşılaştırmalı tabloyu kısaca açıklamak gerekirse, zekât amacı itibarı ile zengin olan müslümanlardan alınmakta iken, vergi çeşitli ve bütün ekonomik birimlerden alınır. Düzenlemeleri açısından zekât, islam hukuku ile düzenlenir ve değişme olanağı yorumsal olabilirken, vergiler yönetimler tarafından sürekli güncellenebilir. Zekât ve vergi arasında diğer oranlar, dağıtım, zamanaşımı, sorumluluk, terk edilme durumu, muafiyet/istisnalar, ödeme zamanı, yaptırım, dayanak, toplanması ve diğer farklılıklar ise tabloda açıklanmaktadır.

2. İKİNCİ BÖLÜM ZEKÂT MUHASEBE İLİŞKİSİ

Bu bölümde zekâtın şirketler için hesaplanabilmesi için yararlanılan finansal tabloların oluşturulduğu muhasebe sistemi ile ilişkileri ilgili başlıklar ile incelenmektedir.

İslâmi muhasebe olarak kavramsallaşmış olan ve muhasebe-zekât ilişkisinde incelenebilecek muhasebenin temel kavramları ile ilişkilendirilerek ayrıntılı biçimde anlaşılması amaçlanmaktadır.

2.1. İslâmi Muhasebe

Dinler geçmişten günümüze insanlarla ilgili olan birçok olgu ve olaylarda belirli oranlarda etkili olmuşlardır. Bu etkiden ticaret ve ekonomi de payını almış, sadece semavi dinlerle sınırlı kalmayarak dünya üzerinde kabul gören birçok din, sosyal ve ekonomik hayata etki etmiştir. İslam dininde aynı şekilde ekonomik kuralları ile faiz, ticaret ve vergi anlayışlarında belirli sınırlar çizmektedir. Özellikle bazı araştırmacılar, alış-verişlerin yazılmasına yönelik olarak Kuran'ı Kerimin emri göz önünde bulundurarak, bu emrin adeta muhasebeyi işaret ettiğini fikrini ileri sürmüşlerdir (Bekci vd., 2014, s. 101).

İslam dininin de birçok alana olduğu gibi muhasebe sistemine de belirli oranda etkisi olmuştur (Bekci vd., 2014, s. 101). Bu noktada İslami muhasebe kavramı gündeme gelmiş ve bu kavram ile kastedilen tanım noktasında yeni bir kavram olmasından kaynaklı olarak, ortak bir tanım yerine literatürde farklı şekillerde farklı tanımlar yer almaktadır. Bu kavramlar temel prensip olarak yakın olmalarına karşın kendi içlerinde farklılıklar da barındırmaktadırlar.

Bu noktada öncelikle muhasebe kavramını açıklamak gerekirse, muhasebe, işletmelerde olan mali nitelikli olayların hesap/defterlere kaydedilmesi, sınıflandırılması, benzer nitelikte olanların gruplanması, özetlenme ve raporlama süreci olarak tanımlanmaktadır (Gençoğlu, 2010, s. 5).

İslami muhasebe kavramının ortaya çıkmasına bir noktada vesile olan ana kavram İslam ekonomisi kavramıdır. Makro bir kavram olarak düşünülen bu kavram

üretim, dağıtım, tüketim ve kamu maliyesi açısından yani zekât açısından da bakarak, çeşitli kavramları içine almaktadır (Çürük, 2015, s. 167). Bizim çalışma alanımızda ise geniş anlamda olan diğer alt başlıklar değil bu ekonomi çerçevesinde olan İslami muhasebe kavramına ağırlıklı olarak değinilecektir.

Dünyada mevcut olan İslami muhasebe İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Organizasyonu tarafından 1990 yılında başlatılmıştır. Bu kuruluş İslami Finans kuruluşlarının genel muhasebe sistemini ve denetim şeklini belirleyerek, müslüman ülkelerde olan muhasebe çalışanlarına rehberlik etmektedir. Yalnız her ülkenin kendi içinde farklı usuller bulunması nedeniyle farklılıklar oluşturabilir (Siswantoro, 2015, s. 308).

İslam dininde muhasebenin gelişimi zekât ile doğrudan bağlantılıdır. İslami muhasebenin ortaya çıkışında devlet teşviki ile başlamış olup, bu noktada uygulanan yedi tip muhasebe bulunmaktadır. Bunlar;

- Stabil (Hayvancılık) Muhasebesi
- Tarımsal (Pirinç Yetiştirme) Muhasebesi
- İnşaat Muhasebesi
- Stok Muhasebesi
- Hazine Muhasebesi
- Koyun Yayma (Otlatma) Muhasebesi
- Darphane (Parabirimi Muhasebesi)

Olmak üzere muhasebenin tutulduğu sektörler olarak kendi içinde ayrılmaktadır (Trokic, 2015, s. 2).

İslami muhasebe kavramı temel prensiplerden yola çıkarak açıklamak gerekirse, işletmelerin amaçlarına ulaşmaları için yaptıkları faaliyetlerinde İslam Hukuku'na aykırı olan fiillerden kaçınmalarını taahhüt eden ve bu bilgiyi mevcut/potansiyel olan

paydaşlara sunan/sunmayı vadeden, muhasebe bilgi sistemi olarak tanımlanmaktadır (Trokić, 2015, s. 2-3). Başka kabul gören tanımda ise İslami Muhasebe kavramı işletmelerin paydaşlarına faaliyetlerinin yapılmasında İslami kuralların sınırları içinde kalacaklarını, sosyo-ekonomik hedeflerine ulaşma fiilleri ile hareket edeceklerini taahhüt ederek bu bilgileri sunmasında yararlandığı “muhasebe süreci” şeklinde de tanımlanabilir (Sezgin ve Özyaşar, 2016, s. 516).

İslami muhasebe sisteminde uyulması gereken ilkeleri açıklamak faydalı olabilir. Bunlar:

- İslam hukukunun ekonomik kurallarından biri olarak yasaklanmış olan faizin İslami muhasebe sisteminde kullanılmaması,
- İslami muhasebe sistemi uygulanan işletmelerin muhasebe sistemleri şeffaf ve güvenilir bir muhasebe planlamasına sahip olmalı,
- İslami muhasebe sistemini uygulanması planlanan işletmeler, şüpheli, yasa dışı ve kumar gibi İslam hukunca haram kabul edilen gelirleri getiren faaliyetlerden ve bunların gelirlerinden kaçınmalı,
- İslami muhasebe sistemini uygulanması planlanan işletmelerde yapılan muameleler gerekli olan yükümlülüklerini ve yasal haklara uygun olarak faaliyette bulunmalı,
- İslami muhasebe uygulanan işletmeler, işletmenin tüm ilgili olan paydaşlar ve tarafları açısından adalet ve doğruluğu güvence altında olmalıdır (Sultana, 2015, s. 130).

2.2. Muhasebenin Temel Kavramları ve Zekât İlişkisi

Muhasebenin temel kavramları ile sadece bir işletmenin değil muhasebe kayıtlarında temel olarak göz önünde bulundurulması gereken prensipler kastedilir. Bu kavramların içerik ve kasıtları muhasebe kayıt ve raporları hazırlanırken temel ilke olarak esas alınmalıdır. Bu kavramları varsayımlar ve kavramlar olarak ikiye ayıran kaynaklarda bulunmaktadır (Yalkın, 2012, s. 29). Bu varsayım/kavramlar başka

kaynaklarda olduğu gibi temel kavramlar olarak nitelenecek ve işletmelerin zekât matrahlarının hesaplanması açısından açıklanacaktır.

Bunlar kısaca:

- Sosyal sorumluluk kavramı,
- Kişilik kavramı
- Süreklilik kavramı
- Parayla ölçülme kavramı
- Dönemsellik kavramı
- Tarafsızlık ve belgelendirme kavramı
- Maliyet esası kavramı
- İhtiyatlılık (tutuculuk) kavramı
- Tutarlılık kavramı
- Tam açıklama kavramı
- Önemlilik kavramı
- Özün önceliği kavramlarıdır.

İşletmeler sahip oldukları kaynak ve varlıkların mevcut durumlarını finansal tablolarda takip ederler. Bu tablolar muhasebe kayıtlarının devamlı olarak takibi ile ortaya çıkmaktadır (Yardımcıoğlu, 2016, s. 76). Yukarıda maddeleri verilen ve birçok kaynakta ilk bölümlerde anlatılan, temel kavramların bu kayıtların tutulma süreç ve raporlanması kısımlarında dikkate alınması gerektiği ve zekât matrahının da yine bu tablolar üzerinden hesaplandığı dikkate alınırsa bu kavramları kısaca zekât açısından da yorumlamak faydalı olabilir. Konu ile ilgili olduğu düşünölen kavramlar hem

açıklama hem de zekât ile olan ilişkileri hakkında alt başlık açmakta iken, konu ile ilgisi bulunmayan temel kavramlar için bu başlık altında inceleme yapılmayacaktır.

Konu ile ilgili olarak incelenebilecek kavramlar hepsi kendi içinde belirli ve açıklanacağı şekilde ilgilidir. Bunlardan en fazla dikkat çekici olanlarından biri ise sermaye şirketleri olarak nitelenen ortaklık şirketlerinin durumunu açıklayan ve bu konuda fıkhi görüşlerden de yeterli oranda bahsedilecek, kişilik kavramı, tezin amacı ile de doğrudan ilgilidir.

Şirketlerin ticari mallarından zekâtın hesaplanmasında ise yine başka bir temel kavram olan maliyet esaslı kavramı ve parayla ölçülme kavramı özel bir yer edinmektedir. Bunun nedeni şirketin sahip olduğu malların edinilmesinde katlanılan maliyetlerin değerlendirme noktasında da oldukça önemli bir yer tutması olarak ta düşünülebilir.

Bu konu ile ilgili olarak literatürde çeşitli çalışmalar da bulunmaktadır (A. V. Can, 2008).

2.2.1. Sosyal Sorumluluk Kavramı

Bu kavram ile kastedilen anlam, muhasebe işini yapan, aracılık ve denetim yapan kişi ve kurumların, sadece bir kişi, işletme veya kurumun değil tüm toplumun lehine olacak şekilde sorumluluğunu yerine getirmesidir (Kışhalı ve Işıklılar, 1998, s. 14). Bu kavramın açıklaması dikkate alındığında muhasebe çalışan ve paydaşlarının sadece kendi işletme veya bireysel menfaatleri doğrultusunda değil, toplumun tamamına karşı sorumlu olma düşünce ve fiili ile davranması muhasebenin bu temel kavramı ile zekâta bulunan amaç aynı doğrultuda olduğu düşünülebilir.

Zekâtın da önemli hedeflerinden birisi yine sosyal sorumluluk kavramının benzeri şekilde toplumun var olan katmanların arasında güven ve huzurun hâkim olmasıdır. Bu noktada sosyal yardımlar ve sosyal sorumluluk ifadeleri önemli bir yer eder. Sosyal yardımlar maddi veya manevi olabilirken, günümüz ve konumuz itibarı ile maddi yardımlar ağırlıklı olarak kast edilmektedir. Gelir adaleti ve refah düzeyleri açısından farklılık arz eden bir yapıya sahip olan toplumda, nisbi olarak geliri düşük

ve muhtaç durumda olan fakirler ile zenginlerin ihtiyaçlarından fazla olan mallarını paylaşma durumu olarak nitelenebilir. Bu da toplumsal barış açısından ve insanların kendilerini güvende hissetmelerine olanak tanır (Yazgan, 1987, s. 16-18).

Zekâtın sosyal amaçlarından birisi de toplumda bulunan gelir düzeyi düşük insanlara ekonomik olarak katkı sunmaktır. Bu da kişi ve kurumların değil zengin ile fakir arasında bir köprü ve bağ kurması amacı ile muhtaç insanların bulunduğu sınıf için sosyal bir (İ. Yalçın, 2016, s. 235) sorumluluktur. Nitekim İslam tarihinde birçok kaynakta belirtildiği gibi, Ömer bin Abdülaziz döneminde, bu muhtaç sınıfın kalmaması neticesinde sahiplerine geri dağıtıldığı, bazı kaynaklarda da zekât verilecek kimseler dışında olan amaçlar için fon olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Bilen ve Terzi, 2019, s. 3).

2.2.2. Kişilik Kavramı

Bu kavram ile kastedilen işletmelerin, ortakları, sahipleri, çalışanları veya buldukları devletten bağımsız olarak ayrı bir kişiliklerinin olduğudur. İşletmelerde muhasebe faaliyetlerinin yürütülmesinde, işletme üzerinde hakkı bulunan kişilerden bağımsız olarak farklı bir hesap ile mali nitelikli işlemler ortaya koyulur (Kishalı ve Işıklılar, 1998, s. 14).

Ortaklık mallarının zekâtı olarak İslam hukukunda nitelenen bu kavram gerek tezin ana konusu gerekse günümüz ekonomik yapısının içinde bulunan müslümanlar açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü günümüz ekonomik dünyasında ticaret hacmi açısından şahıs işletmeleri artık ağırlığını kaybetmiş, yerini ekonomik hacmi kapitalizm diye de nitelenen büyük sermayeye sahip olan çok ortaklı yapılara bırakmıştır.

Burada zekât açısından oldukça önemli bir soru gündeme gelmektedir. Bu da birden fazla sahibi/ortağı bulunan işletmeler zekât vermek istemeleri durumunda ortakların bireysel ortaklık payları mı zekât/nisap açısından değerlendirilecek, yoksa tüzel kişiliği bulunan işletme bütün ekonomik değer olarak mı düşünülerek bu hesaplamalar yapılacak?

Klasik fıkıh literatüründe bu konu Hz. Peygamberin konu ile ilgili olan aşağıda belirtilecek olan hadis esas alınarak değerlendirilmiştir. *“Zekât endişesiyle, ayrı ayrı bulunan mallar bir araya toplanmasın; toplu bulunanlar da ayrılmasın. Karışık olarak bulunan maldan alınan zekâta mal sahipleri birbirleri ile eşit olarak hesaplaşırlar.”* (Buhari, Zekât, 34-35) Yapılan değerlendirmeler sonucu fıkıhçılar ve muhaddisler tarafından farklı yorumlar yapılmıştır. Bu konunun hayvansal servetten kaynaklı ortaklıklar için olduğu yorumları ilk dönemler sıklıkla yapılmıştır. Bunun yanı sıra birden fazla hisseye sahip olan malların birlikte olmasının ortaklık anlamı taşıyıp taşıyamama durumları ve verilen hükümlerin hayvansal ortaklıkların dışında kalan mallar için geçerliliği de tartışma konusu olmuştur.

Klasik fıkıh kaynaklarında iki ortaklık türünden bahsedilmiştir. Birinci türde nitelik karışımdır. Bu ortaklıklarda her bir malın sahibi belirlidir, buna klasik örnek olarak hayvanlar verilebilir. Birlikte beslenmek amacıyla iki veya daha fazla kişinin sahip olduğu malların bir yerde barındırılması/üretilmesi gibidir. İkinci türde ise oransal karışım olarak nitelenir. Bu ortaklık türünde hangi malın kime ait olduğu gibi bir husus söz konusu olmayıp adeta kişilik kavramında da vurgulandığı gibi ortaklık ayrı bir kişi gibi kabul edilerek sahipleri o kişilik üzerinde belirli oranlarda hak sahibidir. Bu ikinci türün zekâta etkisi olduğu görüşü yaygın olup, etkisi olmadığını söyleyen fıkıhçılar da bulunmaktadır. Bu görüş İslam hukukçuları tarafından yaygın olarak kabul görmemiştir (Dumlu, 2008, s. 152).

Bu konu ile ilgili diğer yaygın kabul görmüş ve 4 mezhep olarak nitelenen mezheplerden 3'ü zekâta etkisinin olduğunu söylemişlerdir. Bu mezhepler konu ile ilgili olan hadisi de dikkate alarak yorumlamalarda bulunmuşlardır. Kendi içlerinde görüş farklılığı bulunmasına karşın, bu görüş farklılığının nedeni hayvansal servetin dışında olan ortaklıkların yorumlanma şeklidir. Mezheplerin görüşleri konu ile ilgili bir fikir oluşturabilmek adına birer paragraf halinde özetlenecektir.

Hanefi mezhebi ortaklıkların zekâta etkisi olmadığını, ortakların bireysel mülkiyet esasına göre davranılması gerektiğini söylemiştir. Yani ortaklık olan malda toplam miktarın nisap miktarına ulaşmasını temel almayarak ortakların bireysel hisselerinin nisap miktarına ulaşması durumunda hisse sahibinin veya ortağın kişisel

servetini de hesaplayarak, kendi payı için zekât vermesi gerektiğini belirtmiştir (Kâsâni, 2003, s. 433-435).

Bu konuda en ayrıntılı fetvayı veren Şafii mezhebi sadece hayvanlar için değil, tüm ortaklıklar (mal-işletme) için ortak olan kişilerin bireysel hisselerinden ziyade ortaklığın toplam servetinin bir kişiye aitmiş gibi düşünülerek, nisap miktarına ulaşımama durumlarına bakılması ve oradan zekât verilmesi gerekliliğini belirtmiştir (Nevevi, 2011, s. 432-450). Bu görüş kişilik kavramı ile aynı doğrultuda olup, ortakların bireysel kişiliğinden farklı olarak, ortaklığı bağımsız bir kişi gibi görür ve ona göre görüş bildirir.

Hanbeli mezhebi ise konu ile ilgili olarak, kendi içinde farklı görüşler ortaya koymaktadır. Hanbeli mezhebini benimseyen fıkıhçılar, ortaklıklarda sadece hayvansal ortaklığın tek bir kişinin nisabı gibi değerlendirilmesi gerektiği görüşünü bildirmektedir. Buna karşın Ahmed b. Hanbel 'den farklı bir rivayet gelmekte olup o rivayette karışım türleri için görüşleri kendi arasında farklılıklar arz etmektedir. Oransal karışımlar/ortaklıklar için hayvansal servetin dışında kalan ortaklıklar da Şafii mezhebi gibi bir kişiye aitmiş gibi düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Diğer tür olan niteliksel ortaklık (hangi malın hangi ortağa ait olduğu belli olan) türünde ise hayvansal ortaklıklar dışında bir etki olmayacağını yani ortaklığın tüm mal varlığının değil, ortakların bireysel hisselerinin nisabına bakılmasını gerektiğini belirtmiştir (Kudâme, 2016, s. 439-450).

Maliki mezhebi ise diğer mezheplerden biraz daha farklı bir görüş ortaya koymuştur. Bu görüş ortaklığın sahiplerinin hisselerinin nisap miktarına ulaşımama durumunda Hanefi mezhebi ile aynı doğrultuda olan bir görüş belirtmiştir. Bu durumda bireylerin-ortakların ortaklıkta olan hissesinin ayrı ayrı nisaba ulaşımaması durumunda ortaklığın etkisinin bulunmayacağı görüşüdür. Bu durumda zekât gerekli değildir. Ortakların bireysel hisse değerlerinin zekât nisabına ulaşımama durumunda ise Şafii mezhebinin görüşü ile aynı doğrultuda olarak, ortaklığın servetini bir kişiye ait gibi düşünülerek, bireysel mülkiyeti değil ortaklığın mülkiyeti baz alınması gerektiğini belirtir.

Günümüzde işletmelerin nisap oranı düşünüldüğünde çok daha yüksek kaynaklarla kurulduğu ve varlığını devam ettirdiği düşünülürse, nisap kavramının ortakların özellikle çok ortaklı şirketler açısından hisseler bazında önemli olduğu düşünülebilir. İslam dininde ortaklıklar olarak sınıflandırılan bu konu, açıklamasında muhasebe biliminde kişilik kavramı ile aynı doğrultuda olduğu da varsayılabilir. Bunun nedeni ortaklığın tek bir kişi gibi düşünüleceğine ilişkin görüşlerdir. 4 hak/büyük mezhep olarak görülen mezheplerden 3 tanesinin bu yönde fetva vermesi günümüz kanun ve uygulaması ile aynı doğrultuda olması nedeni ile kişilik kavramının İslami muhasebe sisteminde de temel kavram alınarak yapılacak işlemlere bir delil olarak sunulabilir.

Günümüz ticari hayatında işletmeler rekabetçi bir ortamda varlıklarını sürdürmeye gayret etmektedir. Bu bağlamda küçük işletmelerin rekabette ölçek ekonomisi dikkate alındığında daha fazla zorlanması muhtemeldir. Bu yüzdendir ki günümüz dünyasında birçok şirket çok sahipli hatta çok uluslu duruma gelmiştir. Kalkınma için iş birliğinin gerek ortaklar gerekse çok uluslu yapılar için zorunlu olduğunu düşünenler de ihmal edilemeyecek oranlarda olmaya başlamışlardır (Zaim, 2013, s. 214). Bunun nedeni ekonominin lokomotif olarak da nitelenen işletmelerin birden daha fazla, bazı işletme türleri için ise binlerce kişinin ortak olduğu şirketlerdir (Çürük, 2015, s. 169). Uygulamada bu durumlar söz konusu iken kişilik kavramı gibi önemli bir konunun zekât açısından değerlendirilmesi ve bu kavram ile ilişkisinin daha da önemli duruma geldiği söylenebilir.

Kişilik kavramının İslam hukuku açısından değerlendirilmesi ile ilgili olarak, akitler kısmında yorumlar bulunmaktadır. Bunlar alışveriş, nikâh gibi akitlere ek olarak şirket akdi de helal olarak hadislerde yer bulmaktadır. Başka bir açıdan bakılırsa İslam dininde açık bir şekilde haram olarak nitelenmemiş olan akitler de yine helal olarak nitelenmiştir. Burada önemli olan şart ise akitlerde yapılan sözleşmeler ile haksızlık yapılmaları durumunda helal bir şeyi haram, haram bir şeyi de haram duruma getirebilir. Özellikle şirket akitleri yapılırken bu konuya dikkat edilmesi yararlı olabilir (Döndüren, 2010, s. 58-59).

Kişilik kavramı açısından önemli bir husus da şirketlerin tüzel bir kişiliğe sahip olmasından dolayı zekâtı sahip/ortak veya pay sahipleri mi şirketin kendisinin mi vermesinin daha uygun olacağı sorusudur. Bu noktada zekâtın farz olması için gerekli olan şartlardan mal ile ilgili şartlar bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmış olan tam mülkiyet açısından değerlendirmek uygun olabilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ise, tam mülkiyet kişinin mal üzerinde tam tasarruf imkânı olmamasından ama işletmenin tüzel kişiliğinin bu hakka sahip olmasından dolayı tüzel kişiliğin vermesi uygun görülmüştür (Huleyfi, 2020, s. 202). Günümüzde bu tüzel kişilikler, ülkelerin hukuki yapılarına göre farklılık arz etmekle birlikte gerek genel kanunlarla gerekse özel kanunlarla farklı şirketler ve türlerine göre farklı şekillerde olmak üzere sınırları bulunmaktadır.

2.2.3. Süreklilik Kavramı

Bu kavram işletmenin sahiplerinden bağımsız olarak ve aksi bir kanıtı sahip olunmadığı sürece işletmenin faaliyetlerinin sonsuza kadar sürmesini ifade etmektedir (Akdoğan ve Aydın, 1987, s. 253). Başka bir ifade ile işletmelerin faaliyetlerinin sahip veya ortakların yaşamları ile sınırlandırılmayarak, faaliyetlerine devam edeceği varsayımıdır. Bu kavram işletmenin kuruluş sözleşmesi ile faaliyetlerini bitireceği bir zaman belirleyerek, belirli bir süre varlığını sürdürmesi de planlanabilir (Sevilengül, 2000, s. 23).

Bir varlığın zekâta tabi olabilmesi için tam mülkiyet esası gereği sürekliliğinin olması gerekir. Bu süreklilik içerisinde zaman eşit dönemlere ayrılır ve bu dönem içerisinde zekâta tabi olup olmama ve zekât matrahı belirlenir.

Ülke ekonomisi için büyük önem arz eden bu işletmelerin sahip ve/veya sahiplerinden ayrı düşünülmesinin temelinde işletme sahipleri öldüğünde ayrı bir “varlık” olarak başka bir ifade ile yaşamlarına devam etmeleridir. Örneğin Borsa İstanbul’da %100’e varan halka açıklık oranı ile hisse senetleri işlem gören şirketler yer almaktadır. Bu şirketlerin hisse senetleri anlık el değiştirdiği için şirket ortaklarını belirlemek neredeyse imkânsız duruma gelmektedir. Bu durum hissedarlar açısından zekâtın şirket tarafından verilmesi kamunun hukukunun korunması açısından daha uygun görünmektedir.

Başka bir durum tek kişi bir Anonim şirketinin zekâta tabi olmayan bir kuruma şirket bağısladığında yine kamu hukuku açısından şahsın zekât yükümlülüğü yerine getirilmediği kamunun hukukunun zarar görmesi söz konusu olabilir.

Diğer taraftan çocuğu ve akrabası olmayan bir kişinin vefatı halinde işletmenin hayatını işletme sahibinden farklı olarak yaşamını sürdürmesi bu kavram ile teorik olarak sağlanmaktadır.

Dönemsellik ilkesi ile aynı doğrultuda olarak İslam dinine göre zekât her yıl için ödenir. Burada kısaca değinilmesi gereken bir konu ise İslam hukukunda olan akitler ile ilgili bölümdür. Bunun nedeni ise süresiz olarak sonsuza kadar yapılan akitlerin hükmü ile ilgili olarak Hanefi mezhebi, fasit akit olarak nitelerken, Şafii ve Hanbeli mezheplerinde batıl akit olarak nitelenmiştir. Maliki mezhebi ise yaşanan dönem ve yöreye göre hüküm verilmesinin daha uygun olacağını belirtmiştir (Döndüren, 2010, s. 102-103).

Süreklilik kavramı zekât matrahının hesaplanmasında teorik olarak başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Çünkü zekâta tabi varlıkların edinilmesi, üzerinden bir yıl geçmesi ve en önemlisi ise bu sürecin sürekliliğinin olması gerekir. Çünkü elde edilen varlıkların kayıt altına alınması, zaman içerisindeki değişikliklerin tespit edilmesi, değerlendirilmesi ve sonucunda da zekât matrahının belirlenmesinde teorik bir düzlemi ifade etmektedir.

Zekâtın süreklilik kavramı ile ilişkisi olarak dolaylı etki şu şekilde değerlendirilebilir. Bu etki şirketlerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri için varlıklarından dolayı ödemeleri gerekli olan zekâtın doğru bir şekilde hesaplanması varlıkları ve kaynakların yönetilmesi açısından önemli olarak nitelenebilir. Şirketlerin zekâta tabi olan ve zekât matrahından düşülmesi gerekli olan varlıkların doğru şekilde tespit edilmemesi durumunda giderler artacak, dolaylı olarak da sürdürülebilirlik oranları azalabilir.

Burada teori ile uygulama arasında muallak olarak kalmış olan bu konu ile ilgili olarak, kısa bir öneride bulunmak gerekirse, dünyada uygulanan muhasebe sisteminde temel kavramlardan olarak kabul edilen bu kavramın günümüz fıkıhçıları tarafından

ortaya konularak, uygulama ve teori açısından açıklamaları müslümanlar açısından faydalı olabilir.

2.2.4. Parayla Ölçülme Kavramı

Bu kavram işletmelerde bulunan farklı ölçüler ile ifade edilen malların kayıtlarda izlenmesi ve ortak bir ölçü ile ölçülebilmesi amacını ortaya koymaktadır. Bu amacın gerçekleşmesi için işletmelerin sahip oldukları malların ve faaliyetlerinin mali tablolara ulusal para karşılığı olan değeri ile kaydedilmesini ifade eder (Sevilengül, 2000, s. 24).

Zekât açısından ise parayla ölçülme kavramı büyük önem arz etmektedir. Bunun en önemli yönü nisap bölümünde bahsedildiği gibi, bir kişinin zekât ile yükümlü olabilmesi için olan şartlardan biri de nisap miktarı varlığa sahip olmadır. Bu nisap miktarı mal olarak kastedilen tam olarak muhasebenin temel kavramlarından olan, parayla ölçülme kavramını işaret eder. Bu bağlamda ticari malların zekât açısından hesaplanması ve nisaba ulaşmaları konusunda altın nisabı yani altının ulusal para cinsinden değeri baz alınmak sureti ile bu hesaplamalar yapılmalıdır (Dinçer, 2019, s. 187; Paçacı, 2015, s. 143).

Kendine özgü bir cinsten ölçü ile nisaba sahip olan, hayvanlar, madenler ve toprak mahsulleri gibi mallar dışında kalan tüm mallar parasal değeri ile nisap ve zekât matrahına dâhil edilir veya borç karşılığı olması durumunda matrahtan düşülürler. Aynı şekilde hayvanların zekâtları ile ilgili olarak da zekât verilmesi gereken hayvanın cinsinin kendisi verilebileceği gibi parasal karşılığı olan miktar da verilebilir. Hatta zekât olarak verilecek kişinin o mala ihtiyacı olmaması durumunda nakdi değeri ile ödenmesi daha uygun görülmüştür. Mal kavramı olarak Hanefi mezhebinde, maddi varlığa sahip olan mallar değerlendirilirken, çoğunluk olan ve cumhur tarafından kabul görmüş müçtehitlere göre maddi varlığı olmasa bile parasal karşılığı olan veya yararlanma hakkı içeren mallar da bu kapsamda yer almaktadır (Döndüren, 2010, s. 24).

Bu yararlanma hakkı içeren mallar da yine parayla ölçülme kavramı ile eşgüdümlü olarak, parasal karşılıkları ile değerlendirilirler. Bu noktada muhasebe

sistemi açısından değerlendirme ölçütü olarak hangi hesap kalemi için hangi değerlendirme türünün kullanılması gerektiği ile ilgili olarak bir soru gündeme gelir. Bilindiği üzere uygulamada olan VUK ve TMS de farklı hesap kalemleri için farklı değerlendirme türlerinin yapılması gereklidir. Burada önemli olan husus zekât açısından yapılacak malların değerlendirilmesi noktasında hangi hesap kaleminin hangi ölçü ile değerlendirilmesi gerektiğidir. Konu FFMS da bazı kalemler için belirtilmiş olmasına karşın VUK, TMS ve zekâta ilişkin yapılabilecek değerlendirmeler ayrıntıları ile karşılaştırılabilecek formda tablolar ile araştırmada ilerleyen bölümlerde yer almaktadır. VUK ve TMS 'ye göre olan değerlendirmeler çeşitli kaynaklarda bulunmakta iken, özellikle zekât ile ilgili olarak değerlendirmelerin nasıl yapılacağına ilişkin yorumlar literatürde bulunan fıkhi kaynaklar, AAOIFI ve FFMS da dikkate alınarak araştırmacı tarafından yorumlanmıştır. Bu yorumlarda eksiklikler bulunabilir, yalnız literatürde ayrıntılı bir çalışma olmamasından dolayı uzmanlar tarafından değerlendirilmesi ile teori ve uygulama açısından bir bakış açısı olarak değerlendirilebilir.

2.2.5. Dönemsellik Kavramı

Bu kavram işletmenin sürekliliğini varsamı ile faaliyetlerinin sürekli olacağı düşünüldüğünde faaliyetlerinin değerlendirilebilmesi ve kontrol edilebilmesi ihtiyacı sonucu ortaya çıkmıştır (Yalkın, 2012, s. 28). Tam olarak bir tanım yapmak gerekirse, dönemsellik kavramı, işletmenin sınırsız olarak varsayılan ömrünün bilerli dönemlere ayrılarak, her dönemin kendi içinde diğer dönemlerden farklı ve bağımsız olarak değerlendirilmesi gerekliliğini ifade eder (H. Duman, 2019, s. 13).

Zekât açısından ise temel kavramlar açısından en dikkate değer olanıdır. Bunun nedeni zekât farz olma şartlarından biri olan yıllanma ile paralel bir kavram olmasıdır. Zekâtın farz olmasında mal ile ilgili şartlar bölümünde ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi zekâtın farz olabilmesi için yıllanma şart olarak aranır ve devam eden süreçte yine aynı şekilde zekât verme dönemi olarak belirlenir. Dönemsellik kavramı da aynı şekilde yıllar içinde faaliyet gösteren işletmelerin finansal durumlarını görmek için dönemlere ayrılır. Bu da adeta zekât hesaplanması için bir olanak tanır.

Zekât servet üzerinden hesaplanacağı için, finansal tablolar açısından bilançoya bakılmasını gerektirir. Bilançonun da işletmenin finansal durumunu görmek amacıyla

dönemsellik kavramı gereğince yılda bir kez düzenlenir. İşletmenin o an olan varlık ve kaynaklarının ortaya koyar ve zekât hesaplanabilmesi için temel tablo olarak baz alınır.

Dönemsellik kavramı ile zekât arasında oluşan tek sorun bulunmaktadır. Bunun nedeni zekât için yıllanma şartı olarak kameri yani ay yılı baz alınırken, dönemsellik kavramı gereğince olan hesaplamalar güneş takvimine göre yapılır. Güneş takvimine göre olan bir yılın, ay takvimine göre olan yıldan 10 gün daha uzun olması nedeniyle FFMS zekât standartında ilgili bölümde de anlatıldığı gibi yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu hesaba göre %2,5 olan zekât oranı yıl farkı hesaplanarak %2,5775 olarak hesaplanmıştır (FFMS, Standart, 1).

2.2.6. Tarafsızlık ve Belgelendirme Kavramı

Tarafsızlık ve belgelendirme kavramı; muhasebede olan mali nitelik barındıran olayların tespit edilmesi, kayıt yapılmasında objektif yani tarafsız ve belgeler ile ispat edilebilen kayıtlar yapılması belgeye sahip olmayan olayların kayıt yapılmaması ve belgelere dayanan olayların ise tarafsız bir şekilde yapılmasıdır (Kışalı ve Işıklılar, 1998, s. 15).

Din insan yaşamında birey ve toplumlarda yaşamları ile ilgili olarak, giyimlerinden yemeklerine ve toplumsal düzen vb. birçok duruma düzenleme getirmiştir. Bu nispi olarak daha çok daha fazla hayatın içinde ve ağırlıklı bulunan ticaretle ilgi düzenleme olmaması beklenemez (Gökgöz, 2011, s. 170). *

Nitekim Kuran'ı Kerim'de *"Ey iman edenler! Belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın. Aranızdan bir kâtip bunu adaletle yazsın. Kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın. Artık o yazsın, borçlu da yazdırsın; rabbi olan Allah'tan korksun ve borçtan hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu akılcı zayıf veya eksik yahut kendisi yazdıramaz durumda olursa velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar. Çağrıldıklarında şahitler gelmezlik etmesinler. Borç küçük olsun büyük olsun vadesini belirterek onu yazmaktan üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah*

katında daha adaletli, şahitlik için daha destekleyici ve şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Borç ilişkisinin, aranızda alıp vererek bitirdiğiniz peşin ticaret olması müstesnadır; onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alış veriş yaptığınızda şahit tutun. Kâtip de şahit de zarar görmesin. Eğer bunu yapar da zarar verirseniz şüphesiz bu sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun, Allah size öğretiyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.” (Bakara, 2/282) buyrulmaktadır.

Ayetin mealinde bile açıkça görülmektedir ki, akitlerin sözlü yapıldığı bir dönemde inmesine karşın Kuran'ı Kerim açık bir şekilde yapılan bu akitlerin yazılmasını emrederek muhasebenin temel kavramı olan belgelendirme kavramını da içine alan bir düzenleme yapmıştır. Bir kâtip bunu adaletle yazsın emri ile de tarafsızlığın bulunması gerekliliğini açıkça beyan etmiştir.

Zekât açısından işletmenin giderlerinin ispat edilmesi açısından doğrudan bir belgeleme şartı bulunmamaktadır. Buna karşın, işletmenin finansal işlemlerinin kayıt altına alınmaları muhasebe sisteminin gelişmesi, modernleşme ile artan işlemler açısından kalemlerin gelir ve giderlerin çeşitlenmesi ile bu kayıtlar ve belgeler karmaşayı önlemede oldukça önemlidir (A. V. Can, 2008, s. 3). Belgelendirme sayesinde sahip olunan varlıkların “mülkiyetine” ilişkin ispat niteliğinde belge edinilmektedir. Bu belgeler ile hesaplamaların yapılması ile gerek zekâtı veren kişi/kurumun gereğinden az zekât ödeyerek günaha girme olasılığı, gerekse zekât alan kişiler açısından olması gerektiğinden daha az zekât alması suretiyle adeta bir kayba uğraması sonucu doğurabilir.

2.2.7. Maliyet Esası Kavramı

Maliyet esası kavramı kısaca işletmelerin faaliyet alanına giren mal ve hizmetlerin edinilmesi için gerekli ve yapılmış olan tüm fedakârlıkların parasal olarak ifade edildiği toplam değer olarak tanımlanır. Para/alacaklar dışında kalan bütün kalemler maliyetleri üzerinden muhasebe sistemine kayıt edilir (Burak ve Öztaş, 2015, s. 8).

Maliyet esası kavramı zekât açısından oldukça önemlidir. Muhasebe sisteminde varlıklar işletmeye olan maliyetleri ile kayıt edilmesi ticari mallarda zekât verilme

noktasında değerlendirme açısından bir fikir vermektedir. Bunun nedeni ise ülkemizde çoğunluk ile tabi olunan Hanefi mezhebinde zekâtın ticari malın bizzat kendisi ile veya parasal karşılığı olarak verilebilmesidir (Demirel, 2020, s. 104). Bu da işletme açısından o malın üretilmesi ve temini için, katlanılan fedakârlığın, maliyeti ölçüsünde olmasını ifade edeceği düşünülebilir. Bu konu zekâta tabi malların değerlendirme ölçütleri ve VUK' a göre yapılacak kıyaslamalar ile birlikte bir tablo ile ilgili bölümde özetlenecektir.

Bir başka husus ise malın kendisinden verilebilen zekât için maliyet hesabı esas alma durumu söz konusudur. Yalnız FFMS da bu konuya bir açıklama getirmiş ve tarihi maliyet üzerinden kayıt yapılmış olan varlıkların o gün olan değeri değil nakit benzeri karşılığı olan değer ile kayıt edilmesini önermiştir (FFMS, S1, s,48).

2.2.8. İhtiyatlılık (Tutuculuk) Kavramı

İhtiyatlılık Kavramı, muhasebe bilgi sisteminde olan olaylarda, temkinli bir şekilde davranılarak, objektif bir değerlendirme ile işletmelerin ilerleyen zamanlarda muhtemel olan veya olmayan risklerin ön görülerek hareket edilmesi gerekliliğini ifade eder (Elitaş, 2014, s. 121).

Burada ki temel nokta zekât matrahının belirlenmesinde zekâta tabi olan buna karşılık tahsili şüpheli duruma gelen örneğin senetli ve senetsiz alacakların durumudur. Bu kötü alacaklara ilişkin karşılık ayrılarak gider ayrıldığında bu giderin zekâttan düşülüp düşülemeyeceğidir. Bu konu da alacakların zekâtı bölümünde ayrıntılı olarak sınıflandırılmakta ve şüpheli alacakların zekât matrahına eklenmemesi ve ayrı bir not düşülmesi, alacağın tahsili durumunda ise zekâtının ödenmesi gereklidir.

Bu kavram zekât açısından zayıf ilgili olarak nitelenebilir. Yalnız İslam dininin temel esaslarından biri olan malı korumak bağlamında düşünüldüğünde kişi/işletmelerin mali varlığını sürdürmesi için faydalı/zaruri olabilir. Bunun nedeni ekonomik gelişme ve kalkınma için adeta bir dinamo işlevi gören işletmeler üretmeli ve varlıklarını sürdürebilmeli ki, yoksullara gerek istihdam ve gerekse de zekât vermek suretiyle fayda sağlama imkânı sunabilsinler.

2.2.9. Tutarlılık Kavramı

Tutarlılık kavramı, işletmelerin bir dönem veya dönem ile sonraki dönemlere ait hazırlanan mali tabloların, tutarlı şekilde hazırlanarak dönemler arasında kıyaslama veya karşılaştırılabilir olmasıdır (Akdoğan ve Aydın, 1987, s. 254). Örneğin bir dönem içinde uygulanan amortisman yöntemleri veya stok değerlemeleri sürekli farklılaşması durumunda, bu karşılaştırılabilirlik ve tutarlılık zaafa uğrayabilir.

Zekât açısından bu kavram doğrudan ilgili görünmese bile özellikle piyasa değeri gelecek ve o gün açısından farklılıklar gösteren, vadeli olan çek ve senetlerde uygulanan veya uygulanmayan reeskont gibi kararlarda tutarlılık olması daha uygun olabilir. Tutarsız olarak alacaklar/borçlar için farklı hesaplamalara gidilmesi hem bu kavram açısından hem de zekât hesaplama açısından yanlış hesaplamalara da yol açabilir.

Burada önemli olan bir kavram ise reeskont kavramıdır. Kavram süreklilik kavramı gereğince ömürleri sonsuz kabul edilen işletmelerin belli dönemlere bölünerek sahip olduğu varlıklar ve bu varlıkları edindikleri kaynakların hesaplanmasında oldukça önemlidir (Ş. Demir, 2010, s. 22). Bu noktada kavramı kısaca tanımlamak gerekirse Reeskont; her türlü alacakların veya borçların nakdi değerleri değil paranın zaman değeri bağlamında bilanço gününde sahip olduğu değere indirgenme işlemidir (Dinç & Kablan, 2020, s. 82). Reeskont uygulaması yapılırken baz alınması gereken oran olarak, öngörülen faiz oranları bu kararın verilmesinde zorluk yaşanması durumunda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından belirlenen faiz oranları uygulanır (Eren, 2013, s. 149). Varlığın güncel değeri üzerinden hesaplanması noktasında 31.12 tarihi itibarı ile reeskont uygulanması daha doğru olarak nitelenebilir. Piyasa oranlarında farklı değişiklikler ve karmaşalar olma ihtimali göz önüne alınarak Merkez Bankasının resmi verileri dikkate alınması daha sağlıklı olarak düşünülebilir.

2.2.10. Tam Açıklama Kavramı

Tam Açıklama kavramı, finansal tabloların düzenlenmesi aşamasında, tablodan yararlanmak isteyen iç ve dış paydaşlar açısından doğru bilgi edinilme ve karar

almalarına yardımcı olacak düzeyde açık, anlaşılır ve yeterli olmasını ifade eder (Tetik, 1997, s. 155).

Finansal tablolardan zekât matrahının hesaplanması noktasında önemli kavramlardan biri de tam açıklama kavramıdır. Bunun nedeni zekât matrahı belirlenirken, VUK/TMS 'ye göre yapılmış kayıtlar ile zekât açısından farklılıklar olduğu zaman veya bir malın kayıtlı defter değeri ile piyasa değerinde düşüklük olması gibi durumlarda FFMS'na göre de bu açıklamalardan faydalanılarak hesaplamalar yapılır (FFMS, S 1 s. 9). Eğer bu açıklamalar finansal tablolara eklenmez ise veya eklenen açıklamalar dikkate alınmazsa hesaplamalarda yanlışlıklar yapılması muhtemel olabilir.

2.2.11. Önemlilik Kavramı

Önemlilik kavramı, mali bir olayın veya bir hesap kaleminin işletmelerin finansal durumu olarak nispi ağırlık düzeyinde mali tablolarda meydana gelen değişiklikler ile delillendirilerek alınacak kararlarda olan etki olasılığını ifade eder (H. Duman , 2019, s. 15).

Bu kavram zekât hesaplaması açısından da oldukça önemli olarak nitelenebilir. Bunun nedeni finansal tablolardan zekât hesaplamaları yapılırken, nispi olarak önemli olarak nitelenebilen kalemlerin kayıtlarının yapılmaması, zekât yükümlüsü açısından fazla zekât ödemesine veya az hesaplanması durumunda ise günaha girmesine neden olabilir.

2.2.12. Özün Önceliği Kavramı

Özün önceliği kavramı, işletmelerin muhasebe kayıtlarının yapılması ve bu kayıtlar ışığında yapılacak değerlendirmeler açısından olayların oluş biçiminden ziyade, finansal özellikleri bakımından ne ifade ettiği göz önüne alınarak yapılmasını ifade eder (Tetik, 1997, s. 156). Bu kavramın anlaşılması açısından klasik örnek niteliği de taşıyan bir misal vermek gerekirse, alınan veya verilen çeklerin normal kullanımda olduğu gibi anında paraya çevrilememesi bir tarihin beklenmesi açısından adeta bir senet gibi kullanılmasından dolayı senet gibi kayıt yapılmasının daha doğru olabileceğidir.

Bu kavram da zekât açısından oldukça önemlidir. Kısaca nedenini açıklamak gerekirse, ülkemizde çoğunlukla üzerine tarih yazılmak sureti ile kullanılan çekler nakit gibi değerlendirilirse, vade tarihli değeri ve güncel değeri farklı olması durumudur. Bu noktada paranın zaman değeri açısından vadeli satış ve alımlar bu kapsamdadır. Bu şekilde yapılan hesaplamalar neticesinde yapılan belirleme yanlışlıklar barındırabilir ve gerek zekât yükümlüsü, gerekse de zekât alacak kişiler açısından hak kaybı veya günaha girmeye neden olabilir.

2.3. İslami Muhasebe Şirket (Ortaklık) İlişkisi

Şirketler/işletmeler kendi içinde birçok şekilde sınıflandırılmaktadır. İslami muhasebe bakımından her birinin kendi içinde uyması gereken ilkeleri bulunmaktadır. Bu ilkeler İslam hukukçuları tarafından ortaya konmaktadır. Bu bölümde zekât açısından konusu olmayan hukuki yapılarına ve sermaye yapısına göre işletme türleri ve şirketlerin zekâta etki ihtimali olan faaliyet alanlarına göre olan kısaca bahsedilmektedir.

Şirketler özellikle sermaye şirketlerinin zekâtı hangi yolla ödemeleri gerektiğine ilişkin açıklamalar yararlı olarak görülmektedir. Bu zekât ödemesi iki yol ile yapılabilir.

- Birinci durumda şirketin ana sözleşmesine şirketin zekât ödeyeceğinin belirtilmesi ve ortakların bunu kabul ederek şirkete ortak olmaları durumudur. Bu durumda şirket sahip oldukları varlıklar açısından zekâta tabi olduğu tutarı tespit ederek ödemesini yapar ve yatırımcı/ortakları şirkette olan varlıklarından dolayı zekât ödeme durumunda kalmazlar. Bu şekilde zekâtın ödenmesi özellikle devlet tarafından bağış kabul edebilen ve vergiden düşülebilen kurumlara ödemenin yapılması durumunda ödenecek olan vergiden de indirim sağlanabilir.

- İkinci durum olarak ise şirket sahip olduğu varlıklar açısından zekâta tabi olduğu tutarı açıklar, hissedar veya yatırımcılar ortaklık oranları nispetinde kendini müslüman olarak tanımlayan ve zekât ile yükümlü hisseden kişiler zekât ödemelerini kendileri yapabilir.

İşletme türlerinden bahsetmek gerekirse; Faaliyet alanına göre işletmeler, kendi içinde ticaret işletmeleri, üretim işletmeleri ve hizmet işletmeleri olarak üç başlık altında incelenirken, bazı kaynaklarda karma işletmeler olarak bu başlık sayısı dört olarak nitelenir. Ticaret işletmeleri daha çok satın aldıkları ürünleri herhangi bir değişime tabi tutmadan veya çok az değişiklik yaparak ihtiyaç duyan kişilere satışını sağlar. Üretim işletmeleri ise bazı durumlarda bizzat ham madde üretimi yaparken bazı durumlarda ise satın aldıkları ham maddeyi, yarı mamul veya mamul formuna dönüştürerek ihtiyaç duyan kişi/kuruma satışını sağlar. Hizmet işletmeleri, somut bir ürün üretmekten ziyade insanların ihtiyaç duydukları olanakları gerçekleştirir. Karma işletmeler ise bu üç türünden ikisini veya üçünü aynı anda gerçekleştiren türler olarak nitelenebilir (Yeşilaydın, 2017, s. 63).

İşletmelerin hukuki yapılarına göre ise öncelikle kamu işletmeleri ve özel işletmeler olmak üzere iki ana başlıkta incelenir. Konumuz itibarıyla özel işletme türlerinden kısaca bahsetmek gerekirse, tek kişi işletmeleri, ortaklıklar, kooperatifler ve derneklerdir.

Bu ortaklıklar öncelikle iki başlık altında düşünülebilir. Bunlar şahıs ve sermaye ortaklıklarıdır. Şahıs ortaklıkları da kendi içinde türleri bulunmaktadır. Bunlar kollektif ortaklık ve komandit ortaklık türü olup komandit ortaklıklar içinde de farklı tipte ortak tipleri bulunur. Bu ortaklık tiplerinin kendi içinde avantaj ve dezavantajları da barındırmaktadır. Sermaye ortaklıklarında ise sermayesi paylara bölünmüş komandit ortaklıklar, anonim ortaklıklar ve limited ortaklıklardır. Zekât açısından kayda değer şekilde açıklanması gereken tür olarak sermaye ortaklıkları düşünülebilir. Bu açıklamalar da tezin muhasebenin temel kavramları ile zekât ilişki başlığı altında bulunan kişilik kavramı alt başlığı altında mezheplerin İslam hukuku ve zekât ile ilgisi açısından yaptıkları değerlendirmeler ayrıntıları ile yer almaktadır (Can ve Güney, 2018, s. 108-113).

Günümüzde ticaret açısından sınırların fiilen büyük oranda kalkması olarak nitelenen küreselleşme ile birlikte büyük sermayelerin dünyanın her yerinde olan etkinliği artmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilebilen bir boyut ise ölçek ekonomisinden kaynaklanan maliyet avantajıdır. Kendi sermayesi ile

sınırlı kalarak, nispi olarak daha küçük bir sermaye ile kendi sermayesinin çok üstünde sermayeler ile rekabet etmek isteyen şirketlerde oldukça zorlanmaktadır.

İslam Hukukunda ortaklıklar başlığı altında incelenen, günümüz şirket türleri açısından ise sermaye şirketleri olarak nitelenen ortaklıklar ortaya çıkar. Bu sermaye şirketlerinin oransal olarak değeri birçok yerde olduğu gibi ülkemizde de artmaktadır. Ülke ekonomilerinde şirketlerin özellikle sermaye şirketlerinin payının ne kadar büyük olduğu düşünüldüğünde fakirin hakkı ve gelir dengelemede büyük önem arz eden zekât açısından nasıl hesaplama yapacakları/verecekleri, bunları nasıl muhasebe kayıtlarına aktaracakları da önemli bir durumdur.

Bu türlerin İslami muhasebe açısından kendi içlerinde uymaları gereken ilkeler bulunmaktadır. Zekât açısından değerlendirildiğinde ise genel ilkeler ilgili bölümde anlatıldığı gibi kendi içlerinde uygulayıcılar, sahip oldukları varlıkların ticari varlık olma/olmama, doğrudan gelir getirici veya gelir için aracılık vasıflarına uygun olarak nitelermeler yapılabilir. Akademik olarak ise TMS’de farklı standartlarda olduğu gibi zekât açısından da farklı sektör ve yapılarına göre zekât hesaplamalarında uygulama biçimleri açısından araştırmacılar tarafından ortaya koyulması uygulayıcılar açısından da yararlı olabilir.

2.3.1. Zekât Muhasebesi

1999 yılında geçerli olan AAOIFI diye adlandırılan şer-i muhasebe standartları, İslami Finansal Kurumlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu tarafından FAS ta yayınlanmıştır. Standardın başlangıç bölümünde zekât matrahının hesaplanması amacıyla muhasebe sisteminde uygulanan kısımlar ana hatlar ile düzenlenmiştir. Bu noktada zekât matrahının hesaplanmasında matraha eklenecek kalemler ile zekât matrahından indirilecek kalemler ve bunların nasıl değerlendirileceği noktasında başlıca sınırlar çizilmiştir. Bu noktada İslami banka olarak nitelenmekte olan faizsiz bankalar ve diğer finansal kuruluşlarda tabloların nasıl oluşturulması/açıklanmasını gereklilikleri ile birlikte açıklığa kavuşturmuştur (A.Rahman, 2010, s. 234-235).

İslami bir toplumda muhasebe sisteminin gelişimi İslam hukukunun yapısı ile çelişmeyen gerekli ilkeler ile iki varsayıma dayanır. Bunlar;

- İslamın ruhu ve öğretilerine dayanan hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflerin uygulanmasında günümüzde uygulanan muhasebe düşüncesi/teorisi ile birlikte değerlendirilmelidir.

- Günümüz muhasebe sisteminde belirtilen hedeflerle başlanmasıdır. Bu kapsamda düşünülerek, var olan sistem İslami hukuk sistemi ile kontrol edilerek aynı doğrultuda olanların kabul edilmesi farklı uygulamalar için en doğru yöntemin belirlenmeye çalışılmasıdır (Lewis, 2001, s. 112).

İslami muhasebe sistemi veya zekât muhasebesi olarak biraz da birbirini tamamlayan/kapsayan kavramların muhasebe sisteminden beklentileri bulunmaktadır. Bu beklentiler ve tanımlar noktasında aralarında yapılan bazı farklılıklar bulunsa da İslami muhasebe- Zekât muhasebe kavramları amaçları bakımından aynı olarak da düşünülebilir. Zekâtın sadece mal değil de onun değeri olan parasal karşılıktan yapılabileceği düşünüldüğünde bu muhasebe kayıtları, kayıt yapılma noktasında ve parasal olarak değerlendirilmeleri daha da önemli bir hal alır (Shihatah ve Ghuddah, 2004, s. 28).

Zekât muhasebesi kavramı, kendini müslüman olarak niteleyen, zekât ile yükümlülüğü olduğunu düşünen kişilere sahip oldukları şirketler veya mal varlıklarından kaynaklanan zekât yükümlülüğü ile ilgili hesapların yapılabilmesi için gerekli olan bilginin karşılanma ihtiyacını gideren muhasebe sistemi olarak da tanımlanabilir. (Gambling ve Karim, 1986, s. 42).

2.4. AAOIFI 'ye göre Zekât Hesaplama Uygulanan Yöntemler

AAOIFI' nin kurulmadığı ve şirketler için zekât uygulaması yapılan ülkeler veya gerçek/tüzel kişiler bulunmaktadır. Malezya'da 2000 yılından önce şirketlerin zekât hesaplamalarında vergi benzeri bir yaklaşım benimsenmiş olup sonrasında terkedilerek yerini bilanço yaklaşımına bırakmıştır. Burada zekât hesaplanmasında şirketin kazancı baz alınmış olmasına karşın doğru olarak nitelenmemektedir (Abdul Rahman ve Awang, 2003, s. 37).

AAOIFI 'de yer alan şer-i standartlara göre İslami bankalar ve şirketlerin zekât hesaplamalarında iki yöntem bulunmaktadır. Bunlar Net Varlıklar Yöntemi ve Net Öz

Kaynak Yaklaşımı Yöntemidir. Bu yöntemler kendi içinde formülasyon ve yöntem olarak farklılıklar içerse de doğru şekilde hesaplandığında aynı sonucu vereceği düşünülmektedir (F.F.M.S. No, 9. s.1).

Abdul Rahman ve Awang (2003, s. 38) ve Awang ve Mokhar (2012, s. 289) çalışmalarında bu iki yöntemi Şeria yaklaşımı (Net Varlıklar) ve Örfiye / Büyüme model yaklaşımı (Net Öz Kaynak Yaklaşımı Yöntemi) kavramlarını da kullanmaktadır. Çeşitli kaynaklarda görüldüğünde aynı yöntemi ifade ettiklerinin bilinmesi bilimsel yanlış anlamaların veya daha farklı yöntemler gibi ortaya çıkmaması için yararlı olabilir.

Çalışmanın uygulama bölümünde ulaşılan kaynakların disiplinler arası bir bakış açısı ile yorumlanarak yapılacak uygulama öncesinde bu iki yöntemin şirketlerde nasıl gerçekleşeceğine ilişkin bir uygulama yapılacaktır. Araştırmaya ilişkin sektörel/özel durum farklılıkların barındığı uygulama yapılacak ve önceki örnekler ile birlikte kıyaslanarak, farklılıklar olup olmadığına ilişkin sonuçlar/ varsa farklılıklar nedenleri ile yorumlanacaktır.

2.4.1. Net Varlıklar Yöntemi

Zekât matrahı belirlenirken kullanılan bu yöntem AAOIFI şer-i standartlarında belirtilmiştir. Dünya çapında yapılmış olan bu düzenlemelerin KGK tarafından yapılan Türkiye'ye uygun hali olan, F.F.M.S 'da geçtiği şekilde ise doğrudan gösterilmesinin daha uygun olacağı görüşü ile şu şekilde formüle edilmektedir.

“Zekât matrahı = Zekâta tabi varlıklar - (finansal durum tablosu tarihi itibarıyla sona eren yılda vadesi gelmiş yükümlülükler + kısıtlanmamış yatırım hesabı sahiplerine ait özkaynaklar + azınlık payları + devletin sahip olduğu özkaynaklar + vakıfların sahip olduğu özkaynaklar + hayır kurumlarının sahip olduğu özkaynaklar + bireylerin sahip oldukları hariç, kâr amacı gütmeyen işletmelerin sahip olduğu özkaynaklar).” (F.F.M.S. No, 9. s.1).

Net varlıklar yöntemi (Çalışma Sermayesi Modeli)

Toplam zekât yükümlülüğü = dönen varlıklar - kısa süreli borçlar (+ -)
düzeltilmeler.

Bu yöntemi Şekil 2 üzerinde kısaca göstermek gerekirse;

Zekâta Tabi Olan Varlıklar
-
Bilançonun oluşturulduğu tarih itibarı ile mali dönemde ödenecek yükümlülükler
-
Gelecek mali dönemde işletmenin ödemesi gerekli olan borç taksitlerinin toplamı
-
Kısıtlamaya tabi olmayan katılma/yatırım hesapları sahiplerinin hakları
-
Kısıtlamaya tabi olmayan katılma/yatırım hesapları sahiplerinin hakları
-
Azınlıkların hakları
-
Vakıfların hakları
-
Devlete olan borç ve haklar
-
Bağışlardan kaynaklı haklar
-
Gerçek bir kişiliği olmayan (belirli bir sahibi olmayan) Kâr amacı ile kurulmamış kuruluşların hakları
=
Zekât matrahı

Şekil 2. Net Varlıklar Yöntemi

Kaynak: AAOIFI, 2019, s. 645.

2.4.2. Net Öz Kaynak Yaklaşımı Yöntemi

Bu yöntem net yatırım varlıklar yöntemi olarak da bazı kaynaklarda yer almaktadır. Bu yöntem zekâta tabi olan ticari varlıkları, dönen varlıklar olarak nitelenen ticari varlıklara yatırılmış olan öz kaynak tutarında olan oranın tespit yöntemi olarak tanımlanmaktadır. El-Badawi ve Al Sultan (1992, s. 69-85) ülke olarak şer-i hukuk sistemi uyguladığını belirten Suudi Arabistan'da olan zekât kurumu tarafından kullanıldığına işaret eder.

Yöntemin ismi olarak kaynak yaklaşımı anlam bakımından farklı bir yer işaret etmiş olmasına karşın bu yöntemin de ifade ettiği varlıkların bulunması olayıdır (Şensoy, 2017, s. 715). El-Badawi ve Al- Sultan (1992, s. 75) yine yukarıda belirtilen çalışmalarında bu yöntemi Growing Capital (Büyüyen Sermaye) ile niteleyerek bazı düzeltmelerin yapılması gerektiğini de belirtmektedir. Bunun nedeni muhasebe sisteminin kastettiği kavramlar ve kapsamı ile fıkıhçılar tarafından anlaşılan/nitelenen kavramlar arasında bazı farklar bulunması olarak düşünülebilir.

Bu yöntem kısaca şu şekilde formülize edilmektedir;

Toplamda olan zekât yükümlülüğü= Öz Kaynaklar – Duran Varlıklar- (+/-) Düzeltmeler (Awang ve Mokhtar, 2012, s. 289)

FFMS ve AAOIFI 'de ise yukarıda belirtildiği gibi daha kapsamlı bir formülizasyon kullanmak gerekirse şu şekilde yer almaktadır.

Bilanço oluşturulan tarihte ödenmiş sermaye
+
İhtiyatlar
+
Varlıklardan düşülmeyen karşılıklar (Ödenekler)
-
Dağıtılmayan kârlar
+
Net gelirler
+
Bilançonun oluştuğu tarih itibarı ile cari finansal dönemde ödenmeyecek yükümlülükler
+
Gelecek yılda olan finansal yılın tüm taksitleri
-
Bilanço tarihinde olan net duran varlıklar ile ticari amaçlı olmayan kiralık gayrimenkul benzeri ek yatırım için elde olan sabit varlıklar
-
Nakledilmiş olan zararlar
=
Zekât matrahı

Şekil 3. Net Özkaynak Yöntemi

Kaynak: AAOIFI, 2019, s. 647.

2.5. Zekât Hesabında Eklenecek ve Muaf Olacak Kalemler

Zekât muhasebesi olarak kavramsallaştırılan ve şirketler açısından zekâtın hesaplanmasında uygulama yapılacak olan bu çalışmanın önemli bir bölümü de varlıkların hangilerinin zekâta tabi, hangilerinin zekâttan muaf, hangi varlıkların zekât matrahından indirilmesi gerektiği ve hangi malların duruma göre özellik belirtme durumudur.

Bu hesaplamaların yapılabilmesi için şirketlerin finansal durumları, varlıklar ve kaynaklarının gösterildiği finansal tablolarda olan bilgilerin doğru şekilde zekât açısından yorumlanmasıdır. Bu yorumların yapılabilmesi için ise zekât-muhasebe ilişkisinin doğru bir şekilde kurulmasının önemi büyüktür.

Bu bölüm kendi içinde iki başlık barındırmaktadır. Bunlar birincisi zekâtın hesaplanma noktasında esas alınacak varlıklar belirlenerek, zekât matrahına eklenecek ve eksi olarak muaf tutulacak malların hesaplanacağı kalemler başlıklar halinde, yapılmış çalışmalar da dikkate alınarak kısaca açıklanacaktır. İkincisi ise muhasebe biliminin temeli olarak nitelenen, temel kavramlar ve işleyiş bakımından zekât ile olan ilişkileridir.

2.6. Zekâtın Hesaplanmasında Esas Alınan Varlıklar

Zekâtın verilmesi için esas alınan ve nisap miktarları özel veya genel hükümlere tabi olmakla birlikte zekâta tabi olan mallar vardır. Bunlar bazıları özel bazıları ise genel başlıklar altında değerlendirilir.

Şirketlerin zekâtının hesaplanmasında sadece gelirin değil mal varlığı üzerinden zekât matrahının hesaplanması ve bilanço hesaplarının her birinin fihhi fetvasının olmamasından dolayı, fetva ve hakkında çalışma olan gruplar da bu alt başlıklar içerisinde açıklanacaktır.

2.6.1. Hayvanların Zekâtı

Hayvanların zekâtı için değerlerinin farklı olmasından dolayı, koyun, deve, sığır, manda ve atlar için nisap ve verilecek hayvanların yaşları da önemli faktörlerden

biridir. Miktar ve yaşa göre farklılıklar karışmaması amacıyla tablolar ile özetlenecektir. Hayvanların zekâtının hesaplanmasında, saime olma durumu, çalıştırılmak üzere beslenmesi, ticaret amacıyla hayvan bulundurulması veya özel amaçlar için profesyonel çiftlik tipi beslenen hayvanlar gibi noktalarda farklı şekillerde fetvalar/çalışmalar bulunmaktadır (Paçacı, 2015, s. 172). Bu konunun ayrıntılı olması, kendi içinde farklılıklar barındırması ve konumuz dışında olması nedeniyle ayrıntılara girilmeden genel hükümlerden bahsedilecektir.

Çiftlikler açısından ise çeşitli hayvan grupları açısından saime olma şartını taşımamasından kaynaklı olarak nisap ve hesaplanması noktasında sorular bulunmaktadır. Bu hesabın nasıl yapılacağına dair ise islam hukukçuları tarafından ayrıntılı bir fetva verilip verilemeyeceği konusu değerlendirilirse, Türkiye Muhasebe Standartlarında da ayrı bir standart olarak bulunan ve TMS 41 olarak nitelenen tarımsal ürünlerin zekât muhasebe hesabının nasıl yapılacağına dair araştırmalar da ayrıca yapılabilir.

2.6.2. Develerin Zekâtı

Devenin nisabı ile ilgili olarak bizzat peygamberin koyduğu zekât nisabıdır. Develerin nisaba başlaması için gerekli olan sayı beştir. Saime kavramı burada dikkate değer bir kavramdır. Kısaca açıklamak gerekirse, merada otlama yoluyla yeme masrafı olmayan veya ihmal derecesinde az olan anlamı taşır. Develer için nisaba başlama sayısı beş olsa da bu doğrudan artan oranlı olmayıp ayrıntılı bilgi ve açıklama Tablo 2’de belirtilmektedir.

Tablo 2. Develerin Zekât Nisabı ve Özellikleri

Zekâta Tabi Tutulan Deve Sayısı	Zekât Karşılığı Verilecek Hayvan ve Sayısı	Zekât Olarak Verilecek Hayvanın Yaşı
1-4 arası develer için	-	
5-9 arası develer için	1 koyun	1
10-14 arası develer için	2 koyun	1
15-19 arası develer için	3 koyun	1
20-24 arası develer için	4 koyun	1
25-35 arası develer için	1 adet dişi deve	2
36-45 arası develer için	1 adet dişi deve	3
46-60 arası develer için	1 adet dişi deve	4
61-75 arası develer için	1 adet dişi deve	5
76-90 arası develer için	2 adet dişi deve	3
91-120 arası develer için	2 adet dişi deve	5
120'den fazla ise; her 50 deve için veya 120'den fazla ise her 40 deve için	1 adet dişi deve	4
	1 adet dişi deve	3

Kaynak: M.Erkal, 2006, s.454

Develerin zekâtı ile ilgili olarak yukarıdaki tablo 2'de de anlatıldığı gibi, deve sayısı 5 deveden 25'e kadar olan sayılar için, zekât koyun cinsinden ödenirken, 25'i geçtiği zaman ise deve cinsinden ödeme yapılması gerekmektedir.

2.6.3. Sığırların ve Mandaların Zekâtı

Sığırların zekâtı noktasında Medine'de sığır yetiştiriciliğinin olmaması ve iklimin müsait olmamasından kaynaklı olarak çok az olması dolayısı ile Hz. Peygamber doğrudan sığır nisabı belirlememiştir. Sığırların zekâtı İslam topraklarının genişlemesi ile birlikte sığır yetiştiriciliği yapan ve kazanç sağlanan bölgelere yayıldığı zaman kıyas yolu ile belirlenmiştir. Mandalar da sığırlar ile aynı cins olarak nitelenmiş, nisap şartına erişmede birbirlerine ilave olarak toplam sayılar baz alınmıştır. Bu noktada sığırların zekât verilmesi için ulaşması gereken sayı 30 (otuzdur). Saime sığır otuzdan az olursa zekât vermek vacip değildir.

Sığırlardan alınması gereken zekât miktarının tablo 3'te olduğu gibi hangi hayvan sayısı için hangi hayvan ve kısaca yaş ve cinsiyet bakımından taşınması gereken özellikleri gösterilmektedir. Bu noktada önemli bir husus ise saime olmayan yani özel amaçlar için beslenmesi durumudur. Bu yolla yavru üretimi, et veya süt veriminin daha

yükselmesi amacıyla çiftlikte bizzat sahipleri tarafından profesyonel olarak bakılan sığırların durumudur.

Ticari işletme olarak kurulan profesyonel çiftlikler için sığırların yatırım mali veya ticari mal olarak hangi grupta yer alacağıdır. Bu sığırların ticari mal veya saime sığır olarak nitelenme sürecinde saime muamelesi görüp görmemesi noktasında net bir fetva bulunmayıp konu ile ilgili uzmanlar tarafından değerlendirilmesi ve netleşmesi ilgili taraflar açısından yararlı olabilir.

Tablo 3. Sığırların Zekât Nisabı ve Özellikleri

Zekâta Tabi Tutulan Sığır Sayısı	Zekât Olarak Verilecek Hayvan, Sayısı/Niteliği
1-29 arası sığırlar için	-
30-39 arası sığırlar için	1 adet erkek veya dişi buzağı
40-59 arası sığırlar için	1 adet erkek veya dişi dana
60 sığır için	2 adet erkek veya dişi buzağı
60'dan sonra: her 30 sığır için veya her 40 sığır için	1 adet erkek veya dişi buzağı
	1 adet erkek veya dişi dana
70 sığır için	1 adet buzağı + 1 adet dana
80 sığır için	2 adet dana
90 sığır için	3 adet buzağı
100 sığır için	2 adet buzağı + 1 adet dana
120 sığır için	3 adet dana veya 4 adet buzağı

Kaynak: M.Erkal, 2006, s,454

Sığırlar diye islam hukukunda nitelenen inek, öküz ve boğalar aynı cins içinde yer alan grup için nisap ve gerekli sayıları ile birlikte verilmesi gereken hayvanlar kısaca açıklanmaktadır. Bu açıklamalara karşın, saime olmayan ve adeta üretim tesisi mantığı ile işletilen, cinslerin verimlilik ve güncel piyasa değeri açısından farklılıklar bulunması çeşitli rivayetlerde olan nisapların tekrar gündeme gelmesini de gerekli kılabilir (Dumlu, 2001, s. 45).

2.6.4. Koyun ve Keçilerin Zekâtı

Koyunun ve keçinin nisabı 40 adetten başlamaktadır. Sâime koyun veya keçi 40'tan az olursa zekâtı verilmemektedir. Koyun ve keçilerden alınması gereken zekât miktarının aşağıda belirtildiği tablo 4'de nasıl olduğunu gösterilmektedir.

Tablo 4. Koyun ve Keçilerin Zekât Nisabı ve Özellikleri

Zekâta Tabi Tutulan Koyun Sayısı	Zekât Karşılığı Verilecek Hayvan ve Sayısı
1-39 arası koyunlar için	-
40-120 koyunlar için	1 adet koyun
121-200 koyunlar için	2 adet koyun
201-300 koyunlar için	3 adet koyun
301-400 koyunlar için	4 adet koyun
400 koyun ve yukarısı için	5 adet koyun ve her 100 koyun için 1 koyun verilir.

Kaynak: M.Erkal, 2006, s.454

2.6.4.1. Atlar ve Bineklerin Zekâtı

İslam hukuku kitaplarında hayvanların zekâtı ile ilgili bahislerde atların zekâtı ile ilgili ayrıca bir başlık altında inceleme ve değerlendirmeler bulunmaktadır. Bunun nedeni Peygamberimizin(s.a.v) *“Müslüman’a kölesi ve atından dolayı zekât yoktur.”* (Buhari, Zekât, 46) hadisi ve başka bir hadiste ise *“Sizi at ve kölenin zekâtından affettim.”* (Buhari, Zekât, 45) buyurmuş olmasıdır.

Peygamberimizin(s.a.v) bu hadislerinden anlaşılan en önemli konu köle ve hizmet için kullanılan atlar yani bineklerinden zekât alınmama durumudur. Bunların zekâttan muaf tutulma gerekçesi ise, temel ihtiyaç malı sınıfında yer almalarıdır (Abdullah, 1989, s. 75). Muhaddislerin açıklamaları ve fıkıhçıların uygulamalarından bu hadiste kastedilen hizmet ve binek olan zaruri olan malların zekâttan muaf olduğu anlaşılırken, ticari amaçlı olarak bulundurulmuş köle ve atların ise zekâta tabi olacağı bildirilmiştir (Balta, 2015, s. 171). Bu durumun İslam tarihinde ilk uygulaması olarak da 2. Halife olan Hz. Ömer döneminde İslam devletinin sınırlarının genişlemesi ile atların binek veya taşımacılık için değil, çoğaltma, eğitim, bakım gibi kazanç ve ticari faaliyet olarak kullanılması durumudur. Atların bu amaç ile bulundurulması durumunda buldukları ülkelerde olan nisap hesaplanmalı ve nisap miktarını aşması halinde, parasal değeri nispetinde zekât alınacağına dair görüş ve uygulama başlatılmıştır (Paçacı, 2015, s. 188).

Peygamberimizden(s.a.v) atların muaf olacağına dair bir hadis bulunmasına karşın, Hz. Ömer'in farklı bir uygulama yapması hakkında olan görüş ise kısaca şu şekildedir. O dönemde fıkhi noktalarda başvurulan sahabilerden biri olan Zeyd b. Sâbit'e iletilince Rasûlüllah'ın sözünün doğru olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak onun kastının, gelir elde etmek amacıyla elde bulunan atlar değil, binek, savaş ve taşımacılık için bulundurulmuş atlar olduğunu açıklamış ve diğer amaçlar ile elde bulundurulmuş atların değeri oranında zekâta tabi olacağını belirtmiştir (Kardavi Y.-e. , 1973, s. 226).

Hz. Ömer'in atların zekâtı ile ilgili olan görüş ve uygulamasında olan hikmet ve amacın daha doğru olduğunu ele alan Ebu Hanife de ticaret, üretim ve zaruri ihtiyaçların giderilmesi amacı dışında bulundurulmuş atların zekâta tabi olduğunu belirtmektedir (Yusuf, 2019, s. 77).

Günümüzde olan yaygın kanaat ve ülkemizde baz alınan Diyanet İşleri Başkanlığı ve bu kurumun içinde fetva ile sorumlu olan Din İşleri Yüksek kurulunun görüşü ise, atların binek olarak kullanım oranının çok az olması dolayısıyla, bölgesel olarak kullanılanlar bu gruba dâhil olmadan, atların zekâta tabi olacaktır. Bunun nedeni ise atın günümüz için binek olma vasfını kaybetme durumudur. Binek olarak zekâttan muaf olan atın yerini günümüzde araba ve motosiklet gibi araçlar almıştır. Yine aynı şekilde zaruri ihtiyaçlarda kullanılan araçların dışında, ticari, üretim veya kâr etme maksadı ile bulundurulmuş araçların parasal değerinin altının parasal hesaplanan nisap miktarının üzerinde olması durumunda zekâta tabi olacaktır düşünülmektedir.

2.6.5. Altın, Gümüş ve Paranın Zekâtı

Tarihte insanlar eski dönemlerden günümüze kadar, ihtiyaç duydukları ve kendilerinin üretilmediği ürünlerin temini noktasında çeşitli yöntemler kullanmışlardır. Bu ilk dönemlerde takas yöntemi ile yapılmakta iken bu yöntemin zorluğu ve içinde çeşitli şekillerde belirsizliğin de bulunması nedeni ile farklı arayışlar meydana gelmiştir. Bu noktada toplumun ekseri çoğunluğu tarafından benimsenmiş, ulaşımla/temini kolay olmayan ve kendisine değer atfedilmiş araçlar kullanılmıştır. Başlangıçta altın, gümüş ve bakır gibi kıymetli madenlerden alım gücü veren, madeni

para olarak tanımlanmış olan paralar üretilmiş ve yaygın olarak kullanılmışken, ilerleyen dönemlerde güvenlik, kullanılabilirlik vb. sebeplerden dolayı kağıt paralar, kaydi paralar hatta günümüzde kripto ve sanal paralar kullanılır duruma gelmiştir (Fidan, Dilek, & Esev, 2019, s. 142).

Para sistemi doğrudan ticari hayat ve iktisat sistemini doğrudan etkiler. İslam'ın ilk dönemlerinde sadece Mekke/Medine'de kullanılmakta olan dirhem diye adlandırılan İran ve dinar diye adlandırılan Bizans paraları kullanılmaktadır. Bu bağlamda zekât nisabının belirlenmesinde Peygamberimiz bizzat kendisi döneminde kullanılan ve bizatihi kendisi tarafından belirlenen ölçütlerde esas olarak bu paralar ölçü alınmıştır (Tabakoğlu, 2006, s. 19).

Altın ve gümüşün para olarak kullanılıp kullanılmadığı önemsenmeksizin kendileri bizzat zekâta tabi değerlerdir (Korkmaz, 2019, s. 21). Nisap bölümünde de bahsedildiği gibi, altının değerinin 20 dinara, gümüş değerinin ise 200 dirheme ulaşması durumunda zekât nisabına ulaşmış olarak kabul edilir (Sellad, 1981, s. 413).

Bu oranlar yine nisap bölümünde de anlatıldığı gibi, altın ve gümüşün nisabında yer alan dinar ve dirhemlerin günümüzde tedavülde olmaması ve gram hesabı olarak farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu noktada, Yiğit vd. (2013) 80,18 gr olarak nitelerken Erkal (2008), altın nisabını 85 gr olarak, Özek (1987) ise 90gr olarak değerlendirmiştir. Bu nisapta kullanılan gramların farklı olarak nitelenmelerinin bir nedeni de altında bulunan ayar meselesidir. Günümüzde 85 gr olarak niteleyen İslam hukukçularının büyük bir kısmının referans/kaynak olarak gösterdikleri Yusuf el-Kardavi (1997, s. 508) bu konuda 85 gr nisap belirlemesine ek olarak 18 ayar tanımlaması yapmaktadır. Bu kıyaslama 22 ayar ile eşlendiğinde yaklaşık olarak DİB verdiği fetvada kullanılan ve ülkemizde yaygın olan 22 ayar cinsinden 80,18 gr'dır.

Tek başına bulunan altın veya gümüşün zekât nisabına ulaşmamasına karşın, toplanmaları durumunda olan nisap durumları ile ilgili olarak farklı mezhep ve fakihlerce farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Hanefi mezhebi bu konuda sadece altın veya tek olarak gümüş ağırlığının nisap miktarının nisap miktarına ulaşmadığı durumlarda, toplam değerinin nisap miktarına ulaşma durumunun dikkate alınması

gerektiği görüşünü savunmaktadır. Şafi ve Hanbeli mezhepleri ise konu ile ilgili olarak farklı bir yöntem tercih etmekte, safi olarak altın veya gümüşün toplamlarının değil her biri ayrı olarak nisap miktarlarına ulaşma durumlarının temel alınması gerektiği görüşünü savunmaktadırlar (Erkal, 2000, s. 443). Kullanılan kâğıt paralar ise altın nisabı olarak görülmüş ve elde olan parasal tutar karşılığı altının gram bazında güncel parasal değer olarak nisaba ulaştığı takdirde zekâtı verilmesi gerekliliği belirtilmiştir (Dalgın, 2004, s. 51).

Altın ve gümüşten üretilmiş olan kadınların ziynet eşyası olarak kullandıkları takılar için yine mezhepler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu noktada Hanefî mezhebi, bu takıların içinde bulundukları altın veya gümüşün nisap miktarına ve yıllanma şartlarını taşımalarının ardından zekâta tabi olacaklarını belirtmiştir. Diğer mezhepler ise bu konu ile ilgili olarak farklı bir görüş bildirerek bu takıların zekâta tabi olmayacağı görüşünü savunmuşlardır (Karagöz, Keskin, & Yiğit, 2013, s. 91). Takıların altın veya gümüşte ayar adı verilen içinde barındırdıkları altının temel alınması gerektiğine ilişkin görüşlerde bulunmaktadır.

2.6.6. Toprak Mahsullerinin Zekâtı

İslam'da zekâta tabi kalemlerden biri de toprak mahsulleridir. Toprak mahsullerinin zekâtı ile ilgili Kuran'ı Kerimde Bakara suresi 267 "*Ey İnananlar! Kazandıklarınızın temizlerinden ve size yerden çıkardıklarımızdan sarf edin; iğrenmeden alamayacağınız pis şeyleri vermeye kalkmayın. Allah'ın müstağni ve övülmeye layık olduğunu bilin.*" ve Enam suresi 141 "*Çardaklı ve çardaksız bağları inşa eden Allah'tır. Tatları çeşitli ekin ve hurmaları, zeytin ve narı birbirine benzer ve benzemez şekilde yaratan O'dur. Ürün verdiği zaman ürününden yiyin, devşirildiği ve biçildiği gün hakkını verin; israf etmeyin, çünkü Allah müsrifleri sevmez.*" ayetlerde işaretler bulunmasına karşın, ayrıntılı bilgiler daha çok hadislerde bulunmaktadır. Bu konunun ayrıntıları daha çok hadis kaynaklarında bulunmaktadır (Tabakoğlu, 2006, s. 22).

Konu ile ilgili olarak bir hadiste "*Yağmur ve nehir suları ile sulanan toprak mahsullerinde öşür (1/10), kova (el emeği) ile sulanan mahsullerde nisf öşür (1/20) vardır.*" (Buhârî, Zekât, 55) buyrulmaktadır. Toprak mahsullerinin zekâtı için Hanefî

mezhebine göre, nisap miktarı beş vesk yani 653 kg dır. Konu ile ilgili olarak bu vesk hesabından kaynaklanan farklı görüşler de bulunmaktadır. Toprak mahsullerinden verilmesi gereken zekât ile ilgili olarak genel kabul gören oranlar için yukarıda hadiste de bildirildiği gibi şarta bağlılık söz konusudur. Bu şart sulama veya sulanmama durumudur. Herhangi bir masraf veya sulama emeği yapılmayan ekimlerin mahsulleri ile ilgili oran 1/10 iken, sulama uğraş ve masraf yapılan ekinlerin mahsullerinden 1/20 oranında zekât verilmesi gerekmektedir (Erkal, 2012, s. 444-445).

Toprak ürünlerinin hangilerinin zekâta tabi ve muaf olmasıyla ilgili olarak farklı görüşler bulunmaktadır. Hz. Peygamberden gelmekte olan bazı rivayetler toprak mahsulü olarak arpa, buğday, hurma, beyaz arpa ve hurma zekâta tabi iken bazı rivayetler buna mısır ve zeytini de ilave etmektedir (Sellam, 2016, s. 461). Hanefi mezhebine göre ise toprak ürünlerinin her biri zekâta tabidir. Ebu Hanife'ye göre bazı rivayetlerde toprak mahsullerinin bazılarının zekâttan muaf olmasının nedeni o dönem için az olması veya o bölgede bilinmiyor olmasıdır (Zehra, 1978, s. 22). Ayrıca toprak ürünlerinde genel zekât şartlarından biri olan yıllanma aranmaksızın alınan mahsulden zekât verilmesi gereklidir.

Toprak ürünleri olarak tarla ürünleri, meyveler ve sebzeler bu gruba girmektedir. Bu başlıkların birincisi olan tarla ürünleri için literatürde geçen 4 başlıkta bulunmaktadır. Bu dört başlık kısaca, Tahıllar, Baklagiller, Endüstriyel bitkiler ve Yağlı tohum bitkilerdir. Bunlar kısaca; Tahıl olarak kastedilen, arpa buğday, mısır, benzeri çentik türü bitkilerdir. Baklagil olarak tanımlanan bitkiler, mercimek, fasulye, nohut ve bezelye gibi ürünlerdir. Endüstriyel bitkiler olarak geçen ürünler ise, şekerpancarı, pamuk, patates ve tütün gibi ürünlerdir. Yağlı tohum olarak tanımlanan bitkiler ise, yerbıstığı, ayçiçeği, susam ve soya gibi ürünlerdir. Meyve ve sebzeler için de bazı gruplar yapılmakta iken sonuç olarak dikkate değer değişiklikler barındırmamaktadır (Şavlı, 2006, s. 40-41). Konumuzun içinde ana tema olarak yer almaması ve konu kendi içinde birçok değişken barındırması itibarıyla, bu konunun daha fazla ayrıntılarına girilmemektedir. Konu ile ilgili özel çalışmalar özellikle endüstriyelleşmekte olan tarım piyasası ve bu ürünlerin zekâtını vermek isteyen müslümanlar için yararlı olabilir.

2.6.7. Finansal Ürünlerin Zekâtı

Finansal ürün olarak adlandırılan kişisel/kurumsal olarak ihtiyacı bulunan, proje ve yatırım için gerekli sermayeye sahip olmayanların, kendi ihtiyacından fazla olarak sermayesi bulunmakta olanların kullanmış olduğu enstrümanların genel olarak kavramsallaşmış hali olarak tanımlanabilir. Bunlar faizli ve faizsiz finansal ürünler olarak iki bölümde incelenebilirken, Banka Hesapları, Faizli Kredi/Borç, Murabaha ve Leasing işlemleri, Hisse Senetleri ve Sukuk İşlemleri olarak alt başlıklar barındırmaktadır. Bu işlemler için zekât kısaca alt başlıklar olarak açıklanacaktır.

2.6.7.1. Banka Hesapları ve Faiz Getirilerinin Zekâtı

İnsan yaşamının başlangıcından sonra sayının artması ile birlikte, bireyler tüm ihtiyaç duyduğu ürün ve hizmetleri kendileri üretememişlerdir. Bu ihtiyacı gidermek amacı ile, başka insanların yaptığı/elinde bulundurduğu mal ve hizmetlere ihtiyaç duymuşlar ve bu değişimin gerçekleşmesi amacıyla çeşitli yöntem/araçlar geliştirmişlerdir (Serin, 1998, s. 25). Bu yöntemler trampa yöntemi ile başlamış madeni paralar ile devam etmiş ve altın ve gümüş gibi değerli madenler kullanım sürecine girmiş ve nihayetinde kâğıt paralar kullanılmaya başlanmıştır (Fidan, Dilek, & Esev, 2019, s. 143-144).

Teknolojide yaşanan gelişmeler, internetin yaygınlaşması, e-ticaret ve benzeri değişimler ile birlikte ticaret yapısının değişimi ile birlikte para algısı da değişmekte ve bankalarda bulunan hesaplar arası aktarılan bir veri formunu almaktadır. Bu para sisteminde olan değişiklik süreci günümüzde daha da farklılaşmakta ve banka hesaplarındaki paraların kartlar yardımıyla yer değişimi anlamında olan plastik para ve giderek yaygınlaşmakta olan kripto paralar da dâhil olmuştur (Ateş, 2016, s. 351-352).

Paranın fonksiyonları olarak kavramsallaşmış olan temel işlevleri (Çarkacıoğlu, 2016, s. 1);

- Değişim aracı olması,
- Hesap ve değer birimi olması,

- Değer biriktirme ve spekülasyon aracılığı
- İktisat politikası aracı olması temel vasıflarıdır.

Bu temel fonksiyonlar düşünülürse, altın ve gümüşün Peygamberimiz(s.a.v) döneminde zekâta tabi olmasının nedeni, bu işlevleri kendi içinde neredeyse tamamen barındırmasıdır. Günümüzde, parasal servet olarak ise bu satın alma gücünü sağlayan ve paranın kavramsal tanımında değinilmiş olan, devletler tarafından basılan, hizmet ve mal alma gücünü barındıran, tasarrufların sağlandığı, değişim aracı niteliği barındırmasıdır (Paçacı, 2012, s. 412).

Bankalarda fon hesaplarında bulundurulmuş paralar 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu kanuna göre bankalarda bulunan hesaplar, katılım bankalarında ve diğer banka türlerinde farklılık arz etmektedir (Resmi Gazete, 5411 2005). Bu noktada açıklanması gereken bir husus da katılım fonu ile mevduat arasında olan farklardır. Katılım fonunu kısaca açıklamak gerekirse;

Tablo 5. Katılım Fonu ve Mevduat Karşılaştırması

Katılım Fonu	Mevduat
Katılım bankaları nezdinde açılır.	Mevduat bankaları nezdinde açılır.
Özel cari hesaplar ve katılma hesaplarında toplanan paraları ifade eder.	Vadesiz ve vadeli mevduat hesaplarında toplanan paraları ifade eder.
Toplanan fonlar İslami ilkeler ve yasalar çerçevesinde herhangi bir işte değerlendirilir.	Toplanan fonlar yasalar çerçevesinde herhangi bir işte değerlendirilebilir.
Gerçek ve tüzel kişilere ait olabilir.	Gerçek ve tüzel kişilere ait olabilir.
İstenildiğinde geri ödenir.	İstenildiğinde geri ödenir.
Karşılığında kâr veya zarar doğabilir.	Karşılığında faiz alınabilir.

Kaynak: (Yatbaz, 2020, s. 59).

Banka hesap fonları çeşitli amaçlarla toplanabilmesi dolayısıyla, özellik arz eden konular için hangi yatırım amacıyla toplandığı bilgisine göre sektörel bazda zekât matrahı hesaplanır.

Katılım veya ticari bankalarda bulundurulmuş bir başka hesap türü ise, vadesiz mevduat hesapları ve özel cari hesaplarıdır. Yine bu hesap türleri ve buldukları banka türlerine göre farklılıklar gösterir. Bu farkları kısa bir tablo ile karşılaştırmak gerekirse;

Tablo 6. Özel Cari Hesap ve Vadesiz Mevduat Karşılaştırması

Özel Cari Hesap	Vadesiz Mevduat Hesabı
Katılım bankaları nezdinde açtırılır.	Mevduat bankaları nezdinde açtırılır.
Gerçek ve tüzel kişiler adına açtırılabilir.	Gerçek ve tüzel kişiler adına açtırılabilir.
Belirli bir vade içermez.	Belirli bir vade içermez.
Toplanan fonlar İslami ilkeler ve yasalar çerçevesinde değerlendirilir.	Toplanan fonlar yasalar çerçevesinde herhangi bir işte değerlendirilebilir.
Karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödemesi yapılmaz.	Karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödemesi yapılmaz.
Yatırılan para istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilir.	Yatırılan para istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilir.
Hesaptaki paranın geri ödenmesi 100.000 TL'ye kadar devlet garantisi altındadır.	Hesaptaki paranın geri ödenmesi 100.000 TL'ye kadar devlet garantisi altındadır.
Para transferi, fatura ödeme, çek keşide etme gibi bankacılık hizmetleri yapılabilir.	Para transferi, fatura ödeme, çek keşide etme gibi bankacılık hizmetleri yapılabilir.

Kaynak: (Yatbaz, 2020, s. 60).

Tablo 6'da farklarının anlatıldığı vadesiz mevduatlar, her an kullanılma imkânına sahip olmasından dolayı, zekât hesaplanmasında, nakit para gibi hesaplanarak, toplam zekât matrahına eklenerek hesaplama yapılır. Bireylerin hesaplarında yillanma şartı aranırken, şirketler araştırma konusunu kapsadığı için ticari varlık olarak nitelenir ve ticaret malları için de bir yıl şartı aranmaz (Durmuş, 2017, s. 613). Burada iki hesap arasında işleyiş açısından bir fark bulunmamaktadır. Kullanım açısından ise katılım bankalarının bu fonları kullanım yerleri islami ilkeler ve yasalar çerçevesinde sınırlandırılmaktadır.

Katılım bankalarında ve ticari bankalarda bulundurulan başka bir hesap türü ise katılım hesapları ve vadeli mevduat hesaplarıdır. Katılım hesapları ve bankalarının çalışma şekli ile ilgili olarak, İslam hukukuna göre işlemlerin yapıldığını savunan görüşler bulunmakla birlikte, bu işlemlerin dini hassasiyeti bulunan sermaye sahiplerini sisteme katma noktasında oluşturulan bir sistem olup olmadığını tartışan çalışmalar da bulunmaktadır (A.Terzi , 2013, s. 1-2). Bu noktada, vadeli mevduat ile katılım hesapları arasında ortak ve farklı noktaları bulunmakta ve bunlar tablo 7'de açıklanmaktadır.

Tablo 7. Katılma Hesabı ve Vadeli Mevduat Ortak/Farklı Yönler

Katılma Hesabı	Vadeli Mevduat Hesabı
Katılım bankaları nezdinde açtırılır.	Mevduat bankaları nezdinde açtırılır.
Gerçek ve tüzel kişiler adına açtırılabilir.	Gerçek ve tüzel kişiler adına açtırılabilir.
Belirli bir vade içerir.	Belirli bir vade içerir.
Belirli bir tutar yatırılır.	Belirli bir tutar yatırılır.
Hesap açılışı sırasında kâr payı oranı önceden belirli değildir ve değişiklik gösterir.	Hesap sahibine önceden belirli bir faiz oranı verilir ve bu oran değişiklik arz etmez.
Hesap sahibine Anaparanın aynen geri ödenmesi garantisi verilmez.	Hesap sahibine anaparanın geri ödenme garantisi verilir.
Vade sonunda toplamda ne kadar ödeme yapılacağı net değildir. Anaparanın altında veya üzerinde bir ödeme yapılabilir.	Vade sonunda ne kadar ödeme yapılacağı kesin olarak bilinir.
Kâr veya zarara katılma ortaklığı sonucu vardır.	Kâr veya zarara katılma gibi ortaklık söz konusu değildir.
Riske ortaklık vardır.	Riske ortaklık yoktur.
Anaparanın 100.000 TL'lik bölümü devlet garantisindedir.	Anaparanın 100.000 TL'lik bölümü devlet garantisindedir.
Vade sonunda ödenecek olan kâr payı vade sonunda tam olarak belli olur.	Vade sonunda ödenecek olan faiz tutarı yatırımın başında kesindir.
Kâr paylaşım oranı vadenin başında belirlidir.	Faiz ile ilgili bir paylaşım olmaz.
Bir veya daha fazla kişinin katılımından oluşur.	Tek kişinin katılımından ibarettir.
Hesap veya havuzda toplanan fonlar faizsiz işlemlerde değerlendirilir.	Hesaptaki tutarlar çeşitli şekillerde değerlendirilebilir.
Vade sonunda vergi kaynaktan kesilerek kar payı ödemesi yapılır.	Vade sonunda vergi kaynaktan kesilerek faiz ödemesi yapılır.

Kaynak: (Yatbaz, 2020, s. 61-62).

Hesapların işleyiş bakımından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bunların en önemlisi ticari bankalarda faiz oranları paranın yatırıldığı tarih itibarı ile kesin bir oranda olurken, katılım bankalarında paraların yatırıldığı tarih itibarı ile kesin bir oran verilmemekte olup, edilen kâr oranında değişik oranlar içerebilir. Diğer işleyişlerde farklar bulunmakla birlikte araştırma açısından ve fihhi olarak bu fark önem arz etmektedir.

Hesapların anapara olan kısmının zekât hesabı aynen nakit benzeri şekilde yapılırken faiz getirisi /katılım getirisi noktalarında ciddi farklar barındırmaktadır. Katılım hesapları ile ilgili olarak fetva kurumlarınca kullanılmasından dolayı (Halitoğlu, 2018, s. 144-145) getirisi de zekâta tabidir.

Faiz getirisi ile ilgili olarak ise, faizin İslam dinince yasaklanmış olmasından kaynaklı olarak iki tür fetva bulunmaktadır. Birinci görüş olarak faiz getirilerinin zekâttan muaf olması yatırımcıları faize yönlendirme olasılığı olduğundan zekâtın

gerekli olduğudur. İkinci görüş ise faizden elde edilen gelirin haram olması dolayısıyla tamamının uygun kişilere/yerlere verilmesidir (Durmuş, 2017, s. 622-623). Tezde yapılacak uygulamada bu ikinci görüş baz alınarak, faiz getirileri zekât matrahı dışında tutularak hesaplamalar yapılacaktır.

2.6.7.2. Faizli Krediler ve Ticari Borçlar

Finansal ürünler olarak tanımlanan kavram içinde bir başka kalemde faizli krediler, faize dayalı borç senetleri ve leasing işlemleridir. Burada önemli bir husus ise faizin fihhi olarak helal görüldüğü değildir. Bu konu ile ilgili fetva verme noktasında yetkili kurumlar ve fıkıhçılar konuyu ele almalıdır. Tez içinde bu kalemlerin zekâtı ile ilgili olan kısmın yazılma nedeni, uygulamada şirketlerin bu şekilde borçlu durumda olanların zekât vermek istedikleri durumda, zekât hesabı yapılırken, bu kalemlerin hesaba nasıl katılacağı konusunun açıklanmasıdır.

Bu kalemler çoğunlukla işletmelerin üretim olanaklarını veya hizmet hacimlerini arttırmak amacı borçlanma yoluna başvurmaktadır. Borç kavramı kişi veya kurumları birbirlerine karşı bir şeyleri vermek veya bazı işleri yapmak ile yükümlü duruma getiren hukuki bir terimdir (Paçacı, 2003, s. 51). Ticari/katılım bankaları kişi ve kurumlara çeşitli türlerde kredi/borç vermektedirler. Gerçek ve tüzel kişiler bu durumda borçlu duruma düşerek, zekât için mallarını hesaplarken borçların düşülmesi ilkesi gereğince bu borçlar zekâta dâhil olan mal varlığından düşülerek zekât hesaplaması yapılır. Yalnız bu borçlanma sonucu edinilen varlıkların durumuna göre bu borçların zekât matrahından düşülme veya düşülmeme durumunda değişik fetvalar bulunmaktadır. Bu maddeler üç şekilde kendini göstermektedir:

- Borçların edinilme amacı ticari varlıklar almak ise veya ticari mal almaktan kaynaklanan bir borç senedi bulunuyor ise bu borçların tamamı zekât matrahından düşülür. Bu bilanço hesap grupları içinde tiraci borçlar olarak bulunan satıcılar hesabı, Borç senetleri (320-420-321-421) hesaplarını içine almaktadır.

- Borçların edinilme amacı zekâta tabi olmayan üretimde kullanılacak malların satın alımı ise veya borçlanmanın sebebi bu varlıkların alımından kaynaklanıyor ise zekât matrahından düşülmez. Bu bilançoda hesap kalemi olarak banka

kredileri/leasing kaynaklı borçların edinilmesi işlemlerinde kullanılan 300 ve 400 lü hesap numarasına sahip olan, banka kredileri / leasingden kaynaklı borçlar (çeşitli hesaplarda da yer alabilir) 336 diğer çeşitli borçlar ve 103 verilen çekler ve ödeme emirleri kalemlerini içinde barındırabilir. Leasing işlemlerinden kaynaklı hesaplar 401-301 finansal kiralama işlemlerinden kaynaklı borçlar hesabında veya 402-302 ertelenmiş finansal kiralama borçlanma maliyetleri(-) hesaplarında da takip edilebilmektedir. Bu kalemler bir sonraki madde için de geçerlidir.

- Borçların edinilme amacı özellikle nakit benzeri değer biçiminde olup hangi malların alımında kullanıldığı tam olarak bilinmiyorsa işletmenin varlıklarının tamamı içinde zekâta tabi olan oranı hesaplanarak borcun zekâta tabi olan oranı zekât matrahından düşülür (Durmuş, 2017, s. 616-621).

Bu maddelerin nedenini bir örnek yardımıyla açıklamak gerekirse, diyelim ki işletme üretimde kullanılmak üzere bir makina almak amacıyla borçlanmış ise bilançonun aktif kaleminde duran varlıklar bölümünde makine, tesis ve cihazlar üst başlık olarak demirbaşlar başlıklı kısımda yer alan bu varlık zaten zekât matrahından muaf olacaktı. Buna ek olarak borç olarak sayılan banka kredisi veya diğer borçlar kaleminde bulunan bu rakam zekât matrahından tekrar düşülmesi durumunda işletmenin sahip olduğu ticari varlıklardan tekrar bir zekât indirimine gidilmiş olarak yanlış bir uygulamaya sebep olma olasılığını içinde barındırabilir.

2.6.7.3. Leasing İşlemlerinin Zekâtı

Leasing işlemleri bir varlığın mülkiyetini satın almadan iktisadi olarak kullanım hakkını belirli bir süre için orta veya uzun vadeli olarak gereksinimleri karşılamak amacıyla olan bir finansman kaynağı yöntemidir (Şişman & Şişman, 2017, s. 146). Kiralama işlemlerinin iki türü bulunmaktadır. Bunlar malın kullanım süresi ekonomik ömrünün büyük bölümünü kapsayan finansal kiralama ve daha kısa bir süre veya belirli bir iş/faaliyet için yapılan faaliyet kiralamasıdır (Yalçın S. , 2019, s. 1622).

Bu konu Türkiye Muhasebe Standartlarında TMS 17'ye göre ise, varlığı kiraya verenin, o varlığın bir ödeme veya ödeme planı karşılığı ile kullanım hakkını sözleşmenin tarafları tarafından kararlaştırılan biçimde kiralayana bütün yararların ve

risklerin devredildiği sözleşme olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, Bal, & Bal, 2007, s. 69). Bu standart ile birlikte TMS17'den TFRS 16 ya yeni bazı tanımlamalar ve muhasebe sistemlerinde yapılacak olan kayıtlarda da bazı farklılıklar da öngörülmektedir (Özdoğan & Uygun, 2020, s. 210).

Bir kiralamanın TMS'na göre geçerli olabilmesi için sözleşmede aşağıda yazılacak olan maddelerin bir veya daha fazlasında olan şartlara uygun olması gerekmektedir. Bunlar;

- Mülkiyetin devri olarak: Kiralanan varlığın kiralama süresinin bitmesinden sonra kiralayana mülkiyetinin geçmesinin öngörülmesi,
- Varlığın piyasa fiyatından daha ucuz bir şekilde alınabilmesi hakkında: Kiralayana kiralanan varlığın, kullanım süresinin bitmesinden itibaren, piyasa fiyatından daha uygun bir şekilde alınabilmesi için seçenek tanınması,
- Varlığın ekonomik ömrüne uygun kira süresi: Kiralama sözleşmesinin başlangıcı ile ilgili olarak mülkiyeti kiralayana geçmeyecek olsa bile, varlığın ekonomik olarak ömrünün büyük kısmını oluşturması,
- Varlığın gerçek değeri kadar kira getirisi: Kiralama sözleşmesinin başlamasından sonra, kira bedelinin asgari olarak varlığın kiralamanın yapıldığı tarih itibarıyla olan değerini karşılaması,
- Kiralanmış olan varlığın ayrıcalıklı konumda olması: Kiralanmış olan varlığın yapısında büyük değişiklikler yapmadan, kiralayandan farklı kişiler tarafından kullanılmayarak özel bir konumda bulunması, (Öztürk, Bal, & Bal, 2007, s. 70; Örtten, Kaval, & Karapınar, 2007)

Leasing işlemlerinin fikhî olarak uygun olup olmadığı konusunda çeşitli görüşler öne çıkmaktadır. Bu işlemlerin İslam hukuku açısından uygun olduğunu belirten, uygun olmadığını belirten ve belirli şartları taşıması halinde uygun olacağını belirten görüşler bulunmaktadır (Bedir, Bayındır, Arı, Kızılkaya, & Durmuş, 2020, s. 282-283). Leasing işlemlerinde zekât konusu itibarı ile kiralayan kişi/kurum ve kiraya veren açısından farklılıklar bulunmaktadır. Kiralayan açısından, şirketin faaliyet alanı

ile ilgili olması ve gider olması dolayısıyla zekât açısından bir tartışma barındırmamaktadır. Şirketin faaliyetlerinin devamı için yapılan harcamalar da zekât matrahından düşülür. Kiraya veren açısından ise bu ürünler ticari bir yapı barındırmadığı bir akit ile belirlendiği için gelirinden zekât ödemesi gerektiği belirtilmiştir. Ürünün tamamı satıldığı veya devredildiği zaman ise masraflar düşüldükten sonra kalan miktardan zekât ödenir (Durmuş, 2017, s. 226).

2.6.7.4. Hisse Senetleri

Hisse senetleri; halka açık olarak işlem gören şirketlerin üzerinde belirli bir payı temsil eden kıymetli evrak olarak tanımlanmaktadır (Ceylan & Korkmaz, 2012, s. 445). Ortaklık/pay senedi olarak da tanımlanan hisse senedini alan yatırımcılar belli beklentiler ile bu hisse senedini alarak yatırım yapmaktadır (Ceylan & Korkmaz, 2012, s. 220).

Hisse senedi piyasası bir noktada tasarruf ve birikimi olan ve bu birikimi değerlendirmek isteyen bireylerden, sermaye ihtiyacı olan ve bu borçlanmayı kredi aracılığı ile kullanmak istemeyen şirketlere giden bir fon akış sistemidir (Buğan, 2019, s. 45). İslam Hukukunda sukuk adı verilen ve hisse senedine benzeyen borçlanma yapısı da benzeri bir yapı taşınmasına karşın hisse senetlerinde olduğu gibi şirket ortaklığı bazında değil, belirli bir proje, yatırım vb. kısıtlı bir ortaklık şeklinde olmaktadır (Durmuş, 2010, s. 143).

Hisse senedi yatırımcılar tarafından iki nedenle satın alınmaktadır. Bunlar spekülasyon hareketleri ve hisse getirilerinden oluşmaktadır (Kaya, Çömlekçi, & Kara, 2013, s. 167). Bazı durumlarda ise yatırımcılar her iki kazanımı da bekleyebilmektedir.

Tahvil, bono vb. belirli bir vade sonunda faiz getirisi sağlarken hisse senetleri yatırımcılarına sonsuz vadede:

- Yılsonundaki dönem kâr/zararlarından pay,
- Hisse senedi alım satımından kar/zarar,
- Bedelli sermaye artırımında öncelikli pay alma hakkı (Rüçhan hakkı),

- Bedelsiz sermaye artırımında ise ortaklık payına göre bedelsiz hisse alımı hakkı gibi haklar sağlamaktadır.

Hisse senetleri ile ilgili genel hükümler Şer-i Standartlar olan AAOIFI'de 21 numaralı Faizsiz Finans Standardında ele alınmış ve kendi içinde nasıl yapılacağına ilişkin usuller tarif edilmiştir (AAOIFI, 2020, s. 549-571). Bu varlıkların zekâtı, hisse senedi alınan şirketin zekât ödeme/ödememe ve hesaplama yapıp yapmamasına göre değişiklikler göstermektedir. Ayrıca, spekülâtif/ticari (kısa süreli) amaçlı olan hisse senetleri için verilen fetva farklı iken, getiri amaçlı edinilen hisse senetlerinin durumu farklılıklar arz etmektedir. Şirket içinde zekâta tabi varlıkların ve hisse oranlarının farklı olarak hesaplanması gerekmekte, ne kadar yatırım (uzun vadeli)/getiri elde ettiğine göre değişiklikler göstermektedir.

Hisse senetlerinin zekâtı ile ilgili olarak bu varlıklar için zekât verilmesinin gerekli olmadığı şeklinde görüşler bulunsa da ekseri çoğunluk bu görüşü benimsememektedir (Durmuş, 2017, s. 624). Hisse senetlerinin zekâtı ile ilgili olarak 4 farklı görüş bulunmaktadır;

Birinci görüş hisse senedine sahip olan birey veya şirket bu hisseleri satın alma amacı spekülâtif yani ticari amacı ise doğrudan zekâta tabi olduğunu ileri süren görüştür. Hisse senedi ticaret amaçlı değil de ortaklık amacı ile satın alınmış ise toplam hisse içindeki payı oranında zekâtının ödenmesi gerekmektedir (Ğufeyli, 2008, s. 175).

İkinci olarak Abdullah b. Meni ve Ahmed el-Kürdî'nin de savunduğu görüş ise, hisseyi almış olan birey veya şirketin niyeti ile birlikte, hissesi satın alınan şirketin türünü de dikkate almaktadır. Bu görüşe göre hisse senedinin sağladığı gelirden kazanç sağlama niyeti ile alınmış ise hisse senedini ihraç eden şirketlerin faaliyet alanına bakılarak zekâtı verilmektedir. Örneğin ziraat ile ilgili bir şirket ise tarlanın sulama ve sulanmama durumlarına göre gerekli oranlarda zekât hesaplamaları farklılık göstererek ödenmesi veya ticaret ile ilgili bir şirket ise ona göre gerekli oranda zekât ödemesi gerekmektedir (Ğufeyli, 2008, s. 176).

Yine bu görüşe göre hisse senedi edinme niyeti geçici alım-satım amaçlı yani ticaret ise hisse senedini ihraç eden şirketin faaliyet alanına bakılmaksızın doğrudan ticari varlık olarak kabul edilerek zekâtının ödenmesi gerekmektedir.

Üçüncü görüş olarak Abû Zehra, Refik Mısırî ve Yusuf Kardâvi gibi İslam Hukukçuları tarafından da savunulan görüşe göre, hisse senedi edinme niyeti veya hisse senedini ihraç eden şirketin faaliyet alanının ne olduğuna bakılmaksızın ticari varlık olarak nitelenerek zekâtının verilmesi gerekmektedir (Ğufeyli, 2008, s. 177).

Dördüncü görüş olarak değerlendirilen görüşe göre hisse senedi sahibi olan, kişinin gerçek kişi veya tüzel kişi olmasına göre değişmektedir. Hisse senedi alan tüzel kişilik ise, ihraccı şirketin zekâtı ödeme durumunda gerçek kişilerde olduğu gibi hükümleri uygulanmaktadır. Gerçek kişi olma durumunda ise, kişinin niyetine bakılarak karar verilmektedir. Satın alınma niyeti ticaret ise ticari varlık olarak kabul edilerek, bu hükümlerle zekâtı ödenmesi gerekmektedir. Hisse senedinin getirisinden faydalanmak amacı ile edinilmiş ise “piyasa değeri” esas alınarak zekât ödenecektir.

Konu ile ilgili görüşler ve AAOIFI 35 numaralı zekât standardında yer alan hükümler göz önüne alınarak bir değerlendirme yapıldığında;

Ticari amaçla edinilen hisse senetleri ihraccı şirketin faaliyet alanına bakılmaksızın, zekât için belirlenen dönemde piyasa değeri üzerinden zekât matrahına eklenmesi gerektiği,

Temettü yani, kar payı veya yatırım amaçlı alınmış olan hisse senetlerinde ise hissesi elinde bulundurulan şirketin faaliyet alanı ve zekât ödeyip ödememesine göre işlem yapılması gerektiği ve. Hissesi bulundurulan şirket zekât ödeyen bir yapıya sahipse, bu hisselerin bedelinin zekât matrahına eklenmemesi gerektiği. zekât ödemiyor ise faaliyet alanı da dikkate alınarak hissesi elde bulunan şirketin zekâtı hesaplanarak payı oranında zekât ödenmesi gerektiği düşünülmektedir (AAOIFI, 2020, s. 847-883). Örneğin; faaliyet alanı zirai ürünler ise bu ürünlerden elde ettiği kârlar, sulanarak yapılması durumunda 1/20, sulanmadan yapılma durumunda ise 1/10 oranında zekât matrahına eklenmesi gerekmektedir.

2.6.8. Ticaret Mallarının Zekâtı

Mal kelimesi İslam dininin ana kaynağı olan Arap dilinde “*dünya metaından mülk edinilebilen her şey*” diye tanımlanmıştır (Yıldız, 2017, s. 43). Dini literatürde mal olarak geçen bu kavram muhasebe/finans biliminde varlık olarak nitelenmekte ve çalışmada varlık olarak anılmaktadır. Ticari varlık, güncel olarak maliye sisteminde satma amacı ile elde bulundurulmuş mallar olarak tanımlanır. İslami literatürde ise ticari mal kâr elde etme maksadı ile edinilmiş ve yeterli kazancı sağlaması durumunda başkasına devredilmek istenen metalar olarak tanımlanmıştır (Kardavi, 1973, s. 327).

Fıkıhî olarak bir varlığın ticari varlık olarak nitelenmesi için, ticaret niyeti ile edinilmesi veya pazarda satışa hazır olması gerekmektedir. Bu niyet ise bedeni ibadetlerde olduğu gibi sözlü niyet değil, fikri amaç olarak nitelenir (Paçacı, 2015, s. 140-141). Bu tanımın benzeri, Türkiye Muhasebe Standartlarında da bazı kalemler, satın alınma amacına göre farklı kalemlerde kayıt yapılması öngörülmektedir.

Ticaret mallarının zekâta tabi olduğu konusu ile ilgili olarak delil gösterilen “*Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah her bakımdan zengindir, övünmeye layıktır.*” (Bakara, 2/267) ayetidir.

İslam hukukçuları ayette kazanılanların iyileri olarak geçen kavramın ticaret ile edinilen kazançları ifade ettiğini belirtmiş (Dalgın, 2004, s. 56) ve ticari malların zekâta dâhil olabilmesi veya başka bir ifade ile bir malın ticaret malı olabilmesi için gerekli bazı şartlar olduklarına belirtmişlerdir. Bu şartlar kısaca;

- Malın elde bulundurulma amacı ticaret yapmak,
- Kişi veya işletmeler için ticari borçları ve asli olan ihtiyaçları düşüldükten sonra nisap miktarını aşması
- Bu malların yılın başı ve sonu itibarı ile yine nisap miktarını geçmesi. (Karagöz, Keskin, & Yiğit, 2013, s. 103).

Ticari varlıklar İslam hukukçularının çoğunluğu tarafından zekâta tabi olarak nitelenmiş ve görüş ayrılığı bulunmamıştır. Bir çok fıkhi meselede olduğu gibi bu noktada da farklı görüşler ileri sürenler bulunmasına karşın İbn-i Hazm (ö. 456/1064) ve bazı şii imamlar bunun tersi yönünde ticari malların zekâta tabi olmadığını görüşünü ileri sürmüşlerdir (Kâsâni, 1986, s. II/20). Buna benzer görüşü aktaran bir başka çalışmada ise Peygamberimizin (s.a.v), çarşıda ticaret yapan müslüman ve gayri müslimlerden alınan 1/10 oranında olan vergiyi tamamen kaldırdığı ve ticaret mallarından müslümanlardan zekât alınmasının Hz. Ömer döneminde olduğu görüşüne yer vermektedir (Fayda, 1981, s. 330-331).

Ticari varlıklar nitelenirken, sahip olan kişinin tüketici, esnaf veya tacir olmasına bakılmaksızın ticari niyetle aldığı varlıklar bu sınıfta değerlendirilir. Sahipliğinin kimde olduğuna ve malın ne olduğuna bakılmaksızın, ticari niyet barındırmayan mallar ticaret malı olarak nitelenmez. Yalnız ticari amaç dışında edinilmiş olmasına karşın sonradan ticari olarak değerlendirilmesine niyet edilen mallar, bu niyetin oluşması ile ticari mal hüviyeti kazanır ve zekâta tabi duruma gelir. Aynı şekilde ticari mal olarak edinilmiş olmasına karşın sonradan başka bir niyet ile kullanılma düşüncesine dönüşürse ticari mal niteliğini kaybeder (Paçacı, 2015, s. 141-142; Kardavî, 1984, s. I. 327-328; Serahsi, 2001, s. II/198).

Hanefi mezhebinde ticaret varlıklarında, yıl başı ve sonu itibarıyla bu miktar şartı var iken, yılın bütün bölümlerinde nisap miktarı üzerinde olma şartı ise yoktur. Farklı mezheplerde ise bu şartı farklı şekillerde tüm yılda nisap üzerinde olması gerektiği gibi ve farklı bazı durumlar belirtenler de bulunmaktadır (Erkal, 2008, s. 110). Örneğin şafii ve maliki mezheplerinde yıl başında ticari malların nisap miktarına ulaşma durumuna bakılmaksızın sadece yılın sonunda nisap miktarına ulaşma durumu göz önünde bulundurulur. Hanbeli mezhebinde ise yılın başı, içi ve yılın sonunda nisabın altına düşmesi durumunda zekât farz olmaz (Paçacı, 2015, s. 144-145). Yalnız burada bu görüşler dikkate alınırken ülkemizde yaygın olan hanefi mezhebinin de görüşünü yansıtan dönem başı ve sonu ilkesi tez konusu/ muhasebe bilgi sistemi açısından daha kolay hesaplanabilir. Bunun en önemli nedeni bilançonun düzenlenmesi ve anlık olarak işletmelerin varlık/kaynaklarının gösterilmesidir.

Ticaret varlıklarının zekâtları hesaplanırken vergide olduğu gibi sadece kâr üzerinden değil, son dönemde geniş ölçüde kabul görmüş bir fıkıh alimi olan, Yusuf el-Kardavi'nin de belirttiği gibi, zekâtın servet üzerinden ödenmesi ilkesinden hareket ile öz sermaye ve kâr ile birlikte hesaplanarak ödenmesi gerekir. Kâr yoluyla elde edilen para benzeri değerlerin edinilmesinden itibaren bir yılın geçmesi beklenmez (Karagöz, Keskin, & Yiğit, 2013, s. 105). Genel kabul gören ilkelerden farklı olarak Mahmud Ahmed günümüzde servetin zekâta tabi tutulmasından kaynaklı olası problemleri işaret ederek zekâtın vergi gibi sadece gelirlerin baz alınarak hesaplanması ve dikkate alınması gerektiğini savunur (Ahmed, 1975, s. 149-153). Bu noktada nisap olarak, altın nisabının güncel parasal değeri baz alınarak hesaplama yapılır.

Bu başlık altında ticari varlıklar anlatılırken bahsedilmesi gereken başka bir nokta ise ticari değil yatırım maksadı ile edinilmiş olan varlıkların nasıl değerlendirileceği noktasıdır. Örneğin kişi veya işletmenin doğrudan ticaret maksadı ile satın almadığı halde ileride parasal değerinin artması ile satma niyetinin olduğu varlıkların ticari varlık sınıfına girmediği görüşler vardır (İbnü'l-Hümâm, 20 03, s. II/227; Dumlu, 2008, s. 97).

Ticaret varlığının zekâtının nasıl verileceği noktasında farklı seçenekler İslam hukukçuları tarafından sunulmuştur. Bazı İslam hukukçuları zekâta tabi olan malın bizzat kendisinin zekât olarak verilmesi gerekir şeklinde görüş bildirmektedir. Yaygın olarak kabul edilen hanefî ve şafîî gibi mezheplerde ise zekât varlığın kendisi ile ödenebileceği gibi, varlığın değerine karşılık gelen tutar da ödenebilir. Bu konuda bazı İslam hukukçuları varlıktan ödemeye göre parasal değeri ödemenin, zekâtın aslında olan fakirin ihtiyacını giderme, noktasında daha geniş olanak sağladığı ve nisbi olarak daha isabetli olacağı görüşünü belirtmişlerdir (Erkal, 2012, s. 474-475).

Zekâtın varlığın kendisi değilde parasal değeri şeklinde verilmesi durumunda, muhasebe sistemi açısından hangi şekilde değerlendirilerek hesaplanması noktası da farklı bir soruyu kendi içinde barındırmaktadır. Bunun nedeni ise varlığın maliyeti olarak hesaplanması durumunda varlık güncel piyasa değeri açısından aşırı bir değerlendirme durumu olmuşsa fakir açısından zarar ortaya çıkmakta iken, varlığın teknolojik eskime

veya benzeri bir değer kaybına uğrayarak, maliyetin altında bir parasal değer durumunda tacir açısından sorunlar oluşabilir.

Ticaret varlıklarına hangi varlıkların dâhil olduğu ile ilgili olarak, kısaca, ticari niyet ile elde bulundurulmuş mallardır. Bunların dışında üretim yapan işletmeler için farklı olarak hammadde, yarı mamul ve mamuller de bu ticari mal sınıfında yer alır. Alışveriş yapılmak amacıyla elde bulundurulmuş parasal servet olarak nitelenen değerli kağıtlar olarak da geçen bono, senet, çek gibi varlıklar da yukarıda bahsedildiği gibi ticari mallar ile birlikte zekâta tabi olarak sınıflandırılır. Burada bahsedilmeyen kalemler ise bilançoda yer alan hesap grupları başlığı altında zekâta tabi olma durumları ve değerlemelerin nasıl yapılacağı gibi hususlar kendine has bir başlık olarak öncelikle kısaca açıklanacak ve VUK de yer alan değerlendirme esasları ile birlikte bir tabloda özetlenecek ve açıklamaları bölümünde ayrıntılı olarak incelenmektedir.

2.6.9. Yatırım Malı-Ticaret Malı Ayrımı

Buharlı makine ve sanayi inkılabı ile üretim ve ticari hayat açısından ekonomi açısından, tarım, hayvancılık ve üretim, ticaret gibi sektörlerin ağırlıkları noktasında farklar meydana gelmiştir. Günümüzde ise bu sermaye, iletişim ve teknoloji ile farklı bir noktaya evrilmektedir. Bu bağlamda yatırımlar İslam'ın faizi yasaklaması da göz önüne alındığında iktisadi büyüme noktasında önemli bir yer tutmaktadır (Çelik, 2017, s. 392).

İslami hassasiyeti olan kişi ve kurumların sermayelerini yatırım yoluyla koruma ve kazanca çevrilmesi için katılım bankaları sistemi ile farklı bir yol gösterimi de AAOIFI standartları ve bu kuruluşların yol göstermesi ile oluşturulmuştur (Ağkan, 2018, s. 243). Bu kurumlar da çoğunlukla mudaraba usulüyle yatırımlar yaparak gelir elde eder ve hem kurum hem de yatırımcısına kazanç olanağı tanır (İ. Yıldırım, 2014, s. 53).

Günümüzde kaynakların verimli kullanılması, yatırımların etkinliği ve ekonomik büyüme ile ilgili olarak, birçok çalışma gerek tespit gerekse öneri niteliği barındırmaktadır (Pagano, 1993, s. 613). Bu bağlamda işletmeler güncel olarak kendi esas faaliyetlerini sürdürdükleri alan için gerekli olmayan parasal değerleri, özellikle

enflasyon ortamı barındıran ülkelerde gerek parasal değerlerini koruma gerekse de kazanç sağlama amacı ile farklı kaynaklara yatırım yapmaktadırlar. Bunlar yatırım amaçlı gayrimenkul ve yatırım amaçlı menkul değerler şeklinde olabilir.

Doğal bir çerçeve olarak kişiler ve kurumlar ellerinde bulunan sermayenin değerini koruması ve mümkünse artmasını ister. Bunu bazen tacirler için kendi iş yaptıkları sektörel olarak değerlendirme yoluna giderken bazı kişi ve kurumlar farklı yatırım araçlarını tercih ederler (Bayındır, 2020, s. 232). Burada önemli olan bir başka husus ise yatırım kavramı ile kastedilen kavramın ne olduğudur. İslam hukuku açısından işletmelerin faaliyet gösterdikleri alan veya yeni bir iş yapmak için yaptıkları yatırım ile sermayelerini değerlerini koruma veya kar etme maksatlı olarak yaptıkları yatırımlar arasındaki farklılığın ortaya net olarak konulması bu konuda uygulama ve akademi açısından yararlı olabilir.

Muhasebe sistemi açısından ise özellikle uygulanması planlanan TMS ile bu yatırım yapılan mallarının nasıl sınıflanması gerektiğine ilişkin daha detaylı bilgiler bulunmaktadır. Bunlar kısaca:

- Maddi Duran Varlıklar
- Maddi Olmayan Duran Varlıklar
- Satış Amaçlı Elde Tutulan Varlıklar
- Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller

Varlıkların dört ana başlıkta incelendiği görülmektedir (TMS 1, 2021). Bu kalemler arasında bulunan yatırım amaçlı gayrimenkuller kalemi dışında kalan kalemler ticari mal sınıfında değerlendirilerek zekâta tabi olduğu düşünülebilirken, yatırım amaçlı gayrimenkuller sınıfının gelirleri ve satıldığı veya satılması için niyet edildiği zaman zekâta tabi oldukları düşünülebilir.

Konumuz içeriği olarak kapsam dışında kalan, madenler, defineler ve tarımsal faaliyetler gibi konular ise kendi içinde farklı özellikler barındırmaktadır. Bu sebeple TMS'da ayrı değerlendirme ölçüt ve standarda sahiptir. Zekât açısından da aynı şekilde

hayvanlar, madenler, defineler ve tarım ürünleri için farklı oran/tespitler gereksinimine sahip olmasından dolayı özgün bir çalışma yapılması daha yararlı olabilir.

2.6.10. Alacakların Zekâtı

Ticari hayatın var olan unsurlarından biri de borç/alacak ilişkileridir. Bireyler özel yaşamlarında borç/alacak ilişkilerinde görece bir kıyas yapıldığında, daha isteğe bağlı olarak hareket etme olanağına sahip olsalar da ticari hayatta bu kısıt oldukça daralmaktadır.

Zekâtın mal ile ilgili olan şartların tamamı alacakların zekâtı için de gereklidir. Dolayısıyla namilik ve tam mülkiyet şartlarının taşınmaması dolayısıyla alacakların zekâtı konusunda tartışmalar bulunur. Bu noktada borcun oluşma şekli için farklı görüşler ortaya koyulmaktadır. Başka bir tartışma konusu ise alacaktan vazgeçilmesi suretiyle zekâtın ödenmiş sayılma durumudur ki bu genel anlamda fıkıhçılar tarafından kabul görmemektedir. Bu noktada Yusuf el Kardavi gibi bazı âlimler tarafından, borcunu ödeme olanağı kalmayan iflas noktasındaki kişi/kurumlara, alacaklı kişi/kurum tarafından alacaktan vazgeçilerek zekâtın mahsup edilebileceğini görüşü de ifade edilmektedir (Şen, 2014, s. 320-326).

Alacakların zekâtı ile ilgili olarak klasik kaynaklarda, tahsil edilme olasılığı, tahsil edilememe olasılığından kuvvetli olanların zekâtının verilmesi gerektiğini belirtmektedir. İslam hukukçularının yaptığı tanımlamada borçlu kişi/kurumun borcunu kabul ettiği ve borçlu tarafından ödeme imkanına sahip olunan alacakların zekâtının verilmesi yönünde görüş bildirmektedirler (Paçacı, 2015, s. 45).

Alacakların zekâtı konusu ile ilgili olarak en ayrıntılı bilgi Hanefi mezhebi âlimleri tarafından sunulmaktadır. Hanefi mezhebi âlimleri alacağı üç grup olarak niteler (Serahsi, 2001, s. 195). Bunlar;

- **Kuvvetli alacak:** Ticaret malının bedeli olan veya borç olarak nakdi verilen paralar bu sınıfta yer bulur. Bu alacaklar borçlu olan kişi/kurum tarafından inkâr edilmediği durumlarda zekâtı ödenir. Borçlunun ekonomik zorluk içinde bulunduğu

durumda ise zekât ödenmez, tahsil gerçekleşmesi durumunda geçen yıllar ile birlikte hesap yapılarak ödeme yapılır.

- **Orta kuvvetli alacak:** Ticaret malı dışında kullanım amacı ile edinilen binek araç, elbise ve benzeri sebeplerden oluşan alacak türüdür. Bu tür oluşan alacakların da geçmişe yönelik olanları tahsil durumunda ödenmelidir. Yalnız bu alacaklardan 200 dirhem ‘den daha az tahsilat olması durumunda zekât ödenmesi şart değildir.

- **Zayıf alacak:** Ürün ticareti veya borç ile oluşmayan alacaklar bu grupta nitelenir. Bu alacakların alınması çok güçlü bir ihtimal barındırmadığı durumda zekâta tabi olmayarak tahsilinden itibaren bir kameri yılın geçmesi ile zekâta tabi olur. (Kâsâni, 2003, s. 10)

Alacağın riskli olduğu alacaklı kişi/kurumun tahsil etmeyi beklemediği durumda ise zekâtı verilmesi şart değildir. Bu durumda alacak tahsil edilirse zekâtı verilir. Hanefi mezhebinde yukarıdaki gibi ayrıntılı tanımlamalar yapılırken diğer üç büyük mezhep olarak tanımlanan mezheplerin görüşleri şu şekildedir. Maliki mezhebi âlimleri bu durumda sadece tahsil edilen yılın zekâtının ödenmemesi gerektiğini belirtirken, Hanbeli ve Şafii âlimlere göre bu tahsilin süresi bir yıldan fazla olması durumunda zekât ödenmeden geçen yılların da zekâtı ödenmelidir (Paçacı, 2015, s. 45-46).

Alacakların zekâtı konusunda belirtilen görüşler dikkate alınarak muhasebe sistemi içinde bu yorumlar birleştirilirse riskli alacak dışında kalan alacakların zekâta tabi olacağı düşünülmektedir. Bu noktada riskli olan alacaklar zekât matrahından düşülür. Yapılacak olan uygulamada zekât matrahı oluşturulurken, riskli alacakların dışında olan alacaklar matraha eklenecektir.

Alacakların zekâtı ile ilgili olarak başka bir husus ise değerlemesinin nasıl yapılacağıdır. Bu noktada AAOIFI tarafından yapılan standartlarda çeşitli türler için değerlemelerin nasıl yapılacağı belirtilmiştir. Alacakların değerlendirilmesine ilişkin ise sunulan tablo aşağıda bulunmaktadır.

Tablo 8. Alacakların Değerlemesi

Alacak türü	Açıklama
Senetli ya da senetsiz alacak	Ödenmesi imkânsız değilse yıllık olarak zekâta tabidir.
Sözleşmelerden kaynaklanan nakit teminatlar	Kuruluşun bu teminatları işletme hakkı bulunmuyorsa zekât ödemez. Tekrar tahsil ettiğinde ise sadece bir yıllık zekât öder.
Sözleşmelere dayalı olarak yapılan avans ödemeleri	Kuruluşun mülkiyetinden çıktığı için zekâtı ödenmez.
Peşin ödenen giderler	Kuruluşun mülkiyetinden çıktığı için zekâtı ödenmez.
Tahakkuk etmiş gelirler	Zekâta tabidir.
Kanuni mevduatlar	İlgili kurumların izni olmadıkça çekilmesi ya da tasarrufta bulunulması engellenmişse tahsil edildiğinde bir yıllık zekât ödenir.
Murâbaha borçluları	Kâr ile birlikte toplam mal bedeli üzerinden zekât ödenir.
Kuruluşun satın aldığı ancak henüz teslim edilmemiş selem mal borçluları (selem malı alacakları)	Eğer ticaret maksadıyla alınmışsa ödenen anapara üzerinden zekât ödenir.
Kuruluşun sattığı istisna mallarının borçluları	Teslim vadelerine göre tahakkuk eden alacakların zekâtı ödenir.
Kuruluşun satın aldığı istisna mallarının borçluları	Bu mallar ticaret amaçlı ise satıcıya taahhüt edilen tutar üzerinden zekâtı verilir
Ticaret amaçlı hisse senedi	Piyasa değerleri üzerinden yoksa bilirkişilerce takdir edilen değer üzerinden zekâtı ödenir.
Telif hakkı, patent hakkı, marka ve bilgisayar yazılımı gibi maddi olmayan haklardan ticari amaçla sahip olunanlar	Ticaret mallarıyla birlikte zekâta tabidir.

Kaynak: AAOIFI, 2019, s. 646.

2.6.11. Varlıkların Zekâtı

Zekât literatüründe mal kavramı olarak nitelenen, muhasebe bilgi sisteminde ise varlık olarak adlandırılan, parasal karşılığı olan maddi ve maddi olmayan değerler olarak nitelenir. Zekât konusu itibarı ile varlıkların şirketler açısından hangilerinin zekâta tabi olup hangi varlık gruplarının zekâttan muaf olmalarının tespit edilmesi konunun ana başlıkları arasında yer almaktadır.

Zekât ile ilgili olarak varlıkların sınıflandırılmasının yanında önemli bir başka nokta ise sahip olunan varlıkların nasıl değerlendirileceğidir. Zira zekât parasal olarak verilebileceği gibi varlığın bizzat kendisinden de ihtiyaç sahibinin

kullanabileceği durumlarda verilebilir. Bu noktada AAOIFI tarafından sistematize edilen değerlendirme tablosu aşağıda verilmektedir.

Tablo 9. Varlıklarda Değerleme

Varlık Türü	Açıklama
Kasa mevcudu	Ulusal paralar nominal değer, yabancı paralar rayiç değer üzerinden zekât verilir.
Altın ve Gümüş	Saf ağırlığı ya da para karşılığı üzerinden zekât verilir.
Banka hesapları	Cari hesaplar: Kuruluşun başka kuruluşlar (Merkez Bankası dâhil) nezdindeki hesapların zekâtı verilir.
	Katılma / yatırım hesapları: Bu hesaplardaki paraların vade sürelerine bakılmaksızın zekâtı verilir.
Tahviller, Yatırım Sertifikaları (Sukuk), Fonlar	Tahviller ve hazine/finansman bonoları: Ödenen anaparanın zekâtı verilir.
	Yatırım sertifikaları (sukuk): Sukukun temsil ettiği varlığa göre zekât verilir. Kuruluş sadece kârdaki hissesinin ve komisyon alacaklarının zekâtını vermekle mükelleftir.
Nakdi Teminatlar	Güvence bedeli / depozit (hâmişü'l-ciddiyye): Veren taraf zekâtı ödeyecektir.
	Telefon, elektrik, gayrimenkul ya da teçhizat kiralaması gibi muayyen bir hizmet için kişi ya da kuruluşlardan alınan nakdi teminatlar: Bu tutarları verenler geri aldıklarında tek bir yıl için zekât öderler. Kaparo her şekilde satıcıda kalacağı için zekâta tabidir. Müşteri ise zekât hesabında indirim konusu yapar.
	İhaleye giriş ve uygulama teminatları: Veren taraf zekâtını öder. Alan taraf ise zekât hesaplamada indirim konusu yapar. Ancak veren taraf bu tutarı işletmekten mahrum bırakılmışsa süre sonunda tek bir yıla ilişkin öder.

Kaynak: AAOIFI (2019), s. 645

2.7. Zekât Matrahından İndirilecek Kalemler

Zekât hesaplaması yapılırken servetin tamamı yer almaz. Bazı kalemler zekât için mal ile ilgili olan şartlar bölümünde ayrıntılı olarak anlatılan, zaruri ihtiyaçlar dışında olma ve borç karşılığı olmama şartlarını taşımamaktadır.

Zekât için servet hesaplaması yapılırken, birey/aile açısından yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan havaici asliyye diye de tanımlanan mallar zekâta tabi değildir. Bu kavramı tüzel kişiliğe sahip olan şirketler için düşünüldüğünde aynı zamanda muhasebenin temel kavramlarında da bulunduğu gibi sürekliliğin

sağlanabilmesi/varlıklarını devam ettirebilmeleri için gerekli varlıklar zekâttan muaf kabul edilir. Bu kalemler başlıklar halinde kısaca açıklanacaktır.

2.7.1. Demirbaş, Araç, Bina ve Teçhizatlar

Ticari olarak alım/satım için konu olabilecek her mal ticari mal olarak sınıflandırılmaz. Bunu kısaca açıklamak gerekirse, kişiler ve ticari faaliyet gösteren tacirler açısından kendi içinde farklılıklar barındırmaktadır. Bireyler açısından düşünüldüğünde giyinmek amacı ile satın alınan elbiseler, barınma maksadı ile edinilmiş olan ev, ticaretini veya üretim/hizmet faaliyetlerini devam ettirmek için alınan dükkân, ulaşım/lojistik amaçla kullanılma amacı ile alınan taşıtlar vb. varlıklar İslam hukuku açısından ticari varlık olarak nitelenmemektedir (Dumlu, 2008, s. 95). Bir benzeri durum da işletmeler için geçerlidir. Bireyler için zaruri ihtiyaç olarak tanımlanan varlıklar gibi işletmeler için de varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli olan varlıkların da zaruri ihtiyaçlar sınıfında yer alarak zekâttan muaf tutulmaları anlayış ile karşılanabilir.

İşletmeler açısından ticari varlıklar, sermaye gibi kalemler zekâta dâhil edilirken, faaliyetlerin devamı için gerekli olan ve ticaret amacıyla elde bulundurulmayan, şirketlerin faaliyetleri için kullanılan varlıklar zekâta tabi değildir (Kâsâni, 1986, s. 13).

2.7.2. Borçlar (borç senetleri, verilen çekler,)

Hanefi mezhebine göre borçların var olması zekâtın vacip olmasına engel bir hüviyet oluşturur (Zuhayli, 1994, s. I-43). Zira kişi/kurumun borçlu olması durumunda zekâtın mal ile ilgili taşınması gereken şartlardan olan tam mülkiyet ortadan kalkmaktadır.

Bir malın zekâta tabi olması için gerekli olan şartların borç ile ilişkili olan tam mülkiyet ve temel ihtiyaçlardan fazlalık şartları, borçların varlığı durumunda ortadan kalkmaktadır. Bu noktada borç karşılığı olan mallar zekâta tabi olmadığı çeşitli kaynaklarda bahsedilmektedir. Şafii mezhebi borç karşılığı olan malı tam mülkiyet olarak yorumlamıştır. Bu mezhebe göre borç karşılığı olması ve bir yılın geçmesi durumunda mal zekâta tabi olur. Bu mezhebe göre zekât matrahından borçlar düşülmez (Paçacı, 2015, s. 51).

Hanefi mezhebi ise alacakların zekâtı ile ilgili olduğu gibi konuyu ayrıntılı ve maddeler halinde incelemektedir. Bu mezhebe göre borç üç kısımda alt başlıklar halinde incelenmektedir (Kâsâni, 2003, s. 6-7).

- Kişilere olan borçlar; bu borçlar zekât matrahından düşülecektir. Diğer borç türleri açıklandığı zaman şirketlerin birey veya diğer şirketlere olan yükümlülükleri, zekâtlarının hesaplanmasında borçların bu kapsamda yer alacağı dolayısıyla da zekât matrahından düşülecektir.

- Allah için verilmesi gereken yükümlülükler; bu sınıfta yer alan borçlar olarak, zekât, oşür vb. Allah için verilmesi gerektiği halde verilmemiş olan borçlar yer almaktadır. Bu tür borçlar da zekât matrahından düşülebilir.

- Kişi/Şirketten kimsenin isteme hakkı olmayan borçlar; bu sınıfta yer alan borçlar sınıfında Hanefi mezhebi adak vb. borçları sınıflandırmaktadır. Bu tip borçlar ise zekât matrahından düşülmez. Şirketin birey gibi adak benzeri faaliyetler yapması kişilerin kendi servetleri ile ilgili olduğundan konu ile ilgili bir hesap türüne girmemektedir.

Araştırma konusu itibarıyla şirketlerin yükümlülük altında oldukları borçlar açısından klasik ve modern görüş olarak iki görüş bulunmaktadır. Klasik görüşe göre borçlar zekât matrahından düşülebilirken, modern görüşte özellikle uzun vadeli olan borçlarda o dönemde istenmeyeceğinden dolayı borcun tamamı değil sadece o dönemde ödenmesi gerekli olan borçlar zekâttan düşülür (Hümâm, 2003, s. 173). Konu ile ilgili olarak yapılan literatür taramasında genel itibarı ile kişilerin borçları ile yorumlamalar yapıldığı gözlemlenmektedir. Konu maaş vb. gelire sahip olan bireylerin çoğunlukla ev, araba vb. varlık edinebilme gayesi ile yükümlülük altına girdikleri borçlar ve bu uzun vadeli borçlarını bizzat o varlıktan değil diğer gelirlerinden ödeyecekleri düşüncesi ile fakirin mağduriyet yaşamaması gayesi ile modern görüş olarak zekât matrahından düşülmez denilmiştir. Yalnız araştırma konusu gereği şirketler bu borçları bizzat sahip oldukları varlıklardan ödeyecekleri düşünüldüğünde ve borç karşılığı olarak edindikleri varlıkların zekâta tabi olması durumunda doğrudan kendi mülkleri olmayan varlıklar için de zekât ödeme durumunda kalacaklardır. Bu noktada borçların zekât matrahından düşülmesi hakkında klasik görüşün daha uygun olduğu düşünülerek; uygulama bölümünde yapılacak hesaplamalarda borçlar zekât matrahından düşülerek hesaplama gerçekleştirilmektedir.

Tablo 10. Borçların Değerleme tablosu

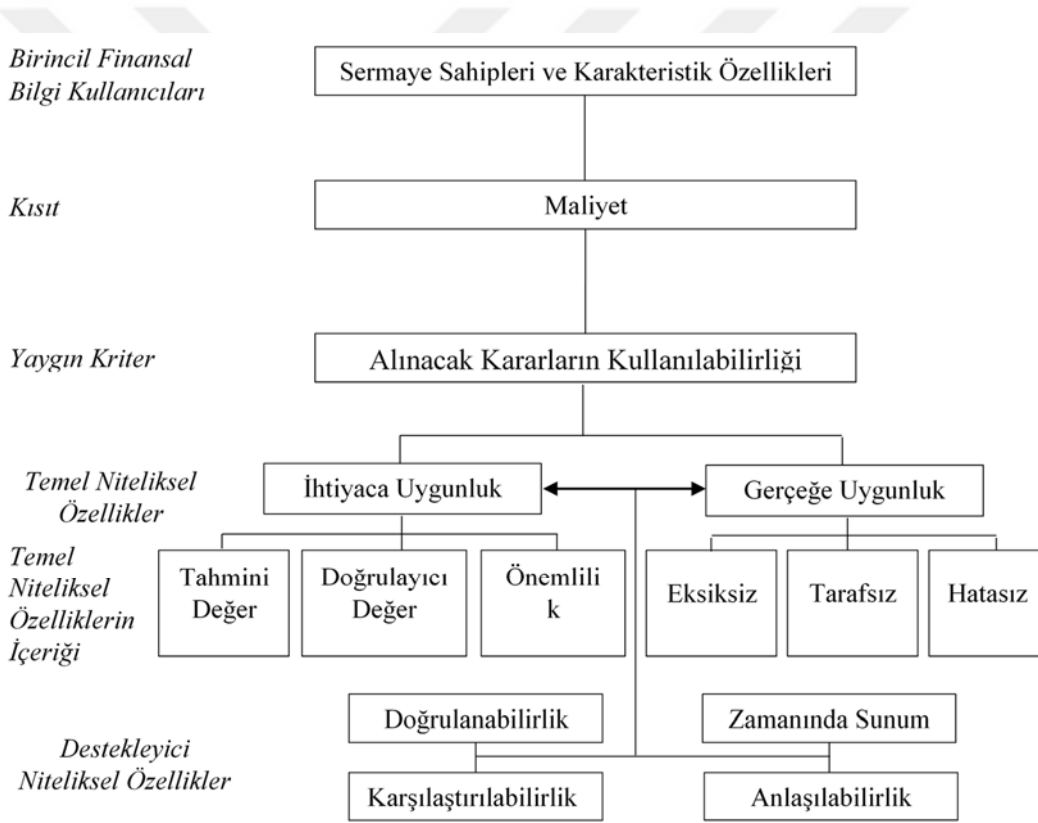
Borç kalemi türü	Açıklama
Cari Hesaplar	Hesap sahipleri tarafından kuruluş nezdinde açılmış hesaplardaki tutarlar zekâta tabi varlıklardan düşülür.
Yatırım /Katılma Hesapları	Hesap sahipleri tarafından kuruluş nezdinde açılmış bu hesaplardaki tutarlardan kuruluşun mudârip (işletmeci ortak) ya da yatırım vekili olarak hak ettiği kâr payı ve ücret çıkarıldıktan sonra kârlarıyla birlikte zekâta tabi varlıklardan düşülür.
Alacaklılar (Kısa vadeli borçlar ve Overdraft hesaplar dâhil)	Ticaret malı, teçhizat ve hizmet alımlarından kaynaklanan ve gelecek zekât döneminde ödenecek olan vadeli borçlar zekât varlıklarından düşülür.
Satımı yapılmış selem malı alacaklıları	Teslim edilmemiş selem malları selem bedeli tutar kadar zekâta tabi varlıklarda düşülür.
Satımı yapılmış istisna malı alacaklıları	Yapımı üzerine sözleşme yapılmış ancak henüz teslim edilmemiş bir borç (eser borcu) söz konusudur. Ödeme senetleri ile aynı işlem görür.
Satın alınmış istisna malı alacaklıları	Kuruluşun istisna sözleşmesinde müşteri sıfatıyla yer almasından dolayı ortaya çıkan borçlardır. Bunlar zekâta tabi varlıklardan düşülür.
Ödeme senetleri	Gelecek zekât döneminde vadesi dolacak olan vadeli mal ve hizmet ithalinden doğan kambiyo senetleri (Emre yazılı borç senetleri ya da faizsiz borçlanma için verilen senetler) zekâta tabi varlıklardan düşülür.
Tahakkuk etmiş masraflar	Mevcut dönem ile ilgili olup gelecek dönemde ödenecek olan borçlardır. Zekâta tabi varlıklardan düşülür ödenecek olan borçlardır. Zekâta tabi varlıklardan düşülür.
Peşin alınan ücretler	Eğer hizmet ifası için alınmışsa zekât varlıklarından düşülür. Emtia karşılığı alınmışsa teslimat olmasa bile zekât ödenir.
Tahakkuk etmiş vergiler	Cari ve gelecek dönemde ödenecek olan vergiler zekâta tabi varlıklardan düşülür.
Azınlık hakları	Bağlı ortaklıklar gibi işlem görür.

Kaynak: AAOIFI (2019), s.647

2.8. TMS ye Göre Finansal Bilginin Taşınması Gereken Özellikler

Genel kabul olarak VUK göre TMS ile değişen sistemde birçok bilgi ve varsayımlarda olduğu gibi finansal bilgilerin taşınması gereken özellikler bakımından da farklılıklar bulunmaktadır.

Finansal bilgiler TMS 'na göre niteliksel olarak Temel ve Destekleyici olarak iki bölümde incelenmektedir (Kieso vd, 2013. s, 46). Bu bilgiler hiyerarşik olarak şekil yardımı ile aşağıda gösterilmektedir.

Şekil 4. Finansal Bilgilerin Niteliksel Özellikler

Kaynak: (Kieso vd, 2013. s, 46): Aktaran, Yücenurşen (2021) s, 33

Şekil 4'den de anlaşılacağı gibi TMS 'de niteliksel özellikler öncelikle temel niteliksel özellikler ve destekleyici özellikler olarak iki ana başlıkta incelenmektedir. Bunlar kendi içinde ihtiyaca uygunluk ve gerçeğe uygunluk başlıkları altında

niteliklerin yanı sıra bu başlıklar da kendi içinde farklı başlıklar içermektedirler. Bu nitelikler başlıklar halinde açıklanacaktır.

2.8.1. Temel Niteliksel Özellikler

Finansal tablolar açısından gerekli olan temel niteliksel özellikler başlığı öncelikle iki alt başlık halinde incelenmektedir. Bunlar gerçeğe uygunluk ve ihtiyaca uygunluktur. Finansal tablolar açısından bu gereksinimler finansal bilginin faydalı kategoride yer alması için oldukça önemlidir.

2.8.1.1. Gerçeğe Uygunluk

TMS 1 'de ve benzer uygulamaya sahip standartlar olan BOBİ FRS 'de şirketlerin finansal durumlarını gösteren finansal tabloların durumunun net anlaşılabilmesi, nakit akış vb. durumları hakkında verdiği bilginin faydalı olarak kabul edilmesi ve anlaşılabilmesi açısından gerçeğe uygunluğu oldukça önemli bir yer tutmaktadır (TMS 39, md. 43; Aracı & Bekçi, 2019, s. 873).

Gerçeğe uygunluk için önemli kriter olarak muhasebe sisteminde bulunan bilgilerin, karşılığında bulunan tanımların, tam anlamıyla olmaları gereken değerlendirilerek rapor haline gelmesi dolayısıyla da finansal tabloda olan bilgilerin tam olarak gerçek değerleri yansıtması olarak tanımlanmakta ve anlaşılmaktadır (Akpınar, 2017, s. 1630).

Bir bilginin gerçeğe uygunluk açısından da taşınması gereken bazı temel nitelikler bulunmaktadır (Yücenurşen, 2021, s. 32-33). Bunlar;

- Eksiksiz: Finansal tabloda bulunan veriler ile ilgili olan tüm mali nitelikli olayların eksiksiz bir şekilde yer alması bilgilerin gerçeğe uygunluğu açısından önemli bir yer tutmaktadır.

- Tarafsız: Finansal bilgilerin bulunduğu tabloların iç ve dış paydaş/kullanıcıları açısından olumsuz veya olumlu bir algı oluşturulması amacıyla manipüle edilmeden tarafsız bir şekilde bulunması durumunu kasteder.

- Hatasız: Finansal tablo ve buna bağı olan raporlarda sunulmakta olan mali nitelikli olayların tamamen hatasız olması beklenmemesine karşın belirsiz ortamda en az hata veya kasıt olmadan raporlanma durumunu kastetmektedir.

2.8.1.2. İhtiyaca Uygunluk

İhtiyaca uygun bilginin şirketler, paydaşlar ve diğer bilgi kullanıcıları açısından kendi içinde farklılıklar barındırması olasıdır. Bu noktada ihtiyaca uygunluk açısından kesin sınırlar bulunmamakla birlikte temel anlamda barındırması gereken özellikler de içermektedir. Bu nitelikler olarak bazı kaynaklar iki alt başlık olarak karşılaştırılabilirlik ve doğrulanabilirlik olarak almakta iken (Durak, 2012, s. 41) bu alt başlıklara tahmini değer ve önemlilik gibi alt başlıkları ekleyen kaynaklar da bulunmaktadır (Yücenurşen, 2021, s. 32). Bu farklılığın sebepleri incelenirse çalışmaların yapıldığı yıllarda standartların tam olarak ortaya konması ya da başlangıç noktasında olmasından kaynaklanabildiği gözlemlenebilir. İhtiyaca uygunluk ilkesi zekât açısından da oldukça önemlidir. Bunun nedeni varlıkları oluşturan hesap kalemleri ve amaçları doğru şekilde tanımlanmaması halinde zekât açısından değerlendirme yapılması zor bir hal alabilir.

- Karşılaştırılabilir Değer : Şirketlerin iç faaliyetleri açısından farklı yıllarda uygulanan sistem ile finansal durumda olan değişmelerin takibi ile karşılaştırılarak kıyaslanabilmesi olarak tanımlanmaktadır.

- Doğrulanabilir Değer: Bu kavram ise farklı birimler tarafından sağlanan bilgilerin mevcut durum açısından bilgi düzeyleri ve ilgileri farklı uzmanlar tarafından tam uzlaşma olmasa da çeşitli analizler sonucunda bilgilerin doğrulanabilirliğini kastetmektedir (Durak, 2012, s. 41).

- Tahmini Değer : Finansal bilgiler şirketlerin paydaşları ve karar vericileri açısından gerçekleştirilen olaylar ve bu olaylar neticesinde ortaya çıkacak olan sonuçları tahmini noktasında önemli bir yer tutar. Bu da tahminlerin gerçekleşmesinde önemlidir.

- Önemlilik : Finansal bilgilerin bazılarının ihmali veya yanlış şekilde beyanı, finansal tabloları kullananlar açısından verdikleri kararları etkileme potansiyeline

sahiptir. Bu noktada verilen bilgiler karar alıcıların alacakları kararlar noktasında bir yer tutuyorsa bu bilgi önemli olarak kabul edilir (Yücenurşen, 2021, s. 32).

2.8.2. Destekleyici Niteliksel Özellikler

Finansal tablolarda bulunması gereken destekleyici niteliksel özellikler alt başlıklarında TMS’de anlaşılabilirlik, doğrulanabilirlik, karşılaştırılabilirlik ve zamanında sunumdan bahsedilmektedir.

Burada bahsedilmesi gereken önemli bir husus da şudur ki temel niteliksel özellikleri taşımayan finansal tabloların destekleyici niteliksel özellikleri barındırması ile o tabloların faydalı bir duruma gelmemesidir (Kavramsal Çerçeve, NÖ 33).

2.8.2.1. Anlaşılabilirlik

Finansal tablolarda bulunan bilgilerin açık ve öz şekilde sınıflandırılması anlaşılmasını kolaylaştırır (Kavramsal Çerçeve, NÖ 30). Şirketlerin finansal tablolarında bulunan bilgilerin ileri analiz yeteneğine sahip kişiler tarafından anlaşılabilir düzeyde karmaşık olması daha az finansal bilgiye sahip finansal okuryazarlık seviyesinde olan kullanıcılar için anlaşılabilirlik kriterini karşılamayabilir. Bu da finansal bilginin anlaşılabilirliği kriterini karşılamayabilir.

Zekât açısından değerlendirildiğinde anlaşılabilirlik kriteri önemli bir yer tutmaktadır. Bunun nedeni çoğunlukla şirketlerin sahipleri ile muhasebe bilgi sistemini oluşturan kişilerin farklı kişilerden durumudur. Bilgiler yeterli düzeyde anlaşılabilir olmaması durumunda şirket sahipleri de bu bilgileri anlayamaz ve kontrol ettiklerinde olan hataları bulma şansları azalabilir.

2.8.2.2. Doğrulanabilirlik

Doğrulanabilirlik kriteri güvenlik kavramı ile de ilişkilendirilerek açıklanan bir kavram olarak da çeşitli kaynaklarda bulunmaktadır. Muhasebe bilgi sisteminin hatalardan uzak olduğunu göstermek amacı taşır. Finansal raporların amaçları doğrultusunda düşünüldüğünde, finansal bilgi kullanıcıları açısından faydalı olabilmesi için bu bilgilerin doğruluğunun da kontrol edilebilmesi gereklidir. Bu da iç

ve dış denetleyicilerin çeşitli kontrol şekillerinde doğrulanabilmesi, bilginin kalitesi noktasında da önemli bir yer tutar (Beest & Braam, 2006, s. 9).

Doğrulanabilirlik kriteri zekât açısından da oldukça önemli bir yere sahiptir. Bunun nedeni özellikle değerlendirme noktalarında finansal bilgiyi oluşturan muhasebe bilgi sisteminde doğru şekilde kayıt ve değerlemesi zekât verenin yanlış yapmaması olası günaha girme açısından önem taşır. Zekât alan fakir ve diğer gruplar açısından düşünüldüğünde de olası alabilecekleri değer in olması gereken meblağın altında olması başka bir hak kaybına neden olabilir.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ZEKÂT MATRAHININ HESAPLANMASI

Araştırmada zekât matrahının nasıl hesaplanacağı önceki bölümlerde bahsedilen konuların bu bölümde özet olarak ifade edilmektedir. Bu noktada zekât hesabının yapılabilmesi için bilanço kalemlerinden hangilerinin zekât matrahına ekleneceği, zekâttan muaf olacağı, zekât matrahından indirileceği ve durum/niyete göre özellik gösteren hesapların belirlenmesi gerekmektedir. Bu belirlemelerin fikhi literatür, AAOIFI ve FFMS baz alınarak yapıldıktan sonra Türkiye’de uygulanan muhasebe sisteminde kayıtların bulunduğu bilanço ve mizan tablolarında yer alan hesap kalemleri incelenmekte ve yorumlanarak bir uygulama ile gösterilmektedir. Değerleme ise fikhi literatürde geçen kaynakların ortak yönleri ile değerlemelerin yapılması uygun görülmektedir. Bunun nedeni FFMS ve AAOIFI ‘de yer alan standartlardaki değerlemelerin yoğunluklu olarak bu standartların oluşturulma amacı olan katılım bankalarına uygun olarak hazırlanmış olmasıdır. Bu durum yapılan değerlendirmelerin yanlış olmasından değil sektör olarak farklılık arz etmesinden kaynaklanmaktadır.

3.1. Zekât Matrahına Eklenecek Varlıklar/Hesaplar

Zekât matrahına eklenecek varlıklarda olan genel uygulama olarak, zekâta tabi olma açısından kişilik kavramı uyarınca bireylerde olduğu gibi değerlendirmeler yapılarak havaici asliye kavramı ile ihtiyaç fazlası olmak ilkesi esas alınmaktadır. Bu noktada şirketlerin varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli olan varlıklar dışında olan ticari varlıkların zekât matrahına eklenmesi gerekmektedir.

Nakit para (her tür döviz), benzeri varlıklar da aynı şekilde zekât matrahına eklenecektir. Bu varlıklar içinde özellikle para şeklinde olmayan kıymetli evraklar da bu sınıfta yer almaktadır. Örneğin çek, senet, hisse senedi ve tahviller bu bağlamda değerlendirilmektedir. Hisse senetleri özellik arz eden hesaplardan olması nedeniyle ilgili şirket tarafından zekâtı ödenmediği ve hesaplamasının yapılmadığı durumlarda ticari mal kapsamında yer alarak zekât matrahına eklenmesi gerekmektedir. Diğer alacaklarla ilgili olan kıymetli evraklar ise alacakların zekâtı bölümünde anlatıldığı

gibi şüpheli alacaklar dışında yer alması durumunda tüm alacaklar zekâta tabi olarak sınıflandırılmaktadır.

Diğer bir zekâta tabi varlık sınıfı ise ticari amaçla edinilen varlıklardır. Bu noktada bilançoda doğrudan geçen ticari mallar hesabı zekâta tabi olmakta yalnız tam anlamıyla fıkhi literatürde geçen ticaret malları kavramını karşılamamaktadır. Bunun nedeni fıkhi literatürde geçen ticaret malları ticari niyet taşıyan yani şirketin faaliyetlerini sürdürmesi için gerekli olan/olmayan satma niyeti ile sahip olduğu bütün varlıkları ifade etmesidir. Ticaret niyeti barındıran gayrimenkuller, taşıtlar gibi kalemler de burada yer almaktadır. Bu konu aşağıda ayrı bir başlık altında incelenmektedir.

3.2. Zekâttan Muaf Olan Hesaplar ve Varlıklar

Ana başlıkta da açıklandığı gibi şirketlerin varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli olan varlıklar zekât matrahından muaf olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni bireyler açısından olan şart benzeri hükümlerin ilgili bölümlerde anlatıldığı gibi havaici asliyye kabul edilmesi ve ikinci bir şart olarak ise ticari niyet ile elde bulundurulmaması durumu olmaktadır. Bu varlıkların genel değerlendirilmesinde şirketi faaliyetlerinde kullanılma ve ticari niyet kıstasları esas belirleyici konumunda bulunmaktadır. Şirketin esas faaliyetlerinde kullanılsa bile ticari niyet olarak satma niyeti oluşan varlıklar zekâttan muaf olarak nitelendirilmemektedir.

Ticari niyet ile elde tutulmayan varlıkların bulunduğu ilk hesap kalemleri maddi duran varlıklar alt hesap grubunda yer almaktadır. Bu alt hesap grubunda yer alan varlıklar, şirketin faaliyetlerine devam etmesi için gerekli olan varlıklardır. Durum ve sektöre göre bu başlıkta olan varlıklar çeşitli şekillerde ve kendi içinde farklı oranlarda olabilmektedir. Örneğin, bilgisayar, fabrika, ticari faaliyetin yapıldığı bina, mallar/personel veya müşterilerin lojistiğinde kullanılan araçlar bu maddi duran varlıklar v.b. grubunda yer almakta ve zekât hesaplamasında muaf olarak artı veya eksi değer ile nitelendirilmemektedir.

3.3. Zekât Hesabında Özellik Arz Eden Hesap ve Durumlar

Hisse senetleri ilgili bölümde de açıklandığı gibi şartları sağlamak ve değerlemek üzere sahip olunan hisselerin ilgili hisse senetlerini ihraç eden şirket tarafından zekâtı verilmediği takdirde zekâta tabi tutulmaktadır. Bu noktada hesaplamanın nasıl yapılacağını kısaca açıklamak yararlı olacaktır. Spekülatif amaçla alınmış olan hisse senetlerinin tamamı zekâta tabi tutulurken, uzun vadeli yatırım amacı taşıyan hisse senetleri ise çeşitli durumlarda farklılıklar arz etmektedir. Hisse senetlerinde ilgili şirket tarafından zekâtı ödendiği durumlarda ise zekât matrahından muaf tutulmaktadır. Hisse senetlerinde sahip olunan hissenin bağlı olduğu şirket tarafından zekât hesaplaması yapılmış olup zekâtın fiilen ödenmediği durumlarda zekâta tabi oran zekât matrahına eklenirken, kalan oran zekâttan muaf olarak kabul edilmektedir. Zekâtı ödenmediği gibi zekâtı da hesaplanmamış olan hisseler için şüphede kalınmaması amacıyla halka açık bir şirket ise barga yani piyasa alım/satım değeri ile değilse tahmini bir hesapla oran belirlenebilir veya tamamı için zekât matrahına ekleme yapılması gerekmektedir. Tamamının zekât matrahına eklenmesi, hem kişinin olası günaha girmemesi açısından hem de fakirin zarara girmesi noktasında daha faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Duruma göre farklılık gösteren diğer bir varlık türü ise gayrimenkuller, taşıtlar vb. varlıklardır. Bu varlıkların zekât açısından hangi sınıfta yer alacağı kıstasında olan en önemli faktör edinilme amacı ve mevcut zaman diliminde ticari niyete dönüşme durumudur. Bu varlıklar sektörel olarak daha özel durumlar hariç, örneğin araç kiralama şirketleri gibi, edinilme amacı şirketin esas veya yan faaliyetlerinde kullanmak olduğu durumlarda zekâttan muaf olurken ticari niyet olması durumunda zekât matrahına eklenmesi gerekmektedir. Ayrıca edinilme amacı şirket faaliyetlerinde kullanmak olmasına karşın, sonradan satma kararı alınan bu varlıklar da bu sınıfta veya demirbaşlar kayıtlı hesabında olmasına bakılmaksızın zekât matrahına eklenecektir.

3.4. Zekât Matrahından İndirilecek Hesaplar

Zekât matrahından indirilecek olan hesap kalemleri borçlar bölümünde anlatıldığı gibi borç hesaplarıdır. Borçların (mâli borçlar, ticari borçlar, diğer borçlar)

zekâttan düşülmesine ilişkin olarak yine ilgili bölümde anlatıldığı gibi klasik görüş ve modern görüşler bulunmaktadır. Modern görüş bireylerin sabit geliri olarak nitelenen gelirleri ile ödenecek borçların zekâttan düşülmemesi gerektiğini savunmaktadır. Yalnız şirketlerin bu şekilde sabit gelirleri ile ödeyecekleri bir maaş benzeri gelirleri olmadığından tezin uygulama bölümünde klasik görüş olarak nitelenen görüşte olduğu gibi borçların düşülmesi ile uygulama yapılmaktadır.

Şirketlerin ödemesi gereken borç olarak sınıflanan vergi, ücretler, vb. hesaplar şirketlerin varlığını devam ettirebilmesi için gerekli veya zorunlu olan bu kalemler zekât matrahından indirilir. Bu noktada AAOIFI da buna kısaca değinilmektedir (Adnan & Bakar, 2009, s. 39).

Borç hesapları şirketlerin varlık ve borçlarını gösteren bilançoda kendine özgü bir şekilde yer almaktadır. Bu hesaplar aktif varlıklarda (-) olarak yer alabilir. Bunlar verilen çekler ve ödeme emirleri, pasifte, satıcılar hesabı ve bankalara olan borçların yer aldığı kısa ve uzun vadeli krediler olarak banka kredileri hesabı bu sınıfta yer alır. Zekât hesaplaması yapılırken bu hesaplarda yer alanlar zekât matrahından düşürülmektedir.

Borçların şirketler açısından zekât matrahından neden düşülmesi gerektiğine ilişkin kısa bir açıklama faydalı olacaktır. Zekâtın tam mülkiyete sahip olunan varlıklardan ödeneceği önceki bölümlerde anlatılmaktadır. Borçların olması durumunda ise şirket elinde bulundurduğu malın tam mülkiyet hakkına sahip değil demektir. Bunun nedeni borç ile edinilen kısmının varlığıdır. Borç karşılığı edinilen varlıkların zekâta tabi olması durumunda şirket aslında tamamı kendisine ait olmayan varlıkların da zekâtını ödeme durumunda kalacaktır. Bu durumun ise şirketin sürdürülebilirliği açısından problem oluşturabileceği değerlendirilmektedir.

3.5. Hesapların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

AAOIFI 35 nolu standarta göre dönen varlıklar arasında bulunan ticaret mallarını buldukları şekil veya işlenecek olmasının fark etmeyeceğini ifade eder. Değerleme noktasında da piyasa satış fiyatı üzerinden değerlendirilmektedir (AAOIFI, 2020, s. 869-904). Bu değerlendirme biçimi de henüz gerçekleşmeyen kârın da

zekât matrahına eklenmesi anlamı taşımaktadır. Sermayenin korunması kapsamında bu değerlemeler hatalı olarak düşünülebilir.

Yukarıda bahsedilen nedenler ile çalışmada uygulanması için yeni bir değerlendirme modeli ortaya koyulmaktadır. Bu değerlemeler yapılırken fihhi ölçülere göre 4 büyük mezhep esas alındığında iki bakış açısı bulunmaktadır. Bunlar zekâtın bizzat maldan yani muhasebe literatüründe geçen varlıklardan verilmesi veya varlığın parasal değeri üzerinden verilmesi durumudur. Hanefî mezhebi dışında olan mezhepler varlıktan verilmesini savunurken, Hanefî mezhebi parasal değeri üzerinden verilebileceğini belirtir. Günümüz şartları ve özellikle çalışma göz önüne alındığında şirketlerin sahip oldukları varlıklar zekâtın verileceği sınıflar açısından kullanımı zor olma olasılığından dolayı parasal değerinin verilmesi daha yararlı olabilir.

Finansal tablolarda bulunan varlıkların parasal olarak zekâtının verilmesi ve hesaplanmasında muhasebe sisteminde geçen değerlemeler daha önemli bir hal almaktadır. Hesapların incelendiği bölümlerde bulunan tablolarda da görüldüğü gibi kullanılan muhasebe sistemi ve vergi açısından bile bazı farklı değerlendirme metotları kullanılmaktadır.

Zekât açısından varlıkların değerlendirilmesi noktasında ise tarihi maliyet değil, yerine koyma maliyeti veya piyasa maliyetleri üzerinden değerlendirme yapılır. Bu değerlemeler finansal bilgilerin doğruluğu ve diğer bazı nedenlerden dolayı özellikle zekât hesaplanan ve bilançonun oluşturulduğu tarihlerde güncellenme yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir (Ahmed vd., 2016, s. 21). Değerlemelerin fihhi ve muhasebe sistemi açısından farklılıkları sadece Türkiye’ de değil Malezya gibi bazı ülkelerde de farklılıklar göstermektedir. Bu sistem de zekât ve muhasebe sistemi açısından tutarsızlık gibi görünmesine neden olabilmektedir (A.Rahman, 2007, s. 97).

3.6. Bilanço Hesap Gruplarının Zekât Açısından İncelenmesi

Araştırmanın konusu finansal tablolar yardımıyla zekât matrahının belirlenmesi olarak belirlendiğinden, bu noktada işletmelerin varlık ve kaynaklarının gösterildiği finansal tablo olan bilançoda benzer özellikleri içinde barındıran hesap grupları ayrı ayrı incelenerek değerlendirilmektedir.

Tablo 11. Bilanço

İşletme Özet Bilanço Tipi (.....TL.)*					
AKTİF(VARLIKLAR)			PASİF (KAYNAKLAR)		
	Önceki Dönem	Cari Dönem		Önceki Dönem	Cari Dönem
I-DÖNEN VARLIKLAR			III-KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		
A-Hazır Değerler			A-Mali Borçlar		
B-Menkul Kıymetler			B-Ticari Borçlar		
1-Men. Kıy. Değ. Düşük. Karşılığı (-)			1-Borç Senetleri Reeskontu (-)		
C-Ticari Alacaklar			C-Diğer Borçlar		
1-Alacak Senetleri Reeskontu (-)			1-Diğer Borç Senetleri Reeskontu (-)		
2-Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı (-)			D-Alınan Avanslar		
D-Diğer Alacaklar			E-Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler		
1-Diğer Alacak Senet. Reeskontu (-)			F-Borç ve Gider Karşılıkları		
2-Şüpheli Diğer Alacaklar Karşılığı (-)			1-Dön. Kârı Ver. ve Diğ. Yasal Yük. Karş.		
E-Stoklar			2-Dön. Kâr. Peş. Öd. Ver. ve Diğ. Yük. (-)		
1-Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)			3-Kidem Tazminatı Karşılığı		
2-Verilen Sipariş Avansları			4-Diğer Borç ve Gider Karşılıkları		
F-Gelecek Aylara Ait Gid. ve Gelir Tahakk.			G-Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakkukları		
G-Diğer Dönen Varlıklar			H-Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar		
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI			KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI		
II-DURAN VARLIKLAR			IV -UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		
A-Ticari Alacaklar			A-Mali Borçlar		
1-Alacak Senetleri Reeskontu(-)			B-Ticari Borçlar		
2-Şüpheli Alacaklar Karşılığı(-)			1-Borç Senetleri Reeskontu(-)		
B-Diğer Alacaklar			C-Diğer Borçlar		
1-Diğer Alacak Senetleri Reeskontu(-)			1-Diğer Borç Senetleri Reeskontu(-)		
2-Şüpheli Diğer Alacaklar Karşılığı(-)			D-Alınan Avanslar		
C-Mali Duran Varlıklar			E-Borç ve Gider Karşılıkları		
1-Bağlı Menkul Kıymetler			1-Kidem Tazminatı Karşılıkları		
2-Bağlı Men. Kıy. Değ. Düş. Karşılığı(-)			2-Diğer Borç ve Gider Karşılıkları		
3-İştirakler			F-Gelecek Yıllara Ait Gel. ve Gider Tahakkukları		
4-İştiraklere Sermaye Taahhütleri(-)			1-Gelecek Yıllara Ait Gelirler		
5-İştirakler Ser. Pay. Değ. Düş. Karşılığı(-)			2-Gider Tahakkukları		
6-Bağlı Ortaklıklar			G-Diğer Uzun Vadeli Yab. Kaynakl.		
7-Bağlı Ort. Sermaye Taahhütleri(-)			UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI		
8-Bağlı Ort. Ser. Pay. Değ. Düş. Karş. (-)			V-ÖZ KAYNAKLAR		
9-Diğer Mali Duran Varlıklar			A-Ödenmiş Sermaye		
10-Diğer Mali Duran Varlıklar Karşılığı(-)			1-Sermaye		
D-Maddi Duran Varlıklar			2-Ödenmemiş Sermaye(-)		
1-Maddi Duran Varlıklar (Brüt)			B-Sermaye Yedekleri		
2-Birikmiş Amortismanlar (-)			1-Hisse Senedi İhraç Primleri		
3-Yapılmakta Olan Yatırımlar			2-Hisse Senedi İptal Karları		
4-Verilen Avanslar			3-M.D.V. Yeniden Değerl. Artışl.		
E-Maddi Olmayan Duran Varlıklar			4-İştirakler Yeniden Değerleme Artışları		
1-Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Brüt)			5-Diğer Sermaye Yedekleri		
2-Birikmiş Amortismanlar (-)			C-Kar Yedekleri		
3-Verilen Avanslar			1-Yasal Yedekler		
F-Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar			2-Statü Yedekleri		
1- Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar (Brüt)			3-Olağanüstü Yedekler		
2-Birikmiş Tükenme Payları(-)			4-Diğer Kar Yedekleri		
3-Verilen Avanslar			5-Özel Fonlar		
G-Gelecek Yıl. Ait Gid. ve Gelir Tahakkukları			D-Geçmiş Yıllar Karları		
H-Diğer Duran Varlıklar			E-Geçmiş Yıllar Zararları(-)		
			F-Dönem Net Karı (Zararı)		
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI			ÖZ KAYNAKLAR TOPLAMI		
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI			PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI		

Tablo 12. Hesap Grupları

1.DÖNEN VARLIKLAR	3.KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
10 - HAZIR DEĞERLER	30 - MALİ BORÇLAR
11 - MENKUL KIYMETLER	31
12 - TİCARİ ALACAKLAR	32 - TİCARİ BORÇLAR
13 - DİĞER ALACAKLAR	33 - DİĞER BORÇLAR
14	34 - ALINAN AVANSLAR
15 - STOKLAR	35
16	36 - ÖDENECEK VERGİ VE DİĞ. YÜKÜM.
17 - YILLARA YAY. İNŞ. ON. MALİYETLERİ	37 - BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
18 - GELECEK AYLARA AİT GİD. VE GEL. TAH.	38 - GELECEK AYLARA AİT. GEL. VE GİD. TAH.
19 - DİĞER DÖNEN VARLIKLAR	39 - DİĞER KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
2.DURAN VARLIKLAR	4.UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
20	40 - MALİ BORÇLAR
21	41
22 - TİCARİ ALACAKLAR	42 - TİCARİ BORÇLAR
23 - DİĞER ALACAKLAR	43 - DİĞER BORÇLAR
24 - MALİ DURAN VARLIKLAR	44 - ALINAN AVANSLAR
25 - MADDİ DURAN VARLIKLAR	45
26 - MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR	46
27 - ÖZEL TÜKENMEYE TABİ VARLIKLAR	47 - BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
28 - GEL. YIL. AİT GİD. VE GEL. TAH.	48 - GELECEK YILLARA AİT GEL. VE GİD. TAH.
29 - DİĞER DURAN VARLIKLAR	49 - DİĞER UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
	5.ÖZKAYNAKLAR
	50 - ÖDENMİŞ SERMAYE
	51
	52 - SERMAYE YEDEKLERİ
	53
	54 - KÂR YEDEKLERİ
	55
	56
	57 - GEÇMİŞ YILLAR KÂRLARI
	58 - GEÇMİŞ YILLAR ZARARLARI
	59 - DÖNEM NET KÂRI(ZARARI)

Tablo 11 ve 12’te olduğu gibi hesap grupları ve alt gruplarında bulunan hesap kalemlerinin zekât açısından, zekâta eklenme, zekâttan muaf olma, zekât matrahından indirilme veya zekât açısından özel durum barındırma hali incelenmektedir.

3.6.1. Dönen Varlıklar

Bilançoda bulunan dönen varlıklar sınıfında yer alan hesap gruplarındaki hesaplarda işletmelerin kasalarında veya banka hesaplarında bulunan varlıklar ve olağan koşullarda bir yıl içinde nakde dönüştürülmesi planlanan varlıkları izlenmektedir. Bu hesap grupları ve içerdiği alt hesaplar başlıklar halinde incelenecektir.

3.6.1.1. Hazır Değerler

Grup olarak 10 Hazır Değerler nakdi olarak kasa veya bankada bulunan varlıklar ile işletmelerin ihtiyaç duydukları anda değer kaybına uğramaksızın nakde çevrilme imkânı bulunan varlıkları içine almaktadır. Bu hesap grubu altında:

10 HAZIR DEĞERLER

- 100 Kasa
- 101 Alınan Çekler
- 102 Bankalar
- 103 Verilen Çek Ve Ödeme Emirleri
- 108 Diğer Hazır Değerler hesapları bulunmaktadır.

Hesap grubu VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 13'de belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 13. Hazır Değerlerin VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
100	Kasa	Döviz/TL	İtibari Değer + Kur Değerlemesi/ İtibari Değer	İtibari Değer/ Döviz Hesapları İçin Piyasa Değeri
101/103	Alınan/Verilen Çekler	TL	İtibari Değer	Tasarruf Değeri
102	Bankalar	Vadesiz TL/Döviz	Mukayyet Bedel/ Kur Değerlemeli Ve Kıst Dönem Faiz İlaveli Mukayyet Bedel	TL Hesabı Mukayyet Bedel/ Döviz Hesapları İle Piyasa Değeri
108	Diğer Hazır Değerler	Menkul Kıymet Kuponları/Yoldaki Paralar Döviz/TL	Mukayyet Bedel/ İtibari Değer + Kur Değerlemesi/ İtibari Kıymet	TL Hesabı Mukayyet Bedel/ Döviz Hesapları İle Piyasa Değeri

Bu hesaplar da kendi içinde alt hesaplar barındırır. Örnek olarak kasada bulunan Türk Parası (TP) ve Yabancı Paralar (YP) hesabıdır. Aynı durum banka hesapları için de geçerlidir.

100 Kasa hesabı, bilançoda iki grup olarak değerlendirilebilir. İlk hesap olan TP hesabında kendi değeri üzerinden hesaplama yapılırken, YP hesabının ise ayrıca değerlendirilmeye tabi tutulması gerekmektedir. Bunun nedeni VUK'a göre düzenlenen bilançolarda kasada bulunan YP alım tarihleri ile kayıt altına alınır ve bilanço/envanter değerlendirme günü itibarı ile tekrar değerlemeye tabi tutulur. Güncel efektif kurun alım tarihinde olan efektif alış kurundan yüksek olması durumunda kambiyo kârı, YP alım tarihindeki efektif kurdan daha düşük olması durumunda

kambiyo zararı olarak kayıt yapılır (Sayın, 2020, s. 39-40). Bu değerlendirme sonucunda zekât açısından bir değişim olmamaktadır.

101 Alınan Çekler hesabı da alacakların zekâtı bölümünde olduğu gibi bilanço tarihi itibarı ile yapılan güncel değeri üzerinden değerlendirilmektedir. Reeskont uygulanması/uygulanmaması durumunda muhasebenin temel kavramlarından olan tutarlılık ilkesi gereği borç senetlerine de aynı şekilde reeskont uygulanmakta/uygulanmamaktadır. Muhasebenin temel kavramlarından özün önceliği kavramı gereğince alınan çekler vadeli olması durumunda senetlerde olan uygulamada olduğu gibi yani üzerinde yazılı değer ile zekât matrahına eklenmektedir.

102 Bankalar hesabı, bu hesap da vadesiz mevduat olarak bulunan paralar kasada bulunan paralar ile aynı statüde kabul edilmektedir. Vadeli mevduat olması durumunda ise zekât açısından farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Vadeli mevduatta bulunan YP veya TP hesaplarında olan anapara zekât matrahına eklenirken, faiz artışı ile ilgili olarak verilen fetvalar gereği zekât matrahında bir işleme tabi tutulmayarak, herhangi bir sevap beklentisi olmaksızın tasadduk edilmesi önerilmektedir. Katılım bankalarında olan vadeli kâr payı ise DİB ve İslam hukukçuları tarafından verilen fetvalarda faiz olarak tanımlanmamasından kaynaklı olarak anapara ve kâr payı olarak zekât matrahına eklenecektir.

103 Verilen Çek ve Ödeme Emirleri hesabı da borçlar sınıfında yer aldığı için zekât matrahından indirilecek hesaplar kaleminde yer almaktadır.

108 Diğer Hazır Değerler hesabı diğer hazır değerler grubunda yer almayan hazır değerlerin olduğu hesaplardır. Bu değerler de varlık sınıfında olduğundan zekâta tabi olarak uygulama yapılmaktadır.

3.6.1.2. Menkul Kıymetler

İşletmelerin varlık bulundurma amaçları getiri elde etme olarak belirtilmektedir. Bu bağlamda işletmeler sahip oldukları ve atıl olan nakit ve benzeri varlıklarını yatırım şeklinde değerlendirebilmektedir. Kısa süreli yatırım değerlendirme hesabı olarak edinilen bu varlıklar 11 No'lu hesap grubu olan Menkul Kıymetler hesabı grubu olarak

adlandırılan grupta yer alırlar. Bu grupta hisse senetleri, özel ve devlet tahvilleri, bono gibi menkul kıymetler yer almaktadır. Bu hesaplar:

11 MENKUL KIYMETLER

- 110 Hisse Senetleri
- 111 Özel Kesim Tahvil, Senet Ve Bonoları
- 112 Kamu Kesimi Tahvil, Senet Ve Bonoları
- 118 Diğer Menkul Kıymetler
- 119 Menkul Kıymet Değer Düşüklüğü Karşılığı(-) hesaplarıdır.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 14’de belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 14. Menkul Kıymetlerin VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
110	Hisse Senetleri		Alış Bedeli	Piyasa Değeri
111	Özel Kesim Tahvil Senet ve Bonoları	Banka Bonoları/Finansman Bonoları/Gayrimenkul Sertifikaları/İpotekli Borç Senetleri/Konut Sertifikaları/Tahviller	Alış Bedeli +Dönemsel Kâr İlavesi/Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler/Geçici İlmuhaberler/Gelir Ortaklığı	Alış Bedeli (Faiz Gelirleri Hariç)

112	Kamu Kesimi Tahvil Senet ve Bonoları	Banka Bonoları/Finansman Bonoları/Tahviller	Alış Bedeli +Dönemsel Kâr İlavesi	Alış Bedeli (Faiz Gelirleri Hariç)
		Devlet Tahvili/Hazine Bonosu	Borsa Rayici	
		Gelir Ortaklığı Senetleri	Alış Bedeli	

110 Hisse Senetleri için hisse senetlerinin zekâtı bölümünde bahsedildiği gibi alım amacı ve/veya hissesi edinilen şirketin zekât verme/hesaplama durumuna göre değerlendirme yapılabilir. Bu hesap zekât matrahı açısından özellik arz eden durumlar bölümünde yer almaktadır.

Birinci durumda hisse senedinin alınma amacına bakılmaktadır. Kısa süreli spekülasyon amaçlı alınmış ise ticari varlık olarak kabul edilir ve piyasa fiyatı üzerinden zekât matrahına eklenmektedir. Bu noktada hissesi edinilen şirketin zekâtının hesaplanması/verilmesi durumları dikkate alınmamaktadır.

İkinci durumda yatırım amacı ile hisse senedi alınmış ise, hissesine sahip olunan şirketin zekât vermesi durumunda zekâttan muaf tutulmaktadır. Hisse senedini ihraç eden şirket zekât vermemiş ama zekâta tabi oranı, yani şirketin sahip olduğu varlıkların zekâta tabi olan oranda hesaplanmış ise elde bulunan hisse senetlerinin değerinin oranı zekât matrahına eklenmektedir. Zekâta dair bir işlem yapılmaması durumunda ise birinci durumda olduğu gibi piyasa fiyatı üzerinden zekât matrahına eklenmesi gerekmektedir.

111 Özel Kesim Tahvil Senet ve Bonoları/112 Kamu Kesim Tahvil Senet ve Bonoları hesapları için ise, zekât açısından bir farklılık bulunmamaktadır. Hesaplar için yapılması gereken vadeli mevduatlarda olduğu gibi anaparalar zekât matrahına eklenirken faiz getirileri zekât matrahından muaf olur ve sevap beklenmeksizin tasadduk edilmesi fıkıhçılar tarafından tavsiye edilmektedir.

119 Menkul Kıymet Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) hesabı bahsi geçen menkul kıymetlerin değerlerinde düşme olması durumunda oluşacak zararın karşılanması için

kullanılan bir hesaptır. Dolayısıyla hesabın kendisi doğrudan bir varlık olmamasından dolayı zekât matrahından muaf olarak hesaplamalar yapılacaktır.

3.6.1.3. Ticari Alacaklar

İşletmeler açısından bir yıl içerisinde nakde dönüştürülmesi öngörülen ve ticari ilişkiler ile ortaya çıkan senetsiz ve senetli alacaklar bu hesap grubunda yer almaktadır. Bu hesap grubunda:

12 TİCARİ ALACAKLAR

- 120 Alıcılar Hesabı
- 121 Alacak Senetleri
- 122 Alacak Senetleri Reeskontu (-)
- 126 Verilen Depozito Ve Teminatlar
- 127 Diğer Ticari Alacaklar
- 128 Şüpheli Ticari Alacaklar
- 129 Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı Hesabı(-) hesapları yer almaktadır.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 15’de belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 15. Ticari Alacakların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
120	Alıcılar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Döviz Değerlemeli(Piyasa Fiyatı) Tasarruf Değeri
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
121	Alacak Senetleri	Döviz	Reeskont, Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Tasarruf Değeri (Reeskont Değerlemesiz)
		TL	Reeskont, Mukayyet Bedel	Tasarruf Değeri
122	Alacak Senetleri Reeskontu	Döviz	Reskont, Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Değerleme Yapılmaz
		TL	Reeskont, Mukayyet Bedel	Değerleme Yapılmaz
124	Kazanılmamış Finansal Kiralama Faiz gelirleri (-)	TL	Mukayyet Bedel	
126	Verilen Depozito ve Teminat	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Döviz Değerlemeli(Piyasa Fiyatı) Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
128	Şüpheli Ticari Alacaklar	Şüpheli Alacaklar	Tasarruf Değeri	Tasarruf Değeri
129	Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı (-)	Şüpheli Alacaklar	Tasarruf Değeri	Tasarruf Değeri

120 Alıcılar /121 Alacak Senetleri hesapları zekât açısından aynı kapsamda yer almaktadır. Ticari alacakların kayıt edildiği bu hesap kalemleri tahsil edilmeme olasılığının fazla olmadığı durumlarda zekât matrahına eklenmektedir. VUK/TMS'ye göre kendi içinde farklılıklar bulunabilir. Zekât açısından ise İslam hukukçuları tarafından bu kalemlerin reeskont uygulanmasının faiz olarak nitelenmesi sonucunda tasarruf değerinin yani kayıtlı yazan değer dikkate alınması daha doğru olarak

nitelenmekte ve uygulama bu şekilde yapılmaktadır. Yalnız ilerleyen zamanlarda DİB bünyesinde bulunan yetkili kurum olan Din İşleri Yüksek Kurulu veya çoğunluk tarafından uygun olduğuna ilişkin görüş bildirilmesi durumunda reeskont ile düzenlenen tutarın da dikkate alınma ihtimali bulunmaktadır.

122 Alacak Senetleri Reeskontu (-), bu hesap paranın zaman değeri kapsamında senedin vadesi dolduğunda olacak değerinin değil bilanço tarihi itibarı ile olan değeri hesaplanmaktadır. Bu durum da İslam hukukçuları tarafından faiz kapsamında değerlendirilmesi ile zekât matrahından muaf olmakta, yani matrah hesaplanırken reeskont hesabı dikkate alınmamaktadır. İlerleyen zaman diliminde uygun fetvanın verilmesi durumunda zekât matrahından alacak senetleri için düşürülme işlemi yapılabilecektir.

126 Verilen Depozito ve Teminatlar hesabı, zekât açısından bir alacak olarak nitelenmesi ve elde o varlığın bulunmamasına karşın bu depozito ve teminat olarak üçüncü kişilere verilen paranın geri alınacağı bir hesap olması nedeniyle zekât matrahına eklenmektedir.

127 Diğer Ticari Alacaklar hesabı, kapsamında sıklıkla kredi kartı alacakları kaydedilmektedir. Bu noktada banka ile işletmelerin yapmış oldukları anlaşmalara bağlı olmak üzere vadesi beklenmeden tahsili durumunda belirli bir oranda komisyon ödemektedir. Bu komisyonlar işletmenin hesabında olmaması nedeniyle net alınacak tutarlar zekât matrahına eklenmektedir. Taksitli yapılan alışverişlerde ise yapılan anlaşmaya bağlı değişiklikler olabileceği için yine komisyonsuz alınacak tutar dikkate alınacaktır. Ticari alacaklara ilişkin ödenen komisyonlar ticari faaliyetin sürdürülebilirliği ve ticari yükümlülüklerini yerine getirebilmesi açısından “komisyon gideri” olarak kabul edilmektedir. Komisyon gideri düşüldükten sonra kalan net kredi kartı alacak tutarı zekât matrahının hesaplanmasında dikkate alınmaktadır.

128 Şüpheli Ticari Alacaklar, şirketin vadesinde tahsil edemediği, vadesi geçmiş tahsili şüpheli alacaklardır. Bu alacaklar şirketin geçmiş yıl birikimleri ışığında hangi oranda tahsil edeceği hesaplanarak tahsil olasılığı yüksek olan bölümü zekât matrahına eklenirken, tahsil olasılığı zayıf olan bölümü zekât matrahından muaf tutulmaktadır.

Bu hesap kaleminin farklı yönleri olması dolayısıyla uygulamada zekât açısından özellik arz eden sınıflar arasında yer almaktadır.

129 Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı hesabı ise şüpheli alacaklar bölümünde zaten oransal olarak belirlendiği için bu hesap kalemi zekât matrahından muaf olarak uygulamada yer alacaktır.

3.6.1.4. Diğer Alacaklar

İşletmelerin temel faaliyet alanları dışında oluşan ve bir yıl içerisinde tahsil edilmesi planlanan alacaklar bu grupta yer almaktadır. Bunlar işletme ortakları, hisse alım ile gerçekleşen ortaklıklardan ve personellerinden alacaklarının izlendiği bu gruptur. Bu hesap grubunda:

13 DİĞER ALACAKLAR

- 131 Ortaklardan Alacaklar
- 132 İştiraklerden Alacaklar
- 133 Bağlı Ortaklardan Alacaklar
- 135 Personelden Alacaklar
- 136 Diğer Çeşitli Alacaklar
- 137 Diğer Alacak Senetleri Reeskontu (-)
- 138 Şüpheli Diğer Alacaklar
- 139 Şüpheli Diğer Alacaklar Karşılığı (-) yer almaktadır.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 16'da belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 16. Diğer Alacakların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
131	Ortaklardan Alacaklar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
132	İştiraklerden Alacaklar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
133	Bağlı Ortaklıklardan Alacaklar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
135	Personelden Alacaklar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
138	Şüpheli Diğer Alacaklar	Değersiz Alacaklar	Tasarruf Değeri	Tasarruf Değeri
		Şüpheli Alacaklar	Tasarruf Değeri	Tasarruf Değeri
139	Şüpheli Diğer Alacaklar Karşılığı (-)	Değersiz Alacaklar	Tasarruf Değeri	Tasarruf Değeri
		Şüpheli Alacaklar	Tasarruf Değeri	Tasarruf Değeri

Bu grupta bulunan hesaplardan 131 Ortaklardan Alacaklar, 132 İştiraklerden Alacaklar, 133 Bağlı Ortaklardan Alacaklar, 135 Personelden Alacaklar, 136 Diğer Çeşitli Alacaklar, gruplarının ortak özellik göstermesi nedeni ile bu beş hesap grubu

birlikte değerlendirilecektir. Türk Ticaret Kanuna göre ortakların işletmelerden para almaları yasaklanmakta, huzur hakkı almalarına olanak tanınmaktadır. Bu noktada ortaklar, personel, iştirak veya bağlı ortaklardan alacakların tamamı zekât açısından alacaklar bölümü ile değerlendirilmektedir. Hesapların ortak özellik ve niteliği olarak alacak sınıfında olmalarından dolayı zekâta tabidir ve matraha eklenmesi gerekmektedir.

131,132,133 numaralı hesap kalemlerinde ortaklardan alacakların zamanında tahsil edilmemesi durumunda faiz yansıtılmaktadır. Adatlandırma olarak adlandırılan bu işlemde faiz tahsil edilmesine karşın günümüz fetva kurullarınca verilen fetvalar ışığında haram olarak kabul edilmesinden dolayı zekât matrahına dâhil edilmemekte ve faiz tutarı tasadduk edilmesi tavsiye edilmektedir. Paranın zaman değeri ve benzeri nedenlerden dolayı bu gelirlere ilişkin farklı fetvalar verilmesi durumunda yapılacak hesaplarda farklı uygulamalar yapılabilecektir.

137 Diğer Alacak Senetleri Reeskontu (-), hesabı için önceki bölümlerde yapılan analiz gibi reeskont hesapları fıkıhçılar tarafından faiz sınıfında yer alması dolayısıyla zekât açısından muafıtır. Yani herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır. Fıkıhçılar tarafından tekrar incelenerek fetva verilmesi durumunda ise bu hesap kalemi zekât matrahından düşülebilecektir.

138 Şüpheli Diğer Alacaklar hesabı ise alacağın tarihlerinin geçmiş olmasına karşın tahsil edilememe olasılıkları işletmeler tarafından geçen yıllara ilişkin veriler ışığında karşılık ayrılmaktadır. Yani bu alacakların alınma oranı işletmelerin geçmiş yıl tecrübeleri ile ihtimali bulunduğu için geçen yıllara oranla alınma ihtimali daha yüksek olan bölümü zekât matrahına eklenirken alınamama ihtimali daha yüksek olan

kısmı ise zekât matrahından muaf tutulmaktadır. Hesabın tamamı ise bu özel durum taşımasından kaynaklı olarak zekât matrahı açısından özellik arz eden durumlar bölümünde yer almaktadır.

139 Diğer Şüpheli Alacaklar Karşılığı (-) hesabı için şüpheli alacaklar kısmında düzenlenmiş olduğu için zekât matrahı açısından bu hesap kalemi işlevsiz olarak değerlendirilir ve zekât açısından muaf kalemler arasında yer almaktadır.

3.6.1.5. Stoklar

Stoklar hesap grubu, işletmelerin ticaret yapmak yani satmak, üretimde kullanmak veya tüketmek amacı ile edinmiş olduğu mamul, yarı mamul, ilk madde ve malzeme, ticari mal, yan ürün, atık ve hurda gibi bir yıl veya daha kısa sürede kullanılacak veya nakde çevrilmesi planlanan varlıklardan oluşmaktadır. Bu hesap grubu:

15 STOKLAR

- 150 İlk Madde ve Malzeme
- 151 Yarı Mamuller-Üretim
- 152 Mamuller
- 153 Ticari Mallar
- 157 Diğer Stoklar
- 158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)
- 159 Verilen Sipariş Avansları kalemlerinden oluşmaktadır.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 17'de belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 17. Stokların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
150	İlk Madde ve Malzeme		Maliyet Bedeli	Piyasa Fiyatı ve Maliyet Bedelinden Hangisinin Fiyatı Daha Düşük Olursa
151	Yarımamuller-Üretim	Manipülasyona Tabi Mallar	Maliyet Bedeli	Piyasa Fiyatı ve Maliyet Bedelinden Hangisinin Fiyatı Daha Düşük Olursa
		Yarımamul	Maliyet Bedeli	
152	Mamuller	Konsinye Mallar	Maliyet Bedeli	Piyasa Fiyatı ve Maliyet Bedelinden Hangisinin Fiyatı Daha Düşük Olursa
		Mamuller	Maliyet Bedeli	
153		Konsinye Mallar	Emsal Bedel	
		Manipülasyona Tabi Mallar	Maliyet Bedeli	
		ticari mallar	Maliyet Bedeli	
157	Diğer Stoklar	İmalat Artıkları(Iskarta, üstübü,deşe v.b)	Emsal Bedel	Emsal Bedel
		Satılacak Sabit Kıymetler	Mukayyet Bedel	Piyasa Fiyatı
		Defolu Ürünler	Üretim Maliyeti veya Emsal Bedel	Üretim Maliyeti veya Emsal Bedel
		Değeri Düşük Mallar	Emsal Bedel	Emsal Bedel
159	Verilen Sipariş Avansları	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel

150 İlk Madde ve Malzeme, 152 Mamuller ve 153 Ticari Mallar hesapları için değerlemeler zekât açısından maliyet bedeli ve piyasa değerinin düşük olanı ile değerlendirilmekte ve zekât matrahına eklenmektedir. Bunun nedeni işletmenin

sürdürülebilirliği açısından maliyeti yüksek olmasına karşın teknolojik vb. sebepler ile değeri düşen varlıklardan zarar edilmemesi için gerekli olmasından kaynaklanmaktadır. Zekât açısından da bu durum varlığın kendisinden zekât ödemesi yapılabileceği için fikhi olarak da bir problem oluşturmamaktadır.

151 Yarı Mamuller maliyet bedeli ile değerlendirilmekte ve zekât matrahına ilave edilmektedir. Üretim tamamlanmasına kadar olan süreçte yapılan direkt ilk madde ve malzeme giderleri, direkt işçilik giderleri ve genel üretim giderleri, vb. harcamalar maliyeti oluşturmaktadır.

157 Diğer Stoklar, hesabında genel anlamda kusurlu veya atıl ürünler takip edilmektedir. Bu ürünlerin maliyetlerinin piyasa fiyatlarının üzerinde olma ihtimali yüksektir. Bu varlıkların değeri güvenilir bir şekilde ölçülmesi durumunda parasal karşılığı olmakta ve bu varlıklar da zekât matrahına ilave edilmektedir.

158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-), zekât açısından dikkate alınmamaktadır. Bunun nedeni ise zekât açısından yapılan değerlemelerde zekâtın varlığın kendisinden verilebileceği düşünülerek, maliyet ve piyasa değerleri arasından daha düşük olan ile değerlendirilmesi durumu olmaktadır.

159 Verilen Sipariş Avansları hesabı yapısı itibarı ile işletmenin varlıkları arasında yer almasından kaynaklı olarak uygulamada zekât matrahına eklenecek hesaplar arasında yer almaktadır.

3.6.1.6. Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri

17 hesap grubu inşaat ile alakalı kalem ve işlemleri kapsamı, zekât açısından kendi içerisinde özel durumlar barındırması nedeni ile uygulamada kapsam dışı olarak nitelenmiş ve değerlemeleri yapılmamaktadır.

Hesap grubunda yer alan bazı hesaplar hesaplar özel fetva gerektirmesinden dolayı değerlendirmeye alınmamış ve Tablo 18'de belirtilmektedir.

Tablo 18. Yaygın İnşaat Hesapları VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
170	Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri	Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyeti	Mukayyet Bedel	Değerlendirmeye Alınmamıştır. Özel Bir Sektör ve Fetvalar Gerektirir
178	Yıllara Yaygın inşaat Enflasyon Düzeltme Hesabı	Yılı Enflasyon Düzeltmesi	Mukayyet Bedel	Değerlendirmeye Alınmamıştır. Özel Bir Sektör ve Fetvalar Gerektirir

3.6.1.7. Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları

18/28 No'lu hesap gruplarında işletmenin gelecek aylara ilişkin gider ve gelirlerinin esas alındığı hesapların kaydedildiği dönem ayırıcı hesaplar yer almaktadır. Bunlar:

- 180/280 Gelecek Aylara Ait Giderler
- 181/281 Gelir Tahakkukları hesaplarıdır.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 19'de belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 19. Gelecek Aylara Ait Gider ve Gelir Tahakkukları VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
180	Gelecek Aylara Ait Giderler	Gelecek Döneme ilişkin Giderler	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
181	Gelir Taahhukları	Gelir Taahhukları	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel

180/280 Gelecek Aylara Ait Giderler işletmenin peşin ödediği kiralar, sigorta giderleri, vergi giderleri, ücret ve komisyonları kapsamaktadır. Bu giderlerin tamamı zekâttan muaf olarak kabul edilerek uygulama yapılacaktır. Bunun nedeni bu varlıkların tam mülkiyet şartını taşıması ve zekât açısından zayıf alacak olarak nitelenmesinden kaynaklanmaktadır.

Gelecek aylar veya yıllara ilişkin giderler hizmet alımının bırakılması ile sözleşmenin iptali durumunda paranın alındığı durumlarda zaten, zekâta tabi olan kasa veya bankalar gibi bir hesapta bulunacağından o dönem içinde de zekâta tabi tutulmuş olmaktadır.

181/281 Gelir Tahakkukları hesabı, işletmenin alması kesinleştiği halde henüz tahsil edilmemiş tutarların izlendiği hesaplardır. Bu hesap grubu zekât açısından düşünüldüğünde alacak olarak düşünülebilir ve uygulamada zekât matrahına eklenecek hesaplar arasında yer almaktadır. Tahsil edilememesi durumunda zekât matrahından muaf tutulmaktadır.

3.6.1.8. Diğer Dönen Varlıklar

19 Diğer Dönen Varlıklar hesap grubu, başta işletmelerin vergi işlemleri ve dönen varlıklar kısmında değinilmeyen diğer hesapların baz alındığı hesaplardır. Bu hesaplar:

19 DİĞER DÖNEN VARLIKLAR

- 190 Devreden Katma Değer Vergisi
- 191 İndirilecek Katma Değer Vergisi
- 192 Diğer Katma Değer Vergisi
- 193 Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar(-)
- 195 İş Avansları
- 196 Personel Avansları
- 197 Sayım ve Tesellüm Noksanları
- 198 Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar
- 199 Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar Karşılığı(-) kalemleridir.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 20'de belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 20. Diğer Dönen Varlıkların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
190	Devreden KDV	Vergi Alacakları (Geçici Vergi, KDV)	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
191	İndirilecek KDV	Vergi Alacakları (Geçici Vergi, KDV)	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
192	Diğer KDV	Vergi Alacakları (Geçici Vergi, KDV)	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
193	Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar	Vergi Alacakları (Geçici Vergi, KDV)	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
195	İş Avansları	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
196	Personel Avansları	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
197	Sayım ve Tesellüm Noksanları		Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel

İşletme bağlı olduğu vergi dairesinin adına KDV tahsilatı yapmakta yine ticari faaliyeti gereği satın aldığı mal ve hizmetler için KDV ödemektedir. Bu yüzden sürekli bir değişkenlik arz etmektedir. Bu hesapların bilançoda olduğu kısımlar için 191,192,197, hesapları zekât matrahından muaf olarak uygulama yapılmaktadır. KDV hesapları kendi içinde mahsuplaştırılacağı için zekât hesaplarında etken olmayacak ve

190 ve 360 numaralı hesaplar matraha eklenme ve düşülme yönünde uygulama yapılacaktır.

190 Devreden KDV hesabı işletmenin ödemiş olduğu ve cari dönemde indirim yapamadığı KDV'yi diğer yapacağı satışlardan tahsil ederek mahsup edeceği için kasasına girme potansiyeli olan bir nakit olarak düşünülmekte ve zekât matrahına eklenmektedir.

193 Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar(-) hesabı işletmenin henüz oluşmamış olmasına karşın devlete cari dönemde kesinti yoluyla (GV Stopajı) veya geçici vergi olarak peşin ödenmiş olan vergiler olmasından dolayı bu hesap zekât matrahından muaf olarak işlem yapılmaktadır

195 İş Avansları ve 196 Personel Avansları hesapları işletmenin geçmiş tecrübelerine göre hesaplanarak ödenmesinden ve geri gelme ihtimali zayıf hesaplar olmasından dolayı uygulamada zekât matrahından muaf olan kalemler arasında yer almaktadır. İşletmeye geri dönmesi durumunda zaten zekâta tabi olan banka veya kasa gibi hesaplara aktarılacak olmasından dolayı bu işlem yapılır.

198 Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar hesabında yine varlık olarak işletmelerin elinde sahip olduğu varlıklar kastedilmektedir. Bunlar zekât açısından matraha eklenecek kalemler arasında yer almaktadır.

199 Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar Karşılığı, bu hesap grubu ise ilgili hesaplarda yaşanabilecek olası eksikliklerin karşılanabilmesi amacı ile kayıt yapılan bir hesaptır. Dolayısıyla zekât matrahından indirilmesi gerekmektedir.

3.6.2. Duran Varlıklar

İşletmelerin bünyelerinde bulundurdukları varlıkları iki grup halinde bilançoda yer almaktadır. Bunlar Dönen Varlıklar ve Duran Varlıklardır. Bu iki grupta bulunan varlıkların ayrılmasına temel teşkil eden durum bir yıl içinde veya daha uzun bir sürede nakde çevrilme durumudur. Duran varlıklar sınıfında yer alan varlıklar bir yıldan uzun sürede nakde çevrilmesi düşünüldüğü için alt hesaplar bazında zekât ile ilgili durumları değerlendirilecektir.

Duran varlıklar sınıfında yer alan hesap grupları:

- 22 TİCARİ ALACAKLAR
- 23 DİĞER ALACAKLAR
- 24 MALİ DURAN VARLIKLAR
- 25 MADDİ DURAN VARLIKLAR
- 26 MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR
- 27 ÖZEL TÜKENMEYE TABİ VARLIKLAR
- 28 GELECEK YILLAR AİT GİDERLER VE GELİR TAHAKKUKLARI
- 29 DİĞER DURAN VARLIKLAR

3.6.2.1. Ticari Alacaklar

22 Ticari Alacaklar hesap grubunda yer alan hesaplar 12 Ticari Alacaklar hesap grubunda yer alan açıklamalar aynen geçerli olduğu için hesap kalemleri için ayrıca bir değerlendirme yapılmamaktadır.

3.6.2.2. Diğer Alacaklar

23 Diğer Alacaklar hesap grubunda yer alan hesaplar 13 Diğer Alacaklar hesap grubunda yer alan açıklamalar aynen geçerli olduğu için hesap kalemleri için ayrıca bir değerlendirme yapılmamaktadır.

3.6.2.3. Mali Duran Varlıklar

24 Mali Duran Varlıklar hesap grubunda yer alan hesaplar uzun vadede olan amaçlar veya yasal zorunluluk sebebi ile elde bulundurulmuş uzun vadeli menkul kıymetler olarak nitelenmektedir. Hesap grubu:

24 MALİ DURAN VARLIKLAR

- 240 Bağlı Menkul Kıymetler
- 241 Bağlı Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)
- 242 İştirakler
- 243 İştiraklere Sermaye Taahhütleri (-)
- 244 İştirakler Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)
- 245 Bağlı Ortaklıklar
- 246 Bağlı Ortaklıklar Sermaye Taahhütleri (-)
- 247 Bağlı Ortaklıklar Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)
- 248 Diğer Mali Duran Varlıklar
- 249 Diğer Mali Duran Varlıklar Karşılığı (-)

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 21’de belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 21. Mali Duran Varlıkların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
240	Bağlı Menkul Kıymetler	Hisse senetleri	Alış Bedeli	Piyasa Değeri
242	İştirakler	Hisse senetleri	Alış Bedeli	Piyasa Değeri
245	Bağlı Ortaklıklar	Hisse senetleri	Alış Bedeli	Piyasa Değeri

Bu hesap grubunda yer alan 240 Bağlı Menkul Kıymetler, 242 İştirakler, 245 Bağlı Ortaklıklar, 248 Diğer Mali Duran Varlıklar sınıfında yer alan hesaplar zekât açısından ortak nitelik göstermektedir. Bunlar zekât açısından özellik gösteren durumlar içinde değerlendirilecektir. Bu varlıklar hisse senetlerinde olduğu gibi değerlendirilse de bir yıl içinde nakde çevrilmesi planlanmadığından dolayı zekât açısından spekülâtif olarak ticari varlık sınıfında yer alması doğru olmayabilir. Bu varlıkların durumuna göre değerlendirme yapılması gerekmektedir. Bu hesaplar üç tür durum arz etmektedir.

- Birinci durum işletmenin sahip olduğu hisselerin bağlı olduğu şirketin zekât verdiği durumdur. Bu durumda bir varlıktan iki defa zekât ödenmesi gerekmediğinden zekât matrahından muaf tutulmaktadır.

- İkinci durum olarak, hissesi bulundurulmuş şirketin zekât vermediği yalnız zekât hesabı yaptığı durumdur. Bu durumda hissesi bulundurulmuş şirkette tüm varlıkları içinde zekâta tabi ne kadar ise işletme hesaplarında olan varlığının zekâta tabi olan kısmını zekât matrahına eklemesi, kalan bölümünü ise zekâttan muaf olarak hesaplamaması gerekmektedir.

- Üçüncü durumda ise, hisseye sahip olunan şirketin, zekât ödemediği ve zekât hesabı yapmadığı durumdur. Bu durumda şirketin iki şekilde uygulama yapması olanaklı olmaktadır. Bunlardan ilki tahmini bir oran hesaplamak ve o oranda varlıklarını zekâta tabi tutmaktır. İkinci yol olarak bu oranın tahmini de zor veya vebal olabileceği düşüncesi hakim olursa varlığın tamamı zekât matrahına eklenmektedir.

241 Bağlı Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı, 244 İştirakler Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı, 247 Bağlı Ortaklıklar Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı (-), 249 Diğer Mali Duran Varlıklar Karşılığı (-) ve 249 Diğer Mali Duran Varlıklar Karşılığı (-) hesapları ise diğer karşılık hesapları gibidir. Bu hesaplar ihtiyatlılık ilkesi gereği sermayenin korunması amacıyla olası değer düşüklükleri için oluşturulan bir hesaptır. Bu hesaplarda maliyet bedeli ile piyasa değeri arasından piyasa değerinin düşük olduğu durumlarda, piyasa değerinden değerleme yapılacağından zekât matrahından düşülmeden ve muaf olarak kabul edilecektir.

243 İştiraklere Sermaye Taahhütleri (-) ve 246 Bağlı Ortaklıklar Sermaye Taahhütleri (-), hesapları, şirketin ödemeyi taahhüt ettiği yalnız ödemediği nakitler olarak değerlendirilmektedir. Bu nakit henüz ortaklığa, yani yatırıma dönüşmemesinden dolayı sözleşmeye göre değişim gösterebilir. Bu yönü ile zekât açısından özellik arz eden hesaplar arasında yer almaktadır.

3.6.2.4. Maddi Duran Varlıklar

İşletmelerin bir dönemden uzun vadede kullanmak için edinmiş olduğu fiziki olarak karşılığı bulunan varlık kalemleri, 25 Maddi Duran Varlıklar Hesap grubunda yer almaktadır. Ticari alacak karşılığı edinilen ve yatırım ile ticari faaliyetlerde kullanım amacı taşımayan Maddi Duran Varlıklar zekâta tabidir. İşletme faaliyetlerinde kullanılacak MDV ise zekâta tabi değildir. Bu hesaplar aşığıda daha ayrıntılı olarak incelenmektedir. Bu hesaplar,

25 MADDİ DURAN VARLIKLAR

- 250 Arazi Ve Arsalar
- 251 Yer Altı Ve Yerüstü Düzenleri
- 252 Binalar
- 253 Tesis Makine Ve Cihazlar
- 254 Taşıtlar

- 255 Demirbaşlar
- 256 Diğer Maddi Duran Varlıklar
- 257 Birikmiş Amortismanlar (-)
- 258 Yapılmakta Olan Yatırımlar
- 259 Verilen Avanslar kalemlerinden oluşmaktadır.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 22’de belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 22. Maddi Duran Varlıkların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
250	Arazi ve Arsalar	Arazi ve Arsalar	Maliyet Bedeli	Piyasa Değeri
251	Yer Altı ve Yerüstü Düzenleri	Yer Altı ve Yerüstü Düzenleri	Maliyet Bedeli	Değerlendirilmez
252	Binalar	Binalar	Maliyet Bedeli	Piyasa Değeri
253	Tesis, Makine ve Cihazlar	Tesis, Makine ve Cihazlar	Maliyet Bedeli	Piyasa Değeri
254	Taşıtlar	Taşıtlar	Maliyet Bedeli	Piyasa Değeri
255	Demirbaşlar	Demirbaşlar	Maliyet Bedeli	Değerlendirilmez
257	Birikmiş Amortismanlar	Yer Altı ve Yerüstü Düzenleri, Tesis Makine ve Cihazlar, Taşıtlar, Demirbaşlar, Binalar	Maliyet Bedeli	Değerlendirilmez
		Birikmiş Amortismanlar	Mukayyet Bedel	Değerlendirilmez
258	Yapılmakta Olan Yatırımlar		Mukayyet Bedel	Değerlendirilmez

259	Verilen Avanslar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
		Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü

250 Arsalar hesabı edinme amacına göre zekât açısından farklılıklar göstermekte ve zekât açısından özellik arz eden kalemler arasında yer almaktadır. Fabrika arsası, tarım işi, ahır vb. işletmenin faaliyetlerinde kullanılmak üzere edinilmiş veya elde tutulması durumunda zekâttan muaf olmaktadır. Alım-satım amacı ile elde tutulması durumunda ise zekâta tabi olmaktadır. Değerlemesi ise maliyet bedeline kıyaslandığında piyasa değerinin daha yüksek olma ihtimalinin yüksekliği ve gerçeği yansıtması için piyasa fiyatı üzerinden değerlemeye tabi tutulmaktadır.

251 Yer Altı ve Üstü Düzenleri hesabı içerik olarak fabrika veya işletmenin önünde havuz, bahçe vb. düzenlemelerin kayıt edildiği bir hesaptır. Tekdüzen muhasebe sisteminde maliyet değeri ile değerlendirilmesine karşın zekât açısından muaftır. Bunun nedeni bu varlıkların satış amacının olmamasıdır.

252 Binalar Hesabına TMS'ye göre binaların üzerinde buldukları arsanın değerinin bilinmesi durumunda bina ve arsa değerleri farklı şekilde maliyet değeri üzerinden kayıt edilmektedir. Binalarda edinme amacına göre zekât açısından özellik gösteren durumlardandır. Edinme amacı ticari olduğu durumlarda doğrudan zekâta tabi olurken, kiralama veya işletme faaliyetlerinde kullanım amacı ile edinilmişse veya elde tutuluyorsa zekâta tabi tutulmamaktadır.

253 Tesis Makine ve Cihazlar hesabı işletme faaliyetlerinde kullanılan makine ve teçhizatların kayıtlı olduğu bir hesap olması dolayısıyla zekât matrahından muaf tutulmaktadır.

254 Taşıtlar hesabı da binalar ve arsalar hesaplarında olduğu gibi edinme ve elde tutulma amacına göre zekât açısından özellik gösteren hesaplardandır. Edinme amacı ticari olduğu durumlarda doğrudan zekâta tabidir. Kiralama veya işletme

faaliyetlerinde kullanım amacı ile edinilmiş veya elde tutuluyorsa zekâta tabi tutulmamakta yani zekât açısından muaf kalemler arasında yer almaktadır.

255 Demirbaşlar hesabında kayıtlı olan kalemler genellikle işletmelerin faaliyetlerinde kullanacakları her türlü büro, makine vb. malzemelerin kayıt edildiği varlıkları sınıflandırılmaktadır. Bu noktada zekât açısından muaf olan kalemler arasında bulunarak uygulama yapılacaktır.

256 Diğer Maddi Duran Varlıklar hesabı ise maddi duran varlıklar hesap grubu içinde hiçbirinin içinde yer almayan hesapların kayıt yapıldığı ve izlendiği hesaptır. Zekât açısından ise özellik arz eden durumlardandır. Şirketin faaliyetlerinde kullanılacak ise zekâttan muaf olurken, satılma amacı ile işletme bünyesinde bulunuyorsa zekât matrahına eklenmesi gerekmektedir.

257 Birikmiş Amortismanlar (-) hesabı, işletmelerin birden fazla dönemde kullanacakları varlıkları, dönemsellik ilkesi gereğince kullanılacağı dönemlere bölünerek gidere dönüştürülmesi durumudur. Zekât açısından işletmenin faaliyetlerinde kullanacağı bir varlık edinildiğinde tamamı zekâttan düşülmüş olmaktadır. Bunun nedeni ise zaten bu varlığın edinilme sürecinde kasa, banka veya çek/senet yoluyla işletmeden varlık çıkışı olmasıdır. Borç kalemi oluşmuş ise zaten zekâttan düşüleceği için dolayısıyla yapılan gider işletmenin zekâta tabi olan kısmında bulunmadığı için zekât matrahına eklenmemiş olur. Bu hesabın zekâttan düşülmesi diğer ticari varlıklardan hesaplanan matrahta bir azalma oluşturacağından bu hesap zekâttan muaf olarak uygulama yapılmaktadır.

258 Yapılmakta Olan Yatırımlar, tamamlanmayan ve inşa halinde olan duran varlıkların kaydedildiği hesaptır. Satılması veya güncel durumunda ticari bir niyeti olmamasından dolayı zekât matrahından muaf olan sınıfta yer almaktadır. Tamamlandığı ve 256 Diğer Maddi Duran Varlıklar sınıfına aktarıldığı durumda ise elde tutulma amacına göre tekrar değerlendirilmektedir.

259 Verilen Avanslar hesabı ise işletmenin alacağı bir varlık için ön ödeme biçiminde olan bir hesap kalemidir. İşletme alacağı varlığı edinmediği için ve kontrolünde de olmadığı için zekât matrahından muaf tutulmaktadır. Lakin varlık veya

hizmet alınmadığı takdirde paranın geri alınması söz konusu olup zekât matrahına tabi olan bir varlığa dönüşürse zaten zekât matrahına eklenmiş olmaktadır. Yani hesap bu hali ile zekât matrahından muaf olarak uygulamada yer almaktadır.

3.6.2.5. Maddi Olmayan Duran Varlıklar

Bu grupta fiziksel bir varlığa sahip olmayan lakin işletmenin kullanmış olduğu Şerefiye, Haklar vb. aktif karakterli duran varlık hesaplarının bulunduğu hesaplar yer almaktadır. İşletmeler fiziksel varlığı olmadığı halde faydalandığı veya faydalanmak istediği varlıkları bu hesap grubunda yer alan hesaplarda izlemektedir. Bu hesaplar:

26 MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR

- 260 Haklar
- 261 Şerefiye
- 262 Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri
- 263 Araştırma ve Geliştirme Giderleri
- 264 Özel Maliyetler
- 267 Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar
- 268 Birikmiş Amortismanlar (-)
- 269 Verilen Avanslar

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 23'de belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 23. Maddi Olmayan Duran Varlıkların VUK ve Zekât Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
260	Haklar	Haklar	Mukayyet Bedel	Değerlendirilmez
261	Şerefiye	Şerefiye	Mukayyet Bedel	Değerlendirilmez
262	Kuruluş ve Örgütlenme Gideri	Kuruluş ve Örgütlenme Gideri	Mukayyet Bedel	Değerlendirilmez
263	Araştırma ve Geliştirme Gideri	Araştırma ve Geliştirme Gideri	Mukayyet Bedel	Değerlendirilmez
264	Özel Maliyetler	Özel Maliyetler	Maliyet Bedeli	Değerlendirilmez
268	Birikmiş Amortismanlar(-)	Şerefiye	Mukayyet Bedel	Değerlendirilmez
		Özel Maliyetler	Maliyet Bedeli	
		Kuruluş ve Örgütlenme Gideri	Mukayyet Bedel	
		Haklar	Mukayyet Bedel	
		Araştırma ve Geliştirme Gideri	Mukayyet Bedel	
		Birikmiş Amortismanlar	Mukayyet Bedel	
269	Verilen Avanslar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel

260 Haklar hesabı, ticari faaliyetlerin yürütülmesi ile ilgili olan lisans, patent, telif vb. amaçlar ile edinilmiş ise zekâttan muaf olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni haklardan yararlanılması durumunda işletmelerin yürütmekte oldukları faaliyetleri için problemlerle karşılaşabilecek olmasıdır. Zekât açısından işletmenin zaruri ihtiyacı olarak yani havaic-i asliyye sınıfında düşünülmesi gerekmektedir.

261 Şerefiye hesabında izlenen ve varlık olarak kabul edilen şerefiyeler, TMS'ye göre işletmenin kontrolünde olmayan ve gelecekte fayda sağlama olasılığı olmadığı için varlık sınıfında yer almamaktadır. Dolayısıyla şerefiyenin değerinin doğru ölçülebilmesi için satılması durumunda zekâta tabi olması daha uygun olarak düşünülmektedir. Yani uygulamada zekâttan muaf kalemler arasında yer almaktadır.

262 Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri hesabı da aynı şekilde işletme açısından satılabilen ticari bir varlık olarak düşünülmediği için zekâttan muaf olarak uygulamada yer almaktadır.

263 Araştırma ve Geliştirme Giderleri hesabı, işletmelerin üretim veya hizmetlerini daha iyi bir duruma getirme veya yeni ürün/hizmet geliştirebilmesi için yaptığı giderlerin izlendiği hesaptır. Bunlar ileride ticari olarak satılabilecek bir varlık haline gelmesi durumunda zekâta tabi olmakta ve o durumda da zaten zekâta tabi varlıklar içinde bir hesap içinde yer almaktadır. Hesabın kendisi zekât açısından özellik arz eden durumlarda uygulamada yer almaktadır.

264 Özel Maliyetler hesabı kiralanan gayrimenkul gibi varlıklara yapılan dekorasyon, ısınma veya havalandırma gibi olan harcamalardır. Bu harcamalar zaten nakit benzeri varlıklardan çıkacağı veya borç olarak sınıflandırılarak zekâttan indirileceği için bu hesap için ayrıca zekât açısından bir işlem yapılmasına gerek olmamaktadır. Bu hesap kalemi uygulamada zekâttan muaf kalemler arasında yer almaktadır.

267 Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar hesabı, olağan şartlarda işletmenin faaliyetlerinde kullandığı lakin diğer hesaplar sınıfında yer almayan varlıklar için kullanılan bir hesaptır. Bu niteliği itibarı ile uygulamada zekât açısından muaf kalemler arasında yer almaktadır.

268 Birikmiş Amortismanlar (-), 257 birikmiş amortismanlar hesabında olduğu gibi işletmelerin birden fazla dönemde kullanacakları varlıkları, dönemsellik ilkesi gereğince kullanılacağı dönemlere bölünerek gidere dönüştürülmesi durumudur. Zekât açısından işletmenin faaliyetlerinde kullanacağı bir varlık edinildiğinde tamamı zekâttan düşülmüş olmaktadır. Bunun nedeni zaten bu varlığın edinilme sürecinde

kasa, banka veya çek/senet yoluyla işletmeden varlık çıkışı olmuştur. Borç kalemi oluşmuş ise zaten zekâttan düşeceği için dolayısıyla yapılan gider işletmenin zekâta tabi olan kısmında bulunmadığı için zekât matrahına eklenmemiş olur ve bu hesabın zekâttan düşülmesi artı bir azalma olacağından herhangi bir işleme tabi tutulmamakta ve bu hesap zekâttan muaf olarak uygulamada yer almaktadır.

269 Verilen Avanslar işletmenin satın alacağı bir varlık için ön ödeme biçiminde olan işlemlerin izlendiği hesap kalemidir. İşletme alacağı varlığı edinmediği için ve kontrolünde de olmadığı için zekât matrahından muaf tutulmaktadır. Lakin varlık veya hizmet alınmadığı takdirde paranın geri alınması söz konusu olursa yani işletmenin varlıkları arasında yer alır ve bu hesap haliyle zekât matrahına eklenecek kalemler arasında uygulamada yer almaktadır.

3.6.2.6. Özel Tükemeye Tabi Varlıklar

27 No'lu hesap grubu maden sektörü ile ilgilidir. Ticari faaliyetin sürdürülebilmesi için yapılan rezerv arama ve rezervin çıkarılabilmesi için yapılan arama, hazırlık ve geliştirme harcamaları bu hesap grubunda yer alan hesaplarda izlenmektedir. Bunlar maddi duran varlık sınıfında olup ticari faaliyetle ilgili olduğu durumda zekâta tabi olarak değerlendirilmektedir. Lakin kendi içinde özel durumlar barındırması zekât açısından da farklı fetvalar içermesi nedeniyle özgün bir çalışma yapılması ile değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. Uygulamada bu hesap kalemi değerlendirilmeyecektir. Bu nedenle değerlendirilme tablosunda yer almamaktadır.

3.6.2.7. Gelecek Yıllar Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları

Bu 28 Gelecek Yıllar Ait Giderler ve Gelir Tahakkukları hesap grubu da 18 hesap grubu ile aynı işlemlere tabi olarak değerlendirildiğinden ayrıca bir değerlendirilme yapılmamaktadır.

3.6.2.8. Diğer Duran Varlıklar

Bu hesap grubu kendinden önce bulunan duran varlıklar bölümlerine girmeyen duran varlıklardan oluşan hesapların oluşturduğu hesap grubudur. Bu grup kendi içinde ve uygulamada özel bir gruptur. Çoğunlukla kullanılmayan bu hesaplar 17 no'lu

hesap grubu gibi özel faaliyet içeren işletmeler tarafından kullanılmakta ve aşağıdaki incelemeler de duruma göre farklılıklar arz edebilmektedir. Bunlar: hesaplar,

29 DİĞER DURAN VARLIKLAR

- 291 Gelecek Yıllarda İndirilecek Katma Değer Vergisi
- 292 Diğer Katma Değer Vergisi
- 293 Gelecek Yıllar İhtiyacı Stoklar
- 294 Elden Çıkarılacak Stoklar ve Maddi Duran Varlıklar
- 295 Peşin Ödenen Vergi ve Fonlar
- 297 Diğer Çeşitli Duran Varlıklar
- 298 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)
- 299 Birikmiş Amortismanlar (-) kalemlerinden oluşmaktadır.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 24'de belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 24. Diğer Duran Varlıkların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
291	Gelecek Yıllarda İndirilecek Katma Değer Vergisi	Vergi Alacakları (Geçici Vergi, KDV)	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
292	Diğer KDV	Vergi Alacakları (Geçici Vergi, KDV)	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
293	Gelecek Yıllar İhtiyacı Stoklar	Stoklar	Mukayyet Bedel	Piyasa Fiyatı Ve Maliyet Bedelinden Düşük Olan Bedel
294	Elden Çıkarılacak Stoklar ve Maddi Duran Varlıklar Hesabı,	Maddi Duran Varlık ve Stoklar	Mukayyet Bedel	Piyasa Fiyatı Ve Maliyet Bedelinden Düşük Olan Bedel

293 Gelecek Yıllar İhtiyacı Stoklar hesabı nitelik olarak işletmenin dönem içinde kullanmayı planlamadığı stokları ifade etmektedir. Bu niteliği ile ticari varlık kapsamında olarak nitelenerek zekât matrahına dâhil edilmektedir.

294 Elden Çıkarılacak Stoklar ve Maddi Duran Varlıklar hesabı, nitelik olarak işletmenin faaliyetlerinde kullanmış oldukları varlıkları kullanımının durdurularak satma niyeti oluşunda aktarılan hesaptır. Hesap bu yönüyle faaliyetlerde kullanılan bir varlığın ticari varlığa dönüştüğünü göstermektedir ve zekât matrahına eklenir.

Bu grubun diğer hesapları özel nitelikler arz etme nedeni ile işletme bazında özel olarak incelenmesi gerekmekte ve öznel durumlar dikkate alınarak hesaplamalar yapılmasının zekât açısından daha doğru olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla tüm grup zekât açısından özellik arz eden durumlar başlığı altında sınıflandırılacaktır.

3.6.3. Kısa ve Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar

İşletmelerin aktif yapılarını oluşturulmasında öz kaynakların yanı sıra yabancı kaynaklara da ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlar kendi içinde ödenecekleri vadelere göre kısa ve uzun vadeli yabancı kaynaklar olarak bölümlenmektedir.

Yabancı kaynakların kullanımında finansman maliyetleri büyük önem arz etmektedir. Zekât açısından ise borçlar bölümünde anlatıldığı gibi bu yabancı kaynakların hangi varlıkların edinilmesinde kullanıldığı incelenmektedir.

Borçların zekâttan düşülmesi ile ilgili olarak klasik ve modern olarak iki görüş bulunmaktadır. Klasik görüşte borçların tamamı zekât matrahından indirilirken, modern görüşte ise sadece o yıl ödenecek olan bölümü zekât matrahından indirilmektedir. Modern görüşün oluşmasında ilk esas alınan bireyler ve bu bireylerin maaş benzeri gelir ile hayatını ikame ettiği varsayımları bulunmaktadır. Şirketlerde ise bu durum farklılıklar barındırmakta ve borç edinilen kaynağın nerede kullanıldığının incelenmesi gerekmektedir. Borç kaynağı zekâta tabi bir varlık edinilmesinde kullanılmış ise borçlar zekât matrahından indirilmektedir. Çünkü finansmanı şirkete ait olmayan bir kaynak ile zekâta tabi varlık edinilmiş ise şirket kendi kaynakları ile edinmediği varlık için fazladan zekât ödemek durumunda kalabilmektedir.

Diğer bir durum olarak ise zekâta tabi olmayan bir varlığın finansmanında kullanılması halinde zaten zekâta tabi olmayan bir varlık alınmış ve birde onun borcunun tamamının zekâttan düşülmesi durumunda fakirlerin hakkı olan zekât ödenmemiş demektir. Bu noktada ise modern görüş benimsenmekte ve o yıl ödenecek olan kısmı zekât matrahından indirilmesinin daha doğru olacağı düşünülerek ve uygulamada bu şekilde yer almaktadır.

Bu grup içinde bulunan hesap grupları şunlardır:

- 30 MALİ BORÇLAR
- 32 TİCARİ BORÇLAR
- 33 DİĞER BORÇLAR
- 34 ALINAN AVANSLAR
- 36 ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER
- 37 BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI

- 38 GELECEK AYLARA AİT GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI
- 39 DİĞER KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
- 40 MALİ BORÇLAR
- 42 TİCARİ BORÇLAR
- 43 DİĞER BORÇLAR
- 44 ALINAN AVANSLAR
- 47 BORÇ VE DİĞER KARŞILIKLARI
- 48 GELECEK YILLARA AİT GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI
- 49 DİĞER UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR

3.6.3.1. Mali Borçlar(Kısa Vadeli)

Bu hesap grubu kredi veren kurumlara olan kısa vadede ödenmesi gereken borçlar ile kısa vadeli para ve sermaye piyasası aracılığı ile sağlanan ve bir yıldan kısa sürede ödenmesi gereken uzun vadeli borçların faiz ve anapara ödemelerini kapsamaktadır.

Bu hesap grubu içinde:

30 MALİ BORÇLAR

- 300 Banka Kredileri
- 302 Ertelenmiş Finansal Kiralama Borçlanma Maliyetleri (-)
- 303 Uzun Vadeli Kredilerin Anapara Taksit ve Faizleri
- 304 Tahvil Anapara Borç, Taksit ve Faizleri
- 305 Çıkarılmış Bonolar ve Senetler
- 306 Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymetler

- 308 Menkul Kıymetler İhraç Farkı (-) hesapları bulunmaktadır.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlendirmeler Tablo 25’de belirtildiği gibi değerlendirmeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 25. Mali Borçların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
300	Banka Kredileri	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
301	Finansal Kiralama İşlemlerinden Borçlar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
302	Ertelenmiş Finansal Kiralama Borçlanma Maliyetleri	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
304	Tahvil Anapara Borç Taksit ve Faizleri	Tahvil Anapara Borç Taksit ve Faizleri	İtibari Değer, Mukayyet Bedel	İtibari Değer, Mukayyet Bedel
305	Çıkarılmış Bonolar ve Senetler	Döviz	Nominal Değer + Kur Değerleme	Nominal Değer + Kur Değerleme
		TL	Nominal Değer	Nominal Değer

Bu hesap grubunda olan varlıkların tamamında zekât açısından değerlendirmeler iki kriter dikkate alınarak yapılmaktadır. Bunlar:

- Borçlar zekâta tabi olan dönen varlıkların edinilmesinde kullanılmış ise borcun tamamı zekât matrahından indirilmektedir.

- Borçlar zekâta tabi olmayan işletmenin varlığını sürdürmesi için gerekli olan duran varlıkların edinilmesinde kullanılmış ise zaten varlık zekâta tabi olmadığından dolayı zekât matrahından tamamı indirilmemektedir. Zekât matrahından modern görüşte de belirtildiği gibi sadece o yıla isabet eden ödeme kısmı indirilebilmektedir.

300 Banka Kredileri, 305 Çıkarılmış Bonolar ve Senetler, 306 Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymetler, 303 Uzun Vadeli Kredilerin Anapara Taksit ve Faizleri ve 304 Tahvil Anapara Borç, Taksit ve Faizleri hesapları yukarıda da belirtildiği üzere o yıl ödenmesi gereken borçlar sınıfında yer almasından dolayı zekât matrahından indirilecek hesaplar arasında yer almaktadır.

308 Menkul Kıymetler İhraç Farkı hesabında izlenen ihraç farkı ise nominal değerinin altında ihraç edilen senet, tahvil v.b kıymetlerin nominal bedelleri ile satış fiyatı arasındaki farkı ifade eder. Bu hesap birdüzeltilme hesabıdır. Bu yönüyle elde bulundurulmuş bu paraların ödenmesinde fark olarak yer alır işletme bu parayı da ödemesi gerekli olduğundan zaman değeri olarak düşünülür ve zekât matrahından muaf olarak kabul edilmektedir.

3.6.3.2. Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

Bu hesap grubu içinde yer alan hesap kalemleri de o yıl içinde ödenmesi gereken borçlar olarak değerlendirilmekte ve zekât matrahından indirilecek hesaplar arasında uygulamada yer almaktadır.

3.6.3.3. Mali Borçlar (Uzun Vadeli)

Borçların zekât açısından değerlendirilmesinde olan esaslar bu hesap grubu için de aynen geçerlidir. Bu hesap grubunda:

40 MALİ BORÇLAR

- 400 Banka Kredileri
- 405 Çıkarılmış Tahviller
- 407 Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymetler

- 408 Menkul Kıymetler İhraç Farkı (-)
- 409 Diğer Mali Borçlar hesap kalemleri bulunmaktadır.

Bu hesap grubunda yer alan borçlar genel anlamda uzun vadede getirisi olan duran varlıkların sınıflandırılmasında zekât açısından özellik arz eden kalemler arasında yer almaktadır. Dönen varlıkların finansmanında kullanılması durumunda bu kalemlerin tamamı zekât matrahından indirilirken, zekâta tabi olmayan duran varlıkların finansmanında kullanılması durumunda ise 30 no'lu hesap grubunda yer alan 303 Uzun Vadeli Kredilerin Anapara Taksit ve Faizleri ile 304 Tahvil Anapara Borç, Taksit ve Faizleri hesaplarına aktarılan kısmı zekâttan indirilmektedir. Bir başka ifade ile hesabın kendisi zekâttan muaf grup arasında yer alarak uygulama yapılmaktadır.

3.6.3.4. Ticari Borçlar (Kısa Vadeli)

Bu hesap grubu altında genel anlamda işletmenin senetli veya senetsiz olan borçlarının sınıflandırıldığı hesap kalemleri yer almaktadır. Bunlar,

32 TİCARİ BORÇLAR

- 320 Satıcılar
- 321 Borç Senetleri
- 322 Borç Senetleri Reeskontu (-)
- 326 Alınan Depozito Ve Teminatlar
- 329 Diğer Ticari Borçlar, hesap kalemleridir.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 26'de belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 26. Ticari Borçların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
320	Satıcılar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Tasarruf Değeri
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
321	Borç Senetleri	Döviz	Reeskont, Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Reeskont, Kur Değerlemesiz Mukayyet Bedel
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
322	Borç Senetleri Reeskontu	Döviz	Reeskont, Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Değerlendirilmez
		TL	Mukayyet Bedel	
326	Alınan Depozito ve Teminatlar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Tasarruf Değeri
		TL	Mukayyet Bedel	Tasarruf Değeri

Bu hesapların tamamı işletmenin borçlarını oluşturması ve varlığını sürdürebilmesi için ödemesi gerekli olduğundan uygulamada bütün hesaplar zekât matrahından indirilecek kalemler arasında yer almaktadır.

320 Satıcılar, 321 Borç Senetleri ve 329 Diğer Ticari Borçlar hesapları işletmenin varlıkları için edindikleri senetli ve senetsiz olan borçları nitelemektedir. Bu üç hesap grubu zekât açısından borçların durumunda değerlendirilerek uygulamada zekât matrahından indirilecek hesaplar arasında yer almaktadır.

322 Borç Senetleri Reeskontu(-), bu hesap gelecek tarihte ödenmesi gereken parasal tutarın paranın zaman değeri kapsamında bilanço gününde olan değerini

belirlemek için olan düzenleyici hesaptır. Zekât açısından ise vade farkı olarak nitelenen bu hesap, ödenmesi gereken borcun tamamı ana hesap ile indirilebildiği için uygulamada dikkate alınmayarak, zekât açısından muaf olan hesaplar sınıfında yer almaktadır.

326 Alınan Depozito ve Teminatlar hesabında bir sözleşmeye bağlı olup sözleşme sona erdiğinde alınan paralar iade edilmektedir. Bu paralar dönen varlık grubunda işletmenin zekât matrahına ilave edildiği için ve mülkiyeti işletmeye ait olmadığı için uygulamada zekât matrahından indirilecektir.

3.6.3.5. Ticari Borçlar (Uzun Vadeli)

Ticari Borçlar(Uzun Vadeli) hesap grubunda yer alan kalemler genel olarak zekâta tabi olmayan duran varlıklar ile ilgili olmasından dolayı özel bir durum yok ise içinde yer alan hesapların tamamı Ticari Borçlar (Kısa Vadeli) bölümüne aktarıldığı durumda işlem yapılacağından herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

Bu hesap grubunda:

42 TİCARİ BORÇLAR

- 420 Satıcılar
- 421 Borç Senetleri
- 422 Borç Senetleri Reeskontu (-)
- 426 Alınan Depozito ve Teminatlar
- 429 Diğer Ticari Borçlar hesapları yer almaktadır.

3.6.3.6. Diğer Borçlar (Kısa ve Uzun Vadeli)

Bu hesap grubunda işletmenin temel faaliyetleri dışında yer alan borçların sınıflandırıldığı hesaplar yer almaktadır. Bu hesap grubu:

33 DİĞER BORÇLAR

- 331 Ortaklara Borçlar

- 332 İştiraklere Borçlar
- 333 Bağlı Ortaklıklara Borçlar
- 335 Personele Borçlar
- 336 Diğer Borçlar Hesabı
- 337 Diğer Borç Senetleri Reeskontu (-) hesap kalemlerinden oluşmaktadır.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlendirmeler Tablo 27’de belirtildiği gibi değerlendirmeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 27. Ticari Borçların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
331	Ortaklara Borçlar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Tasarruf Değeri
		TL	Mukayyet Bedel	Tasarruf Değeri
332	İştiraklere borçlanma	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Tasarruf Değeri
		TL	Mukayyet Bedel	Tasarruf Değeri
333	Bağlı Ortaklıklara Borçlar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Tasarruf Değeri
		TL	Mukayyet Bedel	Tasarruf Değeri
335	Personele Borçlar	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Tasarruf Değeri
		TL	Mukayyet Bedel	Tasarruf Değeri

Bu hesaplar arasında sadece 337 Diğer Borç Senetleri reeskontu hesabı dışında kalan borçların tamamı zekât matrahından indirilerek uygulamada yer almaktadır. 337 Diğer Borç Senetleri Reeskont hesabı ise uygulamada zekât matrahından muaf olan hesaplar arasında yer almaktadır.

43 Diğer Borçlar hesap grubunda olan hesap kalemleri ise dönemsellik ilkesi gereği 33 Diğer Borçlar grubuna aktarıldığı dönemlerde işlem yapılacağı için yine uygulamada zekât matrahından muaf olan hesaplar arasında yer almaktadır.

3.6.3.7. Alınan Avanslar

Bu hesap grubu işletmelerin diğer işletme veya kişilerden aldıkları hesapları barındırır. Bunlar:

34 ALINAN AVANSLAR

- 340 Alınan Sipariş Avansları
- 349 Alınan Diğer Avanslar hesap kalemlerinden oluşmaktadır.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 28’de belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 28. Alınan Avansların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
340	Alınan Sipariş Avansları	Döviz	Kur Değerlemeli Mukayyet Bedel	Kur Değerlemeli Tasarruf Değeri
		TL	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel

Bu hesapların her ikisi de geçici bir işlem olması ve işlem tamamlanması durumunda iade şartı olmasından dolayı borç kapsamında değerlendirilerek uygulamada zekât matrahından indirilecek olan kalemler arasında yer almaktadır.

3.6.3.8. Borç ve Gider Karşılıklar (Kısa ve Uzun Vadeli)

Bu hesaplar işletmelerin borç ve giderleri olarak kıdem tazminatı gibi giderler için ayırdıkları karşılıkların ihtiyatlılık ilkesi kapsamında izlendiği hesaplardır. Bunlar:

37 BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI

- 370 Dönem Kârı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları
- 371 Dönem Kârının Peşin Ödenen Vergi ve Diğer Yükümlülükleri (-)
- 372 Kıdem Tazminatı Karşılığı
- 373 Maliyet Giderleri Karşılığı
- 379 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları hesap kalemlerinden oluşmaktadır.

Hesap grubunda yer alan hesaplar VUK ve Zekât açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir bu değerlemeler Tablo 29'da belirtildiği gibi değerlemeleri yapılarak zekât matrahında işlemler yapılmaktadır.

Tablo 29. Ticari Borçların VUK ve Zekât Açısından Değerlemesi

Hesap no	Hesap Adı	Hesap Detayı	VUK'A göre Değerleme Ölçüsü	Zekât Açısından Değerleme Ölçüsü
370	Dönem Karı Vergi ve Fonlar	Vergi Karşılığı	Mukayyet Bedel	Değerlendirilmez
371	Dönem Karının Peşin Ödenen vergi ve Diğer Yükümlülükleri	Vergi Karşılığı	Mukayyet Bedel	Mukayyet Bedel
372	Kıdem Tazminatı Karşılığı	Kıdem Tazminatı Karşılığı	Mukayyet Bedel	Değerlendirilmez
373	Maliyet Giderleri Karşılığı	Maliyet Giderleri karşılığı	Mukayyet Bedel	Değerlendirilmez

Bu hesaplar ile 47 Borç ve Gider Karşılıkları grubunda yer alan hesaplar zekât açısından ortak değerlendirme ile incelenecektir.

Kıdem tazminatı ödendiğinde zekât matrahından dolayı olarak indirilecek bir hesap türüdür. Bunun nedeni nakit ve benzeri varlıklarda bir azalma oluşturmastır.

Diğer bir yönden ise karşılık olarak hesaplanan kıdem tazminatı muhasebe kayıtlarında hesaplanarak yapılan bir işlem türüdür. Çalışanlara herhangi bir ödeme söz konusu değildir. Vergi kanunları da bu karşılık hesabını vergide indirim konusu olarak kabul etmemektedir. Zekât matrahının hesaplanmasında dikkate alınmamakta ve ödendiğinde dolaylı olarak indirim konusu yapılmaktadır.

381 Gider Tahakkukları hesabı ise işletmelerin giderlerinin kesinleşmiş olmasına karşın ödenmeyen kalemleri içeren bir hesaptır. Bu yönü ile borç hükmünde olup zekât açısından indirilecek hesaplar arasında uygulamada yer almaktadır.

3.6.3.9. Diğer Hesapların Durumu

Yukarıda incelenen hesaplar dışında kalan hesaplar ve hesap grupları da zekât açısından bir tartışmaya açık olmaması değerlendirilmektedir. Bunun nedeni özellikle

öz kaynak hesaplarının varlığa dönüşen kısımlarının zekâta tabi olmasından kaynaklı olarak varlık hesaplarında inceleniyor olmasıdır. Bu varlıkların kaynakları borç harici olması durumunda yatırıma dönüşmesinden kaynaklı ve ticari olarak nitelenenlerin zekâta tabi olma durumudur.

İslami finans sisteminin bu vergi benzeri bir mali ibadet olan zekât ile müslümanları üretime teşvik ettiği ve bu sisteme uygun bir zekât olanağı ortaya çıkardığı değerlendirilmektedir. Ayrıntılı değerlendirme ise sonuç ve öneriler bölümünde yapılmaktadır.

Tablo 30. Zekât Matrahı Açısından Hesapların Yer Aldığı Gruplar

Zekât Matrahına Eklenecek Olan Hesaplar	Zekât Matrahından İndirilecek Olan Hesaplar	Zekât Matrahından Muaf Olan Hesaplar	Zekât Açısında Özellik Gösteren Hesaplar
100 Kasa	103 Verilen Çek Ve Ödeme Emirleri	119 Menkul Kıymet Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)	110 Hisse Senetleri
101 Alınan Çekler	199 Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar Karşılığı	122/222 Alacak Senetleri Reeskontu (-)	128/228 Şüpheli Ticari Alacaklar
102 Bankalar	199 Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar Karşılığı	129/229 Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı Hesabı(-)	138/238 Şüpheli Diğer Alacaklar
108 Diğer Hazır Değerler	300 Banka Kredileri	137/237 Diğer Alacak Senetleri Reeskontu (-)	240 Bağlı Menkul Kıymetler
111 Özel Kesim Tahvil, Senet Ve Bonoları	302 Ertelemiş Finansal Kiralama Borçlanma Maliyetleri (-)	Karşılığı (-)	242 İştirakler
112 Kamu Kesimi Tahvil, Senet Ve Bonoları	303 Uzun Vadeli Kredilerin Anapara Taksit Ve Faizleri	139 Şüpheli Diğer Alacaklar Karşılığı (-),	243 İştiraklere Sermaye Taahhütleri (-)
118 Diğer Menkul Kıymetler	304 Tahvil Anapara Borç, Taksit Ve Faizleri	158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)	246 Bağlı Ortaklıklar Sermaye Taahhütleri (-)
120/220 Alıcılar	305 Çıkarılmış Bonolar Ve Senetler	180/280 Gelecek Aylara Ait Giderler	245 Bağlı Ortaklıklar
121/221 Alacak Senetleri	306 Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymetler	Ve Fonlar	248 Diğer Mali Duran Varlıklar
126/226 Verilen Depozito Ve Teminatlar	320/420 Satıcılar	191 İndirilecek Katma Değer Vergisi	250 Arazi Ve Arsalar
127/227 Diğer Ticari Alacaklar	321/421 Borç Senetleri	192 Diğer Katma Değer Vergisi	252 Binalar
131/231 Ortaklardan Alacaklar	326/426 Alınan Depozito Ve Teminatlar	193 Peşin Ödenen Vergiler Ve Fonlar(-)	254 Taşıtlar
132/232 İştiraklerden Alacaklar		195 İş Avansları	256 Diğer Maddi Duran Varlıklar
133/233 Bağlı Ortaklardan Alacaklar		196 Personel Avansları	263 Araştırma Ve Geliştirme Giderleri
			29 Diğer Duran Varlıklar Grubu
			4 Hesap Grubu
			400 Banka Kredileri

135/235 Personelden Alacaklar	329 Diğer Ticari Borçlar	197 Sayım Ve Tesellüm Noksanları	405 Çıkarılmış Tahviller
136/236 Diğer Çeşitli Alacaklar	331/431 Ortaklara Borçlar	241 Bağlı Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı	407 Çıkarılmış Diğer Menkul Kıymetler
150 İlk Madde Ve Malzeme	332/432 İştiraklere Borçlar	244 İştirakler Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı	408 Menkul Kıymetler İhraç Farkı (-)
151 Yarı Mamuller- Üretim	333/433 Bağlı Ortaklıklara Borçlar	247 Bağlı Ortaklıklar Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)	409 Diğer Mali Borçlar
152 Mamuller	335/435 Personele Borçlar	249 Diğer Mali Duran Varlıklar Karşılığı (-)	42 Ticari Borçlar
153 Ticari Mallar	336/436 Diğer Borçlar Hesabı	251 Yer Altı Ve Yerüstü Düzenleri	
157 Diğer Stoklar	340 Alınan Sipariş Avansları	253 Tesis Makine Ve Cihazlar	
159 Verilen Sipariş Avansları	349 Alınan Diğer Avanslar	255 Demirbaşlar	
181 Gelir Tahakkukları	360 Ödenecek Vergi Ve Fonlar Hesabı	257 Birikmiş Amortismanlar (-)	
190 Devreden Kdv	381 Gider Tahakkukları	258 Yapılmakta Olan Yatırımlar	
198 Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar	39 Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar Hesap Grubu	260 Haklar	
198 Diğer Çeşitli Dönen Varlıklar	Ödenecek Olan Kurumlar Vergisi	261 Şerefiye	
22 Ticari Alacaklar Hesap Grubu		262 Kuruluş Ve Örgütlenme Giderleri	
269 Verilen Avanslar		264 Özel Maliyetler	
293 Gelecek Yıllar İhtiyacı Stoklar		267 Diğer Maddi Olmayan Duran Varlıklar	
294 Elden Çıkarılacak Stoklar Ve Maddi Duran Varlıklar		268 Birikmiş Amortismanlar (-)	
		308 Menkul Kıymetler İhraç Farkı (-)	
		322/422 Borç Senetleri Reeskontu (-)	
		337 Diğer Borç Senetleri Reeskontu (-)	
		43 Diğer Borçlar Hesap Grubundaki Hesaplar	
		37 Borç Ve Gider Karşılıkları	
		380 Gelecek Aylara Ait Gelirler	

		47 Borç Ve Gider Karşılıkları	
--	--	-------------------------------	--

3.7. Literatür Taraması

Abdul Rahman ve Avang (2003) yapmış oldukları çalışmalarında müslüman kişilerin sahip olduğu şirketlerde zekât ölçümü noktasında değerlemeleri incelemektedirler. Ticari varlıkların değerlemesinde olan tarihsel maliyetin kullanıldığı tespit edilmekte, özellikle enflasyon ortamında fiyatların yükseldiği durumlarda bu değerlemelerin negatif servet hesaplamasına yol açacağı dolayısıyla geleneksel muhasebe tekniklerinden/farklarından yararlanılmasının faydalı olacağını teori ve uygulamada belirtmektedir. Zekât uygulamalarının ve muhasebeleştirilmesinin doğru bir şekilde yapılabilmesi için de finansal tabloların yeterince şeffaf olması ve doğru şekilde açıklanması gerekliliği de önemle belirtilmektedir.

Khan (2003) yapmış olduğu çalışmada Pakistan'da uygulamada olan zekât muhasebesini ve denetimini eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirmektedir. Bu değerlendirmelerin yapılması için de uygulama için saha personeli ile görüşmeler yapmış ve bazı önerilerde bulunmaktadır. Bunlar iç denetimin etkin kullanılması ve personelin bağımsız olarak çalışabilmesi, denetimin kapsamı sade olmalı ve açıkça tanımlanmalı, denetçiler yeterli bilgi düzeyinde olarak geliştirilmeli gibi önerilerde bulunmaktadır.

Shihatah ve Ghuddah (2004) yılında yazmış oldukları kitapta bir zekât hesaplama kılavuzu oluşturmaktadır. Burada zekâtın malın kendisi ve değerinden verilebileceği gibi hususlara değinmektedir. Bunun yanında bir bilanço üzerinden basit bir hesaplama ile AAOIFI'de yer alan şekli ile ayrıntıya girmeden basit düzeyde hesaplamalar yapmaktadır.

Nadzri (2009) çalışmasında AAOIFI ile genel kabul görmüş faizli sistem hakkında bir incelemede bulunmaktadır. Bunun neticesinde de insanların çoğunluğu

tarafından faiz ve benzeri konularda AAOIFI'nin nasıl olduğuna dair 25 kişi ile görüşmeler gerçekleştirmekte ve daha fazla kabul gördüğü bulgularına ulaşmaktadır.

Adnan ve Abu Bakar (2009) çalışmalarında muhasebe standartları ve kılavuzları tarafından savunulan, şirketlerde uygulanan zekât muhasebe uygulamalarını gözden geçirmektedir. Bu uygulamayı pratik ve İslami uygunluk bakımından incelenmektedir. Araştırma çeşitli standartlar ve kılavuzların belirttiği bazı genel bilgilerin yanlış anlaşılmasından kaynaklı olarak zekâtın tanımlanması, ölçülmesi ve dolayısıyla uygulanması noktasında yanlışlıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Kamla 2009 çalışmalarında da benzer görüşleri savunmaktadır.

Sapingi ve diğerleri (2011) çalışmalarında Malezya'da uygulanan zekât sistemi ile ilgili bir analiz yapmış ve halkın bilgilendirilme noktasında eksiklikler bulunduğunu ifade etmektedir. Bu noktada bir anket çalışması ile zekât tutum ve algılanan davranışlar ile ilişkili olduğu bulgularına ulaşmıştır.

Sarea (2013) çalışmasında AAOIFI standartlarında bulunan 9 numaralı zekât standardının yararlılığı ve kılavuz olarak kullanılmasında olarak yararlılıkları sistematize etmektedir.

Yatbaz (2015) zekât muhasebesi isimli çalışmasında, faizsiz finans kuruluşlarında zekât muhasebesinin nasıl yapılacağına ilişkin bir uygulama yapmaktadır.

Jaelani, (2016) çalışmasında muhasebenin zekât yönetimini harekete geçirmesini araştırmaktadır. Bu noktada muhasebenin bilgilerde değişimleri takip ederek zekât hesaplamasını kolaylaştırdığını ileri sürmektedir. Çalışma zekât muhasebesinin gerekliliğini ortaya koymakta ve şirketler açısından verilmiş olan fetvaların yetersiz olduğu görüşünü savunmaktadır.

Hamat ve diğerleri (2017) çalışmalarında, tacirlerin varlıkları iki şekilde elde tuttuğunu zekât açısından değerlendirmektedir. Bu noktada Malezya'da uygulanan zekât muhasebesinin uygulanmasına ilişkin bir inceleme gerçekleştirmektedir. Yoğunluk ile hisse senetlerinde zekâtın hesaplanması ile ilgili incelemelerde bulunmaktadır. Sonuç olarak da İslam Devlet Konseyi tarafından yayınlanan zekât

hesaplanmasında yöntem açısından yanlışlıklar barındırabileceğini belirtmekte bunun nedeni olarak da fetvalar ile uygulamalar arasında farklılıklardan bahsetmektedir.

Şensoy (2017) çalışmasında zekât muhasebesi başlığı ile bir bildiri sunmuş ve AAOIFI'ye göre hesaplamaların nasıl yapılacağı konusunda görüşler ileri sürmektedir.

M Ali (2018) yazmış olduğu yüksek lisans tezinde Suudi Arabistanda bir banka üzerinde zekât muhasebe uygulaması gerçekleştirmektedir.

Literatürde konu ile ilgili en kapsamlı çalışma, Riyad Mansur el-Huleyfi (2020) yazmış olduğu ve Muhammed Tarık Ablak tarafından da Türkçe tercümesi yapılan Zekât Muhasebesi isimli kitapta bulunmaktadır. Bu çalışma da AAOIFI'ye benzer formda bazı hesaplamalar yapmakla birlikte, sadece kasa ve bankalar hesabını zekât matrahına dâhil etmesinden dolayı İslam hukuku açısından tekrar değerlendirilmesi yararlı olabilir

Literatürde olan çalışmaları incelendiğinde büyük bölümünde AAOIFI'nin uygulanması ile ilgili problemlerden bahsedildiği gözlemlenmektedir. Bu eksikliğin en büyük nedeni olarak ise AAOIFI'nin faizsiz finans kurumlarının zekât hesaplaması için oluşturulması olarak düşünülebilir. Bir diğer yaygın görüş olarak ise bu standartların yanlış yorumlanması gösterilmektedir.

Türkiye'de ise yoğun olarak AAOIFI ve FFMS'nin faizsiz finans kuruluşlarında nasıl uygulanacağına ilişkin çalışmalar ağırlık kazanmaktadır. Bu uygulamaların doğruluğu veya eleştirel çalışmalar ise gözlemlenmemektedir.

4. DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ZEKÂT MUHASEBESİ AÇISINDAN ŞİRKETLERDE FİNANSAL TABLOLARDAN ZEKÂT MATRAHININ BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ÖRNEK UYGULAMA

4.1. Araştırmanın Problemi

Literatürde zekât konusu ile ilgili birçok ayrıntılı fihki görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerin büyük bölümünde İslam hukukçuları tarafından müslümanların servetleri zekâta tabi olarak görülmektedir. İslam dininin geldiği dönemden günümüze kadar bu varlık/servet birey ağırlıklı iken günümüz dünyasında birden fazla kişinin sahip olduğu sermaye şirketleri ağırlık kazanmaktadır.

Şirketlerin sahip oldukları varlıklar ve bu varlıkların kaynakları muhasebe bilgi sisteminde bulunmaktadır. Bu sistem özellikle konu ile ilgili eğitimi olmayan kişiler açısından finansal okuryazarlık niteliğine sahip olmadığından profesyonel muhasebe çalışanları tarafından kayıtlar, raporlar ve analizler yapılmaktadır. Kendini Müslüman olarak niteleyen ve zekât ile sorumlu gören insanların sahip oldukları bu varlıkların hangilerinin zekâta tabi, zekâttan muaf, zekât matrahından düşülmesi ve hangi kalemlerin duruma göre yorumlanması ile ilgili olarak bir problem bulunmaktadır. İslam hukukçuları ve muhasebe bilimcileri açısından disiplinler arası bilgiye dayalı olarak bu konuda çalışmaların eksik olduğu düşüncesi ile bu soruna bir bakış açısı kazandırması amaçlanarak konu ile ilgili çalışma başlatılmıştır.

4.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı ticaret şirketlerinde finansal tablolar temel alınarak İslami literatürde mal olarak nitelenen varlıklardan zekâta tabilik, muaflık, matrahtan düşülme ve özerklik arz eden hesapların belirlenmesi, zekâtın hesaplanması ve muhasebeleştirilme sürecinin belirlemektir.

Bu noktada uluslararası AAOIFI standartları ve bunun ülkemize uyarlanan hali olan FFMS ile faizsiz bankacılık sistemi için belirlenen standartlar kapsamında yer alan zekât standardı ve muhasebe finans literatüründe zekât muhasebesi ismi ile kavramsallaşmış olan zekât hesaplama ve muhasebeleştirilmesi sürecinin teori ve uygulanmasına ilişkin bir uygulama içermektedir. Konusu içerik itibarı ile disiplinler

arası bir çalışma olan ve literatürde konuyla ilgili ayrıntılı bir çalışma olmaması nedeni ile ülkemiz uygulamalarının nasıl yapılacağına ve eksikliklerin belirlenmesine öncülük etmeyi amaçlamaktadır.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel yöntem olarak döküman analizi deseni kullanılmaktadır. Nitel araştırma ile döküman analizi deseni diğer araştırma yöntemlerinde olduğu gibi ilgili konu ile ilgili bir anlayış veya belgeleri incelemeyi amaçlar (Kıral, 2020, s. 173). Bu yöntem ve desenin kullanılma nedeni ise disiplinler arası bir çalışma olması nedeniyle belge inceleme ve neyi, niçin hangi nedenle nasıl yorumlanmasına ilişkin yapılan açıklama, yorumlama ve değerlendirilerek sınıflandırılmasıdır.

Disiplinler arası bu tarz çalışmalar literatürde farklı yöntemler ile isimlendirilmekte ve yorumlanmaktadır.

4.4. Araştırmanın Kısıtları

Araştırma ticaret şirketleri ile sınırlandırılmaktadır. Bunun nedeni finansal tablolar ve sektörel olarak varlıkların farklılıklar arz etmesi ile şirketlerin üretim, hizmet, ticaret şeklinde ayrılması ve kendi içlerinde de örneğin üretim şirketlerinde birçok sektör barındırması nedeniyle bu şekilde sınırlandırılmıştır.

Literatürde konu ile ilgili ayrıntılı araştırmaların sınırlı olması ve var olan çalışmaların birçoğunun faizsiz finans kuruluşlarında yapılması nedeniyle, zekât hesaplama/ değerlendirme açısından nisbi olarak daha yaygın olan ticaret işletmelerinde uygulama yapılmaktadır.

Bu çalışma şirketin finansal bilgileri ve finansal bilgilerin yetersiz kaldığı durumlarda, varlıkların edinilme amaçları sorularak edinilen bilgilerin doğruluğu kısıtı ile uygulamanın nasıl şekilleneceği belirlenmiştir. Çeşitli sektörlerde veya zekât açısından kendine özgü sayı veya oranlara sahip olan şirketler açısından farklılıklar arz etmektedir.

4.5. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın uygulama bölümünde bazı temel varsayımlar bulunmaktadır. Araştırma ile doğrudan ilgili olan ve hesaplara geçmeden ilk varsayıma konu olan şirketlerin sahibi/sahiplerinin müslüman olması, kendini zekât ile sorumlu görmesi ve zekât ödemeye istekli oldukları varsayımla durumudur.

Araştırmanın uygulama bölümünde olan ve uygulamanın yapıldığı veriler ile ilgili olan varsayımlar da bulunmaktadır. Bunların başında muhasebe sistemine aktarılan bilgilerin doğru olduğu varsayılır. Finansal bilgiler doğru aktarılmadığı durumda hesaplamaların hatalı olması ihtimali de artmaktadır. Bir diğer varsayım muhasebe bilgi sistemine girilen bilgilerin objektifliğidir. Tarafsız olarak yapılmayan kayıtlar ile zekâtın hesaplanmasında olması gereken miktarın daha az veya daha çok olması ihtimali vardır.

İkincil bir önemli varsayım da finansal olmayan bilgilerde edinilen bilgilerin doğru olduğudur. Uygulama bölümünde özellik arz eden durumlar başlığında olan hesaplar ile ilgili olarak niyet oldukça önemli bir yer tutmakta ve bu verilen bilgilerin doğru olduğu varsayılmaktadır. Örneğin şirket ticari niyet ile bulundurduğu bir taşıt veya gayrimenkul için şirketin faaliyetlerinde kullanılması niyeti olduğu bilgisini aktarması durumunda hesaplamalar değişmektedir.

4.6. Örnek Uygulama

Önceki bölümlerde sınırlanan şekli ile bu bölümde örnek bir işletme bilançosu oluşturulmakta ve olası senaryoda zekât hesabının nasıl yapılacağı uygulamalı bir şekilde açıklanmaktadır.

Oluşturulan bilanço kadar zekât açısından tam açıklama özellik arz eden hesaplar için daha ayrıntılı bilgiler gerektirmektedir. Örneğin, taşıtlar hesabında olan meblağ için kaç tane araç olduğudur. Bunun yanı sıra taşıtlardan hangilerinin işletmenin faaliyetlerinde kullanılmak üzere kullanıldığı veya ticari amaç ile elde tutulduğu bilgileri ve VUK'a göre maliyet bedeli ile değerlendirilmesine karşın zekât değerlemesinde gerekli olan piyasa fiyat bilgisi gibi bazı ayrıntı/açıklamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Zekât hesaplanması için gerekli bilgi ve açıklamalar ise bilançonun devamında açıklanmakta ve hangi sebep ile zekâta dâhil edildiği belirtilmektedir. Zekât açısından ise değerlemelerin nasıl yapılacağı Tablo 11’de açıklandığı gibi zekât açısından gerekli şekilde tekrar değerlendirilmektedir.

Uygulama yapılırken diğer bir dikkate alınacak husus ise AAOIFI / FFMS’ye göre zekât hesaplaması yapılmakta ve araştırma tarafından önerilen hesaplamalar yapılmaktadır. Bu uygulama ve hesaplamalar neticesinde oluşacak farklılıklar ortaya konulmaktadır.

Örnek işletme olarak alınan Arten Temizlik Ürünleri ve Ticaret Limited Şirketi (sonraki bölümlerde Arten Temizlik olarak anılacaktır.) 10.05.20x0 tarihinde 300.000,00 TL sermaye ile Konya ili Selçuklu ilçesi Toptancılar bölgesinde kurulmuştur. Şirketin ortakları olarak Halis AKIN ve Mehmet ÜLKÜ olup, ortaklar eşit sermaye paylarına sahiptir.

Arten Temizlik firması temizlik ürünleri satmakta, ürünleri toptan alıp üretim yapmamakta, paketleme yaparak farklı boyutlarda satış olanağı sunmaktadır. Toptan ve perakende olarak satış yapmakta ve satış hacmi güncel piyasa koşullarına göre değişmektedir.

Arten Temizlik firmasından mizanda olan kalemler ve zekât açısından özellik ve bilgi gereken konular ile ilgili olarak aşağıdaki bilgiler edinilmiştir.

- Kasada bulunan dövizler bilanço tarihinde piyasa fiyatı ile değerlendirilmiş olarak finansal tablolarda yer almaktadır.
- Bankalar hesabında bulunan vadeli mevduatın 1.000,00 TL olan bölümü faiz gelirlerinden oluşmaktadır.
- Hisse Senetleri yatırım amacı ile değil spekülasyon olarak alınmıştır. Maliyet bedeli 100.000,00 TL olmasına ve bu şekilde finansal tablolarda değerlendirilmiş olmasına karşın, piyasa fiyatı 110.000,00 TL’dir.

- Özel Kesim Tahvil, Senet ve Bonoları hesabında bulunan 20.000,00 TL'nin 2.000,00 TL'lik bölümü faiz getirisidir.
- Kamu Kesimi Tahvil, Senet ve Bonoları hesabında bulunan 5.000,00 TL'nin 1.000,00 TL olan kısmı faiz getirisidir.
- 120 Alıcılar hesabında yer alan iki alacaklı olunan kişiden birinin sözleşmeye dayalı olmaksızın borcunun vadesini geçirmiş ve faiz işletilmiş, diğeri ise sözleşme kapsamında vadesi geçmiş ve vade farkı eklenmektedir. Bu da birinci alacaklı olunan kişi için 2.000,00 olan alacağın faizi 500,00 TL olduğu bilgisine ulaşılmıştır.
- 128 Şüpheli Ticari Alacaklar hesabında bulunan tutarın, işletmenin geçmiş yıl tecrübeleri ışığında % 75 'lik bir bölümünü tahsil ettiği bilgisi edinilmiştir.
- 153 Ticari Mallar hesabında bulunan tutarın değerlendirme tablosunda da görüldüğü gibi maliyet bedelinin, piyasa fiyatından daha düşük olduğu ve finansal tablolarda maliyet bedeli ile değerlendirildiği bilgisine ulaşılmıştır.
- 157 Diğer Stoklar hesabında bulunan tutarın bilançoda olan maliyet bedelinin piyasa fiyatından yüksek olduğu bilgisi edinilmiş ve finansal tabloda 20.000,00 TL olan bu hesap piyasa fiyatı 15.000,00 TL olduğu bilgisine ulaşılmıştır.
- 240 Bağlı Menkul Kıymetler hesabının bulunduğu menkul kıymet ile olan işletme zekât ödemediği bilgisine ulaşılmıştır.
- 242 İştirakler hesabının bulunduğu menkul kıymet ile olan işletme zekât ödemediği ve zekât hesabı da yapmadığı bilgisine ulaşılmıştır.
- 245 Bağlı Ortaklıklar hesabının bulunduğu menkul kıymet ile olan işletme zekât ödemediği yalnız zekât hesabı yapan bir kurum olduğu ve hesap neticesinde tüm varlıkları içinde zekâta tabi olan oranın %50 bilgisine ulaşılmıştır.
- 250 Arazi ve Arsalar hesabında iki tane arazi bulunmakta ve 250.000,00 TL tutarında olan arazi işletme faaliyetlerinde kullanılmakta olduğu, diğer 50.000,00 TL

tutarında olan arazi ise maliyet bedeli ile değerlendirilmesinden kaynaklı olduğu piyasa fiyatının 100.000,00 TL olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

- 255 Taşıtlar hesabında 3 tane taşıt bulunduğu ve 200.000,00 TL tutarında olan 2 tane taşıt işletme faaliyetlerinde kullanıldığı diğer 50.000,00 TL tutarında olan taşıt ise ticari olarak alacak karşılığı alındığı ve ticari niyet taşıdığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu taşıtin piyasa fiyatının 100.000,00 TL olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

- 256 Diğer Maddi Duran Varlıklar hesabında bulunan meblağ ise 10 000,00 TL olan bir varlığının işletme faaliyetlerinde kullanıldığı kalan kısmı ticari niyet ile bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır.

- 400 Banka Kredileri hesabı iki adet krediden oluştuğu, birinci kredi olan 50.000,00 TL zekâta tabi olmayan varlıkların finansmanında kullanıldığı ikinci kredi olan 20.000,00 TL ise zekâta tabi olan varlıkların finansmanında kullanılmış olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

- 420 Satıcılar hesabında bulunan tutarın 40.000,00 TL olan kısmı zekâta tabi olmayan varlıkların edinilmesi amacıyla edinilen bir borç olması bilgisine ulaşılarak zekât açısından muaf kabul edilmiştir. 10.000,00 TL olan kısmı ise zekâta tabi varlıkların finansmanında kullanılmış olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Şirketin Kurumlar Vergisi 10.000,00 TL olarak hesaplanmıştır.

Tablo 31. Arten Temizlik Limited Şirketinin 31.12.2020 Genel Geçici Mizanı

HESAP KODU	HESAP ADI	BORÇ	ALACAK	BORÇ BAKİYESİ	ALACAK BAKİYESİ
1	DÖNEN VARLIKLAR	788.000,00	17.000,00	771.000,00	
10	HAZIR DEĞERLER	203.000,00	5.000,00	198.000,00	
100	KASA	115.000,00		115.000,00	
100.01	TL Kasası	100.000,00		100.000,00	
100.02	Euro Kasası	7.000,00		7.000,00	
100.03	Dolar Kasası	8.000,00		8.000,00	
101	ALINAN ÇEKLER	10.000,00		10.000,00	
101.01	Ali Kırmızı	10.000,00		10.000,00	
102	BANKALAR	38.000,00		38.000,00	

102.01	Ziraat Bankası	38.000,00		38.000,00	
102.01.01	Vadesiz TL Hesabı	30.000,00		30.000,00	
102.01.02	Vadeli TL Hesabı	8.000,00		8.000,00	
103	VERİLEN ÇEKLER VE ÖDEME EMİRLERİ (-)		5.000,00		5.000,00
103.01	Ahmet Yeşil		5.000,00		5.000,00
108	DİĞER HAZIR DEĞERLER	40.000,00		40.000,00	
108.01	Yoldaki paralar	40.000,00		40.000,00	
11	MENKUL KIYMETLER	125.000,00	2.000,00	123.000,00	
110	HİSSE SENETLERİ	100.000,00		100.000,00	
110.01	Kırmızı A.Ş. (Spekülatif)	100.000,00		100.000,00	
111	ÖZEL KESİM TAHVİL, SENET VE BONOLARI	20.000,00		20.000,00	
111.01	ABC A.Ş.	20.000,00		20.000,00	
112	KAMU KESİMİ TAHVİL, SENET VE BONOLARI	5.000,00		5.000,00	
112.01	Devlet Tahvili	5.000,00		5.000,00	
119	MENKUL KIYMETLER DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI (-)		2.000,00		2.000,00
119.01	Değer Düşüklüğü Karşılığı		2.000,00		2.000,00
12	TİCARİ ALACAKLAR	94.000,00	5.000,00	89.000,00	
120	ALICILAR	42.000,00		42.000,00	
120.01	Alıcı 1	2.000,00		2.000,00	
120.02	Alıcı 2	40.000,00		40.000,00	
121	ALACAK SENETLERİ	30.000,00		30.000,00	
121.01	Alacak Senedi 1	30.000,00		30.000,00	
122	ALACAK SENETLERİ REESKONTU (-)		3.000,00		3.000,00
122.01	Alacak senetleri reeskontu		3.000,00		3.000,00
126	VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR	2.000,00		2.000,00	
126.01	Verilen depozito	2.000,00		2.000,00	
127	DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	10.000,00		10.000,00	
127.01	Kredi kartları	10.000,00		10.000,00	
128	ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR	10.000,00		10.000,00	
128.01	Şüpheli ticari alacak 1	10.000,00		10.000,00	
129	ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR KARŞILIĞI (-)		2.000,00		2.000,00
129.01	Şüpheli ticari alacaklar karşılığı		2.000,00		2.000,00
13	DİĞER ALACAKLAR	26.000,00		26.000,00	
131	ORTAKLARDAN ALACAKLAR	7.000,00		7.000,00	
131.01	Ortak 1	7.000,00		7.000,00	
132	İŞTİRAKLERDEN ALACAKLAR	5.000,00		5.000,00	
132.01	İştirak 1	5.000,00		5.000,00	
133	BAĞLI ORTAKLIKLARDAN ALACAKLAR	12.000,00		12.000,00	
133.01	Bağlı ortaklık 1	12.000,00		12.000,00	

135	PERSONELDEN ALACAKLAR	2.000,00		2.000,00	
135.01	Personel 1	2.000,00		2.000,00	
15	STOKLAR	323.000,00	5.000,00	318.000,00	
153	TİCARİ MALLAR	300.000,00		300.000,00	
153.01	Ticari mallar 1	300.000,00		300.000,00	
157	DİĞER STOKLAR	20.000,00		20.000,00	
157.01	Diğer stoklar	20.000,00		20.000,00	
158	STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI (-)		5.000,00		5.000,00
158.01	Stok değer düşüklüğü karşılığı		5.000,00		5.000,00
159	VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI	3.000,00		3.000,00	
159.01	Verilen sipariş avansları	3.000,00		3.000,00	
18	GELECEK AYLARA AİT GİDERLER VE GELİR TAHAKKUKLARI	7.000,00		7.000,00	
181	GELİR TAHAKKUKLARI	7.000,00		7.000,00	
181.01	Gelir tahakkukları	7.000,00		7.000,00	
19	DİĞER DÖNEN VARLIKLAR	10.000,00		10.000,00	
190	DEVREDEN KATMA DEĞER VERGİSİ	4.000,00		4.000,00	
190.01	Devreden KDV	4.000,00		4.000,00	
193	PEŞİN ÖDENEK VERGİLER VE FONLAR	1.000,00		1.000,00	
193.01	Peşin ödenen vergi ve fonlar	1.000,00		1.000,00	
195	İŞ AVANSLARI	4.000,00		4.000,00	
195.01	İş avansı	4.000,00		4.000,00	
196	PERSONEL AVANSLARI	1.000,00		1.000,00	
196.01	Personel avansı	1.000,00		1.000,00	
2	DURAN VARLIKLAR	1.151.000,00	58.000,00	1.093.000,00	
22	TİCARİ ALACAKLAR	13.000,00	3.000,00	10.000,00	
220	ALICILAR	4.000,00		4.000,00	
220.01	Alıcı 1	4.000,00		4.000,00	
221	ALACAK SENETLERİ	7.000,00		7.000,00	
221.01	Alacak senetleri 1	7.000,00		7.000,00	
222	ALACAK SENETLERİ REESKONTU (-)		3.000,00		3.000,00
222.01	Alacak senetleri reeskontu		3.000,00		3.000,00
226	VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR	2.000,00		2.000,00	
226.01	Verilen depozito	2.000,00		2.000,00	
23	DİĞER ALACAKLAR (1)	18.000,00		18.000,00	
231	ORTAKLARDAN ALACAKLAR	4.000,00		4.000,00	
231.01	Ortak 1	4.000,00		4.000,00	
232	İŞTİRAKLERDEN ALACAKLAR	3.000,00		3.000,00	
232.01	İştirak 2	3.000,00		3.000,00	
233	BAĞLI ORTAKLIKLARDAN ALACAKLAR	7.000,00		7.000,00	
233.01	Bağlı ortaklık 1	7.000,00		7.000,00	
235	PERSONELDEN ALACAKLAR	4.000,00		4.000,00	

235.01	Personel 2	4.000,00		4.000,00	
24	MALİ DURAN VARLIKLAR	23.000,00	14.000,00	9.000,00	
240	BAĞLI MENKUL KIYMETLER	11.000,00		11.000,00	
240.01	Bağlı menkul kıymet 1	11.000,00		11.000,00	
242	İŞTİRAKLER	4.000,00		4.000,00	
242.01	İştirak 2	4.000,00		4.000,00	
243	İŞTİRAKLERE SERMAYE TAAHHÜTLERİ (-)		2.000,00		2.000,00
243.01	Sermaye taahhüt		2.000,00		2.000,00
244	İŞTİRAKLER SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI (-)		10.000,00		10.000,00
244.01	iştirakler değer düşüklüğü karşılığı		10.000,00		10.000,00
245	BAĞLI ORTAKLIKLAR	8.000,00		8.000,00	
245.01	Bağlı ortaklık 2	8.000,00		8.000,00	
246	BAĞLI ORTAKLIKLARA SERMAYE TAAHHÜTLERİ (-)		2.000,00		2.000,00
246.01	Sermaye taahhüt		2.000,00		2.000,00
25	MADDİ DURAN VARLIKLAR	1.072.000,00	40.000,00	1.032.000,00	
250	ARAZİ VE ARSALAR	300.000,00		300.000,00	
250.01	Arazi 1	300.000,00		300.000,00	
251	YER ALTI VE YER ÜSTÜ DÜZENLERİ	10.000,00		10.000,00	
251.01	Düzen 1	10.000,00		10.000,00	
252	BİNALAR	400.000,00		400.000,00	
252.01	Bina 1	400.000,00		400.000,00	
253	TESİS, MAKİNE VE CİHAZLAR	50.000,00		50.000,00	
253.01	Tesis 1	50.000,00		50.000,00	
254	TAŞITLAR	250.000,00		250.000,00	
254.01	Taşıt 1	250.000,00		250.000,00	
255	DEMİRBAŞLAR	40.000,00		40.000,00	
255.01	Demirbaş 1	40.000,00		40.000,00	
256	DİĞER MADDİ DURAN VARLIKLAR	20.000,00		20.000,00	
256.01	Diğer 1	20.000,00		20.000,00	
257	BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR (-)		40.000,00		40.000,00
257.01	Amortisman 1		40.000,00		40.000,00
259	VERİLEN AVANSLAR	2.000,00		2.000,00	
259.01	avans 1	2.000,00		2.000,00	
26	MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR	20.000,00	1.000,00	19.000,00	
260	HAKLAR	3.000,00		3.000,00	
260.01	Haklar	3.000,00		3.000,00	
261	ŞEREFİYE	10.000,00		10.000,00	
261.01	Şerefiye	10.000,00		10.000,00	
262	KURULUŞ VE ÖRGÜTLENME GİDERLERİ	2.000,00		2.000,00	
262.01	Kuruluş	2.000,00		2.000,00	

263	ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ	5.000,00		5.000,00	
263.01	Araştırma	5.000,00		5.000,00	
268	BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR (-)		1.000,00		1.000,00
268.01	Amortisman		1.000,00		1.000,00
28	GELECEK YILLARA AİT GİDERLER VE GELİR TAHAKKUKLARI	5.000,00		5.000,00	
280	GELECEK YILLARA AİT GİDERLER	5.000,00		5.000,00	
280.01	Gelir Tahakkuku	5.000,00		5.000,00	
3	KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	15.000,00	737.000,00		722.000,00
30	MALİ BORÇLAR	10.000,00	410.000,00		400.000,00
300	BANKA KREDİLERİ		200.000,00		200.000,00
300.01	Banka Kredileri		200.000,00		200.000,00
303	UZUN VADELİ KREDİLERİN ANAPARA TAKSİTLERİ VE FAİZLERİ		10.000,00		10.000,00
303.01	Uzun Vadeli Kredilerin Anapara Taksitleri ve Faizleri Hesabı		10.000,00		10.000,00
305	ÇIKARILMIŞ BONOLAR VE SENETLER		200.000,00		200.000,00
305.01	Bonolar		200.000,00		200.000,00
308	MENKUL KIYMETLER İHRAÇ FARKI (-)	10.000,00		10.000,00	
308.01	İhraç farkı	10.000,00		10.000,00	
32	TİCARİ BORÇLAR	5.000,00	75.000,00		70.000,00
320	SATICILAR		40.000,00		40.000,00
320.01	Satıcı 1		40.000,00		40.000,00
321	BORÇ SENETLERİ		30.000,00		30.000,00
321.01	Borç senetleri		30.000,00		30.000,00
322	BORÇ SENETLERİ REESKONTU (-)	5.000,00		5.000,00	
322.01	Reeskont	5.000,00		5.000,00	
326	ALINAN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR		5.000,00		5.000,00
326.01	Depozito		5.000,00		5.000,00
33	DİĞER BORÇLAR		28.000,00		28.000,00
331	ORTAKLARA BORÇLAR		10.000,00		10.000,00
331.01	Ortak 1		10.000,00		10.000,00
332	İŞTİRAKLERE BORÇLAR		7.000,00		7.000,00
332.01	İştiraklere borçlar		7.000,00		7.000,00
333	BAĞLI ORTAKLIKLARA BORÇLAR		8.000,00		8.000,00
333.01	Bağlı ortaklıklara borçlar		8.000,00		8.000,00
335	PERSONELE BORÇLAR		3.000,00		3.000,00
335.01	Personele borçlar		3.000,00		3.000,00
34	ALINAN AVANSLAR		3.000,00		3.000,00
340	ALINAN SİPARİŞ AVANSLARI		3.000,00		3.000,00
340.01	Alınan avans		3.000,00		3.000,00
36	ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YÜKÜMLÜLÜKLER		5.000,00		5.000,00

360	ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR		2.000,00		2.000,00
360.01	Ödenecek vergi		2.000,00		2.000,00
361	ÖDENECEK SOSYAL GÜVENLİK KESİNTİLERİ		3.000,00		3.000,00
361.01	SGK		3.000,00		3.000,00
37	BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI		200.000,00		200.000,00
372	KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI		200.000,00		200.000,00
372.01	Kıdem tazminatı		200.000,00		200.000,00
38	GELECEK AYLARA AİT GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI		15.000,00		15.000,00
380	GELECEK AYLARA AİT GELİRLER		5.000,00		5.000,00
380.01	Gelecek aylara ait gelirler		5.000,00		5.000,00
381	GİDER TAHAKKUKLARI		10.000,00		10.000,00
381.01	gider		10.000,00		10.000,00
39	DİĞER KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR		1.000,00		1.000,00
392	DİĞER KDV		1.000,00		1.000,00
392.01	Diğer KDV		1.000,00		1.000,00
4	UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	8.000,00	284.500,00		276.500,00
40	MALİ BORÇLAR		70.000,00		70.000,00
400	BANKA KREDİLERİ		70.000,00		70.000,00
400.01	Banka kredileri hesabı		50.000,00		50.000,00
400.02	Banka kredileri hesabı		20.000,00		20.000,00
42	TİCARİ BORÇLAR	5.000,00	95.000,00		90.000,00
420	SATICILAR		50.000,00		50.000,00
420.01	Satıcı 1		50.000,00		50.000,00
421	BORÇ SENETLERİ		40.000,00		40.000,00
421.01	Borç senedi 2		40.000,00		40.000,00
422	BORÇ SENETLERİ REESKONTU (-)	5.000,00		5.000,00	
422.01	Reeskont	5.000,00		5.000,00	
426	ALINAN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR		5.000,00		5.000,00
426.01	Teminat		5.000,00		5.000,00
43	DİĞER BORÇLAR	3.000,00	16.500,00		13.500,00
431	ORTAKLARA BORÇLAR		2.500,00		2.500,00
431.01	Ortak 1		2.500,00		2.500,00
432	İŞTİRAKLERE BORÇLAR		4.000,00		4.000,00
432.01	İştirak 1		4.000,00		4.000,00
433	BAĞLI ORTAKLIKLARA BORÇLAR		10.000,00		10.000,00
433.01	Bağlı ortaklık 1		10.000,00		10.000,00
437	DİĞER BORÇ SENETLERİ REESKONTU (-)	3.000,00		3.000,00	
437.01	Reeskont	3.000,00		3.000,00	
47	BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI		100.000,00		100.000,00
472	KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI		100.000,00		100.000,00

472.01	Kıdem Tazminatı		100.000,00		100.000,00
48	GELECEK YILLARA AİT GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI		3.000,00		3.000,00
480	GELECEK YILLARA AİT GELİRLER		3.000,00		3.000,00
480.01	Gelecek yıllara ati gelirler		3.000,00		3.000,00
5	ÖZ KAYNAKLAR		865.500,00		865.500,00
50	ÖDENMİŞ SERMAYE		740.000,00		740.000,00
500	SERMAYE		740.000,00		740.000,00
500.01	Mehmet Ali Durmuş		740.000,00		740.000,00
54	KAR YEDEKLERİ		25.500,00		25.500,00
540	YASAL YEDEKLER		10.000,00		10.000,00
540.01	Yasal Yedekler		10.000,00		10.000,00
541	STATÜ YEDEKLERİ		8.000,00		8.000,00
541.01	Statü Yedekleri		8.000,00		8.000,00
549	ÖZEL FONLAR		7.500,00		7.500,00
549.01	Özel Fonlar		7.500,00		7.500,00
59	DÖNEM NET KARI (ZARARI)		100.000,00		100.000,00
590	DÖNEM NET KARI		100.000,00		100.000,00
590.01	Dönem Kârı		100.000,00		100.000,00
	TOPLAM	1.962.000,00	1.962.000,00	1.962.000,00	1.962.000,00

Tablo 32. Arten Temizlik Bilançosu

Örnek İşletme		
AKTİF (VARLIKLAR)		PASİF(KAYNAKLAR)
	Cari Dönem(TL)	
I- DÖNEN VARLIKLAR	771.000,00	I- KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
A-HAZIR DEĞERLER	198.000,00	A-MALİ BORÇLAR
1-KASA	115.000,00	1-BANKA KREDİLERİ
2-ALINAN ÇEKLER	10.000,00	4-UZUN VADELİ KREDİLERİN ANA...
3-BANKALAR	38.000,00	6-ÇIKARILMIŞ BONOLAR VE SENETLER
4-VERİLEN ÇEKLER VE ÖDEME EMİRLERİ (-)	5.000,00	8-MENKUL KIYMETLER İHRAÇ FA...
5-DİĞER HAZIR DEĞERLER	40.000,00	B-TİCARİ BORÇLAR
B-MENKUL KIYMETLER	123.000,00	1-SATICILAR
1-HİSSE SENETLERİ	100.000,00	2-BORÇ SENETLERİ
2-ÖZEL KESİM TAHVİL, SENET VE BONOLARI	20.000,00	3-BORÇ SENETLERİ REESKONTU (-)
3-KAMU KESİMİ TAHVİL, SENET VE BONOLARI	5.000,00	4-ALINAN DEPOZİTO VE TEMİNATL...
5-MENKUL KIYMETLER DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI (-)	2.000,00	C-DİĞER BORÇLAR
C-TİCARİ ALACAKLAR	89.000,00	1-ORTAKLARA BORÇLAR
1-ALICILAR	42.000,00	2-İŞTİRAKLERE BORÇLAR
2-ALACAK SENETLERİ	30.000,00	3-BAĞLI ORTAKLIKLARA BORÇLAR
3-ALACAK SENETLERİ REESKONTU (-)	3.000,00	4-PERSONELE BORÇLAR
5-VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR	2.000,00	D-ALINAN AVANSLAR
6-DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	10.000,00	1-ALINAN SİPARİŞ AVANSLARI
7-ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR	10.000,00	F-ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YÜ...
8-ŞÜPHELİ TİCARİ ALACAKLAR KARŞILIĞI (-)	2.000,00	1-ÖDENECEK VERGİ VE FONLAR
D-DİĞER ALACAKLAR	26.000,00	2-ÖDENECEK SOSYAL GÜVENLİK K...
1-ORTAKLARDAN ALACAKLAR	7.000,00	G-BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
2-İŞTİRAKLERDEN ALACAKLAR	5.000,00	3-KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI
3-BAĞLI ORTAKLIKLARDAN ALACAKLAR	12.000,00	H-GELECEK AYLARA AİT GELİRLER
4-PERSONELDEN ALACAKLAR	2.000,00	1-GELECEK AYLARA AİT GELİRLER
E-STOKLAR	318.000,00	2-GİDER TAHAKKUKLARI
4-TİCARİ MALLAR	300.000,00	I-DİĞER KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
5-DİĞER STOKLAR	20.000,00	2-DİĞER KDV
6-STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI (-)	5.000,00	II- UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR
7-VERİLEN SİPARİŞ AVANSLARI	3.000,00	A-MALİ BORÇLAR
G-GELECEK AYLARA AİT GİDERLER VE GELİR TAHAKKUKLARI	7.000,00	1-BANKA KREDİLERİ
2-GELİR TAHAKKUKLARI	7.000,00	B-TİCARİ BORÇLAR
H-DİĞER DÖNEN VARLIKLAR	10.000,00	1-SATICILAR
1-DEVREDEN KATMA DEĞER VERGİSİ	4.000,00	2-BORÇ SENETLERİ
4-PEŞİN ÖDENEN VERGİLER VE FONLAR	1.000,00	3-BORÇ SENETLERİ REESKONTU (-)
5-İŞ AVANSLARI	4.000,00	4-ALINAN DEPOZİTO VE TEMİNATL...
6-PERSONEL AVANSLARI	1.000,00	C-DİĞER BORÇLAR
II- DURAN VARLIKLAR	1.093.000,00	1-ORTAKLARA BORÇLAR

A-TİCARİ ALACAKLAR	10.000,00	2-İŞTİRAKLERE BORÇLAR
1-ALICILAR	4.000,00	3-BAĞLI ORTAKLIKLARA BORÇLAR
2-ALACAK SENETLERİ	7.000,00	5-DİĞER BORÇ SENETLERİ REESKONTU (-)
3-ALACAK SENETLERİ REESKONTU (-)	3.000,00	E-BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI
5-VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR	2.000,00	1-KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI
B-DİĞER ALACAKLAR (1)	18.000,00	F-GELECEK YILLARA AİT GELİRLER
1-ORTAKLARDAN ALACAKLAR	4.000,00	1-GELECEK YILLARA AİT GELİRLER
2-İŞTİRAKLERDEN ALACAKLAR	3.000,00	III- ÖZ KAYNAKLAR
3-BAĞLI ORTAKLIKLARDAN ALACAKLAR	7.000,00	A-ÖDENMİŞ SERMAYE
4-PERSONELDEN ALACAKLAR	4.000,00	1-SERMAYE
C-MALİ DURAN VARLIKLAR	9.000,00	C-KAR YEDEKLERİ
1-BAĞLI MENKUL KIYMETLER	11.000,00	1-YASAL YEDEKLER
3-İŞTİRAKLER	4.000,00	2-STATÜ YEDEKLERİ
4-İŞTİRAKLERE SERMAYE TAAHHÜTLERİ (-)	2.000,00	5-ÖZEL FONLAR
5-İŞTİRAKLER SERMAYE PAYLARI DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI (-)	10.000,00	F-DÖNEM NET KARI (ZARARI)
6-BAĞLI ORTAKLIKLAR	8.000,00	1-DÖNEM NET KARI
7-BAĞLI ORTAKLIKLARA SERMAYE TAAHHÜTLERİ (-)	2.000,00	
D-MADDİ DURAN VARLIKLAR	1.032.000,00	
1-ARAZİ VE ARSALAR	300.000,00	
2-YER ALTI VE YER ÜSTÜ DÜZENLERİ	10.000,00	
3-BİNALAR	400.000,00	
4-TESSİS, MAKİNE VE CİHAZLAR	50.000,00	
5-TAŞITLAR	250.000,00	
6-DEMİRBAŞLAR	40.000,00	
7-DİĞER MADDİ DURAN VARLIKLAR	20.000,00	
8-BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR (-)	40.000,00	
10-VERİLEN AVANSLAR	2.000,00	
E-MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR	19.000,00	
1-HAKLAR	3.000,00	
2-ŞEREFİYE	10.000,00	
3-KURULUŞ VE ÖRGÜTLENME GİDERLERİ	2.000,00	
4-ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ	5.000,00	
7-BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR (-)	1.000,00	
G-GELECEK YILLARA AİT GİDERLER VE GELİR TAHAKKUKLARI	5.000,00	
1-GELECEK YILLARA AİT GİDERLER	5.000,00	
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	1.864.000,00	PASİF (KAYNAKLAR) TOPLAMI

Tablo 15 ve Tablo 16’da yer alan ana ve alt hesaplara ilişkin açıklamalar ve özellik arz eden durumlar aşağıda sunulmuştur.

Öncelikle AAOIFI’nin katılım bankaları için yapmış olduğu Net Varlıklar Yöntemi (net çalışma sermayesi) ile basit bir zekât hesaplaması yapılacaktır. Bu hesaplama dönen varlıklar – dönem içinde ödenmesi gereken borçlar şeklinde uygulanmaktadır. Buna göre dönen varlıklar tutarı ile dönem içinde ödenmesi gereken borçları gösteren kısa vadeli yabancı kaynaklar tutarı Tablo 16’da sunulmuştur.

Hesaplama:

Dönen Varlıklar – Dönem İçinde Ödenmesi Gereken Borçlar = Zekât Matrahı

$$771.000,00 \text{ TL} - 722.000,00 \text{ TL} = 49.000,00 \text{ TL}$$

Hesabın yapıldığı tarih olan 31.12.2020 itibarı ile 80,18 gr altının (1 gr altın = 449,90 TL) 35.992,00 TL olmasından kaynaklı nisap miktarına ulaşmış olduğu görülmekte ve zekât hesaplaması yapılmaktadır.

AAOIFI’nin miladi takvim baz alınarak yapmış olduğu dönüşümlü hesaba göre bu oran % 2,5775 olup buna göre zekât matrahı olan 49.000,00 TL uyarınca ödenmesi gereken zekât tutarı aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

$$49.000,00 * 0,025775 = 1.261,75 \text{ TL}$$

Çalışmada AAOIFI’nin yöntemleri dışında oluşturulan Şirket Mal Varlığı Yöntemi olarak adlandırılan yeni bir hesaplama yöntemine göre zekât matrahı hesaplandığında daha ayrıntılı bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bilgiler şirket yöneticilerinden alınmış olup zekâta tabi olma durum tablosunda yer almaktadır.

100 Kasa hesabında bulunan ve döviz kuruna göre güncellenmiş olan miktarlar yazılı olduğu şekli ile **115.000,00 TL** tutar bulunmaktadır. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere bu tutarın tamamı zekât matrahına eklenecektir.

101 Alınan Çekler hesabı tasarruf değeri olan **10.000,00 TL** olarak zekât matrahına eklenecektir.

102 Bankalar hesabında bulunan vadesiz mevduat hesabında bulunan **30.000,00** TL olarak zekât matrahına eklenmektedir. Vadeli mevduat bölümünde olan 8.000,00 TL'nin 1.000,00 TL olan kısmı faiz getirisi olması dolayısıyla hesaptan düşülerek kalan **7.000,00** hesaplamaaya dâhil edilecektir.

103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri(-) hesabında bulunan *5.000,00 TL* borç kapsamında olmasından kaynaklı olarak zekât matrahından indirilmektedir.

108 Diğer Hazır Değerler hesabında olan yoldaki paralar hesabında mevcut olan **40.000,00** TL'nin tamamı zekât matrahına eklenmektedir.

110 Hisse Senetleri hesabı ise bilanço ve mizanda maliyet bedeli ile değerlendirilmektedir. İşletme yöneticilerinden alınan bilgiye göre bu hesapta bulunan hisse senetleri spekülâtif amaçlı satın alınmıştır. Spekülâtif olması ve yatırım değil ticari amaç ile edinilmiş olmasından dolayı piyasa değeri ile değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme yapıldığında 100.000,00 TL olan hisse senetlerinin güncel piyasa fiyatının **110.000,00** TL olduğu bilgisine ulaşılarak bu tutar zekât matrahına eklenmektedir.

111 Özel Kesim Tahvil, Senet ve Bonoları hesabında bulunan 20.000,00 TL'nin 2.000,00 TL olan kısmı faiz getirisi olduğu bilgisi ile bu tutar indirilerek **18.000,00** TL zekât matrahına dâhil edilmektedir.

112 Kamu Kesimi Tahvil, Senet ve Bonoları hesabında bulunan 5.000,00 TL'nin 1.000,00 TL olan kısmı faiz getirisi olması dolayısıyla zekât matrahından muaf olacağından bu tutar indirilerek kalan **4.000,00** TL hesaplamaaya dâhil edilecektir.

119 Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı (-), hesabı ise diğer karşılık hesaplarında olduğu gibi zekât matrahından muaf tutularak hesaplamaaya dâhil edilmemektedir.

120 Alıcılar hesabında yer alan iki alacaklı olunan kişiden birinin sözleşmeye dayalı olmaksızın borcunun vadesini geçirmiş ve faiz işletilmiş, diğeri ise sözleşme kapsamında vadesi geçmiş ve vade farkı eklenmektedir. Bu da birinci alacaklı olunan kişi için 2.000,00 olan alacağın faizi 500,00 TL'dir. Bu oran faiz tutarları kapsamında zekât matrahına eklenmeyecek olup güncel alıcılar hesabından düşülerek hesap

yapılacak ve kalan 1.500,00 TL zekât matrahına eklenecek iken diğer alacaklı kişinin sözleşme kapsamında olan vade farkı ile birlikte tutar yer alacaktır. Bu da vadeli satış kapsamında değerlendirilmekte ve 40.000,00 TL zekât matrahına eklenmekte toplamda **41.500,00** TL zekât matrahına eklenmektedir.

121 Alacak Senetleri hesabı da tasarruf değeri olan **30 000,00** TL olarak zekât matrahına eklenmektedir.

122 Alacak Senetleri Reeskontu(-) hesabı da diğer reeskont hesaplarında da hesaplanacağı şekliyle zekât matrahından muaf olarak değerlendirilmekte ve hesaba dâhil edilmemektedir.

126 Verilen Depozito ve Teminatlar hesabı ise işletmenin alacağı bir meblağ olarak düşünüldüğünden verilen avans kapsamında değerlendirilerek **2 000,00** TL olan hesap zekât matrahına eklenmektedir.

127 Diğer Ticari Alacaklar hesabının altında yer alan, Kredi Kartları hesabı ise tasarruf değeri ile değerlendirilerek kesilen miktar finansman gideri olarak sayılmakta ve işletmenin gideri olduğu ve alma ihtimali olmamasından kaynaklı olarak zekât, mizan ve bilançoda görünen **10 000,00** TL zekât matrahına eklenmektedir.

128 Şüpheli Ticari Alacaklar hesabı ise açıklamalarda belirtildiği gibi işletmenin geçmiş yıl tecrübeleri ışığında % 75 'lik bir bölümünü tahsil ettiği bilgisine ulaşılmış ve bu oranın alınma ihtimali daha yüksek olduğundan fihhi kaynaklarda belirtildiği gibi zekât matrahına düzenlenerek dâhil edilmektedir. Bu oran dışında kalan bölüm ise zekât matrahından muaf kabul edilmektedir. Bu oran $2.000,00 * 75/100 = 1.500,00$ TL olan kısım zekât matrahına eklenmektedir.

129 Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı hesabı da diğer karşılık hesaplarında olduğu ve zaten alınma ihtimali zayıf olan kısmı zekâttan muaf olduğu için zekât matrahından muaf tutulmakta ve hesaplamada yer almamaktadır.

131 Ortaklardan Alacaklar hesabında bulunan **7.000 ,00** TL olan kısım zekât matrahına eklenmektedir.

132 İştiraklerden Alacaklar hesabında bulunan **5.000 ,00** TL olan kısım zekât matrahına eklenmektedir.

133 Bağlı Ortaklıklardan Alacaklar hesabında bulunan **12.000 ,00** TL olan kısım zekât matrahına eklenmektedir.

135 Personelden Alacaklar hesabında bulunan **2.000 ,00** TL olan kısım zekât matrahına eklenmektedir.

153 Ticari Mallar hesabında bulunan tutarın değerlendirme tablosunda da görüldüğü gibi maliyet fiyatı ve piyasa fiyatının hangisi düşükse onunla değerlendirileceği ve bilançoda olan maliyet bedelinin daha düşük olduğu bilgisi ile tamamı olan **300 000,00** TL zekât matrahına eklenmektedir.

157 Diğer Stoklar hesabında bulunan tutarın değerlendirme tablosunda da görüldüğü gibi maliyet fiyatı ve piyasa fiyatının hangisi düşükse onunla değerlendirileceği ve bilançoda olan maliyet bedelinin piyasa fiyatından yüksek olduğu bilgisi edinilmekte ve finansal tabloda 20.000,00 TL olan bu hesap piyasa fiyatı **15.000,00** TL olduğu ve bu tutar ile zekât matrahına eklenmektedir.

158 Stoklar Değer Düşüklüğü Karşılığı(-) hesabı da diğer karşılık hesaplarında olduğu ve zaten alınma ihtimali zayıf olan kısmı zekâttan muaf olduğu için zekât matrahından muaf tutulmakta ve hesaplamada yer almamaktadır.

159 Verilen Sipariş Avansları hesabı da diğer verilen avanslarda (personel ve iş avansları hariç) olduğu gibi bu hesapta bulunan **3 000,00** TL zekât matrahına eklenmektedir.

181 Gelir Tahakkukları hesabı işletmenin alması kesinleştiği halde tahsil etmediği tutar olarak nitelenmesinden kaynaklı olarak bu hesapta bulunan **7 000,00** TL zekât matrahına eklenmektedir.

190 Devreden KDV hesabı işletmenin ödediği bir hesap olup tahsil ettiği dönemde alacağı KDV tutarını mahsup edeceği için alacak hükmünde olup bu hesapta bulunan **4 000,00** TL zekât matrahına eklenmektedir.

193 Peşin Ödenen Vergi ve Fonlar hesabı ise işletmenin henüz oluşmamış olmasına karşın peşin olarak tahsil edilmiş bir vergi olmasından dolayı bu hesap zekât matrahından muaf olarak işlem yapılmaktadır.

195 İş Avansları ve 196 Personel Avanslarında bulunan tutarlar bu tutarların ne kadarlık bir oranının işletmeye döneceği belli olmamasından kaynaklı olarak ve işletme geçmiş tecrübelerine göre tahmini ödeme yapmasından kaynaklı olarak zekât matrahından muaf olarak uygulamada herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

220 Alıcılar hesabında bulunan **4.000,00** TL tasarruf değeri ile zekât matrahına eklenmektedir.

221 Alacak Senetleri hesabı tasarruf değeriyle ve finansal tabloda bulunan değeri olan **7.000,00** TL olarak zekât matrahına eklenmektedir.

222 Alacak Senetleri Reeskontu(-) hesabı da diğer reeskont hesaplarında da hesaplanacağı şekliyle zekât matrahından muaf olarak değerlendirilmekte ve hesaba dâhil edilmemektedir.

226 Verilen Depozito ve Teminatlar hesabı ise işletmenin alacağı bir mebla olarak düşünüldüğünden verilen avans kapsamında değerlendirilerek **2.000,00** TL olan hesap zekât matrahına eklenmektedir.

231 Ortaklardan Alacaklar hesabında bulunun **4.000 ,00** TL olan kısım zekât matrahına eklenmektedir.

232 İştiraklerden Alacaklar hesabında bulunun **3.000 ,00** TL olan kısım zekât matrahına eklenmektedir.

233 Bağlı Ortaklıklardan Alacaklar hesabında bulunun **7.000 ,00** TL olan kısım zekât matrahına eklenmektedir.

235 Personelden Alacaklar hesabında bulunun **4.000 ,00** TL olan kısım zekât matrahına eklenmektedir.

240 Bağlı Menkul Kıymetler hesabı zekât açısından özellik arz eden hesaplar arasında yer almaktadır. Bu hesabın bulunduğu menkul kıymet ile olan işletme zekât ödediği bilgisine ulaşılmakta ve uygulamada zekât matrahından muaf olarak herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

242 İştirakler hesabı zekât açısından özellik arz eden hesaplar arasında yer almaktadır. Bu hesabın bulunduğu menkul kıymet ile olan işletme zekât ödemediği ve zekât hesabı da yapmadığı için işletme günaha girme olasılığını düşünerek hesapta bulunan 4.000,00 TL nin ödemediği kısım olan 2.000,00 TL lik kısmı düşölerek kalan bölümde olan **2.000,00 TL** tamamı ile zekât matrahına eklenmektedir.

243 İştiraklere Sermaye Taahhütleri(-) hesabı yapılması kesinleşmemiş bir yatırımı ifade etmesinden kaynaklı olarak ödenmeyen kısım indirildikten sonra kalan kısım hesabın zekât açısından durumuna göre işlem yapılmaktadır.

244 İştirakler Değer Düşüklüğü Karşılığı(-) hesabı da diğer karşılık hesaplarında olduğu ve zaten alınma ihtimali zayıf olan kısmı zekâtтан muaf olduğu için zekât matrahından muaf tutulmakta ve hesaplamada yer almamaktadır.

245 Bağlı Ortaklıklar hesabı zekât açısından özellik arz eden hesaplar arasında yer almaktadır. Bu hesabın bulunduğu menkul kıymet ile olan işletme zekât ödemediği yalnız zekât hesabı yapan bir kurumdur. Bu hesap neticesinde tüm varlıkları içinde zekâta tabi olan oranın %50 bilgisini paylaşmaktadır. Bu bilgiler ışığında hesapta bulunan 8.000,00 TL 'nin sermaye taahhütü olan 2.000,00 TL olan kısmı indirildikten sonra kalan 6.000,00 TL 'nin %50'si olan **3.000,00 TL** zekât matrahına eklenmektedir.

246 Bağlı Ortaklıklara Sermaye Taahhütleri(-) hesabı yapılması kesinleşmemiş bir yatırımı ifade etmesinden kaynaklı olarak sermaye taahhütü indirildikten sonra kalan kısım hesabın zekât açısından durumuna göre işlem yapılmaktadır.

250 Arazi ve Arsalar hesabı zekât açısından özellik arz eden durumlar sınıfında yer almakta ve işletme yöneticilerinden bilgi alınması gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında hesapta bulunan mebla açısından iki tane arazi bulunmakta ve 250.000,00 TL tutarında olan arazi işletme faaliyetlerinde kullanılmakta olduğundan zekât

matrahından muaf olarak yer almaktadır. Diğer 50.000,00 TL tutarında olan arazi ise maliyet bedeli ile değerlendirilmesinden kaynaklı ve değer artışı yüksek kalemlerden olması nedeniyle piyasa fiyatı araştırılmış ve piyasa fiyatının **100.000,00** TL olduğu bulunmuş ve bu tutar zekât matrahına eklenmektedir.

251 Yer altı ve Üstü Düzenleri hesabı zekât matrahından muaf olmasından dolayı herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

252 Binalar hesabı zekât açısından özellik arz eden durumlar sınıfında yer almakta ve işletme yöneticilerinden bilgi alınması gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında tüm binaların işletme faaliyetlerinde kullanılmış olduğu ve dolayısıyla zekât matrahından muaf olarak işlem yapılmaktadır.

253 Tesis Makine ve Cihazlar hesabı zekât matrahından muaf olmasından dolayı herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

255 Taşıtlar hesabı zekât açısından özellik arz eden durumlar sınıfında yer almakta ve işletme yöneticilerinden bilgi alınması gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında hesapta bulunan mebla açısından 3 tane taşıt bulunmakta ve 200.000,00 TL tutarında olan 2 tane taşıt işletme faaliyetlerinde kullanılmakta olduğundan zekât matrahından muaf olarak yer almaktadır. Diğer 50.000,00 TL tutarında olan taşıt ise ticari niyet ile bulunduğu ve maliyet bedeli ile değerlendirilmesinden kaynaklı değer artışı yüksek kalemlerden olması nedeniyle piyasa fiyatı araştırılmış ve piyasa fiyatının **100.000,00** TL olduğu bulunmakta, bu tutar zekât matrahına eklenmektedir.

255 Demirbaşlar hesabı zekât matrahından muaf olmasından dolayı herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

256 Diğer Maddi Duran Varlıklar hesabında bulunan meblağ ise zekât açısından özellik arz eden durumlar olması nedeniyle işletme yöneticilerinden alınan bilgiler ışığında 10.000,00 TL olan bir varlığının işletme faaliyetlerinde kullanıldığı bilgisine ulaşılmaktadır ve bu tutarlık bölüm zekâttan muaf olarak işlem yapılmaktadır. Diğer **10.000,00** TL'lik olan varlık ise ticari niyet ile elde tutulduğu anlaşıldığından zekât matrahına eklenmektedir.

257 Birikmiş Amortismanlar(-) hesabı da zekât matrahından muaf olmasından dolayı herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

259 Verilen Avanslar hesabı zekâta tabi olan varlıklar sınıfında yer almasından kaynaklı olarak **2.000,00** TL zekât matrahına eklenmektedir.

26 Maddi Olmayan Duran Varlıklar hesap grubunda yer alan hesaplar ise zekât matrahından muaf olmasından dolayı herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

280 Gelecek Yıllara Ait Giderler hesabı zekât matrahından muaf olmasından dolayı herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

281 Gelir Tahakkuku hesabı zekâta tabi olan varlıklar sınıfında yer almasından kaynaklı olarak **5.000,00** TL zekât matrahına eklenmektedir.

300 Banka Kredileri hesabı zekât matrahından indirilecek kalemler sınıfında yer almasından dolayı 200.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

303 Uzun Vadeli Kredilerin Anapara Taksitleri ve Faizleri hesabının zekât matrahından indirilecek kalemler sınıfında yer almasından dolayı 10.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

305 Çıkarılmış Bonolar ve Senetler hesabı zekât matrahından indirilecek kalemler sınıfında yer almasından dolayı 200.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

308 Menkul Kıymetler İhraç Farkı (-) hesabı düzeltme hesabı olması dolayısıyla zekât matrahından muaf olmasından dolayı zekât hesaplamasında herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

320 Satıcılar hesabı zekât matrahından indirilecek kalemler sınıfında yer almasından dolayı 40.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

321 Borç Senetleri hesabı zekât matrahından indirilecek kalemler sınıfında yer almasından dolayı 30.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

322 Borç Senetleri Reeskontu (-) hesabı da diğer reeskont hesaplarında da hesaplanacağı şekliyle zekât matrahından muaf olarak değerlendirilmekte ve hesaba dâhil edilmemektedir.

326 Alınan Depozito ve Teminatlar hesabı zekât matrahından indirilecek kalemler sınıfında yer almasından dolayı 5.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

331 Ortaklara Borçlar hesabı da bir borç hesabı olmasından dolayı bu hesapta bulunan 10.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

332 İştiraklere Borçlar hesabı da bir borç hesabı olmasından dolayı bu hesapta bulunan 7.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

333 Bağlı Ortaklıklara Borçlar hesabı da bir borç hesabı olmasından dolayı bu hesapta bulunan 8 000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

335 Personele Borçlar hesabı da bir borç hesabı olmasından dolayı bu hesapta bulunan 3.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

340 Alınan Sipariş Avansları hesabı da işletmede bulunan yalnız kendine ait olmayan bir hesap olmasından dolayı bu hesapta bulunan 3.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

360 Ödenecek Vergi ve Fonlar, hesabı da bir borç hesabı olmasından dolayı bu hesapta bulunan 2.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

361 Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri hesabı da bir borç hesabı olmasından dolayı bu hesapta bulunan 3 000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

37 Borç ve Gider Karşılıkları Grubunda bulunan Borç ve Gider Karşılıkları hesabı diğer karşılık hesaplarında olduğu gibi zekâttan muaf olup uygulamada herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

380 Gelecek Aylara Ait Gelirler hesabı işletmenin henüz oluşmamış kira benzeri gelirlerinin kaydedildiği bir hesap olması dolayısıyla zaten nakit olarak zekât hesabına eklenmiş olduğundan bu hesap zekâttan muaf olarak uygulanmaktadır.

381 Gider Tahakkukları hesabı işletmenin ödemesi kesinleştiği halde henüz ödemediği bir hesap olması dolayısıyla bu hesapta bulunan 10.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

392 Diğer KDV hesabı işletmenin borç hesabı olması dolayısıyla bu hesapta bulunan 1.000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

400 Banka Kredileri hesabı uzun vadeli bir borç olması dolayısıyla zekât açısından özellik arz eden durumlar arasında yer alır. 40 hesap grubunda bulunan bütün bu borç kalemleri zekâta tabi olan dönen varlıkların finansmanında kullanılmış olması durumunda veya kullanılmış olan tutar zekât matrahından indirilirken, zekâta tabi olmayan varlıkların finansmanında kullanılan kısmı için ise muaf olarak işlem yapılmaz ve vadesi geldiği dönemde ilgili hesaba aktarılır ve o hesap o yıl zekât matrahından indirilir. Bu hesapta bulunan birinci kredi olan 50.000,00 TL zekâta tabi olmayan varlıkların finansmanında kullanılmış olduğu bilgisi ile zekât matrahından muaf olarak bir işleme tabi tutulmamaktadır. İkinci kredi olan 20.000,00 TL ise zekâta tabi olan varlıkların finansmanında kullanılmış olmasından dolayı zekât matrahından indirilmektedir.

420 Satıcılar hesabında bulunan tutarın 40.000,00 TL olan kısmı zekâta tabi olmayan varlıkların edinilmesi amacıyla edinilen bir borç olması bilgisine ulaşılarak zekât açısından muaf kabul edilmiştir. 10.000,00 TL olan kısmı ise zekâta tabi varlıkların finansmanında kullanılmış olmasından dolayı zekât matrahından indirilmektedir.

421 Borç Senetleri, hesabı zekâta tabi olmayan varlıkların edinilmesinde kullanılmış olmasından dolayı zekâttan muaf olarak uygulama yapılmaktadır.

422 Borç Senetleri Reeskontu ve 472 Kıdem tazminatı hesabı diğer ilgili hesaplarda olduğu gibi zekât matrahından muaf olarak herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

426 Alınan Depozito ve Teminatlar hesabında bulunan Teminat hesabı ise zamanı geldiğinde karşı tarafa verilmesi gereken bir borç hesabı olması dolayısıyla işletmenin mülkiyetinde olmadığından bu hesapta bulunan 5 000,00 TL zekât matrahından indirilmektedir.

431 Ortaklara Borçlar, 432 İştiraklere Borçlar ve 433 Bağlı Ortaklıklara Borçlar, hesapları işletme yönteminden alınan bilgilere göre zekâta tabi olmayan varlıkların edinilmesinde kullanılmış olmasından dolayı zekâttan muaf olarak uygulama yapılmaktadır.

480 Gelecek Yıllara Ait Gelirler hesabı zekât matrahından muaf olarak herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

5 Öz Kaynaklar hesap grubu da aynı şekilde zekât matrahından muaf olarak herhangi bir işleme tabi tutulmamaktadır.

Tablo 33. Arten Temizlik Zekât Matrahına Eklenerek Hesap ve Tutarları (Mevcut+Alacak Varlıklar)

Zekât Matrahına Eklenerek Hesaplar	Zekât Matrahına Eklenerek Tutar (TL)
100 Kasa	115.000,00
101 Alınan Çekler	10.000,00
102 Bankalar	37.000,00
108 Diğer Hazır Değerler	40.000,00
110 Hisse Senetleri	110.000,00
111 Özel Kesim Tahvil, Senet ve Bonoları	18.000,00
112 Kamu Kesimi Tahvil, Senet ve Bonoları	4.000,00
120 Alıcılar	41.500,00
121 Alacak Senetleri	30.000,00
126 Verilen Depozito ve Teminatlar	2.000,00
127 Diğer Ticari Alacaklar	10.000,00
128 Şüpheli Ticari Alacaklar	1.500,00
131 Ortaklardan Alacaklar	7.000,00
132 İştiraklerden Alacaklar	5.000,00
133 Bağlı Ortaklıklardan Alacaklar	12.000,00
135 Personelden Alacaklar	2.000,00
153 Ticari Mallar	300.000,00
157 Diğer Stoklar	15.000,00
159 Verilen Sipariş Avansları	3.000,00
181 Gelir Tahakkukları	7.000,00
190 Devreden KDV	4.000,00
220 Alıcılar	4.000,00
221 Alacak Senetleri	7.000,00
226 Verilen Depozito ve Teminatlar	2.000,00
231 Ortaklardan Alacaklar	4.000,00
232 İştiraklerden Alacaklar	3.000,00
233 Bağlı Ortaklıklardan Alacaklar	7.000,00
235 Personelden Alacaklar	4.000,00
242 İştirakler	2.000,00
245 Bağlı Ortaklıklar	3.000,00
250 Arazi ve Arsalar	100.000,00
255 Taşıtlar	100.000,00
256 Diğer Maddi Duran Varlıklar	10.000,00
259 Verilen Avanslar	2.000,00
281 Gelir Tahakkukları	5.000,00
Toplam Eklenerek Tutar	1.027.000,00

Tablo 34. Arten Temizlik Zekât Matrahından İndirilecek Hesap ve Tutarları (Borç)

Zekât Matrahından İndirilecek Hesaplar	Zekât Matrahından İndirilecek Tutar (TL)
103 Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri(-)	5.000,00
300 Banka Kredileri	200.000,00
303 Uzun Vadeli Kredilerin Anapara Taksitleri ve Faizleri	10.000,00
305 Çıkarılmış Bonolar ve Senetler	200.000,00
320 Satıcılar	40.000,00
321 Borç Senetleri	30.000,00
326 Alınan Depozito ve Teminatlar	5.000,00
331 Ortaklara Borçlar	10.000,00
332 İştiraklere Borçlar	7.000,00
333 Bağlı Ortaklıklara Borçlar	8.000,00
335 Personele Borçlar	3.000,00
340 Alınan Sipariş Avansları	3.000,00
360 Ödenecek Vergi ve Fonlar	2.000,00
361 Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	3.000,00
381 Gider Tahakkukları	10.000,00
392 Diğer KDV	1.000,00
400 Banka Kredileri	20.000,00
420 Satıcılar	10.000,00
426 Alınan Depozito ve Teminatlar	5.000,00
Ödenecek Kurumlar Vergisi	10.000,00
Toplam İndirilecek Tutar	572.000,00

1.027.000,00-582.000,00 = 445.000,00 TL zekât matrahıdır. Bu tutarın da miladi takvime göre 0,02575'i bulunursa

$$445.000,00 * 0,02575 = 11.458,75 \text{ TL' dir.}$$

AAOIFI'ye göre yapılan hesaplamada zekât matrahı 1.261,75 TL olarak ortaya çıkarken çalışmada kullanılan yöntemle göre zekât matrahı 11.458,75 TL olarak hesaplanmıştır. Ortaya çıkan farkın başlıca nedeni AAOIFI'ye göre yapılan hesaplarda, duran varlıklar bölümünde olan alacak ve borçların dikkate alınmaması olarak belirtilebilir.

İslam hukukçuları tarafından zekât ile ilgili yapılan değerlendirmeler göz önüne alındığında ise uzun vadeli borç/alacakların zekât açısından değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Aynı bağlamda duran varlıklar sınıfında yer almasına

karşın, arazi ve arsalar, taşıtlar gibi hesap kalemlerinde yer alan ve işletmenin ticari niyet ile elinde bulundurduğu varlıkların da hesaplanması zekât hesabının yanlış yapılmasına neden olabilir. Bu eksiklikler görülmüş olmasından ve literatürde de hesap kalemlerini ayrıntılı olarak inceleyen bir çalışma olmamasından kaynaklı olarak bu çalışmanın daha anlamlı bir duruma geldiği ifade edilebilir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yapılan çalışma literatüre teori ve uygulamaya farklı şekillerde katkı sunmaktadır. Teoride AAOIFI ve FFMS'ye yer alan zekât standartlarında bazı düzenlemeler bulunmakla birlikte bu düzenlemeler faizsiz finans kuruluşu olan katılım bankalarının kullanım amacı ile yapılmış olduğundan diğer şirketler için bu teoriler uygun kişi ve kurumlarca tartışılmaktadır. Literatür taraması kısmında dünyada yapılan çeşitli çalışmalarda da AAOIFI'nin zekât standardı, çeşitli şekillerde eleştiri almaktadır. Literatürde bu çalışmada olduğu gibi İslam hukuku ile finansal tabloları zekât açısından ayrıntılı değerlendiren bir çalışma bulunmamaktadır. Konu bu yönüyle disiplinler arası bir çalışma hüviyeti barındırmaktadır. Çalışmanın bu bağlamda teori ve uygulama açısından oldukça önemli ve ordinal olduğu düşünülmektedir.

Çalışma teori açısından tekdüzen muhasebe sisteminde yer alan ve Türkiye'de uygulanan muhasebe uygulamalarında THP'ye göre hazırlanmış olan Mizan ve Bilançoda yer alan hesap grupları ile alt hesapları fıkhi açıdan yorumlanmakta, zekât açısından değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu bağlamda teorik olarak İslam hukukçuları tarafından zekât ile ilgili verilen fetvalar ışığında hesap kalemleri zekât açısından 4 gruba ayrılmaktadır. Bunlar:

- Zekât matrahına eklenecek hesaplar,
- Zekât matrahından indirilecek hesaplar,
- Zekât açısından muaf olan hesaplar,
- Zekât açısından özellik arz eden hesaplardır

Hesap planında yer alan hesap kalemlerinin hangi gruba dâhil olduğu Tablo 14’de ayrıntılı olarak sınıflandırılmaktadır.

Zekât açısından eklenecek hesaplarda kendi içinde bazı düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Örneğin İslam hukukçuları faiz getirilerinin zekât hesabına dâhil edilmeyerek tamamının sevap beklentisi olmaksızın tasadduk edilmesi yani fakirlere verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle vadeli mevduat getirileri, tahvil vb. getiriler haram olarak nitelenmesinden dolayı zekât matrahına eklenmemektedir.

Zekât matrahından indirilecek hesaplarda da, eklenecek hesaplarda olduğu gibi düzenleyici hesaplar dikkate alınmadan tasarruf değerleri ile zekât matrahından indirilmektedir. Bu şekilde teorik olarak hangi hesapların ne şekilde değerlendirilmesi gerektiği İslam hukukçuları tarafından açıklanan zekât konusu ile bilgiler ile birleştirilerek disiplinler arası bir yorumlama yapılmaktadır.

Uygulama açısından teorik olarak yorumlanan hesaplar ve hangi şekilde zekât hesaplamasında yer alacağı örnek bir işletmenin finansal tablolarından zekât matrahının belirlenmesi için gerekli olan, dönem sonu bilançosu oluşturulmuştur. Oluşturulan finansal tabloda örnek yönetim bilgileri alınarak zekât matrahına eklenecek, zekât matrahından indirilecek, zekât matrahından muaf olan hesaplar ve zekât matrahı açısından özellik arz eden hesaplar ortaya konulmaktadır. Bu noktada şirket yönetiminden gerekli bilgiler alınarak uygulamada karşılaşılabilecek muhtemel olan durumlara göre örnek bir limited şirketin zekât matrahı hesaplanmaktadır. Bu işletmenin üretim veya hizmet sektöründe olması durumunda bilgiler ve zekât hesaplamalarında farklılıklar ortaya çıksa da genel tablo açısından benzer durumlar oluşturması beklenmektedir.

Diğer bir husus zekât verilecek varlıklar olarak maden, define, hayvancılık ve tarım benzeri sektörler için farklı uygulama ve bilgilere ihtiyaç duyulmasıdır. Bunun nedeni geçmişte bu işler aile işletmelerinde yapılmakta ve İslam hukukçuları tarafından bu bakımdan değerlendirilirken, günümüzde sermaye şirketleri tarafından özel olarak ve daha büyük ölçekte yapılmaktadır. Örneğin hayvancılık ile ilgili olarak saime olma (merada beslenme) şartı; geçmişte ineklerin veya koyunların zekâta tabi

olması için bu şart ile fetvalar verilmiş ahır benzeri ortamlarda yem ile beslenmek zorunda kalan hayvanlara ekonomik yük olmasından dolayı muaf olduğu belirtilmektedir. Ancak günümüzde profesyonel çiftliklerinde bu ahır benzeri yerlerde besleme durumu ekonomik yük olarak görülmemekte ve verim artışı için yapılmaktadır. Dolayısıyla bu konular kendi içinde İslam hukukçuları tarafından tartışılmaktadır. Bu noktada bu özel işletme tiplerinde zekât hesaplamalarının doğru şekilde yapılabilmesi için daha ayrıntılı fetvalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada AAOIFI’de yer alan Net Varlıklar Yöntemi ve çalışmada önerilen Şirket Mal Varlığı Yöntemi açısından hesaplamalar yapılmıştır. Net Varlıklar Yöntemine göre yapılan hesap sonucu işletmenin zekât matrahı 49.000,00 TL olarak hesaplanmış ve yine AAOIFI’nin miladi takvime göre oranı olan 0,02575 ile çarpılarak 1.261,75 TL olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada önerilen Şirket Mal Varlığı Yöntemi açısından bu hesaplama yapıldığında ise zekât matrahı 445.000,00 TL olarak bulunmuş ve yine AAOIFI’nin miladi takvime göre oranı olan 0,02575 ile çarpılarak 11.458,75 TL olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu hesaplar kıyaslandığında arada 10.197,00 TL’lik bir fark bulunmaktadır ve bu durum örnek uygulamada fakirlere verilmesi gereken zekâtın eksik hesaplanması anlamı taşımaktadır. Bu farkın nedeni olarak AAOIFI’nin Duran Varlıklar hesap grubunda yer alan hesapları zekât açısından muaf olarak işlem yapmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmada örnek işletmenin varlıkları için Duran Varlıklar grubunda yer alan hesapların niteliğinin değişmesi durumunda birçok farklı hesap durumu da ortaya çıkma potansiyeline sahiptir. İslam hukukçuları tarafından ortaya konulan borçlar ve alacakların zekâtına ilişkin hükümler neticesinde bu sonuçlara ulaşılmaktadır.

Konu ile ilgili olarak şirketlerin zekât hesabı açısından en kapsamlı değerlendirme Kamla (2009) çalışması ile Adnan ve Abu Bakar (2009) şirketlerin muhasebe uygulamaları ve Riyad Mansur el-Huleyfi (2020) yazmış olduğu ve Muhammed Tarık Ablak tarafından da Türkçe tercümesi yapılan Zekât Muhasebesi isimli kitapta bulunmaktadır. Adnan ve Abu Bakar (2013) çalışmalarında mevcut standartlar ve kılavuzlar kapsamında yapılan uygulamaları incelemiş ve bu çalışmada olduğu gibi çoğunluğunun yanlış uygulamalar içerdiğini ortaya koymaktadır. Riyad

Mansur çalışmasında ortaya koyduğu sonuç ile konunun disiplinler arası bir çalışma olması dolayısıyla fihhi terminoloji açısından bu çalışma arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bunların en başında, alacakların zekât matrahına eklenmemesi ve borçların indirilmemesi gelmektedir (Huleyfi, 2020, s. 155). Huleyfi çalışmasında modern bir sistem olarak anlattığı zekât sistemine, günümüz İslam dünyasında kabul edilen veya edilmeyen herhangi bir fihhi görüş kaynağı da göstermemiştir. Yapılan bu çalışmada ise Türkiye’de uygulanan muhasebe sistemi ve çoğunluk tarafından benimsenen Hanefi mezhebine göre verilen fetvalar ışığında finansal bilgilerin yorumlanması ile zekât matrahı hesaplanmıştır.

Literatürde AAOIFI ve FFMS’ye göre zekât hesabının uygulamada nasıl yapılacağına ilişkin çalışmalar yoğunluk kazanmaktadır. AAOIFI ve FFMS’nin uygulamaları standartların hazırlanma gayesi olan faizsiz bankacılık sisteminde çeşitli örneklerle gösterilmiştir. Zekât ile ilgili olan standartların yine faizsiz bankacılık sistemi temel alınarak hazırlanmasından kaynaklı olarak şirketlerin zekât hesaplaması ile farklılıklar içermektedir. Bu konuda ülkemizde çalışma sayısı oldukça sınırlı olmakla birlikte Şensoy (2017) çalışmasında bu şablonu şirketlere uygulayan bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu da özellikle güncel ve klasik İslam hukuku kaynaklarında yapılan değerlendirmelerde alacakların zekâtı veya bir yıldan uzun vadede ticari amaçla elde tutulan ve duran varlık hesap bölümünde yer alan hesapların değerlendirilmesi ile ilgili farklılıklar arz etmektedir.

Çalışmanın sonuçlarına göre aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

- KGK ‘nın yayımladığı Faizsiz Finans Muhasebe Standartlarında yer alan Zekât Muhasebesi Standartları nedeniyle Zekât muhasebesi ile ilgili taslak THP’na hesap grubu konulması anlaşılabilirlik açısından yararlı olarak önerilebilir.

- Hazine ve Maliye Bakanlığı GİB veya DİB bünyesinde zekât dairesi/kurumu/fonu oluşturulabilir ve vergi dairelerine zekât işleri birimi kurulması, zekât memuru ve uzmanları istihdam edilmesi fayda sağlayabilir. Zaten bu çalışma devam ederken DİB bünyesinde Zekât Daire Başkanlığı kurulmuştur. Zekât

memurlarının maaşının zekât kurumunca toplanan zekâtlardan ödenmesi hem bütçe hem de kurumsallık açısından faydalı olarak düşünülebilir.

- VUK, GVK, KVK gibi vergi mevzuatında değişiklik yapılarak matrahın hesaplanmasında ödenen zekâtın, beyanname üzerinde indirim olarak bağış/yardımlarda olduğu gibi değerlendirilmesi ve Kurumlar Vergisinden de indirilmesi, zekât ödemelerinin resmi kurumlara yapılmasına bu yolla denetlenebilmesine imkan tanıyabilir.

- Öğrenci bursları, SYDF'dan yapılan ödemeler gibi sosyal amaçlı transfer harcamalarının zekât kurumunun topladığı zekâtlardan ödenmesi hem bütçe yükünün azaltılması hem de ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması noktasında yararlı olabilir.

- Faiz gelirleri, tahvil getirileri vb. İslam hukukuna göre haram yasak kabul edilen gelirlerin durumu güncel İslam hukukçuları tarafından net bir şekilde değerlendirilerek zekât matrahının hesaplanmasında nasıl işlem yapılması gerektiği bir kurul tarafından net şekilde ortaya konması mükellefler açısından yararlı olacağı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. (2020). Faizsiz Finans Muhasebe Standartları. İstanbul.
- Abdelbaki, H. H. (2013). The Impact of Zakah on Poverty and Income Inequality in Bahrain. *Review of Integrative Business and Economics Research*, 2(1), 133-154.
- Abdul Rahman, R., & Awang, R. (2003). Assessing Business Zakat at Pusat Zakat Selangor: Between Theory and Practice. *National Accounting Research Journal*, 1(1), 33-48.
- Abdullah, O. H. (1989). *ez-Zekât*. Kahire: Dâru'l-Vefâ.
- Adnan, M. A., & Bakar, N. B. (2009). Accounting Treatment for Corporate Zakat: A Critical Review. *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, 32-45.
- Ağırman, C. (2007). Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 7(2), 9-30.
- Ağkan, F. (2018). AAOIFI standartları ve Türkiye Katılım Bankalarında Uygulanabilirliği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 235-245.
- Ahmed, E. R., Aiffin, K. H., Tawfeeq, T., Alabdullah, Y., & Zuqebah, A. (2016). Zakat and Accounting Valuation Model. *Journal of Reviews on Global Economics*, 5(21), 16-24.
- Ahmed, M. (1975). *İslâm İktisadı Mukayeseli Bir Tdtkik*. (Y. Z. KAvakçı, Çev.) İstanbul: Çağaloğlu Yayınevi.
- Akdoğan, N., & Aydın, H. (1987). *Muhasebe Teorileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınevi.

- Akpınar, A. (2017). Bist 100 ve 30 Endeksindeki Firmaların Amortismanına Tabi Duran Varlıklarının Son Dokuz Yıllık Dönemde TMS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü Standardı Çerçevesinde İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(64), 1628-1640.
- Aktan, H. (2007). Zekat Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri. *Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri* (s. 51-52). Bursa : Kuran Araştırmaları Vakfı Kurav Yayınları.
- Aktaş, M., & Akdağ, S. (2013). Türkiye'de Ekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Fiyatları ile İlişkilerinin Araştırılması. *International Journal Social Science Researsch*, 1(2), 50-67.
- Akyüz, V. (2006). *Zekat*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ali, A. K. (2018). İslâm Hukukuna Göre Şirketlerde Zekât Muhasebesi. *Selçuk Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.
- Altuntaş, H., & Şahin, M. (2009). *Kur'an'ı Kerim Meâli* (18. Baskı b.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Aracı, Ö. N., & Bekçi, İ. (2019). MSUGT, TMS/TFRS ve BOBİ FRS Açısından Kavramsal Çerçeve ve Finansal Tabloların Sunuluşu Standartlarının Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 12(3), 857-884.
- Arangül, M. (2019). Kirin Zekata Nisbeti ve Bunun Fıkhî Yansımaları. *Bilimname*(38), 591-636.
- Armağan, S. (2009). İslâm Dininde Sosyal Güvenliğin Temel Müesseseleri. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*(14), 67-84.
- Ateş, B. A. (2016). Kripto Para Birimleri, Bitcoin ve Muhasebesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 349-366.

- Awang, R. N., & Mokhtar, M. Z. (2012). Comparative Analysis of Current Values and Historical Cost in Business Zakat Assessment: An Evidence from Malaysia. *International Journal of Business and Social Science*, 3(7), 286-298.
- Aydın, M. (2019). Sosyal Tabakalaşmayı Önlemesi Açısından Zekât Müessesesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 368-381.
- Badem, M. (2017). Modern Vergi ve Klasik Zekât anlayışı üzerine Tahliller. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(11), 75-91.
- Balta, Y. (2015). İslam Hukûku'nda Zekât Malları ve Nisapları. *Yayınlanmış Doktora Tezi*.
- Bardakoğlu, A. (2004). *Fıkıh, İlmihal I,II*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Bayındır, S. (2020). İslâm Hukukunda Karz ve Faiz. M. Bedir içinde, *Fıkıh II* (s. 225-247). İstanbul : İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bedir, M., Bayındır, S., Arı, A., Kızılkaya, N., & Durmuş, A. (2020). *Fıkıh II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Uzakdan Eğitim Fakültesi. 12 12, 2020 tarihinde http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/ilahiyat_ue/fikihII.pdf adresinden alındı
- Beest, F. V., & Braam, G. (2006). Convergence Through Divergence An Analysis of Relationships Between Qualitative Characteristics of the Conceptual Frameworks of the FASB and IASB. *Nijmegen Center for Economics Working Paper*, 6-102.
- Bekci, İ., Apalı, A., & Apalı, Y. (2014). Semavi Dinlerin Görünmeyen Muhasebe Panoraması: İslamiyette Muhasebe Bulguları. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 2(2), 101-118.
- Beşer, F. (2007). Müzakereler. *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri* (s. 47-50,125-126). Bursa: Kuran Araştırmaları Vakfı Kurav.

- Bilen, M., & Terzi, G. (2019). Türkiye’de Yoksulluk Sorunu ile Mücadelede Zekat Kurumunun Rolü ve Gerekliliği Hakkında Camii Cemaati Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Islamic Economics and Finance*, 5(2), 1-35.
- Boz, H. (2015). Kur'an'da Sosyal İşlev Açısından Zekât. *Journal of Turkish Studies*, 10(6), 357-370.
- Bozan, M. (2017). Yoksulluk Algısına Farklı Bir Bakış. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(15), 389,410.
- Buğan, M. F. (2019). *İslami Hisse Senedi Piyasası*. Ankara: Atlas Akademik Basım Yayın Dağıtım .
- Buhârî, E. A. (1992). *Sahîhu'l Buharî*. İstanbul: Çağrı Yayıncılık.
- Burak, E., & Öztaş, S. (2015). Kurumsal Yönetim İlkelerinin Muhasebenin Temel Kavramları Açısından Değerlendirilmesi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 1-17.
- Can, A. V. (2008). Bir Ayetin Işığında İslam Dininin Muhasebeye Bakışı. *Akademik Bakış Dergisi*, 1-10.
- Can, H., & Güney, S. (2018). *Genel İşletme* (4. Baskı b.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Certel, H. (1997). Psiko-Sosyal Açından Zekât. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 347-359.
- Ceylan, A., & Korkmaz, T. (2012). *İşletmelerde Finansal Yönetim*. Bursa: Ekin.
- Cezîrî, A. (2005). *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*; (1. Baskı b., Cilt 2). (M. Keskin, Çev.) İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çarkacıoğlu, A. (2016). *Kripto-Para Bitcoin*. İstanbul: Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi.
- Çeker, O. (tarih yok). *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 16). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Çelik, İ. (2017). Meşru' Bir Yatırım Aracı Olarak Mudarebe ve Günümüzde Kullanımı. *Injosos Al-Farabi International Journal On Social Sciences/ Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 381-395.
- Çilingir, H. (2019). Zekâta Muhtaç Donanma, Donanmaya Muhtaç Devlet II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Devleti'nde İane-i Donanma'ya Zekât Meselesi. *İnsan ve Toplum Dergisi*, 9(4), 53-86.
- Çuçak, M. (2019). Nafaka Yükümlüsünün Nafakası ile Sorumlu Olduğu Kimselere Zekât Vermesinin Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(13), 311-331.
- Çürük, S. A. (2015). İslam Ekonomisinde Ticaret, İş ve Ortaklık Usulleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 13(25), 165-181.
- D.İ.B. (2020, 08 10). *Din İşleri Yüksek Kurulu* . Diyanet İşleri Başkanlığı: <https://kurul.diyamet.gov.tr/> adresinden alındı
- Dalgın, N. (2004). Zekat Hükümleri. *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43-72.
- Demir, Ş. (2007). Kur'an'da Zekat Kavramının Etimolojik ve Semantik Analizi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(28), 9-30.
- Demir, Ş. (2010). Reeskont İşlemlerinin Muhasebesi ve Vergisel Denetimi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 3(3), 21-46.
- Demirel, M. (2020). İktisadi Gelişmeler Bağlamında Zekâta Tabi Mallar ve Zekât Oranları. *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi*.
- Dhar, P. (2013). Zakat As A Measure Of Social Justice İn Islamic Finance: An Accountants Overview. *Journal of Emerging Economies and İslamic Research*, 1(1), 1-11.

- Dihlevi, Ş. V. (2018). *Hüccetullâhi'l Bâliğa* (Cilt 2). (M. Erdoğan, Çev.) İstanbul: Yenişafak Yayınevi.
- Dinç, Y., & Kablan, A. (2020). Ticari Bankalarda ve Katılım Bankacılığında Reeskont ve Muhasebeleştirme Esasları; Türkiye Örneği. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 6(1), 75-102.
- Dinçer, S. (2019). Yoksullukla Mücadelede Modern Zekât Modeli Ekseninde Zenginlik ve Yoksulluk Ölçütü (Nisabı). *Emek ve Toplum Dergisi*, 8(21), 183-200.
- Döndüren, H. (2007). Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri. *Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri* (s. 36-38). Bursa: Kuran Araştırmaları Vakfı Kurav Yayınları.
- Döndüren, H. (2010). *Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Duman, H. (2019). Muhasebeye Giriş: Kavramlar. H. Duman içinde, *Genel Muhasebe* (s. 3-23). Konya: Çizgi Yayınevi 3. Baskı.
- Duman, S. (2018). Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hulefâ-i Râşidin Dönemlerinde Zekât. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 56-77.
- Dumlu, E. (2001). Zekatta Tespit Edilen Nisab Ölçüleri. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.
- Dumlu, E. (2008). Ticaret Mallarının Zekatı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi*.
- Dumlu, E. (2011). Kamu Harcamaları Açısından Zekât. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(36), 217-252.
- Dumlu, E. (2017). Zekâtın Yeni Sarf Yerleri: İlgili Modern Tartışmalar ve Yeni Yorumlar. A. Kahraman içinde, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları* (s. 765-806). İstanbul: Ensar Neşriyat.

- Durak, G. (2012). Uluslararası Muhasebe Standartlarının Kavramsal Çerçevesi. *Vergi Dünyası Dergisi*, 31(368), 38-45.
- Durgut, N., & Ortaç, K. (2019). Ahmedî Divanı'nda Zekât. *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 7(16), 331-339.
- Durmuş, A. (2010). Modern bir Finansal Araç Olarak Sukûk ve Fikhî Açından Tahlîli. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*(16), 141-156.
- Durmuş, A. (2017). Finansal Ürünlerin Zekâtı. *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları* (s. 611-634). İstanbul: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV).
- El-Badawi, M. h., & Al-Sultan, M. (1992). Net Working Capital Versus Net Owner's Equity Approaches to Computing Zakatable Amount: A Conceptual Comparison and Application. *American Journal of Islamic Social Sciences*, 9(1), 69-85.
- Elitaş, C. (2014). Türkiye Muhasebe Standartları / Türkiye Finansal Raporlama Standartlarının Muhasebenin Genel Kabul Görmüş Temel Kavramları Açısından Durumu. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 4(3), 113-126.
- Erdoğan, M. (2007). Zekât Nisabının Amacı Dikkate Alınarak Hayat Standartlarına Göre Yeniden Belirlenmesi. *Zekât ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri* (s. 147-156). Bursa: Kuran Araştırmaları Vakfı Kurav Yayınları.
- Eren, M. (2013). Vadeli Çeklerde Reeskont Uygulaması. *Mali Çözüm Dergisi*, 146-162.
- Erkal, M. (1985). İslamın İlk Devirlerinde Para ve Zekat Nisâbının Hesaplanması. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 78-101.
- Erkal, M. (1998). *99 Soruda Zekat*. İstanbul: Nun Yayıncılık.
- Erkal, M. (2000). *İlmihal*. İstanbul: Divantaş Yayınları.
- Erkal, M. (2004). *Zekat*. İstanbul: Erkam Yayınları.

- Erkal, M. (2006). Zekât. D. İ. Kurulu içinde, *İlmihal I : İman ve İbadetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Erkal, M. (2008). *Zekât Bilgi ve Uygulama*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Erkal, M. (2012). Zekat. H. Karaman, A. Bardakoğlu, & H. Y. Apaydın içinde, *İlmihal I* (s. 419-509). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erkal, M. (2014). *Zekat Bilgi ve Uygulamaları*. Erkam Yayınları.
- Erturhan, S. (2006). Zekat ve Kurban'da Kıymet Ödemesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 13-47.
- Fayda, M. (1981). Hz. Ömer ve Ticaret Malları Vergisi veya Uşûr. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26(1), 327-334.
- Fidan, M., Dilek, S., & Esev, A. (2019). Dünden Bugüne Paranın Tarihi ve Türkiye'de Kağıt Para Kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 141-162.
- Gambling, T. E., & Karim, R. A. (1986). Islam and Social Accounting. *Journal of Business Finance & Accounting*, 13(1), 39-50.
- Gazete, R. (19/10/2005). Bankacılık Kanunu. 511, 45(5).
- Gençoğlu, Ü. G. (2010). *Genel Muhasebe*. Bursa: Alfa Yayınları.
- Gökgöz, A. (2011). Tarihsel Perspektifte Muhasebenin Doğuşunu ve Gelişimini Etkileyen Faktörler. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 167-177.
- Gözübenli, B. (2006). *Zekât: Rahmet Getiren Paylaşım*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Gözübenli, B. (2007). Zekat: Rahmet Getiren Paylaşım. B. Erul içinde, *İslam'a Giriş*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Güman, O. (2018). Zekât Nisabına Dair Çağdaş Yaklaşımlar. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 62-73.
- Gündoğdu, A. Ş. (2019). Poverty, Hunger and Inequality in the Context of Zakat and Waqf. *Darulfunun İlahiyat*, 30(1), 49-64.
- Ğufeyli, A. b. (2008). *Nevâzilu'z-Zekât*. Riyad: Darul Meyman.
- Halitoğlu, İ. (2018). Yatırım Araçlarının Fıkhî Niteliği. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(8), 139-163.
- Hamat, Z., Endut, W. A., & Hanapi, M. S. (2017). Shares Zakah Accounting in Malaysia:: Fatawa, Manual and Practices. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(2), 812-824.
- Hamidullah, M. (2007). *İslam'a Giriş*. (C. Aydın, Çev.) Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hamidullah, M. (2016). *İslama Giriş*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Havva, S. (1991). *el-İslam*. (S. Şimşek, Çev.) Ankara: İkbâl.
- Huleyfi, R. M. (2020). *Zekât Muhasebesi*. (M. T. Ablak, Çev.) İstanbul: İktisat Yayınları.
- Hümâm, K. M. (2003). *Şerhu Fethi'l Kadîr*. Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmiyye.
- Ibrahim, A., Rizuan, M., & Kadir, A. A. (2013). Perception of Accounting Practitioners on MASB TRi. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(2), 247-253.
- Jaelani, A. (2016). Zakat Accounting: Metaphor and Accounting Treatment for Business Organization. *MPRA Paper*.
- Kacı, T. (2013). İslam Hukuk Düşüncesinde Mali Mükellefiyetler Açısından Nisap. *Yayınlanmış Doktora Tezi*.

- Kacı, T. (2015). Zekâta Tabi Malların Nisaplarının Hz. Peiygamber (s.a.s.) Döneminde Değer Bakımından Eşitliği Meselesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 59-83.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., Çelen, Ü., & Türkyılmaz, S. (2010). Temsili Bir Örneklemede Sosyo-Ekonomik Statü (ses) Ölçüm Aracı Geliştirilmesi: Ankara Kent Merkezi Örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 182-220.
- Kamla, R. (2009). Critical Insights into Contemporary Islamic Accounting. *Critical Perspectives on Accounting*, 20(8), 921-932.
- Karadağı, A. M. (2017). *Kapsamlı Kalkınmada Etkin Rolü Olacak Zekât Kurumu*. (A. Kahraman, & S. Şahin, Çev.) İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Karagöz, İ., Keskin, M., & Yiğit, Y. (2013). *Zekat İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karahöyük, M. (2013). Din ve Ekonomi İlişkisi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(16).
- Karaman, F., Karagöz, İ., Paçacı, İ., Canbulat, M., Gelişgen, A., & Ural, İ. (2006). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Karaman, H. (2020, 07 01). *Zekat Müessesesi*. İslam Hukuku Paylaşımları: <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0116.htm> adresinden alındı
- Kardavî, Y. (1984). *Fıkhü'z Zekât*. (İ. Sarmış, Çev.) İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Kardavi, Y. e. (1997). Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekâtı. *I. Uluslararası İslâm Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi* (s. 471-525). Konya: Kombad Yayınları.
- Kardavi, Y. e. (2004). *Keyfe Nete'âmelü Mea's-Sünnet'in-Nebeviyye*. Kahire: Daru's-Şukuk.
- Kardavi, Y.-e. (1973). *Fıkhü'z Zekât*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale.

- Kâsâni, A. E. (1986). *Bedâi'u's-Sânâi'fi*. Beyrut: Tertîbi'ş-Şerâi.
- Kâsâni, A. E. (2003). *Bedâi'u's-Sânâi'fi Tertîbi'ş-Şerâi* (Cilt II). (A. M. Muavvaz, & A. A. Abdulmevcûl, Çev.) Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmiyye.
- Kavak, Ö. (2017). Klasik Fıkıh Literatüründe Zekât-Devlet İlişkisi. *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları* (s. 65-89). İstanbul: Ensar Yayıncılık.
- Kaya, S. (2017). Fikhî Açıdan Osmanlı'da Zekât Uygulamaları. *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları* (s. 221-254). İstanbul : Ensar Neşriyat.
- Kaya, V., Çömlekçi, İ., & Kara, O. (2013). Hisse Senedi Getirilerini Etkileyen Makroekonomik Değişkenler 2002-2012 Türkiye Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(35), 167-176.
- Keskin, M., Karagöz, İ., & Yiğit, Y. (2013). *Zekat İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Khan, M. A. (2003). Zakah Accounting and Auditing: Principles, Rules and Experience in Pakistan. *Islamic Economic Studies*, 10(2), 29-43.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Döküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(15), 170-189.
- Kışalı, Y., & Işıklılar, S. S. (1998). *Genel Muhasebe*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Korkmaz, F. (2019). İngilterede Zekat Uygulaması. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.
- Kudâme, M. E. (2016). *el Muni Muhtasarı Delilleriyle Hanbeli Fıkıhı* (Cilt 3). (A. A. Tunçer, Çev.) İstanbul: Karınca- Polen Yayınları.
- Kurtubî, a. A. (1964). *el-Câmi'li Ahkâmi'l Kur'an*. Beyrut: Dâru'l Kütübi'l Mısıriyye.
- Kurumu, K. G. (9 Zekat Standartı). *Faizsiz Finans Muhasebe Standartları*.
- Lewis, M. K. (2001). Islam and Accounting. *Accounting Forum*, 25(2), 103-127.

- Macit, Y. (2004). Ehl-i Beyt'in Sadaka ve Zekat Almaması Üstüne. *Marife*(3), 377-384.
- Maçın, H. (2014). İslam Hukukunda Zekât Matrahları ve Vergi İlişkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi*.
- Maçın, H. (2014). Zekât Nisablarının Vergi Matrahları Açısından Değerlendirilmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 17-44.
- Manav, A. B., & Haçkalı, A. (2020). Günümüz Gayrimenkul Mallarının Zekâtına Dair Görüşlerin Değerlendirilmesi. *Trabzon İlahiyat Dergisi*, 7(2), 263-296.
- Mannan, M. A. (1973). *İslam Ekonomisi*. (B. Zengin, Çev.) İstanbul: Fikir Yayıncılık.
- Nadzri, F. A. (2009). Roles and impacts of accounting and auditing organization for Islamic financial institutions (AAOIFI) in dealing with the accounting and disclosure of Zakah and Interest (Riba). *AUT Oniversity*.
- Nevevi, E. Z. (2011). *El Mecmu Şerhül Mühezzeb liş Şiraz* (Cilt V). (A. A. Abdülmevcud, Çev.) Beyrut: Daru'l Kütübi'l İlmiyye.
- Orman, S. (2007). Zekat Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri. *Zekat Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri* (s. 29). Bursa: Kuran Araştırmaları Vakfı Kurav.
- Örten, R., Kaval, H., & Karapınar, A. (2007). *Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özdemir, A. (2013). Zekât ve Vergi Mükellefiyetinde Fırsat Eşitliği ve Adaletin Sağlanması. *Ekev Akademi Dergisi*, 17(56), 1-10.
- Özdoğan, B., & Uygun, U. (2020). TMS 17 Kiralama İşlemleri Standardından TFRS 16 Kiralamalar Standardına Geçişte BİST Şirketlerine Yönelik Sektörel Etkilerin Karşılaştırmalı Analizi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 209-227.

- Özek, A. (2003). *Zekât Rehberi*. İstanbul: Kerem Matbası.
- Öztürk, V., Bal, H., & Bal, E. Ç. (2007). Finansal Kiralama ve İMKB'de İşlem Gören Şirketlerde Kullanılma Düzeyi. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*(2), 67-86.
- Paçacı, İ. (2003). Enflasyon Ortamında Borç İlişkisi. *Diyanet Aylık Dergisi*, 51.
- Paçacı, İ. (2012). Alton-Para-Faiz İlişkisi ve Altının Vadeli Satışı. *Fikhî Açından Finans ve Altın İşlemleri* (s. 411-435). Konya: Ensar Neşriyat.
- Paçacı, İ. (2015). *Günümüz Ekonomik Şartlarına Göre Zekâta Tabi Mallar (Nisap ve Zekât Oranları)* (1. Baskı b.). Ankara: Ayrıntı Basın Yayın ve Matbaa Hizmetleri Sa. Tic. ltd. şti.
- Pagano, M. (1993). Financial Markets and Growth: an Overview. *European Economic Review*, 37(2-3), 613-622.
- Rahman, A. R. (2007). Pre-Requisites for Effective Integration of Zakah into Mainstream Islamic Financial System in Malaysia. *Islamic Economics Studies*, 14(2), 91-107.
- Rahman, A. R. (2010). *An Introduction to Islamic Accounting Theory and Practice*. Malaysia: Kuala Lumpur.
- Rahman, R. A., & Awang, R. (2003). Assessing Business Zakat At Pusat Zakat Selangor: Between Theory and Practice. *National Accounting Research Journal*, 1(1), 33-48.
- Sağlam, M. (2013). Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Üzerine Bir Araştırma: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinde Vergi Algısı ve bilinci. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 19(19), 315-334.
- Sapingi, R., Noormala, A., & Mohammad, M. (2011). A Study on Zakah of Employment Income: Factors that Influence Academics' Intention to Pay

- Zakah. *2nd International Conference on Business and Economic Research* , (s. 2492-2507). Malezya.
- Sargın, İ. (2014). Yoksulluk ve Zenginlik Kavramlarına Zekât Bağlamında Farklı bir Bakış. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 151-168.
- Sayın, C. (2020). Hazır Değerler ve Menkul Kıymetlere İlişkin Dönemsonu İşlemleri. A. B. Başar içinde, *Dönem Sonu İşlemleri* (s. 27-51). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sellad, E. U. (1981). *Kitab-ül Emval*. (C. Saylık, Çev.) İstanbul: Düşünce Yayınları.
- Sellam, E. U. (2016). *Kitâbü'l Emvâl İlk Dönem Ekonomi Yönetimi*. (C. Saylık, Çev.) Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Serahsi, E. B. (2001). *Kitabu'l Mabsût* (Cilt 2). Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Serin, V. (1998). *Para Politikası*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Sevilengül, O. (2000). *Genel Muhasebe*. Ankara : Gazi Kitabevi.
- Sezgin, R., & Özyaşar, H. (2016). Afro-Avrasya Ülkelerinde İslami Muhasebe ve Kültürel Paradigmasının Spesifik Özellikleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı*, 511-527.
- Shihatah, H. H., & Ghuddah, A. a.-S. (2004). *A Guide to Accounting Zakah*. Cairo, Egypt: Al-Falah Foundation.
- Siswantoro, D. (2015). Perception and Awareness of Islamic Accounting: Student Perspectives. *Quality Assurance in Education*, 23(3), 306-320.
- Sultana, N. (2015). Contribution of Islamic Accounting System to the Commercial Organizations. *Bangladesh Islamic University*, 15(1), 125-132.
- Şavlı, M. (2006). İslâm Hukukunda Ziraî Ürünlerin Zekâtı. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.

- Şen, Y. (2014). Riskli Alacakların Zekâtı ve Alacağın Zekâta Mahsup edilmesi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(41), 295-328.
- Şensoy, N. (2017). Zekat Muhasebesi. *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları* (s. 711-728). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Şişman, D., & Şişman, M. (2017). Finansal Kiralama (Leasing) ve Ekonomi için Önemi: Riskler, Avantajlar. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 144-146.
- Tabakoğlu, A. (2006). Nisâb, Para ve Gelir Dağılımı. *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri* (s. 19-32). Bursa: Kur'an Araştırmaları Vakfı Kurav Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2010). Bir İlim Olarak İslâm İktisadı. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 11-34.
- Temür, Y. (2017). Negative Income Tax in the Context of Welfare State and Zakat (the religious levy) In The Islamic Economy. *Balkan Journal of Social Sciences*, 6(12), 1--11.
- Terzi, A. (2013). Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı ? *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9).
- Terzi, G. (2019). Türkiye'de Zekatın Kurumsallaşması ve Diyanet Personelinin Bakış Açısı Hakkında Bir Araştırma (Kocaeli Örneği). *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.
- Tetik, N. (1997). Muhasebenin Temel Kavramları ve Mali Tablolar İlkelerinin Yönetim Muhasebesi Açısından Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 147-160.
- TMS. (2021). *Türkiye Muhasebe Standartları*. Kamu Gözetim Kurumu.
- Trokić, A. (2015). Islamic Accounting; History, Development and Prospects. *EJIF-European Journal of Islamic Finance*, 1-6.

- Uzunpostalcı, M. (2007). Zekat Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri. *Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri* (s. 112-120). Bursa: Kuran Araştırmaları Vakfı Kurav Yayınları.
- Vural, H. (2006). Zekât Fitre Nisabı ve Günümüz Ölçüleriyle Yeniden Tespiti. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.
- Yalçın, İ. (2016). Malezya Kamusal Zekât Uygulaması Üzerine. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 20(2), 235-270.
- Yalçın, S. (2019). Muhasebe Mevzuatı ve Standartlarında Kiralama İşlemleri: Muhasebeleştirme, Ölçüm, Sunum ve Açıklamalar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72), 1619-1641.
- Yalkın, Y. K. (2012). *Genel Muhasebe İlkeler ve Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yardımcıoğlu, M. (2016). Islamic Ethics in Accountig. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(1), 75-86.
- Yatbaz, A. (2015). Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Zekât, Zekât Fonu ve Zekât Muhasebesi. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 113-139.
- Yatbaz, A. (2020). *Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Muhasebe ve Finansal Raporlama İlkeleri*. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Yavuz, Y. V. (2007). Hz.Peygamber Dönemi Hayat Standatlarında Belirlenen Klasik Ölçüler Dikkate Alınarak Zekât Nisabının ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değerinin Belirlenmesi. *In Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri* (s. 73-92). Bursa: Kuran Araştırmaları Vakfı Kurav Yayınları.
- Yavuz, Y. V. (2008). Zekâtın Sarf Yerlerinin Yeniden Yorumlanması. B. Çetiner içinde, *Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur'an ve Sünnette Zekât* (s. 301-330). İstanbul : Ensar Neşriyat.

- Yazgan, T. (1987). *Sosyal Güvenlik Açısından Zekât*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Yazgan, T. (1987). *Sosyal Güvenlik Açısından Zekât*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Yazır, M. H. (2020). *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım .
- Yeniçeri, C. (2007). Asr-i Saadet te Hz. Peygamber'in ve Ailesinin Geçimi. V. Akyüz içinde, *Asrı Saadette Devlet Bütçesi* (s. C II 333-434). İstanbul : Ensar Neşriyat.
- Yeşilaydın, G. (2017). İşletmenin Sınıflandırılması. Y. D. Uslu içinde, *Modern İşletme* (s. 61-95). İstanbul: Eğitim Yayınevi.
- Yıldırım, İ. (2014). Tekafül (İslami) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi ve Türke'de Uygulanabilirliği. *Organizasyon ve Yönetim bilimleri Dergisi*, 6(2), 49-58.
- Yıldırım, M. (2007). Müzakereler. *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri* (s. 157-160). Bursa: Kuran Araştırmaları Vakfı Kurav Yayınları.
- Yıldız, M. S. (2017). *Mekkî Sûrelerde İslâm Ekonomisi*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Yılmaz, İ. (2018). Kamu Otoritesinin Mubahı Sınırlandırması Bağlamında Müellefe-i Kulûba Zekât Fonundan Pay Verilmesi ile İlgili Hz. Ömer'in Uygulaması. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*(31), 231-261.
- Yılmaz, Ö. (2016). Hanefilerde Zekâta Tabi Maldaki Nemâ Şartı. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 88-94.
- Yılmaz, Ö., & Sırım, V. (2017). Zekât-Sosyal Adalet ilişkisi: Gelir Dağılımındaki adaletsizliklere ilişkin Teorik Yaklaşımlara Mukayeseli Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Metinleri*(1), 76-85.

- Yılmaz, Ö., & Sırım, V. (2017). Zekât-Sosyal Adalet İlişkisi: Gelir Dağılımındaki Adaletsizliklere İlişkin Teorik Yaklaşımlarla Mukayeseli Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Metinleri*(1), 76-85.
- Yusuf, K. E. (2019). *Kitabü'l Haraç*. (A. Özek, Çev.) İstanbul: Elbakara Yayınları.
- Yücenurşen, M. (2021). *Entegre Raporlama* (1. Baskı b.). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Zaim, S. (2013). *İslâm Ekonomisinin Temelleri*. (A. Esen, T. Koç, & M. Y. Çakır, Dü) İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları.
- Zehra, M. E. (1978). *Uygulamalı Zekât Hukuku*. (O. Şekerci, Çev.) Çanakkale: Seramik Fabrikası A.Ş.
- Zemahşerî. (2016). *Keşşâf Tefsiri*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Zuhayli, V. (1985). *El-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü* (Cilt 3). Dimeşk: Dâru'l-Fıkr.
- Zuhayli, V. (1994). *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi* (Cilt 3). (A. Efe, B. Eryarsoy, H. F. Ulus, A. Ural, Y. V. Yavuz, & N. Yıldız, Çev.) İstanbul: Risale Yayınevi.
- Zutiç, M. (2015). Kur'ân'da "Zekât" Kavramı. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.